

6281
ARHIVSKE
AGENCIJE
ULIČA 11

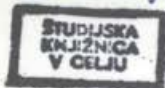
KOLENDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA LETO
1963

CELJE 1962

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 10. febr.	Rožnovenska nedelja 6. okt.
Pepelnica 27. febr.	Zeganjska nedelja 13. okt., 3. nov.
Velika noč 14. apr.	Misijonska nedelja 20. okt.
Križev teden 20., 21. in 22. maja	Kristus Kralj 27. okt.
Vnebohod 23. maja	Zahvalna nedelja 3. nov.
Binkošti 2. jun.	1. adventna nedelja 1. dec.
Sv. Trojica 9. jun.	
Sv. Rešnje Telo 13. jun.	
Srce Jezusovo 21. jun.	
Angelska nedelja 1. sept.	

Nedelj v predpustu je sedem, po binkoštih pa 25.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo zdržek od mesnih jedi in mesne juhe (znamenje †) vse petke v letu, strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje v jedi, znamenje ††) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in pred božičem.

V našem koledarju se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofj. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdemo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število	7	Nedeljska črka	f
Sončni krog	12	Rimsko število	I
Epakta	V	Letni vladar	Merkur

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. marca ob 9. uri 20 minut; Sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 22. junija ob 4. uri 4 minute; Sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni dne 23. septembra ob 19. uri 24 minut; Sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 22. decembra ob 15. uri 2 minuti; Sonce na kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1963 bodo štiri mrki, dva sončna in dva lunina.

1. Dne 25. januarja bo kolobarjasti sončni mrk, ki bo viden s Patagonije in iz Južnoafriške unije; kot delni mrk bo viden iz južne polovice Južne Amerike, iz južnega dela Afrike in z Antarktike. Pri nas ne bo viden. Največja faza kolobarjastega mrka traja 3 minute in 9 sekund.

2. V noči od 6. na 7. julij bo delni lunin mrk, ki bo viden iz Evrope, Azije, Afrike ter z Atlantskega in Indijskega oceana. Ob največji stopnji mrka bo zakrila zemljina senca 71 stotink navideznega luninega premera.

Trenutki posameznih stopenj mrka so:
prvi stik Lune s senco dne 6. VII. ob 21. uri 33 minut;
sredina mrka dne 6. VII. ob 23. uri 3 minute;
Luna izstopi iz sence dne 7. VII. ob 0. uri 33 minut.

V Ljubljani vzide Luna dne 6. VII. ob 19. uri 40 minut ter zaide dne 7. VII. ob 4. uri 39 minut. Pri nas bodo torej vidne, če bo vreme ugodno, vse stopnje mrka.

3. Dne 20. julija bo popolni sončni mrk; popolni mrk bo viden iz krajev v ozkem pasu, ki gre čez Aljasko in Kanado; delni mrk bo viden s Kamčatke, iz Severne in Centralne Amerike in z Arktike. Pri nas ne bo viden. Največje trajanje popolnega mrka je 1 minuta 40 sekund.

4. Dne 30. decembra bo popolni lunin mrk, ki bo viden iz Severne Amerike, na Tihem oceanu, iz Azije, Avstralije in Oceanije. Pri nas ne bo viden.

VIDLJIVOST NEKATERIH PREMIČNIC

Venera je v začetku leta Danica. Dne 23. januarja je v največji navidezni razdalji zahodno od Sonca in vzide tedaj ob 4. uri. Giblje se v ozvezdju Strelca. Meseca februarja vzhaja pol ure kasneje, sredi aprila, ko že preide v ozvezdje Kozoroga, pa vzide ob 4. uri 40 minut. Dne 20. III. sreča Saturna in gre mimo njega v navidezni razdalji 9 stopinj. V naslednjih mesecih vzhaja bolj zgodaj: maja ob 3. uri 30 minut, junija pa že ob 3. uri. Dne 21. VI. gre mimo zvezde Aldebaran v ozvezdju Bika. Meseca julija jo vidimo v ozvezdju Dvojčkov in vzide tedaj ob 3. uri 30 minut. Nato se hitro približuje Soncu in pride 30. VIII. v zgornjo konjunkcijo s Soncem. Pokrije jo svetloba sončnih žarkov in zato avgusta in septembra ni vidna. Ob koncu septembra se prikaže na popoldanskem nebu kot Večernica, vendar kmalu zaide, tako n. pr. sredi oktobra ob 17. uri 45 minut, sredi novembra ob 17. uri 30 minut. Dne 6. X. sreča zvezdo Spiko v ozvezdju Device, dne 12. XI. pa zvezdo Antares v ozvezdju

Skorpiona. 20. XI. gre v zelo majhni razdalji mimo Marsa. Dne 18. XII. zakrije (okultira) Luna Venero nekaj časa našim očem. Venera je do konca leta Večernica.

Venera sreča Luno: 21. I., 20. II., 22. III., 21. IV., 21. V., 20. VI., 18. X., 18. XI., in 18. XII. Venera sreča: zvezdo Antares 15. I., Saturna 20. III., Jupitra 28. IV., Aldebarana 21. VI., Spiko 6. X., Neptuna 24. X., Antaresa drugič 12. XI. in Marsa 20. XI.

Mars je v začetku leta viden vso noč, saj je 4. II. v opoziciji s Soncem. Dne 3. II. je Zemlja najbližji in je zato tedaj razmeroma zelo svetel. Giblje se v ozvezdju Raka do 17. marca v obratni smeri. Po tem datumu se giblje spet naprej in preide maja v ozvezdje Leva. Sredi aprila zaide Mars nekaj minut pred 3. uro, sredi maja ob 1. uri 15 minut. Dne 1. VI. gre mimo Regula, najsvetlejša zvezda v ozvezdju Leva. Junija je viden le v prvi polovici noči. Sredi julija zahaja ob 22. uri 20 minut, avgusta, ko že preide v ozvezdje Device, pa že ob 21. uri. Dne 1. IX. gre mimo Spike v ozvezdju Device. Od oktobra do konca leta Mars ni več viden na nebu.

Mars sreča Luno: 12. I., 8. II., 6. III., 3. IV., 1. V., 29. V., 26. VI., 25. VII., 23. VIII., 21. IX., 20. X., 18. XI. in 17. XII. Mars sreča Regula 1. VI., Ura 5. VI., Spiko 1. IX., Neptuna 4. X. in Antaresa 6. XI.

Jupiter je v začetku leta neviden, ker je 16. III. v konjunkciji s Soncem. Prikaže se na vzhodnem nebu šele ob koncu aprila, toda cela sredi maja vzhaja še po tretji uri. Prve dni julija vzhaja opolnoči, sredi avgusta pa ob 21. uri. Dne 10. VIII. je v zastoju ter se nato giblje v obratni smeri. Sredi septembra vziđe že ob 19. uri 10 minut in 8. X. pride v opozicijo s Soncem. Septembra se torej prične najbolj ugodna doba v letu za opazovanje Jupitra. Sredi novembra zaide ob 3. uri 15 minut, sredi decembra ob 1. uri 20 minut. V prvi polovici noči je vse do konca leta visoko nad obzorjem. Že z navadnim dvogledom zapazimo ob planetu njegove štiri najsvetlejša lunice (Jupiter ima osem lunic) in pri ponovnem opazovanju v naslednjih dneh se lahko prepričamo, da se lunice vrte okoli Jupitra. Jupiter se vse leto zadržuje v ozvezdju Rib.

Jupiter sreča Luno: 28. I., 25. II., 21. IV., 19. V., 16. VI., 13. VII., 10. VIII., 6. IX., 3. X., 30. X., 27. XI. in 24. XII.

Saturn je v konjunkciji s Soncem 3. II., zato ni na nebu viden vse do konca marca. Sredi aprila vziđe nekaj minut po 3. uri, maja pa eno uro po polnoči. Junija je viden vso drugo polovico noči. Sredi julija vzhaja ob 21. uri 10 minut. Dne 13. VIII. je v opoziciji s Soncem in je tedaj viden vso noč. V naslednjih mesecih zahaja vse bolj zgodaj: sredi oktobra pol ure po polnoči, sredi novembra ob 22. uri 30 minut, sredi decembra pa četrte ure pred 21. uro. Saturn se vse leto zadržuje v ozvezdju Kozoroga.

Saturn sreča Luno: 22. II., 22. III., 18. IV., 16. V., 12. VI., 9. VII., 5. VIII., 2. IX., 29. IX., 26. X., 23. XI. in 20. XII.

PREGLED

Venera je Danica od januarja do julija, Večernica od oktobra do konca leta. V največji zahodni elongaciji (= navidezni kotni razdalji) od Sonca je 23. januarja.

Mars je viden vso noč od januarja do marca maja in junija je viden v prvi polovici noči, od avgusta do konca leta ni viden. V opoziciji s Soncem je 4. II., v zastoju 17. III.

Jupiter je do konca marca neviden. Julija je viden v drugi polovici noči, septembra in oktobra je viden vso noč, decembra pa le v prvi polovici noči. V konjunkciji je 16. III., v opoziciji 8. X., v zastoju 10. VIII. in 6. XII.

Saturn ni viden od januarja do aprila. Junija in julija je viden v drugi polovici noči, septembra in oktobra vso noč, ob koncu decembra samo v prvi polovici noči. V konjunkciji je 3. II., v opoziciji 13. VIII., v zastoju 4. VI. in 21. X.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morskovo vodo – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv v vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnika
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	Dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bližje polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bližje pol dneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je vreme do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako da ščipa sleherni dan.

VESELI KOLEDNIKI

Case pregledujemo,
zase koledujemo
in za lepo leto mlado
preobračamo navado:
nič od vas ne prosimo,
mi darove nosimo,
meh za smeh in vrečo sreče
Ciciban za nami vleče,
ne za hišo zidano,
le za voljo židano!

ČASTITLJIVI KOLEDNIKI

Staro šego hranimo,
novo leto znanimo:
mladi Božič in Marija
bodi naša tovaršija;
dani so obeti nam,
zlata zvezda sveti nam,
njene se držimo poti,
da nas zloba ne zaloti
starega prismođeža
kruteža Herodeža.

Oton Župančič

JANUAR

1 **Torek**
2 **Sreda**
3 **Četrtek**
4 **Petek**
5 **Sobota**
6 **Nedelja**

7 **Ponedeljek**
8 **Torek**
9 **Sreda**
10 **Četrtek**
11 **Petek**
12 **Sobota**
13 **Nedelja**

14 **Ponedeljek**
15 **Torek**
16 **Sreda**
17 **Četrtek**
18 **Petek**
19 **Sobota**
20 **Nedelja**

21 **Ponedeljek**
22 **Torek**
23 **Sreda**
24 **Četrtek**
25 **Petek**
26 **Sobota**
27 **Nedelja**

28 **Ponedeljek**
29 **Torek**
30 **Sreda**
31 **Četrtek**

NOVO LETO.¹ OSMIŃNA ROJSTVA GOSPODOVEGA

Ime Jezusovo; Makarij (Blaženka), opat; Stefanija, dev. Genovefa, devica; Anter, papež, muč.; Peter, mučenec † Angela Folinjska, žena; Gregorij, škof; Hermes, muč. Telesfor, papež, mučenec; Simeon, spoznavalec
RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI
Modri z Vzhoda molijo Jezusa (Mt 2, 1–12)

Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Kanut, mučenec Bogoljub, mučenec; Severin, opat; Erhard, škof Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, muč. Viljem, škof; Agaton (Dobroslov), papež; Gregor X., papež † Higin, papež, muč.; Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof
1. PO RAZGLAŠENJU. SVETA DRUŽINA; Jezusov krst
Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42–52)

Hilarij, cerkveni učitelj; Feliks Nolanski, spozn. Pavel Puščavnik; Maver, opat Marcel, papež, mučenec; Oton, mučenec; Gerard in tov., muč. Anton (Zvonko), puščavnik; Marijan, mučenec; Sulpicij, škof † Marjeta, devica; Priska, devica, mučenka Marij in tov., mučenci; Kanut, spoznavalec; Pija, mučenka
2. PO RAZGLAŠENJU; Fabijan in Sebastijan, muč.
Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1–11)

Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka; Epifanij, škof Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor, mučenec Rajmund (Rajko) Penjafortski, spozn.; Zaroka Dev. Marije Timotej, škof, mučenec; Felicijan, škof, mučenec † Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec Polikarp, škof, mučenec; Pavla, žena; Alberik, opat
3. PO RAZGLAŠENJU; Janez Krizostom, cerkv. učitelj
Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1–13)

Peter Nolasko, spoznavalec; Roger in tov., spoznavalci Frančišek (Branko) Saleški, cerkv. učitelj; Valerij, škof Martina, devica, mučenka; Feliks IV., papež; Hiacinta, dev. Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, žena; Ludovika, žena

¹ Se praznuje dva dni

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	7.44	7.45	7.45	7.45	7.44	7.44	7.44	7.44	7.44	7.43	7.43	7.43
	zaide	16.27	16.28	16.29	16.30	16.30	16.31	16.32	16.34	16.35	16.36	16.37	16.38
Dolžina	dneva	8.43	8.43	8.44	8.45	8.46	8.47	8.48	8.50	8.51	8.53	8.54	8.55
Luna	vzide	11.21	11.50	12.18	12.47	13.18	13.54	14.34	15.21	16.16	17.17	18.20	19.25
	zaide	22.46	23.59	—	1.13	2.23	3.42	4.54	6.02	7.05	7.59	8.44	9.21
	mena			☾ 2.02							☽ 0.09		

VREMENSKI PREGOVORI

Ce v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

V prosincu toplota –
svečana mrzlota.

Ce Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Začnimo z Bogom vsako delo, da bo dober
tek imelo. – Poslušaj, moj sin, svojega očeta
pouk in ne zametuj nauka svoje matere!

Leto za letom neslišno odhiti; Kristusov prihod je zmerom bliže, kakor je bil. O, ko bi mogli priti tem bliže nebesom, čim bliže je on zemlji! Prosite ga, o bratje moji, naj vam podari resnosti. Samo eno vam je storiti: da nosite njegov križ za njim. Prosite ga, naj vam da, kar imenuje Sveto pismo »pošteno in pravično srce«, »popolno srce«, in začnite ga poslušati brez obotavljanja in z najboljšo voljo, ki jo zmorete. Vsaka izpoved, ki je brez poslušnosti, je prevara in laž. Dolžni ste iskati njegov obraz. Edina pot, da ga najdete, je pokorščina.

Zemlja in nebo sta samo zavesa, ki loči njega in nas; prišel bo dan, ko bo to zaveso odgrnil in se nam bo pokazal. In potem nas bo poplačal, vsakega po tem, kako ga je pričakoval. Če smo ga pozabili, nas ne bo poznal. »Blagor služabnikom, ki jih gospod ob svojem prihodu najde čuječe! Resnično, povem vam, da se bo opasal ter jih posadil za mizo in bo pristopil ter jim stregel. In če pride ob drugi straži in če pride ob tretji straži in jih tako najde, blagor tem služabnikom!« (Lk 12, 37–38).

Naj bi bilo to usojeno vsakemu izmed nas! Seveda je težko to doseči; strašno pa je, če tega ne dosežemo. Življenje je kratko, smrt gotova, in svet, ki nas čaka, večn.

John Henry Newman

Spet je (za nami) leto. Za nami je s svojimi števili dnevi, s svojim delom, s skrbmi, z razočaranji, s svojimi bridkostmi, z načrti, ki smo jih imeli in ki se niso nič uresničili, ali pa le deloma. Za nami je leto z našim dolgom in krivdo, z našo neobgljenostjo, skratka z vsem, kar je naše borno srce napravilo iz tega leta.

Komu naj damo to leto, od katerega se poslavljamo? Ali ga sploh moremo komu dati? Ali je bilo kaj več kot samo to, da je minilo? S tem, da se poslavljamo od njega in ni več v območju naših možnosti odločanja, kot je bilo nekoč, ko je še živel, s tem še ni izbrisano in minilo. Nasprotno – če gledamo s krščanskega stališča, če računamo z Bogom, če se priznamo za to, kar smo, duhovna bitja večnosti, moramo pravzaprav reči, da je minulo leto, ki ostane, ki ga ni mogoče več preklicati. Leta, ki smo jih preživeli, so naša leta. Ali pa bodo leta, ki jim gremo naproti, tudi naša leta, to ve Bog – ne mi. Nam pripada – tako smemo kot kristjani mirno reči – preteklost, in moremo upati in želeli, da bi nam Bog podaril še mnogo prihodnosti v tem življenju, da tudi njegovo postane s tem naša last, da ostane, čeprav se zdi, da premine ...

S hvaležnostjo se poslovimo od starega leta, da bi še postalo, kar bi moralo biti: darilo milosti božje. Zakaj Bog nam je dal vse dneve tega leta. In če smo jih zares sprejeli kot dar njegove ljubezni (in to še zmerom lahko storimo) so bili to blagoslovljeni dnevi, dnevi milosti in zveličanja. V tem znamenju božjega blagoslova pa začnimo novo leto!

Karl Rahner

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31	
7.42	7.42	7.41	7.41	7.43	7.40	7.39	7.38	7.37	7.36	7.35	7.34	7.33	7.32	7.31	7.30	7.29	7.28	7.27	
16.39	16.40	16.42	16.43	16.44	16.46	16.47	16.48	16.50	16.51	16.53	16.55	16.55	16.57	16.59	17.00	17.02	17.03	10.51	
8.57	8.58	9.01	9.02	9.04	9.06	9.08	9.10	9.13	9.15	9.18	9.21	9.23	9.25	9.28	9.30	9.33	9.35	17.04	
20.29	21.32	22.33	23.34	—	0.35	1.36	2.38	3.40	4.42	5.42	6.38	7.29	8.12	8.50	9.23	9.54	10.22	9.37	
9.53	10.20	10.45	11.08	11.31	11.55	12.20	12.49	11.22	14.03	14.51	15.49	16.54	18.04	19.19	20.34	21.49	23.04	—	
													€ 21.35						
													• 14.42						

Neznani avtor

MARIJA GRE ZA ZVEZDO

Za góre mi pa zvezda gre,
za zvezdo pa Marija gre,
na rokah nese Jezusa.

V rokah nese pušelj zlat.
Tega bo hlapčičem šenkala,
ki jo za gnade prosijo.

Za góre mi pa zvezda gre,
za zvezdo pa Marija gre,
na rokah nese Jezusa.

Na glavi nese krancelj zlat.
Tega bo deklicam šenkala,
ki jo za gnade prosijo.

- 1 Petek
- 2 Sobota
- 3 Nedelja
- 4 Ponedeljek
- 5 Torek
- 6 Sreda
- 7 Četrtek
- 8 Petek
- 9 Sobota
- 10 Nedelja
- 11 Ponedeljek
- 12 Torek
- 13 Sreda
- 14 Četrtek
- 15 Petek
- 16 Sobota
- 17 Nedelja
- 18 Ponedeljek
- 19 Torek
- 20 Sreda
- 21 Četrtek
- 22 Petek
- 23 Sobota
- 24 Nedelja
- 25 Ponedeljek
- 26 Torek
- 27 Sreda
- 28 Četrtek

† Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, muč.; Brigita, dev. ☩

Svečnica, Darovanje Gospodovo*; Kornelij, škof

4. PO RAZGLASENJU; Blaž, škof, muč.; Oskar, škof
 Jezus pomiri vihor na morju (Mt 8, 23–27)

Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec
Agata, devica, mučenka; Albuin, škof
Tit, škof; Doroteja (Rotija, Dora), devica, mučenka
Romuald, opat; Rihard, spoznavalec; Julijana, žena
Prešernov dan
† Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof; Štefan, opat ☩
Ciril Aleksandrijski, škof, cerkv. učitelj; Apolonija, devica

1. PREDPOSTNA; Sholastika, devica
O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1–16)

Lurška Mati božja; Adolf, škof; Gregorij II., papež
Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, mučenec
Albin, škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, mučenec
Valentin (Zdravko), mučenec; Vital, muč.; Ivana Valo's
† Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica; Jordan, spozn. ☩
Onezim, škof, mučenec; Julijana, devica, mučenka ☩

2. PREDPOSTNA; Frančišek Clet, muč.
Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4–15)

Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec; Flavijan, škof
Julijan, mučenec; Konrad, spoznavalec; Marcel, mučenec
Sadot in tov., mučenci; Leon, škof; Eleverij, škof, muč.
Felix (Srečko), škof; Irena (Miroslava), devica
† Stol sv. Petra, apostola; Marjeta (Biserka) Kortonska
Peter Damiani, cerkv. učitelj; Marta, devica, mučenka

3. PREDPOSTNA; Mutija (Bogdan), apostol
Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31–43)

Valburga, devica; Viktorin, mučenec; Sergij, mučenec
Pust; Matilda, devica; Viktor, spoznavalec; Andrej, škof
†† Pepelnica; Gabrijel Žal. Matere božje, spozn.; Baldomir spozn.
Roman, opat; Antonija Florentinska, žena; Makarij, muč.

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	7.26	7.25	7.24	7.22	7.21	7.20	7.19	7.17	7.15	7.14	7.13	7.12
	zaide	17.06	17.07	17.09	17.10	17.12	17.14	17.15	17.16	17.18	17.19	17.21	17.23
Dolžina dneva		9.40	9.42	9.45	9.48	9.51	9.54	9.56	9.59	10.03	10.05	10.08	10.11
		11.21	11.54	12.32	13.16	14.07	15.04	16.06	17.10	18.14	19.18	20.20	21.22
Luna	vzide	0.18	1.31	2.43	3.52	4.55	5.51	6.38	7.19	7.52	8.21	8.47	9.11
	zaide	9.50							15.52				

VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž.« reče Blaž.

Sveti Valentin
prinese ključe do korenin.

*Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem
peti. – Ne odklanjaj dobrote onemu, ki jo
potrebuje, če je v tvoji moči, da jo izkažeš.*

Zvonovi pri svetem Martinu zvone in ubrano pri-
trkujejo. Svečnica je danes... 'O svečnici se zima
poslavlja ali pa pomlaja...' Hudobnica, pomlaja se!
Najprej stopim k hčeri, da vzamem s seboj malo
Glodijo. Vsak dan greva skupaj na sprehod. Komaj
me zagleda, že priteče. Ve, da imam vselej za poln
koš zgodbic. Primem jo za roko: »Pojdi, mala, škr-
jančku greva naproti.«

»Škrjančku?»

»Svečnica je, kaj ne veš, da se vrača k nam z
neba?»

»Kaj pa je počel tam?»

»Za nas je šel po ogenj.«

»Po ogenj?»

»Po ogenj, ki v soncu žari, ogenj, ki stori, da ta
zemeljski lonec skipi.«

»Torej je šel ogenj od nas?»

»Seveda, o vseh svetih. Vsako leto v novembru
odhaja, da ogreje zvezde na nebu.«

»Kako to, da se vrača?»

»Trije mali ptički so ga šli iskat.«

»Pripoveduj, dedek, trije mali ptički...«

»Trije mali ptički so šli na popotovanje. Trije po-
gumni potepenčki: kraljiček, taščica in naš prijat-
eljček škrjanček. Prvi, kraljiček, zmerom živahen in
nemiren, zagleda v zraku lep ogenj, nič večji od
prosenega zrna, ki se je naglo premikal. Vrže se
nanj z vzklikom: »Moj je, ga že imam. Moj je!« Ona
dva pa vpijeta: »Ni res, moj je, moj!« Toda že ga je
kraljiček v letu pograbil in se z njim kakor puščica
spušča strmo nizdol... »Na pomoč, gori!« Kakor
vrel močnik valja kraljiček ognjeno zrnco po kljunu;
nič več ne more vzdržati, zozija in jezik se mu lušči.
Izpljune zrno in si ga skrrije pod perutničko... »Aj,
aj, gori!« Perutničke so že v plamenu. Si že opazila,
kako je kraljiček ves pokrit z lisami, kjer se je
osmodil in kako nakodrano perje ima?... Taščica
mu takoj priskoči na pomoč. Popade ognjeno zrno
in si ga pobožno vtakne v svoj mehki telovnik. Toda
že pričinja lepi telovnik rdeti, zmerom bolj rdeč je
in zdajci taščica zakriči: »Ne morem več, dovolj,
obleka mi gori!« Takrat prileti škrjanček, pogumni
naš prijateljček, se v letu polasti plamenčka, ki se
je hotel že rešiti nazaj v nebo, in naglo, spretno in
navpično kakor strelica pade na zemljo, kjer s kljunč-
kom zagrebe lepo sončno zrnco v oledenele brazde,
ki od veselja kar medle...« – Končal sem zgodbo.
Zvonovi iz moje cerkve se razlegajo po dolini; njihov
čisti glas se kristalnemu valu podoben razliva po
nežnem in ledenem ozračju. Medtem ko jih pre-
vezema ta radost in srkam vase muziko njih glasov,
sončni žarek, glej, predre sivi ovoj, ki je zagrinjal
nebo. In prav ta trenutek tleskne Glodija z rokami
in zakliče: »Dedek, ga že slišim! Škrjanček, škrjan-
ček!...« Tedajci poljubim malo, ki me je tako ga-
nila, da se od sreče smejem in ji pravim: »Tudi jaz
ga že slišim, škrjančka, ki poje pomlad...«

Romain Rolland

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
7.10	7.08	7.06	7.05	7.03	7.02	7.00	6.59	6.57	6.55	6.54	6.52	6.50	6.48	6.46	6.44
17.21	17.26	17.27	17.28	17.30	17.31	17.33	17.34	17.36	17.37	17.39	17.41	17.42	17.43	17.45	17.46
10.14	10.18	10.21	10.23	10.27	10.29	10.33	10.35	10.39	10.42	10.45	10.49	10.52	10.55	10.59	11.02
22.22	23.22	—	0.24	1.25	2.26	3.27	4.24	5.17	6.04	6.44	7.20	7.53	8.23	8.52	9.22
9.34	9.56	10.20	10.47	11.19	11.55	12.38	13.31	14.32	15.41	16.55	18.11	19.29	20.47	22.04	23.20
		€	18.39							●	3.06				

Srečko Kosovel

PSALM

O Bog, usmili se moje praznote!
Široko razstrtih, sivih dni,
teh široko upajočih oči,
o Bog, usmili se naše samote!

Razstri svoj plašč, razkošno tkan
z zvezdami višnjevih letnih noči,
ko speš mimo nas in plašč šumi
kot sredi morja večnih sanj.

O, stopi v ta stekleni čas
in kar je prozorno, naj potemni,
in kar je blizu, naj se izgubi,

naj nam kot iz višnjevih dalj spregovori
kot v gosti modrini beli glas!
O Bog, usmili se nas, usmili se nas!

1 Petek
2 Sobota
3 Nedelja

4 Ponedeljek

5 Torek

6 Sreda

7 Četrtek

8 Petek

9 Sobota

10 Nedelja

11 Ponedeljek

12 Torek

13 Sreda

14 Četrtek

15 Petek

16 Sobota

17 Nedelja

18 Ponedeljek

19 Torek

20 Sreda

21 Četrtek

22 Petek

23 Sobota

24 Nedelja

25 Ponedeljek

26 Torek

27 Sreda

28 Četrtek

29 Petek

30 Sobota

31 Nedelja

† Albin, škof; Feliks II., papež; Antonina, mučenka
Pavel, mučenec; Neža Praška, devica; Milena, žena

1. POSTNA; Kuničund, žena; Marin, mučenec
Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1–11)

Kazimir, spoznavalec; Lucij, papež, mučenec; Hadrijan, muč.

Janez Jožef od križa; Teofil (Bogoljub), škof
Kvatre; Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat
Tomaž Akvinski, cerkv. učitelj; Gaudios, škof

† Kvatre; Janez od Boga, spoznavalec; Beata (Blažena), mučenka
Kvatre; Frančiška Rimska, žena; Gregor Niški, spozn.

2. POSTNA, KVATRINA; Štirideset mučencev
Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)

Sofronij, škof; Krištof Milanski, spoznavalec
Gregorij Veliki, papež, cerkv. učitelj; Bernard, škof
Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), mučenka
Matilda, žena; Leon, škof, muč.; Karel, spoznavalec
† Klemen Marija Dvořak, spozn.; Ludovika Marillac, dev.
Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof

3. POSTNA; Patricij, škof; Jedrt, devica
Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14–28)

Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj; Salvator, spoznavalec

JOZEF, ŽENIN DEVICE MARIJE

Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Klavdija in tov., muč.
Benedikt, opat; Nikolaj Flüe, spozn.; Serapion, škof
† Lea, žena; Benvenut, škof; Katarina Švedska, žena
Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spoznavalec; Oton, škof

4. POSTNA; Gabrijel, nadangel
Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1–15)

Oznanjenje Device Marije*; Dizma, desni razbojnik
Maksima, mučenka; Emanuel, mučenec; Tekla, mučenka
Janez Damaščan, cerkv. učitelj; Rupert, škof; Lidija, muč.
Janez Kapistran, spoznavalec; Sikst III., papež
† Ciril, mučenec; Bertold spoznavalec; Pastor, mučenec
Janez Klimak, spoznavalec; Kirin, muč.; Regalat, spozn.

5. POSTNA, TIHA; Modest Krški, škof
Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46–59)

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	13.58	6.41	6.39	6.37	17.07	6.34	6.32	6.30	9.55	6.26	6.24	6.22
	zaide	3.47	17.49	17.50	17.51	6.23	17.54	17.55	17.57	—	18.00	18.01	18.03
Dolžina dneva		6.28	11.08	11.11	11.14	6.42	11.20	11.23	11.27	6.36	11.34	11.37	11.41
Luna	vzide	17.58	10.32	11.15	12.03	17.47	14.57	15.59	16.03	17.53	18.09	19.10	20.12
	zaide	11.30	0.34	1.45	2.49	11.05	4.36	5.18	5.53	11.17	6.49	7.14	7.37
	mena		18.18							8.49			

VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Ce štirideset mučnikov dan ni lepo,
tudi štirideset dni potem ne bo.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Lepa beseda nikomur ne preseda. – Vse ima
svoj čas in vsak opravke ima svojo uro pod
neбом. (Prid 3, 1). – Brez muke ni moke.

Sveti postni čas me kliče, naj se Tebi, moj Bog, vsega izročim, blagor moje duše mi bodi prva in poglavitna skrb. S pomočjo Tvoje milosti hočem resno in globoko zasovražiti greh. Kakor sem se mu nekdanj vdajal, tako se ga hočem odslej varovati in ga odločno odklanjati – studi se mi! V Tvoje roke se izročam, Gospod, brez vsakega pridržka, in Ti mo- žato obljubljam, da se bom potov skušnjave in vsake priložnosti za greh ogibal, da prišepetavanj zlega duha ne bom poslušal in ne bom opuščal molitve, marveč se srčno k njej zatekal in redno molil, da bom tako grehu odml in si ne bom mogel očitati, da si zame umrl na križu zaman.

John Henry Newman

Nam, bratje, je nepremagljivi bojevnik Jezus Kristus podaril ta častitljivi čas štiridesetdanskega posta. Odpovejmo se torej mesenemu poželenju in si krotimo telo s postom, da bomo tako hranili kre- posti naše duše. V nas se mora postiti pogubna raz- brzdanost, postiti se mora vsaka nepravilnost, postiti se morata sovraštvo in prepir. Odpovejmo se slo- vesnim pojedinam, še bolj se pa odpovejmo svojim pregreham. Vadimo se v zmernosti. Odpovejmo se vinu, da nas ne premaga pijanost sle. Kakšen smisel bi imelo, da bi se postili štirideset dni, če bi se pri tem ne menili za notranjo zapoved posta? Kakšen smisel naj bi imelo, če bi se odrekli slavnostnim pojedinam, postne dni bi pa preživel v prepiru? Kakšno korist bi imeli, če bi se odrekli kruhu, ki je vaša last, če bi ubogim pritrgovali, kar jim je za življenje potrebno? Post kristjana, ki si naloži telesno pomanjkanje, mora biti krepcilo za duha. Post krist- jana mora hraniti mir, ne pa prepir. Kakšen smisel naj bi imelo to, da se odpoveš uživanju mesa, če pa iz tvojih ust prihajajo zle besede, ki so slabše, kot če bi človek vse jedel? Čemu bi posvečeval svoj želodec s postom, ko pa omadežuješ svoja usta z lažmi? Šele tedaj imaš pravico, brat moj, da greš v cerkev, ko se odpoveš lakomnemu oderuštvo, ki tvoje življenje zapleta v smrtne zanke. Šele tedaj smeš moliti k svojemu Gospodu, ko v tvojem srcu ni več zavisti. Šele tedaj se smeš trkati na prsi, ko si pregнал iz njih vsa grešna poželenja. Ne moreš dati kot pravičnik revežu denarja, ki si ga vzel dru- gemu revežu.

To je torej, moji preljubi bratje, resnično krščan- ski glad, in to je hrana Bogu zvestih duš, ko čistost posta posvečuje in mu ponižnost daje vso vrednost. Posnemajmo najboljše moči Kristusovega štirid-anskega posta z vajo v takih krepostih, pa bomo z dvojnimi postom telesa in duše dosegli božjo milost.

Maksim Turinski

O Bog, ki te greh razžali in pokora potolaži, ozri se na molitve svojega ljudstva, ki te ponižno prosí, in milostno odvrni šibe svoje jeze, ki jih za svoje grehe zaslužimo. Molitev Cerkev v četrtek po pepelnici.

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
6.20	6.18	6.16	6.14	6.13	6.11	6.09	6.07	6.05	6.03	6.21	5.59	5.57	5.55	5.53	5.51	5.49	5.47	5.45
18.04	18.06	18.07	18.08	18.10	18.11	18.12	18.13	18.15	18.16	18.17	18.18	18.20	18.21	18.23	18.24	18.26	18.27	18.28
11.44	11.48	11.51	11.54	11.57	12.00	12.03	12.06	12.10	12.13	12.16	12.19	12.23	12.26	12.30	12.33	12.38	12.40	12.45
21.13	22.14	23.14	—	0.15	1.15	2.12	3.06	3.54	4.37	5.14	5.48	6.19	6.49	7.20	7.53	8.29	9.10	9.57
7.59	8.23	8.49	9.17	9.50	10.30	11.17	12.13	13.17	14.27	15.43	17.01	18.20	19.40	21.00	22.18	23.33	—	0.42
				€	13.08						€	13.10						

Oton Zupančič

ZELENI JURIJ

*Jurij Zeleni se z mavrico paše;
srečno, vesélo sêlo bo naše;
že za vodó čez travnike jaše.*

*Z glávo namigne – trava se vzdigne,
ôbráz okrene – veje odene,
z ôkom obrne – cvetje se strne.*

*Jurij Zeleni, ne hôdi drugam,
vinca in pesmi poln je naš hram.
drago bo tebi, milo bo nam. –*

*Dobri ljudjé vi, jasno vam lice!
Rad bi popeval z vami zdravice,
ali golé so Slovenske gorice.*

1 Ponedeljek	Hugon, škof; Venancij, škof, mučenec; Teodora, mučenka	☺
2 Torek	Frančišek Pavelski, spoznavalec; Marija Egiptovska	
3 Sreda	Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec; Agapa, dev., muč.	
4 Četrtek	Izidor Seviljski, cerkv. učitelj; Benedikt, spoznavalec	
5 Petek	† Žalostna Mati božja; Vincencij Ferreri, spoznavalec	
6 Sobota	Marcelin, mučenec; Viljem, opat; Timotej, mučenec	
7 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA; Herman Jožef, spozn. Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1–9) Albert, škof, mučenec; Julija, devica	
8 Ponedeljek	Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski, mučenec	☺
9 Torek	Apolonij in tov., mučenci; Ezekiel, prerok; Mehtilda, muč.	
10 Sreda	Veliki četrtek; Leon Veliki, papež, cerkv. učitelj	
11 Četrtek	†† Veliki petek; Lazar, tržaški mučenec	
12 Petek	Velika sobota; Hermenegild, mučenec	
13 Sobota	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1–7)	
14 Nedelja	Velikonočni ponedeljek* ; Peter Gonzales, spozn. Bernarda Lurška, devica; Kalist, mučenec	
15 Ponedeljek	Anicet, papež; Rudolf, mučenec; Robert, opat	☺
16 Torek	Eleverij Ilirski, mučenec; Antija, mučenka	
17 Sreda	† Leon IX., papež; Ema, žena; Jurij, škof	
18 Četrtek	Obletnica ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije	
19 Petek	Sulpicij, škof; Neža Montepulčanska, devica	
20 Sobota	1. POVELIKONOČNA, BELA; Anzelm, cerkv. učitelj Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19–31)	
21 Nedelja	Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenec	
22 Ponedeljek	Vojteh (Adalbert), škof, mučenec; Gerard, škof	☺
23 Torek	Jurij (Georgij, Zora), mučenec; Fidelis Sigmarinški, mučenec	
24 Sreda	Marko, evangelist; Ermin, škof, muč.; Stefan, škof, muč.	
25 Četrtek	† Mati božja dobrega sveta; Klet in Marcelin, papeža, mučenca	
26 Petek	Ustanovitev OF	
27 Sobota	Hozana Kotorska, devica; Peter Kanizij, cerkv. učitelj	
28 Nedelja	2. POVELIKONOČNA; Pavel od križa, spoznavalec Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11–16)	
29 Ponedeljek	Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat; Pavlin, škof	
30 Torek	Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spoznavalec	☺

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	5.43	5.42	5.40	5.38	5.36	5.34	5.32	5.30	5.29	5.27	5.25	5.23
	zaide	18.30	18.31	18.32	18.33	18.35	18.36	18.37	18.38	18.40	18.42	18.43	18.44
Dolžina	dneva	12.47	12.49	12.52	12.55	12.59	13.02	13.05	13.08	13.11	13.15	13.18	13.21
Luna	vzide	10.52	11.50	12.52	13.55	14.58	16.01	17.03	18.04	19.05	20.06	21.07	22.08
	zaide	1.44	2.36	3.20	3.56	4.27	4.54	5.19	5.41	6.04	6.27	6.51	7.19
	mena ☺	4.15								☺ 1.57			

Valentin Vodnik

DRAMILO

Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava
in pridnim nje lega najprava;
polje, vinograd,
gora, morje,
ruda, kupčija
tebe rede.

Za uk si prebrisane glave
pa čedne in trdne postave.

Išče te sreča,
um ti je dan,
našel jo boš, ak'
nisi zaspan.

Glej, stvarnica vse ti ponudi,
iz rok ji prejemat' ne mudi!
Lenega čaka
strgan rokav,
palca beraška,
prazen bokal.

MAI

23

VELIKI TRAVEN

1 Sreda

2 Četrtek

3 Petek

4 Sobota

5 Nedelja

6 Ponedeljek

7 Torek

8 Sreda

9 Četrtek

10 Petek

11 Sobota

12 Nedelja

13 Ponedeljek

14 Torek

15 Šreda

16 Četrtek

17 Petek

18 Sobota

19 Nedelja

20 Ponedeljek

21 Torek

22 Sreda

23 Četrtek

24 Petek

25 Sobota

26 Nedelja

27 Ponedeljek

28 Torek

29 Sreda

30 Četrtek

31 Petek

MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹

Jožef, zenin bl. Deviče Marije, Delavec; Jeremija, prerok
Atanzij, cerkv. učitelj; Evgenij, škof, muč.; Boris, spozn.
† Aleksander (Saša), papež; Emilija, devica
Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec; Gothard, škof

3. POVELIKONOČNA; Pij V., papež; Maksim, škof
Jesus napove svoj odhod (Jan 16, 16–22)

Benedikta, devica
Stanislav, škof, mučenec; Flavij, mučenec
Peter, škof; Viktor, mučenec
Gregorij Nacianški, škof, cerkv. učitelj; Pahomij, opat
† Izidor, kmet; Antonin, škof; Job, očak
Filip in Jakob (Zdenko), apostola; Sigismund, mučenec

4. FOVELIKONOČNA; Pankracij, mučenec
Jesus objubi Svetega Duha (Jan 16, 5–14)

Robert Belarmin, cerkv. učitelj; Servacij, škof
Bonifacij, škof, mučenec; Pashal, papež
Zofija (Sonja), mučenka; Janez de la Salle, spoznavalec
Kraljica apostolov; Janez Nepomuk, mučenec; Ubald, škof
† Pashal Bajlonski, spoznavalec; Brunon, škof; Jošt, opat
Venancij, mučenec; Erik, mučenec; Aleksandra in tov., muč.

5. FOVELIKONOČNA; Peter Celestin, papež
Jesus uči o moči molitve (Jan 16, 23–30)

Križev teden; Bernardin Sienski, spoznavalec
Križev teden; Andrej Bobola, mučenec
Križev teden; Emil, mučenec; Renata, žena

VNEBOHOD GOSPODOV; Janez de Rossi, spoznavalec

† Marija, Pomocnica kristjanov; Ivana, žena; Suzana, muč.
Rojstni dan maršala Tita
Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec

6. POVELIKONOČNA; Filip Neri, spoznavalec
O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26–16, 4)

Beda Častitljivi, cerkv. učitelj; Janez I., papež, mučenec
Bernard Mentonski, spoznavalec; Avguštin, škof
Maksim, škof, mučenec; Marija Magdalena Paciška, devica
Feliks I., papež, mučenec; Ivana Orleanska, devica, mučenka
† Marija Devica, Kraljica; Kancij in tov., mučenci

¹ Se proznuje dva dni

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	4.50	4.48	4.47	4.45	4.44	4.42	4.41	4.40	4.38	4.37	4.36	4.35
	zoide	19.09	19.11	19.12	19.13	19.15	19.16	19.17	19.18	19.19	19.21	19.22	19.23
Dolžina dneva		14.19	14.23	14.25	14.28	14.31	14.34	14.36	14.38	14.41	14.44	14.46	14.48
	vzide	11.46	12.50	14.54	14.56	15.57	16.57	17.58	18.00	20.01	21.02	22.01	22.57
Luna	zoide	2.00	2.32	3.00	3.24	3.48	4.10	4.32	4.55	5.21	5.51	6.26	7.07
	mena								18.24				

VREMENSKI PREGOVORI

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagoja.

Pred Pankracijem naj poletnih ne bo dni,
da za Ksaverijem slana polj več ne mori.

Brez dežja Pankrac in Urban,
dobre trgatve up je dan.

Tiha voda jezove dere. – Kdor ti opravi
kako delo, mu takoj daj plačilo. (Tob 4, 15).
Iz neumne dupline neumen veter piha.

Eden izmed velikih sodobnih krščanskih mož, Francoz Leon Harmel, je nekoč dejal, da ne more imeti pravega spoštovanja do človeka, ako ne vidi na njegovih rokah žuljev dela. Odkar je v premišljevanju gledal žuljave roke Jezusove, si ni mogel več misliti prave človekove veličine, ako mu ni delo vtisnilo svojega pečata. Delo je brezpogojno potrebno, ako hočemo živeti. Tako nas je Bog ustvaril. Zato s svojim delom Bogu služimo, njegovo voljo izvršujemo, z njim sodelujemo. Delo, pa naj bo že kakršnokoli, ni samo naša dolžnost, delo je tudi naša čast. – Kakor je naš Gospod posvetil vse odnošaje med človekom in njegovim bližnjim, tako je povzdignil in oplemenitil tudi vse človekove odnose do materialnega sveta in zemljskih dobrin; med temi odnosi pa je najvažnejše delo. Delo je človeku že z naravnega stališča dolžnost, da ohranja sebe, bogati svet in pomaga pri kulturnem in tehničnem napredku človeštva. Po Kristusovem odrešenju pa je delo tudi z nadnaravnega, večnega vidika zaslužno, če ga opravljamo pošteno in iz ljubezni do bližnjega, do skupnosti zaradi Boga in njegovega nebeškega kraljestva. V tej luči od zgoraj je tudi delo eden izmed pripomočkov h krščanski popolnosti. V krščanski družbi delo ni več suženjsko opravilo, kot je to pojmoval stari poganski svet, temveč je človek po svojem delu gospodar sveta, ki vsako svoje prizadevanje usmerja v prid skupnosti in v slavo božjo, ki je najvišji namen vsega stvarstva. Veliko je torej po Kristusovem razodetju dostojanstvo dela – šele on ga nam je pokazal v polni luči. Poganstvo je imelo za nečastno ne le težaško delo, ampak tudi rokodelstvo in umetelne obrti; celo zdravniški in umetniški poklic je prepuščalo sužnjem. Kakšno čast pa so izkazovali rokodelstvu in mu pripoznavali posebne svoboščine ter ga v vsakem pogledu zakonito štiliti ravno tisti vekovi, ki so bili od krščanskega duha najbolj prešinjeni! Delavcu so postavili za vzor tesarja sv. Jožefa – Cerkev je vpeljala poseben praznik: Jožef Delavec, ki ga praznuje 1. maja – in njegovega rejenca, samega Zveličarja, ki se je po pobožnem izročilu od njega rokodelstva učil in ki je v svojem javnem delovanju v mnogih prilikah poudarjal dolžnost in vrednost dela. Apostol Pavel opominja tesaloniške kristjane, naj pridno delajo vsak v svojem poklicu, da jim pogani ne bi mogli očitati, da lenarijo in žive od beračenja (1 Tes 4, 11–12). Ko se poslavlja od Efežanov, jim govori: »Sami veste, da so te roke prislužile, kar je bilo potrebno meni in mojim tovarišem.« (Apd 20, 34). In v svojem drugem pismu Tesaloničanom spet poudarja, da si tudi on služi kruh s trudom in naporom noč in dan, zakaj »kdor noče delati, naj tudi ne je.« (2 Tes 3, 10). Jezusov nauk o delu je jasen: krščanstvo, ki delo oplemenituje in pohlepno brzda, v skladu z npravstveno poglobitvijo pospešuje tudi ljudsko blaginjo, delavnost, smisel za družino, socialno pravičnost in težnjo po vsestranskem napredku.

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
4.33	4.32	4.30	4.29	4.28	4.27	4.26	4.25	4.24	4.23	4.22	4.21	4.20	4.19	4.18	4.18	4.17	4.16	4.15
19.24	19.26	19.27	19.28	19.30	19.31	19.32	19.33	19.34	19.35	19.36	19.37	19.38	19.39	19.40	19.41	19.42	19.43	19.44
14.51	14.54	14.57	14.59	15.02	15.04	15.06	15.08	15.10	15.12	15.14	15.16	15.18	15.20	15.22	15.23	15.25	15.27	15.29
23.47	—	0.32	1.11	1.45	2.15	2.44	3.13	3.42	4.14	4.51	5.34	6.25	7.23	8.26	9.32	10.38	11.43	12.46
7.56	8.52	9.54	11.01	12.13	13.27	14.43	16.01	17.21	18.41	19.59	21.13	22.18	23.13	23.58	—	0.34	1.04	1.30
			☾ 14.37						☀ 5.00								☾ 5.56	

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

Kakor se Medard zdoni,
vreme štirideset dni trpi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

Z lastnimi žulji je malokdo obogatel. – Za
rano oholega ni zdravila, zakaj zla rastlina
se je v njem ukoreninila. (Sir 3, 28). –

Petdeset dni po veliki noči je bil v Jeruzalemskem templju velik praznik v zahvalo za žetev. Tudi danes vidijo nekateri v binškojih zmagoslavje rasti v naravi, ki je vsa v cvetju in zelenju in prvih sadovih, toda nedvomno je to samo postranskega pomena ob tem prazniku. Zvezo naravnega in duhovnega praznovanja je videl Dante v cvetoči jablani kot podobi povečičanega Kristusa. Na vnebohoda se Cerkev spominja vnebohoda odrešenih stare zaveze: Adama, Eve, očakov pod vodstvom zmagovavca z Golgate, kateremu se svetijo rane kakor sonce. Čudoviti božji poseg v zgodovino je bil s tem vnebohodom nekako končan. »Ko je prišel binškojni dan, so bili vsi zbrani na istem kraju. Tedaj je nastal nenadoma z neba šum, podoben bližajočemu se silnemu viharju, in je napolnil vso hišo, kjer so sedeli. Prikazali so se jim jeziki kakor plameni, ki so se porazdelili in obstali nad slehernim po eden. In napolnjeni so bili vsi s Svetim Duhom in so začeli govoriti v drugih jezikih, kakor jim je dajal Duh, da so govorili...« Plamen, ki se je prikazal nad njimi, ni žgal, kakor pojasnjuje to sv. Ciril Jeruzalemski, ampak celil. To je bil ogenj, o katerem je preroško govoril Ezekijel: »Dam jim drugo srce in novega duha v njih notranjost... da se bodo ravnali po mojih zakonih...«

Binškoji pomenijo, dovršitev velikonočnih skrivnosti, skrivnosti Kristusove smrti na križu, njegove zmage in vstajenja, njegovega vnebohoda k večnemu Očetu. Vse to se je zgodilo, da smo postali deležni božjega Duha. Vsi ti dogodki so imeli en sam cilj: očistiti greha človeka in zemljo in temu očiščenemu svetu dati Boga samega. Zato so binškoji dovršitev velike noči. Ker je Sin Očeta sprejel naše človeštvo v luč Očeta, zato je ljubezen Očeta in Sina prišla v svetem ognju v naše srce. Ker je človeški sin umrl po mesu, more odslej človek živeti v svetosti Duha božje življenje. Sveti Duh večnega Boga je prišel; tu je, živi v nas, posvečuje nas, krepi nas, tolaži nas, on je poroštvo večnega življenja, zagotovilo zmage.

Karl Rahner

Prosim te, o Gospod in Bog, večni Tolažnik, enakega bistva z Očetom in Sinom. Molim te kot življenje vsega tega, kar živi. Ti ohranjaš ves vidni svet, v tebi ima svoje središče in obstanek. Ti vodiš njegovo pot, ti vzdržuješ red in vzajemne odnose med njegovimi različnimi deli. Ti daješ rast in zorenje vsem cveticam, zeliščem in sadovom. Ti pripelješ za zimo pomlad v dežele in prenavljaš vse. Ta čudoviti, krasni, nezadržljivi razcvet novega življenja (kljub vsem oviram), silno zmagoslavje narave je delo tvoje veličastne navzočnosti. Ti si življenje vsega stvarstva. Ti daješ našim mrtvim dušam novo življenje, da ti morejo služiti. Od tebe pride vsaka dobra misel in vsaka pravična zahteva, vsaka dobra odločitev, vsak dober poskus in uspeh. Slavim te in molim te, moj najvišji Gospod in Bog, Sveti Duh.

John Henry Newman

	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
	4.13	4.10	4.09	4.09	4.09	4.09	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.11	4.11	4.11	4.12	4.12	4.12	4.13
	19.54	19.55	19.55	19.55	19.56	19.56	19.57	19.57	19.57	19.57	19.57	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.57
	15.44	15.45	15.46	15.46	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.46	15.46	15.46	15.44
	—	0.20	0.48	1.15	1.42	2.11	2.45	3.23	4.10	5.04	6.06	7.13	8.20	9.27	10.33	11.36	12.38	12.39
	10.02	11.13	12.27	13.41	14.57	16.15	17.33	18.49	19.58	21.00	21.50	22.31	23.04	23.33	23.57	—	0.19	0.42
€	21.54							12.46							21.24			

Simon Gregorčič

MAVRICA

*Biserna lestva se vzpenja v oblak,
spušča se ónkraj na zémeljski tlak,
mavrica pisana, božji prestol.*

*Angeli hodijo gor in pa dol,
zlate kropilnice v rokah držé,
zemljo prežejno hladé in pojé.
Gori na stólu pa Večni sedi,
kapljici vsaki on srečo deli;
pade na polje – rodi zelenjad,
kane na drevje – obilen dá sad,
kaplja na njivi – dá žito zlató,
kaplja na trti pa vince sladkó.
Sreča se spuščá na sleherno stvar,
kadar zalíva nebeški vrtnar.*

1 Ponedeljek

2 Torek

3 Sreda

4 Četrtek

5 Petek

6 Sobota

7 Nedelja

8 Ponedeljek

9 Torek

10 Sreda

11 Četrtek

12 Petek

13 Sobota

14 Nedelja

15 Ponedeljek

16 Torek

17 Sreda

18 Četrtek

19 Petek

20 Sobota

21 Nedelja

22 Ponedeljek

23 Torek

24 Sreda

25 Četrtek

26 Petek

27 Sobota

28 Nedelja

29 Ponedeljek

30 Torek

31 Sreda

Presveta Rešnja Kri; Teobald, spoznavalec

Obiskanje Device Marije; Oton, škof

Irenej, škof, mučenec; Heliodor, škof; Trifun in tov., muč.

DAN BORCA

Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Ozej in Agej, preroka

† Anton Zaccaria, spoznavalec;

Tomaž Moore, mučenec; Izaija, prerok; Bogomila, žena

5. POBINKOSTNA; Ciril in Metod, slovanska apostola;

Vilibald, škof; Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20–24)

Elizabeta (Jela, Špela), žena; Hadrijan III., papež

Kraljica miru; Brikcij, škof; Gorkumski mučenci

Amalija (Ljuba), devica; Sedem bratov mučencev

Pij I., papež, muč.; Olga, žena; Janez, mučenec

† Mohor in Fortunat, mučenca; Nabor in Feliks, mučenca

Evgen, mučenec; Anaklet, papež, mučenec

6. POBINKOSTNA; Bonaventura, cerk. učitelj

Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1–9)

Vladimir, spoznavalec; Henrik, spoznavalec

Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavalec

Aleš (Aleksij), spoznavalec; Miroslav (Friderik), škof, muč.

† Vincencij Pavelski, spoznavalec; Avrea (Zlata), devica

Hieronim Emiliani, spoznavalec; Marjeta, mučenka

7. POBINKOSTNA; Lavrencij Brundizijski, cerkv. učitelj

O lažnivih prerokih (Mt 7, 15–21)

DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA

Marija Magdalena (Majda), spokornica; Teofil, muč.

Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof

Kristina, devica, mučenka; Vincencij, mučenec

Jakob (Rado) st., apostol; Krištof, mučenec; Pavel, muč.

† Ana, mati Device Marije; Valens, škof; Hiacint, mučenec

Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka

8. POBINKOSTNA; Viktor (Zmagoslav) I., papež

O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1–9)

Marta, devica; Olaf, mučenec; Urban II., papež

Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka

Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spoznavalec; Fabij, muč.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Sonce	vzide	4.14	4.14	4.15	4.15	4.16	4.17	4.17	4.18	4.19	4.20	4.21	4.22
	zaide	19.57	19.57	19.57	19.57	19.56	19.56	19.55	19.55	19.54	19.53	19.53	19.52
Dolžina dneva		15.44	15.43	15.42	15.40	15.40	15.39	15.38	15.37	15.35	15.33	15.32	15.30
Luna	vzide	14.40	15.42	16.44	17.45	18.45	19.40	20.30	21.13	21.50	22.23	22.52	23.19
	zaide	1.04	1.28	1.55	2.25	3.03	3.46	4.39	5.38	6.43	7.53	9.04	10.16
	mena						☉ 22.56						

Josip Murn

PRED MARIJO

Plapolaj, plapolaj
večna luč pred Marijo!
Ah, v srcu je tak tesno,
plapolaj luč pred Marijo!
Skrivnostni mir, sveti mrak...
čarobno se lučka utrinja...
lahno dviga se, pada spet...
smrtna senca izginja... -

Mene obdaja tema
blodnje in zmote globoke
in k tebi iztezam roke,
kraljica moja!

Ah, ti moja mladost
z grehi ponižana,
ah, ti večna krepost,
tolikrat križana,
nazaj te želim!
Tu v samotni,
v smrtni tihoti
pred tabo klečim.

AUGUST

- 1 Četrtek
2 Petek
3 Sobota
4 Nedelja

- 5 Ponedeljek
6 Torek
7 Sreda
8 Četrtek
9 Petek
10 Sobota

11 Nedelja

- 12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota

18 Nedelja

- 19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota

25 Nedelja

- 26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek
31 Sobota

Makabejski bratje; Fides (Vera) in tov., mučenci
† Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkv. učitelj
Julijan Peter Eymard, spoznavalec; Lidija, žena

9. POBINKOŠTNA; Dominik (Vladimil), spoznavalec Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41-47)

Marija Snežna; Ožbalt (Osvald), spoznavalec
Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež
Kajetan, spoznavalec; Albert, spoznavalec; Peter in Julija, m.
Janez Marija Vianney, spoznavalec; Marin, mučenec; Miron, škof
† Roman, mučenec; Peter Faber, spoznavalec
Lavrencij (Lovro), mučenec; Pavla, devica, mučenka

10. POBINKOŠTNA; Tiburcij in Suzana, muč. Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9-14)

Klara (Jasna), devica; Hilarija, mučenka; Herkulan, škof
Janez Berhmans, spoznavalec; Hipolit in Kasijan, mučenca
Evzebij, spoznavalec; Demetrij (Mitja), mučenec

VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, mučenec † Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavalec Hiacint, spoznavalec; Pavel in Julijana, mučenca

11. POBINKOŠTNA; Helena (Jelena, Alenka), žena Jezus ozdravi gluhoomega (Mr 7, 31-37)

Janez Eudes, spoznavalec; Marijan, spoznavalec
Bernard, cerkv. učitelj; Samuel, prerok; Lucij, mučenec
Ivana Frančiška Šantalska, žena; Fidelis, mučenec
Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, mučenec
† Filip Benicij, spoznavalec; Valerijan, mučenec
Jernej, apostol; Avrea, mučenka; Roman, škof

12. POBINKOŠTNA; Ludovik IX., spoznavalec Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23-37)

Ceferin, papež, mučenec; Rufin, škof; Viktor, mučenec
Jožef Kalasancij, spoznavalec; Ruf, škof, mučenec
Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Hermes, mučenec
Obglavljenje Janeza Krstnika; Marija, Zdravje bolnikov
† Roza (Roža) iz Lime, devica; Feliks, mučenec
Rajmud (Rajko) Nonat, spoznavalec; Pavlin, škof

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	4.43	4.44	4.45	4.46	4.48	4.49	4.50	4.51	4.52	4.53	4.55	4.56
	zaide	19.33	19.31	19.30	19.29	19.27	19.26	19.25	19.23	19.22	19.20	19.19	19.17
Dolžina dneva		14.50	14.47	14.45	14.43	14.39	14.37	14.35	14.32	14.30	14.27	14.24	14.21
		16.33	17.30	18.22	19.09	19.50	20.24	20.55	21.24	21.51	22.18	22.47	23.20
Luna	vzide	0.59	1.39	2.28	3.25	4.29	5.39	6.52	8.06	9.20	10.35	11.50	13.05
	zaide					10.31							13.05
	mena												7.22

VREMENSKI PREGOVORI

Srpana če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Mirna vest je najboljše vzglavje. — Kdor
reče resnico, pove, kar je zanesljivo, lažniva
priča pa prevaro. (Preg 12, 17). —

Tako rekoč skozi vse cerkveno leto mislimo na Marijo, vsak dan se ji znova priporočamo, poleg tega se je pa še s posebno ljubeznijo spominjamo ob njenih praznikih in godovih. Z Marijo stopamo v novo cerkveno leto ob prazniku njenega brezmadežnega spočetja, potem ves advent z njo čakamo rojstva božjega Deteta, se z njo veselimo tihe sreče sv. Družine v Nazaretu, jo spremljamo na Svečnico v Jeruzalem, kjer v templju sliši napoved starčka Simenona: luč v razsvetljenje poganov in slavo Izraela, tvojega ljudstva. Vsak dan se spominjamo v angelskem pozdravu vesele skrivnosti Marijinega oznanjenja, z njo stojimo na veliki petek pod križem njenega Sina in z njo se radujemo ob Njegovem vstajenju. Maj je Marijin mesec, torej mesec naše posebne ljubezni do Matere božje. Potem se kar vrste poletni Marijini prazniki, v juliju praznik Marijinega obiskovanja, Kraljice miru, Karmeljske Matere božje, v avgustu pa poleg praznika Marijine slave in Vnebovzeta še praznik Marijinega Srca in koj v začetku god Marije snežne. Medmašni čas, to je čas med velikim in malim šmarnom, ki jima marsikje pravijo tudi velika in mala maša, je v naši domači vernosti že od nekdanj časa Marijinega čiščenja in časa romanj na priljubljene Marijine božje poti. Septembra se zvrste kar štirje Marijini prazniki: Rojstvo, lme, Žalosti in god Marije Rešiteljice. V oktobru obhajamo god Marije, kraljice rožnega venca, v novembru pa Marijino darovanje.

Pozdravljena Marija Bogorodica, Devica in Mati, nosilka Luči, nedotaknjena posoda! Pozdravljena Marija, ti najdragocenejša stvar vsega sveta! Pozdravljena, Marija, ti prostor Zanj, ki ga noben prostor ne obseže; ti si sprejela Besedo, edinorojenega Boga; ti si brez pluga in brez semena pognala neverljivi klas! Pozdravljena, Marija Bogorodica, ki se po tebi zveliča vsaka verna duša!

Sv. Ciril Aleksandrijski

Gospa moja, presveta božja Porodnica in milosti polna, neizčrpno morje skrivnostnih božjih darov in dobrot, delilka vsega dobrega, za Trojico vseh gospodarica, za Tolažnikom druga tolažnica, za Srednikom vsemu svetu srednica, glej mojo vero in moje upanje, ki mi ju je navdahnil Bog! Ne preziraj me ne vrednega, in mojih del grdobje naj ne odvrčajo od mene tvojega neizmerne usmiljenja, božja Porodnica, ime mojih vročih želj! Ni zanesljivejšega znamenja zmage nego tvoja pomoč. Ti si na obličju zemlje posušila vse solze; ti si stvari napolnila z raznovrstnimi dobrotami; ti si prinesla nebesom radost in zemlji rešenje. Po tebi držimo v rokah nedvomno zastavo našega vstajenja; po tebi upamo doseči nebeško kraljestvo; po tebi, edina brezmadežna, prihaja, je in bo prihajala od Adama do konca sveta vsa slava, čast in svetost apostolom, prekokom, pravičnim in iz srca ponižnim, in v tebi, milosti polna, se veseli sleherni stvar.

Cerkveni učenik sv. Efram Sirac (u. 373).

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
4.57	4.58	5.00	5.01	5.03	5.04	5.05	5.06	5.08	5.09	5.10	5.11	5.12	5.14	5.15	5.16	5.17	5.18	5.20
*9.16	19.14	19.13	19.11	19.09	19.07	19.05	19.04	19.02	19.00	18.59	18.57	18.55	18.54	18.52	18.50	18.48	18.46	18.45
14.19	14.16	14.13	14.10	14.06	14.03	14.00	13.58	13.54	13.51	13.49	13.46	13.43	13.40	13.37	13.34	13.31	13.28	13.25
23.59	—	0.44	1.37	2.38	3.44	4.52	6.00	7.05	8.10	9.14	10.16	11.17	12.18	13.20	14.20	15.18	16.12	17.01
14.18	15.29	16.35	17.31	18.19	18.59	19.31	20.00	20.25	20.47	21.10	21.33	21.57	22.24	22.55	23.32	—	0.17	1.10
						8.35								7.54				

Alojz Gradnik

JESEN

Ze praprot rumeni in že otava
vsak dan na koso orošena čaka.
Na njivi, kjer ni žita več in maka,
z motikami krompir se odkopava.

Zori že grozdje, jabolka rudeča
vise na vejah, ose in sršeni,
brenčeč odnašajo jim sok medeni
in dan vse krajši je in noč se večja

Odprte kašče zdaj so in kleti,
da svetkujoča hiša bo sprejela
njiv blagoplođnih pisane spomine

Zaprte bodo spet, potem vse dni
družina čakala bo, ko čebela,
ki čaka v panju, da ji zima mine

1 Nedelja	13. POBINKOSTNA, ANGELSKA; Egidij (Tilen), opat Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11–19)
2 Ponedeljek	Štefan, spoznavalec; Maksima, mučenka; Antonin, mučenec
3 Torek	Pij X., papež; Simeon, spoznavalec; Evfemija in tov., muč.
4 Sreda	Rozalija, devica; Mojzes, prerok; Ida, žena
5 Četrtek	Laurenzij Justiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6 Petek	† Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec; Petronij, škof
7 Sobota	Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, muč.
8 Nedelja	14. POBINKOSTNA; Rojstvo Device Marije Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24–33)
9 Ponedeljek	Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec
10 Torek	Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija, devica
11 Sreda	Prot in Hiacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12 Četrtek	Ime Marijino; Gvido, spoznavalec; Silvin, škof
13 Petek	† Notburga, devica; Filip, mučenec; Mavriliij, škof
14 Sobota	Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec; Rozula, mučenka
15 Nedelja	15. POBINKOSTNA; Zalostna Mati božja Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11–16)
16 Ponedeljek	Ljudmila, žena; Edita, devica; Kornelij, papež, mučenec
17 Torek	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, mučenec
18 Sreda	Kvatre; Jožef Kupertinski, spoznavalec; Irena in Zofija, mučenki
19 Četrtek	Januarij in tov., mučenci; Suzana, devica, muč.
20 Petek	† Kvatre; Evstahij in tov., mučenci; Dionizij, mučenec
21 Sobota	Kvatre; Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok
22 Nedelja	16. POBINKOSTNA, KVATRINA; Tomaž Vilanovski, škof Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1–11)
23 Ponedeljek	Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka
24 Torek	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25 Sreda	Pacifik, spoznavalec; Kleofa, mučenec; Avrelija, devica
26 Četrtek	Ciprijan in Justina, mučenca; Kanadski mučenci
27 Petek	† Kozma in Damijan, mučenca; Fidencij, mučenec; Hiltruda, dev.
28 Sobota	Venčeslav, mučenec; Lioba (Ljuba), devica; Silvin, škof
29 Nedelja	17. POBINKOSTNA; Mihael, nadangel O največji zapovedi (Mt 22, 35–46)
30 Ponedeljek	Hieronim, cerkv. učitelj; Zofija, žena; Gregorij, škof

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide 5.22	5.23	5.24	5.25	5.26	5.28	5.29	5.30	5.31	5.32	5.34	5.35
	zaide 18.43	18.41	18.39	18.37	18.35	18.33	18.31	18.19	18.27	18.25	18.23	18.21
Dolžina dneva	13.21	13.18	13.15	13.12	13.09	13.05	13.02	12.59	12.56	12.53	12.49	12.46
Luna	vzide 17.44	18.21	18.55	19.24	19.52	20.19	20.49	21.21	21.58	22.41	23.32	—
	zaide 2.11	3.19	4.31	5.46	7.02	8.19	9.37	10.54	12.09	13.22	14.29	15.28
			☾ 20.34						☽ 12.43			

VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Ce zgodaj se selijo piči,
ba huda zima o božiči.

Hvaležnost dobroto razveseli. — Pravičnost
dviga narod, greh pa je sramota za ljudstva.
(Preg 14, 34). — Brez potu ni medu.

Kmetovo življenje je življenje v molku, besede se vračajo nazaj v nemih kretnjah človeka; kot zategnjena beseda, ki je na svoji dolgi poti izgubila glas, so kmetove kretnje, ki nadomeščajo besedo. — Kmet dela zmerom enake kretnje pri košnji in žetvi, pri setvi in mlži, pri vsakem delu — kot da se zmerom ista kretnja zariše v zrak ob slehernem zamahu, njegovi gibi in kretnje so kakor podoba, tako jasni kakor kmetova hiša in drevesa na polju. Vsak hrup dela, vsak njegov šum je vsrkan v podobni, zato kmetovo delo obdaja molk. Pri nobenem drugem stanu ni delo kot podoba tako vidno kakor pri kmetu. — Kmet, ki počasi hodi za konji in plugom — vse njive na zemlji preorje plug, po vseh njivah na zemlji se prestopa kmet in po vseh vozi konj. Gibanje kmeta, konja in pluga je neodvisno od besede, tako kot da ni nikoli izhajalo od besede, kot da kmet nikoli ni rekel doma: zdaj grem orat — da, kot da sploh noben človek ni nikoli govoril o njivi, o konju in o plugu, kmetove kretnje in gibi so postali kakor pot ozvezdja, pot je vsrkala besedo. Kmetove kretnje so tako počasne, kot bi se gibala z njimi počasna ozvezdja in kot da je kmetova pot polagoma prešla v pot ozvezdja. — Obilica zrna, ki iz kmetovega polnega prgišča pada v odprto zemljo, je kakor obilica zvezd na rimski cesti neba. Kmetovo življenje je kakor sozvezdje molka na svodu človekovega neba. — Vtem ko je kmetovo življenje postalo kakor podoba, je stopilo iz kolobarja drugih ljudi in je bolj povezano s podobami v naravi in s podobami notranjega življenja kakor z onimi ljudmi, ki so zunaj sveta molka in podob. — Ko včasih gledamo kmeta, kako hodi za plugom in kravami po prostrani ravnini in se čedalje bolj bliža robu njive, kjer se obzorje neba dotika zemlje, se zdi, kot da bo vsak hip vzel obok neba kmeta, plug in krave k sebi, da bi kot ozvezdje zdaj oral zemljo na nebu. — Kmet je središče vrste rodov nazaj in naprej, tako da so minuli rodovi v svojem molku pri njem in s svojim molkom tudi prihodnji. Vsak drug stan je v posamezni osebi ne le glasnejši kakor kmet, ampak je tudi močnejši in vidnejši kakor on v sedanjosti, bolj odtrgan tudi od preteklosti in prihodnosti in od njenega molka. — Bučni in glasni pa so kmetje ob svojih praznikih, kot bi se poskušali iztrgati se iz molka in se jim to le s silo posreči. — Kmet in kmetica sedita zvečer pred hišo, oba v dolgem molku — tedaj pade beseda iz ust moža ali žene v molk. Toda s tem molk ni pretrgan, to je, kot da beseda samo potrka, da vpraša, ali je molk navzoč, potem se pa spet umakne. Ta kmetov molk ne pomeni izgubo besede, nasprotno: v tem stanju molka je človek spet v začetku časov, ko je čakal na to, da je sprejel besedo iz molka, to je, kakor da besede še ni poznal, kot da mu bo zdaj šele prvič dana. Ne iz človeka, iz molka pride spet prva beseda. — Kmet je podoben ravnini molka, iz katere izvira človekova beseda.

Max Picard

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
5.36	5.37	5.38	5.40	5.42	5.43	5.44	5.45	5.47	5.48	5.49	5.50	5.51	5.53	5.54	5.55	5.56	5.58
18.19	18.18	18.16	18.14	18.12	18.10	18.08	18.05	18.03	18.01	17.59	17.58	17.56	17.54	17.52	17.50	17.48	17.46
12.43	12.41	12.38	12.34	12.30	12.27	12.24	12.20	12.16	12.13	12.10	12.08	12.05	12.01	11.58	11.55	11.52	11.48
0.30	1.33	2.40	3.47	4.53	5.58	7.01	8.04	9.06	10.08	11.09	12.09	13.08	13.03	14.53	15.37	16.17	16.51
16.17	16.59	17.32	18.02	18.27	18.51	19.13	19.35	19.58	20.25	20.53	21.28	22.08	22.57	23.53	—	0.57	2.06

Alojz Gradnik

KMET GOVORI BOGU

*Moj srp je rezal Tvoje bilke,
moj znoj je močil Tvoje trte,
večer je, vžgi zvezdá svetilke.*

*Moj molk častil je grozd in travo,
srp, koso, sode, klet in kravo,
zdaj k Tebi so oči uprte.*

*Moj plug oral je Tvoja polja,
Tvoj prst oral je moja lica,
še za Te je na mizi žlica.*

*Prisedi, z mano povečerjaj,
potem pa ves svoj dolg izterjaj.
In naj zgodi se Tvoja volja.*

- 1 Torek
- 2 Sreda
- 3 Četrtek
- 4 Petek
- 5 Sobota
- 6 Nedelja

Remigij, škof; Maksima in Julija, mučenki; Domnin, muč.
Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), spoznavalec
Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
† Frančišek Asiški, spoznavalec; Edvin, spoznavalec
Flacid in tov., mučenci; Marcelin, škof; Flavijana, dev.

18. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Bruno, spoznavalec Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1-9)

- 7 Ponedeljek
- 8 Torek
- 9 Sreda
- 10 Četrtek
- 11 Petek
- 12 Sobota

Rožnovenska Mati božja; Marko, papež; Sergij, mučenec
Brigita, žena; Simeon, starček; Demetrij (Mitja), mučenec
Posvečenje cerkva (v ljublj, škofiji); Janez Leonard spozn.
Frančišek Borgia, spoznavalec; Hugolin, mučenec; Pavlin, škof
† Materinstvo Device Marije; Emilijan, spoznavalec
Maksimilijan Celjski, škof, mučenec; Serafin, spoznavalec

13 Nedelja

19. POBINKOŠTNA (žegnanjska v ljublj. škofiji) Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1-14)

- 14 Ponedeljek
- 15 Torek
- 16 Sreda
- 17 Četrtek
- 18 Petek
- 19 Sobota

Kalist I., papež, mučenec; Just, škof; Gaudencij, mučenec
Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica
Hedvika (Jadviga), žena; Gerard Majella, spoznavalec
Marjeta Marija Alakok, devica; Viktor in tov., mučenci
† Luka, evangelist; Julijan, spoznavalec; Janez, mučenec
Peter Alkantarski, spoznavalec; Etbín, opat; Lucij, muč.

20 Nedelja

20. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA; Janez Kentski, spoznavalec Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46-53)

- 21 Ponedeljek
- 22 Torek
- 23 Sreda
- 24 Četrtek
- 25 Petek
- 26 Sobota

Uršula in tov., mučenke; Hilarion, opat
Vendelin, opat; Marija Salome; Kordula, mučenka
Posvečenje cerkva (v goriški šk.); Anton Marija Claret, škof
Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec
† Krizant in Darija, mučenca; Krispin, muč.; Gaudencij, škof
Evarist, papež, mučenec; Lucijan in tov., mučenci

27 Nedelja

21. POBINKOŠTNA. KRISTUS KRALJ; Frumencij, škof O božjem kraljestvu (Jan 18, 33-37)

- 28 Ponedeljek
- 29 Torek
- 30 Sreda
- 31 Četrtek

Simon in Juda, apostola; Cirila, devica; Fidelis, mučenec
Posvečenje cerkva (v lavant. šk.); Narcis, škof
Marcel in Kasijan, mučenca; German, škof; Klavdij in tov., muč.
Alfonz Rodriguez, spoznavalec; Volbenk, škof; Krištof, muč.

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide	5.59	6.00	6.02	6.03	6.05	6.06	6.07	6.09	6.10	6.11	6.12	6.14
	zaide	17.44	17.42	17.40	17.38	17.36	17.34	17.32	17.30	17.29	17.27	17.25	17.23
Dolžina dneva		11.45	11.42	11.38	11.35	11.31	11.28	11.25	11.21	11.19	11.16	11.13	11.09
	vzide	17.21	17.50	18.19	18.47	19.19	19.55	20.37	21.27	22.23	23.26	—	0.31
Luna	zaide	3.20	4.37	5.55	7.15	8.35	9.54	11.11	12.22	13.25	14.17	15.01	15.37
	mena			☾ 5.44					☽ 20.28				

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor je sveta Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Sveti Gal deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Se nerada listje obleti,
vsak se zime naj boji.

Kdor devet rokodelstev obenem opravlja,
ne zna nobenega. – Dobrohoten pogled raz-
veseljuje srce, vesela novica oživi kosti.

Župnik je sam zasadil hodnik z vinsko trto, ki se vzpenja od zatrepca župnišča do ribnika. Vsako leto sam bere belo grozdje, ki tu obrabi in stiska iz njega vino za maše. Sam pretaka vino, pomiva steklenice, oskrbuje z materinsko vnemo žlahtno kapljico, jo spravlja, se briga za njeno bolezen in zdravje, ji daje pobožna imena, jo ureja, piše in pridiguje o njej v simboličnih besedah. Pije jo počasi in spoštljivo. O! V vsaki kaplji te nebeske trte sije sto sonc in žubori nežna godba milosti! Tako premišljuje župnik v svoji ljubi vinski kleti, ko ogleduje žlahtna vina. Ganjen se nasmehne, ko po dolgem postnem času s prižgano svečo v roki ogleduje temne, speče zaklade, osvetljuje na levi in desni zaprašena dna steklenic. Ne, župnik ne more piti z užitekoma vina, če se imenuje tako čisto navadno Pommerol, Vandanges, Nuits, Porto, Vermouth, Mosela. Pri pretakanju v steklenice jim je dal nova imena, polna krščanske simbolike, ki vzbujajo nebeske misli in čustva. Imajo taka imena: »Pritoček Jordana«. To je belo vince, nežno rumeno nadahnjeno, s poniznim vonjem kakor pomladne vijolice. »Žila Kristusova«: temno rubinasto rdeče, skoro črno vino, nežno kot žamet, njegov okus obvisi leno na nebu kakor vonj kadila v cerkvi. – »Smehljaj naše Ljube Gospe«: svetla, zlata tekočina, žareča kot sonce; osvežujoče vino, bodri kot glasba visokih orgelskih tonov. – »Rosa z nebeskih poljan«: rumeno, resno se lesketajoče, kakor rumeni kamen; že ob samem vonju se počutiš blaženo kakor ob vonju šopka čudovitih rož. – »Mavrica obljubljenega dežele«: iskreča se rdeča tekočina, ki dobi od dolgega ležanja v steklenicah rožnato barvo; kadar steklenico odpreš, se ti zdi, da duhaš cele košare sadja, kakšnega, se ne da povedati, vsakršnega sadja, pravega in izmišljenega vseprek. To vino ima plemenit okus in v krvi nekaj zaleže; omešča te in zbudi domotožje po nečem daljnem, po čemer hrepeni duša. – »Ogledalo angelov«: to je svetel sok belih renskih grozdov, ki ima v sebi plašen svit mladega zelenja, ki se upogiblje v vetru; njegov dotik je svež; komaj ga srkneš, že začutiš njegovo hladno žlahtnost prav do žejnega srca. – »Vir velikonočni«: vino, ki ne pozna šale; je škrlatno, takšne barve kot sončni zahod ob mrzlem novembrskem dnevu. – »Zamaknjenje asiško« se imenuje tole vino jesensko-zlatorjave barve iz Italije, čigar sladki dotiklaj ti od užitka zatise oči. »Ostanki iz Kane«: prijeten temnikast sok, v katerem se biserno smeje nekakšna rdeča luč; zdi se, da je poln viničarskih pesmi in radosti iz goric. – »Tekoči paradiž«: plemenita pijača, ki nas takoj prepriča o svetosti grozdja, ne samo zaradi vonja, ampak tudi zaradi okusa, ki objame telo kot blagoslov. – S spoštovanjem mrmra imena vina, razmišlja o njegovem okusu in vonju, sanjari, primerja in sega z mislimi do neba, kjer ustvarja angelska godba mavrice...

Felix Timmermans

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
6.15	6.16	6.18	6.19	6.21	6.22	6.23	6.25	6.27	6.28	6.29	6.30	6.32	6.33	6.35	6.36	6.37	6.39	6.40
17.21	17.19	17.18	17.16	17.14	17.13	17.11	17.09	17.07	17.05	17.03	17.02	17.01	16.58	16.57	16.55	16.54	16.52	16.51
11.06	11.03	11.00	10.57	10.53	10.51	10.48	10.44	10.40	10.37	10.34	10.32	10.29	10.25	10.22	10.19	10.17	10.13	10.11
1.38	2.44	3.49	4.52	5.55	6.57	7.59	9.00	10.01	11.01	11.56	12.48	13.33	14.13	14.49	15.19	15.48	16.15	16.43
16.06	16.32	16.56	17.17	17.39	18.01	18.26	18.54	19.26	20.03	20.48	21.40	22.39	23.45	—	0.56	2.08	3.25	4.43
			13.43								18.21							

Josip Murn

VIGILIE

Po temoti čez planjavo
v polunočni pozni čas,
mir znaneč, živečim spravo,
plove jasni, tenki glas.

V duha nemirno, vroče spanje,
v skrivnostno nočno šepetanje
tak mehko prosi, vabi nas...
v njem daljne, nepojmljive tajne,
ki mesta ni na zemlji zanje,
pred dušni stopajo obraz.

Nobena zvezda v noč ne sije,
po temi tma se težka vije -
umrlih duše, bele lilije,
pojo in molijo vigilije.

NOVEMBER

11

LISTOPAD

1 Petek

2 Sobota

3 Nedelja

4 Ponedeljek

5 Torek

6 Sreda

7 Četrtek

8 Petek

9 Sobota

10 Nedelja

11 Ponedeljek

12 Torek

13 Sreda

14 Četrtek

15 Petek

16 Sobota

17 Nedelja

18 Ponedeljek

19 Torek

20 Sreda

21 Četrtek

22 Petek

23 Sobota

24 Nedelja

25 Ponedeljek

26 Torek

27 Sreda

28 Četrtek

29 Petek

30 Sobota

DAN MRTVIH

VSI SVETI; Severin, spoznavalec; Marija, devica, muč.
Spomin vernih duš; Just, mučenec; Viktorin, škof, muč.

22. POBINKOSTNA; ZAHVALNA (žegnanjska v lavant, šk.)
O davčnem denarju (Mt 22, 15-21)

Karel Boromejski, škof; Vital, mučenec

Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvijs)

Leonard (Lenart), opat; Feliks, mučenec; Sever, škof

Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec

† Bogomir, škof; Štirje kronani mučenci; Maver, škof

Posvečenje bazilike presv. Odršenika; Teodor (Božidar), muč.

23. POBINKOSTNA; Andrej Avelinski, spoznavalec
Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18-26)

Martin (Davorin), škof; Menas, mučenec; Valentin, mučenec

Martin, papež, mučenec; Kuno, škof; Avrelij, škof

Stanislav Kostka, spoznavalec; Didak, spoznavalec

Jozafat Kunčević, škof, mučenec; Klementin, mučenec

† Albert Veliki, cerkv. učitelj; Leopold, spoznavalec

Jedrť, devica; Otmar, opat; Edmund, škof

24. POBINKOSTNA; Gregorij Čudodelni, škof

Prilika o gorčičnem zrnu in kvasu (Mt 13, 31-35)

Posvečenje bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, mučenec

Elizabeta (Jela, Špela), žena; Krispin, škof

Feliks Valois, spoznavalec; Edmund, mučenec; Simplcij, škof

Darovanje Device Marije; Kolumban, opat; Albert, škof

† Cecilija, devica, mučenka; Maver, mučenec; Filemon, muč.

Klemen (Milivoj) I., papež, mučenec; Felicita, mučenka

25. POBINKOSTNA; Janez od križa, cerkv. učitelj

O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15-35)

Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec

Silvester, opat; Konrad, škof; Peter Aleksandrijski, škof, muč.

Virgilij, apostol Koroške; Valerijan, škof; Čudodelna svetinja

Gregorij III., papež; Jakob, spoznavalec

DAN REPUBLIKE

† Saturnin, mučenec; Gelazij, papež; Filemon, mučenec

Andrej, apostol; Justina, devica, mučenka

¹ Se praznuje dva dni

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide 6.41	6.43	6.45	6.46	6.47	6.49	6.50	6.52	6.53	6.55	6.56	6.57
	zaide 16.49	16.48	16.47	16.45	16.44	16.42	16.40	16.39	16.33	16.37	16.35	16.34
Dolžina dneva	10.08	10.05	10.02	9.59	9.57	9.53	9.50	9.47	9.45	9.42	9.39	9.37
Luna	vzide 17.13	17.48	18.28	19.16	20.11	20.14	22.22	23.29	—	0.36	1.41	2.45
	zaide 6.04	7.26	8.47	10.05	11.15	12.13	13.02	13.40	14.11	14.39	15.02	15.23
	mena ☽	14.56						€ 7.37				

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Ce mokro zemlja sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Od mladega drevesa vejico še lahko od-
česneš, od starega jo moraš odsekati. — Lenuh
v jeseni noče orati, ob žetvi išče, pa nič ni.

Oktober se zliva v november kakor hudournik, obirajoč sadove rožnih vencev. Na vseh svetnikov dan se zdi, da se izvoljeni izprehajajo v nebesih. Če je procesija za mrtve po večernicah lepa že na zemlji, kaj mora biti šele tam gori? Gospod župnik ozeronski si v svojih premišljevanjih rad predočuje svoje znane izvoljene take, kakršni so bili tu na zemlji, ali kakor si jih misli. Ločijo se od teh le po izredni lepoti, kakršna pač ustreza različnim vrstam, kakršno dajeta zlasti miloba in dostojanstvo. Ded, ki je bil pastir, vodi sprevod in glasovi njegove piščali drhte v večni luči. Mnogo jih gre za njim v svetniškem sprevodu, ki se na dan vseh svetnikov vrši nad našim. Priporočal se je dvema babicama in ju hkrati priporočal Bogu; vidi ju taki, kakršni je poznal, le mlajši. S preslico v roki gresta mimo. Bledi sta v ljubezni do Jezusa Kristusa. Potem je videl še tega in onega, še to in ono, ki so v miru pozaspali. Bili so v vrsti izvoljenih. Premikali so se po glasu piščali, ki so se ji semtertja odzvale angel-ske flavte kakor slavčki. Sedaj se mu ustavi misel pri očetu. Vidi ga, kako žene ljubko čredo s sabo na zelene pašnike, ki jih razkazuje psalmist. V sprevodu so tudi odlični možje majhne župnije, možje, ki jih je občudoval v rodni dolini; nosijo svečane halje, ki se šopirijo v dnevu, ki ne zaide. — Pozvonilo je k večernicam in začela se je služba božja. Gospod župnik je pridigoval o jutrnjem evangeliju, ki govori o blagih; pravi, da jih je naš Gospod v polni meri uresničil, ker je bil ubog, krotak, žalosten, zaničevan, prizanesljiv, čist, miroljuben, preganjan. Kdor ima katero izmed čednosti, posnema njega. Kdor hoče biti deležen trpljenja našega Gospoda, mora z njim živeti, z njim umreti in vstati. Naš Gospod je kakor sonce, ki obseva klasje. Klasje pa, ki hoče biti podobno soncu, živi v njegovi luči, jo izžareva; tako se je dovolj napilo sonca, da se k njemu vrača, ko pokopljejo klasje; dobilo je tisto silno krepost, da se more dvigati v nebo k pomladnim žarkom — to so blaženi, ki obhajamo njih praznik, preden se še isti večer začenja praznik mrtvih. Je pa še drugo klasje, ki še ni dovolj živelo v našem Gospodu. Ostalo je v senci, kakor lenuhi, ki se bojé trdega dela; rekel bi, da se ne mara dati zdrobiti, da bi dalo svojo sladko moko. Tako vene daleč od sonca in pada, preden je zrelo, ne da bi kdaj služilo človeku pri mizi ali pri sveti daritvi.

Srečni torej mrtvi, ki praznujejo svoj god na vseh svetnikov dan! Srečni tudi mrtvi, ki jim je dano, da bodo prišli v nebesa morda danes po naših molitvah, ki so podobne šuštenju jesenskega listja, ki tudi v žalosti obdrži barvo sonca... »Blagor onim, ki preganjanje trpe... Blagor mirnim... Blagor njim, ki so čistega srca...!« Bog bo pripeljal k Jezusu tiste, ki so v njem zaspali. Zaspite torej v njegovih blagih! Te milosti želim vam vsem!

Francis Jammes

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
6.59	7.00	7.02	7.03	7.04	7.06	7.07	7.09	7.10	7.11	7.13	7.14	7.16	7.17	7.18	7.20	7.21	7.22
16.33	16.32	16.31	16.30	16.29	16.28	16.27	16.26	16.25	16.24	16.23	16.22	16.22	16.21	16.20	16.20	16.19	16.19
9.34	9.32	9.29	9.27	9.25	9.22	9.20	9.17	9.15	9.13	9.10	9.08	9.06	9.04	9.02	9.00	8.58	8.57
3.47	4.49	5.51	6.53	7.54	8.55	9.52	10.45	11.33	12.13	12.49	13.20	13.48	14.15	14.42	15.09	15.40	16.16
15.45	16.07	16.30	16.56	17.26	18.02	18.44	19.33	20.30	21.32	22.38	23.48	—	1.01	2.16	3.33	4.53	6.15

MIR

Zvezda nebroj
blešči pokoj,
lahko zlati
noč pod seboj.

Vse brez glasu,
polno miru ...
In bolj žari
se plašč Bogu.

BOŽJE ROJSTVO

Kakor sonce skoz glaž gre,
glaž ta se ne razbije:
glej, tako je rojen bil
JEZUS od MARIJE.
Kakor luč od luči gre,
sonce svojo svetlost spusti,
vendar v njem ostane:
glej, tako Bog od Boga gre,
Bog Oče Sinu rodi,
večno v njem prebiva.

Neznani pesnik

DECEMBER

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
3 Torek
4 Sreda
5 Četrtek
6 Petek
7 Sobota

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
10 Torek
11 Sreda
12 Četrtek
13 Petek
14 Sobota

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
17 Torek
18 Sreda
19 Četrtek
20 Petek
21 Sobota

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
24 Torek
25 Sreda
26 Četrtek
27 Petek
28 Sobota

29 Nedelja

- 30 Ponedeljek
31 Torek

1. ADVENTNA; Marijan in tov., mučenci

O poslednji sodbi (Lk 21, 25–33)

B. bijana, devica, mučenka; Blanka, žena
Frančisek Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok
Barbara, devica, mučenka; Peter Krizolog, cerkv. učitelj
Nikolaj Tavelič, mučenec; Saba (Sava), opat
† Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, tržaški mučenec
†† Ambrozij, škof, cerkv. učitelj; Agaton, mučenec

2. ADVENTNA. BREZMADEZNA

Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2–10)

Peter Fourier, spoznavalec; Valerija, mučenka
Loretska Mati božja; Melkiad, papež, mučenec
Damaz, papež; Daniel, spoznavalec; Evtihij, mučenec
Aleksander (Saša), mučenec; Maksencij in tov., mučenci
† Lucija, devica, mučenka; Otilija, dev., muč.; Orest, muč.
Spiridion (Dušan), škof, mučenec; Just, mučenec

3. ADVENTNA. Anton in tov., mučenci

Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19–28)

Evzebij, škof, muč.; Albina, devica; Adon, škof
Lazar, škof; Vivina, devica; Olimpija, žena
Kvatre; Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca
Urban V., papež; Tea, mučenka; Favsta, žena
† Kvatre; Evgenij in Makarij, mučenca; Julij, mučenec
Kvatre; Tomaž, apostol; Severin, škof; Glicerij, mučenec

Dan JLA

4. ADVENTNA, KVATRNA; Demetrij (Mitja) in tov., muč.

Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1–6)

Viktorija, devica, mučenka; Serval, spoznavalec
†† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica

BOŽIC, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka

Štefan, prvi mučenec*; Marin, mučenec

† Janez Evangelist, apostol; Fabiola, žena; Maksim, škof
Nedolžni otroci; Kastor in tov., mučenci; Cezarij, muč.

NEDELJA V BOŽIČNI OSMINI; Tomaž Becket, škof

Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33–40)

Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof
Silvester I., papež; Katarina Labouré, devica

GRUDEN

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Sonce	vzide 7.23	7.24	7.25	7.26	7.28	7.29	7.30	7.31	7.32	7.333	7.34	7.34
	zaide 16.18	16.18	16.18	16.17	16.17	16.17	16.17	16.16	16.16	16.16	16.16	16.16
Dalžina dneva	8.55	8.54	8.53	8.51	8.49	8.48	8.47	8.45	8.44	8.43	8.42	8.42
Luna	vzide 17.00	17.53	18.55	20.03	21.14	22.23	23.31	—	0.36	1.39	2.41	3.42
	zaide 7.36	8.52	9.59	10.54	11.38	12.14	12.43	13.07	13.30	13.51	14.12	14.35
	mena 0.55						22.34					

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega dne v adventu mraz,
trajal bo ves zimski čas.

Dež in veter pred božičem,
koplje jama rad mrličem.

Božični dež,
vzame rž.

Pomisli, preden kaj rečeš: tudi beseda človeka ubije. – Brez razodetja ljudstvo podivja, a blagor mu, če se drži postave. (Preg 29, 18)

Na pragu cerkvenega leta, ki ga začenjamo z adventom, nas opominja apostol Pavel: „...je že ura, da od spanja vstanemo.“ (Rimlj 13, 11.)

Ni večer, ampak jutro, prav zgodnje jutro, še preden se začne svitati zimski dan. In človek, ki vé, do mu novi dan utegne prinesiti nekaj odločilnega, vstane že pred svitom, da ne bi ničesar zamudil. Pri luči se pripravlja za svoje delo. Tako ravna tudi kristjan to jutro novega leta. Vse naj bo čisto. Vse naj bo na svojem mestu. Novi dan naj ga najde popolnoma v službi Boga, ki podarja ta dan, kot je naklonil vse prejšnje dneve...

Maurice Bouvet

„Ne bojte se; zakaj, glejte, oznanjam vam veliko veselje, ki bo za vse ljudstvo: Rodil se nam je danes v mestu Davidovem Zveličar, ki je Kristus Gospod.“ (Evangelij pri polnočnici: Lk 2, 10–12).

Bog je prišel. Zdaj je tu in zategadelj je vse drugače, kot si mislimo. Čas se je iz večnega teka spremenil v dogajanje, ki z neslišno, nedvoumno smotrnostjo vodi k povsem določenemu cilju, v katerem bomo mi in svet stali pred razkritim božjim obličjem. Če pravimo: božič je, hočemo s tem reči: Bog je povedal svetu svojo zadnjo, svojo najglobljo, svojo najlepšo besedo v učlovečeni Besedi, besedo, ki je ne more več preklcati, ker je dokončno božje dejanje, ker je to Bog sam v svetu. In ta beseda se imenuje: Ljubim te, ti, svet in ti, človek.

To je čisto nepričakovana beseda, čisto neverjetna beseda. Kako le more biti ta beseda izrečena, če poznamo človeka in svet in strašne ter brezdanje prepade obeh. Bog pa jih pozna bolje kakor mi. In je to besedo vendarle rekel vsem, ko je bil sam rojen kot stvarstvo. Ta učlovečena beseda ljubezni pravi, naj bi bilo eno občestvo iz oči v oči, od srca do srca med večnim Bogom in nami, da, saj je že tu (kvečjemu bi se le še mogli ubraniti poljubu ljubezni, ki že gori na naših ustnicah). To besedo je Bog rekel v rojstvu svojega Sina. In zdaj je le še nekaj časa neslišna tihota v svetu, in ves hrup, ki ga ponosno imenujemo svetovna zgodovina ali lastno življenje, je le ukana večne ljubezni, ki hoče omogočiti človeku svoboden odgovor na njeno zadnjo besedo.

V tem napeto kratkem trenutku božjega molka, ki se imenuje zgodovina po Kristusovem rojstvu, naj človek v tem svetu še enkrat spregovori in naj v tretju svojega srca, drgetajočega od božje ljubezni, reče Bogu, ki kot človek v molčečem pričakovanju stoji ob njem: jaz – ne, nič naj mu ne reče, marveč naj se molče ukloni božji ljubezni, ki je tu, ker se je Sin rodil.

Karl Rahner

Dvignite svoje glave, ve vrata, starodavne duri
dvignite se, da vstopi kralj veličastva! Ps 23,7.

13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
7.35	7.36	7.37	7.38	7.38	7.39	7.40	7.40	7.41	7.41	7.42	7.42	7.43	7.43	7.43	7.44	7.44	7.44	7.44
16.16	16.17	16.17	16.17	16.17	16.18	16.18	16.18	16.19	16.19	16.20	16.20	16.21	16.22	16.22	16.23	16.24	16.25	16.26
8.41	8.41	8.40	8.39	8.39	8.39	8.38	8.38	8.38	8.38	8.33	8.38	8.38	8.39	8.39	8.39	8.40	8.41	8.42
4.44	5.46	6.47	7.47	8.41	9.31	10.15	10.52	11.23	11.52	12.18	12.43	13.09	13.37	14.09	14.48	15.35	16.32	17.38
15.00	15.29	16.03	16.42	17.30	18.23	19.25	20.29	21.38	22.48	23.59	—	1.12	2.27	3.45	5.05	6.23	7.36	8.38
		☉ 3.07							☾ 20.55							☽ 12.04		

Franc Sal. Finžgar

Dne 2. junija 1962 je umrl Franc Saleški Finžgar, upokojeni župnik in biseromašnik, nestor slovenskih književnikov, velik pripovednik in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Pokopali so ga 4. junija 1962 na ljubljanskih Zalah, kamor ga je spremila velikanska množica ljudi in mu izkazala poslednjo čast. Stari in mladi, ki so ga poznali osebno ali samo po njegovem velikem delu, so se zvrstili v dolge in goste vrste pogrebcev, med katerimi so bili tudi zastopniki republiškega sveta za kulturo in prosveto, kulturnih ustanov in društev ter zamejskih Slovencev.

Tako je ta veliki Slovenec do konca prehodil leta svojega življenjskega potovanja, ki jih je začel v Doslovičah v hiši številka devet, v kajži pod Rebrjo, kjer je bil rojen dne 9. februarja 1871. Prva leta je preživel ob očetovi modrosti in hudomušnosti in v bregu za kajžo, v šoli enorazrednici, na gmajni za Breznico, kamor so se preselili in si postavili nov dom, v Radovljici, kjer je hodil v tretji in četrti razred ljudske šole, v ljubljanskih šolah, v Alojzijevišču, v bogoslovju in potem kot duhovnik — najprej kot kaplan v Bohinju, na Jesenicah, v Kočevju in v Idriji, kot ekspozit pri Sv. Joštu nad Kranjem, pa spet kot kaplan v Škofji Loki, zatem kot kurat v Kranjski deželni prisilni delavnici v Ljubljani, kot župnik v Zelimljem, v Sori, v Trnovem v Ljubljani, kjer je leta 1936 šel v pokoj, a v tem nepokojnem pokoju, kot ga je sam imenoval, vztrajno delal še kar naprej kot duhovnik in pisatelj in predvsem kot urednik mohorskih knjig. Še ob svoji devetdesetletnici — 1961 ni odložil peresa in je za IV. knjigo svojega Izbranega dela napisal črtico Smrti otet, svoj zadnji spis, ki ga končuje z besedami: »Tisočkrat dobri Bog za vse zahvaljen!« Malo pred smrtjo, pred koncem njegove življenjske poti je šla v tisk sedma knjiga njegovega Izbranega dela: »Leta mojega popotovanja«. Njenega izida ni več dočakal.

V sklepni besedi knjige Leta mojega popotovanja končuje Finžgar svoje spomine z besedami očaka Jakoba, ki ga je faraon v Egiptu vprašal po starosti in mu je ta odgovoril: »Ni veliko let mojega popotovanja, toda huda so.« Zdaj, ko ga ni več med nami, z vso upravičenostjo lahko dodamo, da je bilo njegovega popotovanja let veliko in da so bila plodna. Opravil je veliko delo kot duhovnik, kot pisatelj, kot predavatelj, kot urednik in organizator Mohorjeve družbe, kot prijatelj in podpornik študentov in mladine, kot umetnik in ljudski učitelj, kot prosvetni in narodni delavec. V razburkani in usodni dobi naše zgodovine je z govorjeno in pisano besedo deloval kot vsestranski kulturni in narodni delavec, ves čas vztrajal sredi svojega naroda, pisal zanj,

*Ena zadnjih pisateljevih podob
pred boleznijo*

ga učil, vzgajal, mu kazal svetle zglede iz preteklosti in ga nenehno bodril na njegovi poti v boljšo prihodnost. Do zadnjega je prebiral Grudnovo zgodovino slovenskega naroda in Kosovo Zgodovino Slovencev ter novo izdajo Svetega pisma. V prvih knjigah je z velikim spoštovanjem in občudovanjem pa tudi z odkrito žalostjo spoznaval našo narodno preteklost, tretja pa mu je vedno znova odkrivala obris božjega reda v zgodovini človeštva. Se prav malo pred koncem, ko je bil že tako bolan, da je čutil kako prihaja smrt, je ob branju poglavij, ki opisujejo našo zgodovino v 9. in 10. stoletju, propad socialne svobode Slovencev zaradi vpliva nemškega fevdalnega reda, zaton Kocljeve kneževine, delo Konstantina in Metoda med Slovenci, vdor Madžarov med panonske Slovence itd. na glas tarnal: »Kaj smo izgubili, kaj smo zamudili!« Iz te zagledanosti v preteklost in iz zakoreninjenosti v narodu je črpal sile za svoje delo in

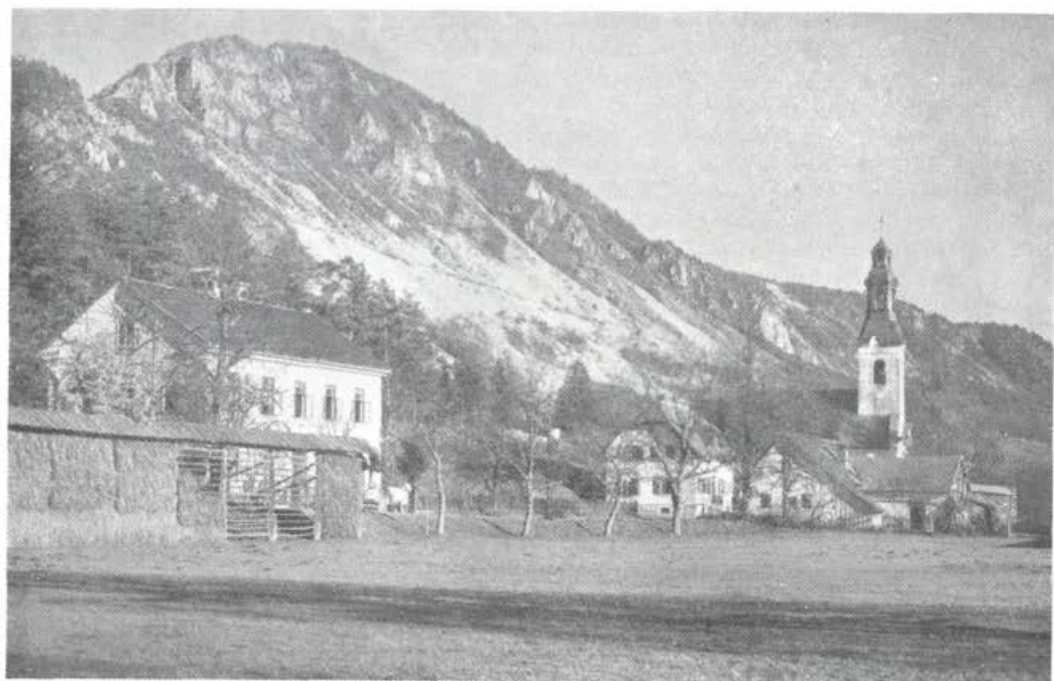
Kajža pod Rebrjo — pisateljeva rojstna hiša v Doslovičah

ustvarjanje, zato je ostalo sveže in živo, pa naj je bilo kot na primer »povest davnih dedov« Pod svobodnim soncem, pisano z občudovanja vredno domišljijo, ali pa delo, ki je nastalo iz bistrega opazovanja vsakdanjega kmečkega, meščanskega ali delavskega življenja. Bil je ljudski pisatelj v najboljšem smislu besede, pisatelj, ki je znal pisati hkrati za izobražence in preprostega človeka in ki je tudi kot urednik delal po načelu, ki si ga je postavljaj: »Za otroke in za ljudstvo je najboljšo komaj dobro.«

Finžgar je mrtev, toda njegova beseda in misel sta prisotni v slehernem domu, skoro v sleherni družini, v sleherni vasi in slehernem mestu Slovenije. Ta njegova prisotnost, prisotnost njegove besede in misli je ohranjena v njegovih knjigah, v njegovem delu in življenju. Od Doslovič, kjer mu je tekla zibelka in mu je okrog kajže pod Rebrjo življenje brstelo v svobodni naravi, in Ljubljane, kjer je študiral gimnazijo in bogoslovje, Bohinja, Jesenic, Kočevja, Idrije, Sv. Jošta nad Kranjem, Škofje Loke pa spet Ljubljane, Želimljega, Sore, Trnovega v Ljubljani, kjer je kaplanoval, župnikoval, govoril in pridigal, učil in vzgajal, pa spravljal sprte soseske, učil kmete naprednega gospodarjenja, ob vsem tem pa vztrajno bral, študiral in pisal, pisal tako, da je narod spoznal v povesti samega sebe, svoje vrline in napake, ustvarjal most med inteligenco in ljudstvom, do Maribora, Zagreba in Beograda, kjer je po radiu, v govorih in predavanjih,

Knjiga je bila Finžgarjeva spremljevalka vse življenje

Breznica pri Žirovnici, kamor so se preselili, ko je bil Finžgar v sedmi gimnaziji. Tu je pel novo mašo 5. avgusta 1894

na zborovanjih in prireditvah poudarjal slovanstvo, naše skupne cilje in naloge, našo skupno pot kot edino poroštvo novih obdobij v prihodnosti narodov Jugoslavije; vsepovsod so ostala znamenja njegovega dela in življenja. Od prvih poskusov književnega dela v Alojzijevišču, od iskanja oblike in vsebine ob Lampetu in Kreku, ob študiju svetovnih klasikov in domače zgodovine, ob iskanju pravega razmerja do sveta in življenja, ob nihanju med domačo idilo in velikim svetom je zorel Finžgar v velikega umetnika in pripovednika, ob dolgi vrsti manj in bolj uspešnih poskusov je naposled našel biser, ki ga je tako zvesto in vztrajno iskal — lepo povest. Tu so spet živi mejniki: planinska idila Triglav, novele Deteljica, Kvišku, Šmarnic nikar, Iz modernega sveta s prvimi njegovimi pomembnimi socialnimi podobami, roman Pod svobodnim soncem, Dekla Ančka, v kateri vidimo pisateljevo umetniško dozorelost, Prerokovana s panoramo človeških usod in tragedij ob dogodkih prve svetovne vojne, kopica kmečkih povesti, ki v

Stricah dosežejo vrh Finžgarjevega ljudskega pripovedništva, ljudske igre: Divji lovec, Naša kri, Veriga in Razvalina življenja, ki so šle čez vse slovenske odrede; mladinske knjige Gospod Hudournik, Makalona, Iz mladih dni, Iveri — nepregledna panorama oseb iz domišljije in iz življenja, zanimivih zgodb, oblikovanih z epskim in dramatičnim zanosom, tihih, resničnih in pretresljivih duševnih dram, nešteto nepozabljenih podob iz delavniškega in prazniškega vaškega življenja, sorodstvena, družinska in družbena nasprotja, ljubezen in sovraštvo, razprtije in pravde, boji in trpljenje duše v najhujših težavah in prizkušnjah, podoba grunta, ki ima korenine do pekla, pohlep po zemlji in osebni veljavi, zvestoba in požrtvovalnost, domovinska in socialna misel, vse to čutimo, vse to se prepleta v Finžgarjevih delih. Ob njih spoznavamo njegov umetniški razvoj, ki raste v epsko širino, epska širina se krči v kratke prizore, zunanje dejanje prehaja v polnost notranje govornice, dogodek sega v dogodek, v notranjosti ljudi vse kipi, a

polagoma se tudi to kipenje umirja in se ureja v čudovito ubranost in preprostost. Posebej se človeku vtisnejo v spomin Finžgarjeve podobe kmečkega življenja ob vsakdanjem delu in naporu, ob domačnosti, ki jo razodeva njegova čedalje preprostejša in notranje polnejša pripoved, v kateri pripoveda zdaj tiha, zdaj glasna pesem. Človečnost je največja vsebinska vrednota Finžgarjevega pripovedništva, ugotavlja urednik njegovega Izbranega dela dr. France Koblar. Prav ta človečnost je tisto, kar daje Finžgarjevemu delu resnično toplino in trajno vrednost, prav ta človečnost še danes prevzema vsakega bralca kateregakoli njegovega dela. Finžgar je znal čudovito zblíževati naravo in duha, s svojo mrdrostjo v vsakdanjem življenju prav tako kakor v povestih pametno tehtati, presojati in reševati. Finžgarju je vse hudo kot nesreča ali nespamet, nikoli pa kot zlo samo na sebi. Iz tesnega stika z življenjem, z ljudmi vseh slojev, z naravo, iz vsakdanjih izkušenj je gledal na ljudi v njihovi celoti in jim vendar videl do dna.

Svoj pisateljski poklic je zmerom pojmoval kot službo umetnosti in človeku, ljudstvu in domovini, kot neposreden klic in odmev dela in življenja svojega naroda.

Bil je kakor srce svojega naroda, čutil je z njim, se veselil z njim, trpel z njim, spremljal njegova prizadevanja, njegovo trpljenje in težave, mu pomagal širiti obzorje in mu kazati pot v lepše življenje. Ker je ustvarjal iz takih osnov, ker je jermal iz ljudestva in govoril in pisal z besedami, vzetimi naravnost iz ljudskega jezika, je bil v resnici povezan z najtanjšimi nitmi življenja svojega naroda, njegovo srce je utripalo zanj in z njim. Zato v vsem njegovem delu ne najdemo nobenega nesoglasja z usodo in z življenjem naroda, njegove zemlje in njegovega boja. Zato so njegova dela danes še zmerom najbolj priljubljena branje za mlado in staro, njegovi junaki še prav tako živi kakor ob rojstvu — nobenemu izmed njih še ni treba prižigati lučke na grobu pozabljenega in mrtvega dela — od preprostega gozdarjevega sina pa gospoda Lovra, zanosnega Iztoka, pretresljivo človeške podobe deklice Ančke, močnih narav v Stricah in nešteti kmečkih podob od gruntarskih in kajžarskih, ki jih srečujemo od prvih m.horskih povesti do Gostača Matevža, ki nam po svoji zunanji in notranji resničnosti tako živo prikazujejo podobo slovenskih vasi v zadnjih šestdesetih letih. Njegovi junaki niso samo

Zelumlje — prva Finžgarjeva župnija (od okt. 1902 do aprila 1908). Tu je napisal med drugim tudi povest davnih dedov Pod svobodnim soncem

preprosti kmečki ljudje, gruntarji in kajzarji, berači, vaški posebneži, med njimi so tudi nosilci velikih misli, ustvarjavnici novega življenja, bistri in pošteni delavci, junaki, ki zmagujejo nad zlaganostjo, domišljavostjo in oblastnostjo, naj bo to že berač Miha na vasi ali barbar Iztok na dvoru v Bizancu. Gospoščina mu je bila vir mnogih nesreč: nasilja, krivice, grabežljivosti, trdosrčnosti, lenobe, izkoriščanja in izdajstva, vsako odmikanje od narave, trdega dela, preproščine in resnice pa trajna nevarnost za človeka in družbo. Tudi ob tem se lahko spomnimo cele vrste podob v njegovih delih: to so nasilni Matijec Poljak v povesti Dovolj pokore, to je malovredni tovarniški nadzornik Egon Seme v noveli iz Modernega sveta, dalje vaški mogotec, lesni trgovec Štefan Smrekar v povesti Sama, to je nasilna soldateska v Prerokovani, to so izkoriščevalci delovnega človeka, katerim grozi v Svetonočni viziji: »Vstajajo, ki so bili gaženi. Že vre na dnu. Vi oholi, vi pene na vrhu kipenja, pomnite, da je v svetu pisal zgodbe trpin, pisal jih je, ko se je zbudil osuvan in zbičan...« Nadvse pa je bila Finžgarju pri srcu prostost, svoboda — osebna, stanovska, narodna. Zanja gredo njegovi junaki v boj, žrtvujejo vse in v tem boju je pisateljevo srce zmerom na strani šibkega, zatiranega, preganjanega. V tem je pomen povesti Pod svobodnim soncem in drame Naša kri. Ideja o svobodi, izražena v teh delih, ne velja samo za preteklost, ampak tudi za sedanost in prihodnost. Z osebami v mnogih svojih delih odkriva pisatelj resničnost, ki prehaja iz preteklosti v seda-

V prijateljski družbi v Sori 11. jul. 1911 — dr. Izidor Cankar, Finžgar, igravec Anton Verovšek, in pisatelj Ivan Cankar

njost in prihodnost. V tem je njihova nadčasovna veljava.

Še nekaj je značilno za Finžgarja in za njegova dela, to je vera v človeka in njegovo plemenitost in dobroto, vera, ki je nobeno razočaranje ne more podreti; človeškega bistva nikoli ne razgalja do tiste usodne groze, kjer zlo dobiva svoje nagibe iz duševne teme. To je etično ozračje Finžgarjevega sveta, njegovih zgodb, to je pričujočnost njegovega duha, ki nikoli neče pogubljeni, ampak zmerom odkriva, zdravi in rešuje. To je tisto zdravje v njegovi umetnosti, v njegovem delu, iz katerega še danes staro in mlado živi in se hrani.

V vsem svojem delu je upodabljal Finžgar domačega človeka v njegovem trudu, veselju in žalosti, v njegovi grobosti in prisrčnosti, v njegovem hrepenenju in trpljenju. Nikoli in nikjer ne kaže vsiljivo

Sora, kjer je bil župnik od 1908 do 1918

Kot urednik Mohorjeve v svoji delovni sobi (slika je iz leta 1930)

pot življenju, ampak odpira človeku oči za stvari, ki jih sam ne vidi in mu tako preprosto, pa tem bolj nevsiljivo drži ogledalo njegovih napak in vrlin. Kdo je obudil naši mladini več junaške podjetnosti, narodne samozavesti in kljubovalne upornosti kakor njegov Iztok? Koliko partizanov, aktivistov in ilegalnih borcev v narodnoosvobodilni vojni si je izbralo prav ime tega junaka za svoje ilegalno ime! Bolj kot kdajkoli v svoji zgodovini smo se v minuli vojni ravnali po geslu ponosnega in svobodnega Slovena Iztoka: »Naprodaj nismo Sloveni nikdar!« Koliko ljudem po ječah in taboriščih je bila ta misel pisatelja Finžgarja edina moralna opora, koliko borcem velika spodbuda v bojih z veliko močnejšim sovražnikom!

Veliko delo narodnega prebujanja zlasti v mlačem rodu so opravile Finžgarjeve ljudske igre, polne zdravja in domačnosti, slovenske upornosti proti tujstvu (Divji lovec, Naša kri!), zdrave naturnosti, ljubezni do domače zemlje, pa tudi odkrivanja napak in zdravila za vse ljudske bolezni od sebičnosti, zdražbarstva in pravdarstva do najbolj usodne in razjedajoče — do pijančevanja.

Ob Finžgarjevih delih se nam živo razcdeva resnica, da je v življenju vse prav, da ima v vsem velikem človeškem in svetovnem dogajanju vsaka stvar svoj smisel in pomen. Iz te pisateljeve osebne vere, iz tega njegovega spoznanja je rasla njegova umetnost, ki ji je služil ne zaradi nje same, ampak zaradi človeka. Tu pa je izhodišče tistega optimizma, ki krepi v človeku vero do življenja, mu navdihuje voljo do velikih dejanj in žrtev.

Devetdeset in več let življenja je preživel Finžgar in od teh jih je bilo sedemdeset posvečenih umetniškemu ustvarjanju, ne dosti manj duhovniški službi, šestdeset let je bil sodelavec Mohorjeve družbe in celih trideset let njen urednik. Kakšno bogastvo, kakšna dediščina! Kakšno spoznavanje življenja, iz katerega je zajemal in dajal s polnimi rokami! Vse, kar je delal, je delal iz vere v Boga in narod, iz prepričanja, da mora kar se da najbolje gospodariti s svojimi talenti. Pisatelj France Bevk je v govoru ob grobu označil Finžgarja takole: »Finžgar, slikar in epik predvsem kmečkega življenja, je bil ljudski pisatelj v najboljšem smislu besede. Ni priznaval dveh literatur, ene za izbrance in druge

za preprosto ljudstvo, temveč je vedno iskal tiste poti, da bi bila njegova besedna umetnost lahko dostopna prav tako izobražencu kakor preprostemu človeku. Zato je med slovenskimi pisatelji le redki, ki bi bil med ljudstvom tako priznan in priljubljen. Slovensko ljudstvo je s hvaležnostjo zaklenilo v srce, kar mu je bilo iz srca govorjeno. To je tista ocena, ki so jo deležni le resnično veliki pisatelji...«

Ob Finžgarjevem pisateljskem delu vse preveč pozabljamo na njegovo duhovniško delo, na njegovo skrb za gmotno blaginjo ljudstva in na njegovo versko vzgojno delo. Kot duhovnik se je zavedal tega, kar je ob mnogih prilikah tudi poudarjal: »Duhovnik mora biti in je za vse. Potrpi naj in ljubi, čeprav je kaj hudo narobe.« Finžgar je tudi kot duhovnik dal svojemu narodu vso svojo ljubezen in delo, srce in roko. Vso neutrudno pridnost je črpal iz spoštovanja in ljubezni do slovenskega ljudstva, ker bi

Finžgar govori ob odkritju spominske plošče pisatelju Janku Kersniku na Brdu pri Lukovici 18. avgusta 1940

Na sprehodu ob Gradaščici (v lanski zimi)

mu rad za njegovo prizadevnost pomagal h koščku boljšega kruha, ki naj bi ga užival kot zrel in omikan kulturni narod, ki po svojem zgodovinskem poslanstvu ne zaostaja za večjimi in bogatejšimi narodi.

Se neocenjen in nepregledan je njegov tridesetletni napor v uredništvu ljudske založbe Mohorjeve družbe, kateri je udaril neizbrisen pečat svojih prizadevanj, kot so ga ji pred njim dali samo še Slomšek, Janežič, Einspieler in Sket. Finžgar je bil Družbi trideset let ne le urednik, ampak tudi njen organizator, dobresedno vse, omnibus omnia, kakor se je izrazil v nekem javnosti namenjenem razgovoru. Od leta 1922 dalje je bil urednik njenih številnih knjižnih izdaj, gospodarski svetovavec, bravnivec njenega obstoja in ugleda, pobudnik novih idej, da Družba ni obtičala v zastarelih kolesnicah, ampak se je prilagajala času in potrebam ljudstva, organizator njenega čedalje širšega založniškega delovanja in skrben varuh njenih najboljših tradicij. Ob Finžgarju in njegovih sodelavcih je Mohorjeva družba našla ritem z najširšim

razvojem slovenskih kulturnih prizadevanj, ob njih se je sama razvijala, širila svoja v preteklosti včasih preozka obzorja in s svojim delom postala pomembna za naš celotni kulturni razvoj zlasti v obdobju med obema vojnama. Bil je urednik »Mladike«, h kateri je pritegnil odlične sodelavce in jo je v nekaj letih dvignil v priljubljeno, strokovno in leposlovno najboljšo našo družinsko revijo. Na Finžgarjevo pobudo so jele izhajati pri Mohorjevi nove knjižne zbirke: Slovstvena knjižnica, Znanstvena knjižnica, Cvetje iz domačih in tujih logov, Cerkvenih očetov zbrana dela in Mohorjeva občna zgodovina. Čedalje večje potrebe po izbranem leposlovnem in poučnem čitivu so narekovala, prav tako na njegovo pobudo, ustanovitev Mohorjeve knjižnice, ki je še za njegovega urednikovanja dosegla nad sto knjig. Tako je mohorska knjiga postala nepogrešljiva učiteljica najširših plasti slovenskega naroda, saj je s svojo poljudnoznanstveno knjigo in s strokovnimi prispevki v Mladiki širila obzorje najbolj preprostega in strokovno najbolj razgledanega človeka. Ob vsem

tem delu Finžgar ni našel časa za svoje pisateljsko delo in je komaj utegnil napisati kaj malega, črtico, kratko povest. Prav ob tem uredniškem delu pa je napisal za Koledar MD in za Mladiko nešteto drobnih prispevkov, glos, kritik, ocen, osmrtnic, spominskih člankov. Leta in leta se je oglašal v koledarju kot »kolednik« in redno glosiral in opozarjal na najbolj živo problematiko časa in ljudi, pisal članke o gospodarstvu, zadrugi, živinoreji, o narodni vzgoji, o izseljencih, o slovenski knjigi, o socialnih vprašanjih. Ves ta drobiž bi zbran, urejen po strokah in problemih pokazal široko razgledanost Finžgarja kot urednika, spremljevalca in glosatorja časa in razmer razdobja tridesetih let, velikega poznavavca širokih področij leposlovnega, strokovnega, poljudnoznanstvenega, prosvetnega, socialnega, verskega in narodnozgojnega dela. Pri vsem svojem dejanju in nehanju je imel Finžgar pred očmi zmerom -oveka in Slovenca, znal je prisluhniti njegovim težavam in potrebam in zmerom in povsod pogumno zastaviti besedo, ki je šla našim ljudem tako do srca.

Na mrtvaškem odru na svojem domu (3. junija 1962)

Nad šestdeset let je trajalo Finžgarjevo sodelovanje pri Mohorjevi: od 1900, ko se je oglašil prvič v koledarju s povestjo Stara in nova hiša, do drobnih spominskih črtic v koledarju za leto 1961. V tem razdobju je objavljala črtice, povesti za koledar, večernice in Mladiko, tako med drugim znane: Dovolj pokore, Življenje in smrt mohorske knjige, Skopuhova smrt, Beli ženin, Tale naš Jaka, Za prazen nič, Zgodba o dekletu... med večerniškim povestmi pa Konjička bom kupil (SV 1915), Strici (SV 1927), Mirna pota (SV 1952) in Gostač Matevž (SV 1954). Za Mohorjevo je napisal mladinsko povest Gospod Hudournik, Makalonco, več molitvenikov, med njimi Vere mi daj, Gospod, Sedem postnih slik (v zbirki Studenci žive vode) in šmarnice V boju s samim seboj. Pri Mohorjevi je izšlo več ponatisov njegovega romana Pod svobodnim sncem, ponatis idilčne epske pesnitve Triglav z risbami in ilustracijami Gvidona Birolle (v počastitev pisateljve osemdesetletnice), v zbirki Cvetje iz domačih in tujih legov pa avtobiografska povest Študent naj bo. Kakor rečeno, bo Finžgarjevo delo pri Mohorjevi in za Mohorjevo treba še temeljito pregledati in oceniti, če bo to sploh mogoče spri-

čo tako pomanjkljive korespondence s sto in sto sotrudniki in delavci, izgubljenih in med vojno uničenih pisateljevih zapisov in beležk iz njegovega uredniškega predala.

Ko se s tem spominskim člankom poslavlja Mohorjeva družba od mrtvega Finžgarja, ji ostaja neminljiv spomin na njegovo velikansko delo, njegova dediščina, njegov zgled neutrudne prizadevnosti. Ko je februarja 1951 Mohorjeva družba po svojih zastopnikih proslavljala Finžgarjevo osemdesetletnico in mu je poklonila ve... svečnik, mojstrovino pokojnega arhitekta in Finžgarjevega velikega prijatelja Plečnika, je jubilent hudomušno pripomnil: »Tak tako! Mrtvaško svečo ste mi prinesli, da ne bom v temi umiral!« Mohorjani so mu dali svečo v prisposodobu njegovega dela za Družbo in za narod, ko je drugim svetil in s tem sebe používal! Zdaj se je resnično použí, dokončal leta in dneve svojega potovanja, njegovo delo pa je ostalo kot svetilnik, ki nam bo še dolgo svetil, kot dediščina, od katere bomo lahko še dolgo živeli. Bcdimo vredni te velike dediščine pokojnega Franca Saleškega Finžgarja!

J. D.

Naš delež mednarodne pomoči

Naše pojmovanje koeksistence v svetu, naš globok humani občutek, da smo aktiven del svetovne skupnosti, se izraža na razne načine in na raznih področjih. Eno takih področij je mednarodna pomoč in naš delež pri njej. Zadnja leta se namreč zmerom več nerazvitih in mladih držav, ki imajo svoje začetne administrativne, strokovne in druge težave, obrača na jugoslovansko vlado, naj jim pošlje naše strokovnjake za različne panoge gospodarstva, administracije in javnih služb. Naši strokovnjaki delajo skoraj v vseh novih državah Afrike in Azije, uživajo tam velik ugled in spoštovanje, hkrati so pa zgled države, ki nesebično pomaga povsod, najbolj pa tam, kjer je pomoč najbolj potrebna. Tako so prišli na primer v Etiopijo kot naši strokovnjaki najprej

zdravniki, za njimi šele agronomi, tehniki, gradbeniki in drugi strokovnjaki. Povsem človekoljubni nagibi so bili povod, da je skupina jugoslovanskih zdravnikov prevzela zapuščeno bolnišnico za reveže San Paulus, in jo je v kratkem času spremenila v eno izmed najbolj vzornih bolnišnic v Adis Abebi. Naši zdravniki so si s svojim prizadevanjem, s požrtvovalnostjo in zmožnostjo pridobili sčasoma takšen ugled, da jim je dal priznanje sam cesar Haile Selasie. V bolnišnico, ki je bila namenjena nekoč samo za revne, prihajajo zdaj tudi premožni Etiopci, samo da jih zdravijo jugoslovanski zdravniki. Po tem uspehu so jugoslovanskim zdravnikom zaupali tudi vodstvo vojaške bolnišnice, še dveh drugih bolnišnic v Adis Abebi kakor tudi bolnišnic v Džimi in Desijeju. V cesarski

dobrodelni ustanovi, ki upravlja več bolnišnic v Adis Abebi in v notranjosti države, je jugoslovanski zdravnik svetovavec za organizacijo zdravstvene službe.

Zdravniki so bili pionirji, ki so utrli ugled jugoslovanskim strokovnjakom. Za njimi so prišli v Etiopijo gradbeni inženirji, kmetijski strokovnjaki, tehniki in ekonomisti. Na poziv etiopske vlade se je skupina jugoslovanskih ekonomistov leta 1954 obvezala, da bo izdelala študijo o možnostih gospodarskega razvoja Etiopije. Kočljiva in odgovorna naloga! Tem bolj, ker do tega časa, razen s področja zunanje trgovine, industrije, geoloških preiskav in gozdarstva, ni bilo nobenih zanesljivih podatkov. Naši ekonomisti so morali začeti najprej proučevati najvažnejše podatke: število prebivavstva, obseg kmetijske proizvodnje, višino narodnega dohodka, hidroenergetski potencial Etiopije in podobno. Po vztrajnem delu in zbiranju podatkov na terenu — skupina je prepotovala okoli 40 000 km po notranjosti države — so leta 1955 poslali etiopski vladi obsežno študijo o možnostih gospodarskega razvoja države. Ta študija, ki je obsegala celotno gospodarsko življenje države, je v takšni meri osvetlila gospodarske probleme države in omogočila plansko gospodarsko politiko, da ji je etiopska vlada zaupala tudi izdelavo prvega petletnega plana gospodarskega razvoja Etiopije, ki ga je skupina ekonomistov izdelala ob koncu leta 1956.

Dalje je poslala naša država etiopski vladi davčne strokovnjake za delo pri izgradnji davčnega sistema in za ureditev davčne administracije, strokovnjake za mednarodna poštna vprašanja, pravne, tehnične in finančne strokovnjake za delo pri izgraditvi največje etiopske hidroelektrarne, ki jo grade na račun italijanskih reparacij, pravne strokovnjake za delo pri sestavljanju novih zakonov itd. Etiopska vlada je dalje zaupala jugoslovanskim strokovnjakom eno izmed najkočljivejših nalog v Etiopiji — ustanovitev prvih kmetijskih posestev na zadružni osnovi, to je od izdelave predpisov in izbire terena pa vse do organizacije proizvodnje.

Naša strokovna pomoč Etiopiji je dobila v zadnjem času še druge oblike. K

nam prihajajo na specializacijo mladi strokovni kadri, da se izpopolnijo v svoji stroki.

Izdelavo načrtov za najmodernejšo etipsko tekstilno tovarno in nadzorstvo nad njeno graditvijo so zaupali tekstilnemu inštitutu iz Maribora, iskanje naftnih vrelcev nekemu zagrebškemu podjetju, projektiranje in graditev največjega etipskega пристanišča Asab splitskemu podjetju »Pomgrad« in tako dalje.

Prav tako kakor v Etiopiji, so se tudi v Libiji uveljavili najprej jugoslovanski zdravniki. Libijska vlada je v okviru tehnične pomoči zaprosila za zdravstveno pomoč vlade drugih držav, med katerimi se je najprej odzvala Jugoslavija. V bolnišnico v arabski četrti libijskega glavnega mesta Tripolis je poslala ekipo specialistov in pomožnih zdravstvenih delavcev iz vse države. Domačini so jih prisrčno sprejeli in danes celo v najoddaljenejših pokrajinah Cyrenaika vedo, kdo je Tito in kaj je Jugoslavija.

Naš delež na področju mednarodne pomoči sega še na druge afriške države. V Togu grade jugoslovanska podjetja in strokovnjaki največjo hidroelektrarno, ki ji je sam Tito vzdal temeljni kamen. Veliko pionirsko delo opravljajo jugoslovanski delavci in inženirji v Gvineji, kjer v Kobaji, 24 km od glavnega mesta Conacryja, grade največji industrijski objekt gvinejskega triletnega plana — mehanizirano tovarno zidakov in strešnikov. Naši delavci in strokovnjaki, ki so prišli tja, so se iz ostre zime nenadoma znašli v tropski vročini. Postaviti je bilo treba gradbišče; na golo ledino, s katere so šele iztrebili gosto tropsko rastlinje, je bilo treba napeljati vodo, postaviti barake za stanovanje, organizirati prehrano, prevoz materiala itd. Sredi leta 1963 mora biti tovarna dograjena. Gradbena dela opravlja podjetje »Ivan Lavčević« iz Splita, opremo za tovarno pa bodo poslala razna naša podjetja. Tovarna bo proizvajala ob popolni mehanizaciji letno 16 milijonov kosov opeke, pri čemer bo izkoriščala bogate surovine v neposredni okolici. Jugoslovanski strokovnjaki na gradbišču ne delajo samo kot strokovni delavci, ampak tudi kot učitelji; ob njihovem delu se uče

mladi gvinejski strokovnjaki. Gradbena dela so zapletena že zato, ker večino gradbenega materiala in druge opreme dovajajo iz Jugoslavije. V Gvineji opravlja veliko humano in prosvetno delo tudi skupina naših učiteljev.

Po obisku predsednika Tita v Sudanu, februarja leta 1959, se je začela izmenjava gospodarskih, kulturnih, prosvetnih in drugih odpostanstev. Po obisku predsednika Abuda v Jugoslaviji, julija 1960, so se sudansko-jugoslovanski odnosi še poglobili, dobili razne konkretne oblike v sporazumih, dogovorih in pogodbah. Ze leta 1959 je bil sklenjen sporazum o pošiljanju opreme Sudanu, o izgraditvi dveh trgovskih ladij, ustanovili so tudi mešano jugoslovansko-sudansko ladijsko družbo in sklenili sporazum o znanstveno-tehničnem sodelovanju. Na osnovi tega sporazuma so naši strokovnjaki izdelali načrte in vodili gradnjo tovarne usnja, ki je hkrati prva in najmodernejše opremljena usnjarska tovarna v Afriki z dnevno proizvodnjo 6 ton in z letno predelavo več kot milijon surovih kož, ki so jih doslej izvažali. Jugoslovanska podjetja raziskujejo nahajališča železne rude in drugih prirodnih bogastev na območju Rdečega morja, skupina geodetov pa išče vodo ter gradi izpiralno omrežje v zahodnem delu države. Po sporazumu o znanstveno-tehničnem sodelovanju dela v bolnišnicah po raznih sudanskih mestih 18 medicinskih sester in več zdravnikov iz Jugoslavije. Med obiskom jugoslovanske zdravstvene delegacije leta 1961 so sklenili sporazum o različnih oblikah pomoči Sudanu v medicinskem osebju, zdravilih, z izmenjavo publikacij in obiskov zdravstvenih delavcev. S sporazumi o gospodarskem sodelovanju je urejeno tudi šolanje sudanskih strokovnjakov in njihova specializacija v Jugoslaviji. Podjetje »Tehnogradnja« iz Maribra dela načrte in ima ponudbo za izdelavo velikega mostu v Kartumu.

Jugoslovanske strokovnjake srečujemo danes tudi v vseh arabskih državah od Sirije preko Egipta do Tunisa in Maroka. Ti strokovnjaki pomagajo ne le s svojim strokovnim znanjem, ampak tudi z zavestjo, da s svojim delom čim več koristijo državi, v katero so poslani. Tako n. pr.

gradi mariberska »Tehnogradnja« dva velika mostova v Siriji: kombiniran železniško cestni most čez Evfrat pri mestu Rokka, ki bo dolg 555 metrov in še drug, skoraj enako dolg most pri mestu Deiz Ez Tor. Gradnja obeh mostov bo trajala tri leta in bo to prvi primer, da naše gradbeno podjetje gradi v tujini velike objekte iz prednapetega betona. Istemu podjetju se obeta v Alepu v Siriji gradnja tovarne železniških betonskih pragov iz prednapetega betona. Tovarna naj bi imela zmogljivost 500 000 železniških betonskih pragov letno. »Tehnogradnja« naj bi prevzela tudi razširitev pristanišča v Bejrutu. Tovarna »Tomos« iz Kopra bo projektirala in vodila graditev tovarne motornih koles v Egiptu, v dogovoru je pa za projektiranje in graditev take tovarne tudi z Indijo in z Marokom.

Delo jugoslovanskih podjetij je zelo cenjeno tudi v Indiji. Ni dolgo tega, ko je izjavil predsednik vlade Zahodne Bengalije dr. B. C. Roy: »Zelo smo zadovoljni z delom jugoslovanskih podjetij, ki delajo pri zasipanju slanih jezer v Kalkuti in pri drugih pomembnih projektih gospodarskega razvoja naše pokrajine.« — Podjetje »Ivan Milutinović« iz Beograda opravlja izsuševalna dela na območju, kjer bo zrastle nova Kalkuta, stanovanjsko naselje za 160 000 prebivavcev. »Invest-import« gradi rafinerije v Durgapuru in plinovod od Durgapura do Kalkute (dolg 160 km). »Rade Končar« in »Litostroj« gradita hidroelektrarno na reki Džaldhaka. Podjetja »Džuro Džaković«, »Litostroj« in »Rade Končar« grade cementarno v Čerapundžiju. »Elektrotrend« iz Zagreba vrta in koplje 200 vodnjakov in gradi črpalne postaje za namakanje velikih površin zemlje v Zahodni Bengaliji. »Metalna«, »Jedinstvo«, Tovarna parnih kotlov, »Džuro Džaković« in »Rade Končar« sodelujejo pri gradnji druge etape velike koksarne s termoelektrarno v Durgapuru. Izmed naštetih del je zlastj važno izsuševanje tako imenovanih slanih jezer v Kalkuti, ki so bila doslej legla malarije in drugih bolezni. Na izsušenem ozemlju bo nastal novi del mesta Kalkute, ki je zrastle od predvojnih 3 milijonov na sedanjih 6 milijonov prebivavcev in se še vedno širi. Graditev velike koksarne v

Durgapuru je velikega pomena za razvoj industrije te velike pokrajine in še posebej za pridobivanje plina, ki nadomešča veliko pomanjkanje električne energije.

Strokovnjake zagrebškega Elektrosonda so poklicali na pomoč iz Zah. Nemčije, da so zaustavili uhajanje vode iz umetnega jezera hidroelektrarne Happurg pri Nürnbergu. Inženirji in tehniki tega podjetja so se pri gradnji naših največjih elektrarn lotili zahtevne naloge — konsolidacije terena z betonskimi injekcijami brez lastne prakse, navezani zgolj na skromno literaturo in na pridobivanje lastnih izkušenj. V teh letih so sodelovali pri gradnji naših največjih hidroelektraren in zlasti na rešetastem kraškem terenu obvladali najtežja dela z betonskimi injekcijami, z neprepustnim brizganim betonom, dela za globoke fundacije in geološka raziskovalna dela, ki jih zdaj opravljajo tudi v raznih tujih deželah Evrope, Azije in Afrike. — Še pred leti so tuji strokovnjaki na mednarodnem kongresu za visoke dolinske pregrade v Parizu zmajevali z glavo ob referatih naših inženirjev. Razvile so se dolge razprave, po kongresu pa so si s skepsjo ogledovali konsolidacijska dela za dolinsko pregrado Peruča na Cetini in za akumulacijo Liveroviči na Nikšičkem polju. O poteku sanacijskih del naših strokovnjakov pri umetnem jezeru hidroelektrarne Happurg je pisal nemški časopis »Nürnberger Nachrichten«: »Navzočnost jugoslovanskih inženirjev, o katerih javnost doslej ni bila poučena, je bila za goste pri ogledu enako presenetljiva kakor stopnja težav, ki označuje ta dela. Niti v Nemčiji niti v zahodnih partnerskih deželah ni bilo najti podjetja, ki bi lahko izvršilo ta dela.« Takih in podobnih pohval naših strokovnjakov in celih strokovnih ekip bi bilo za knjige. Pridobljeni ugled nalaga jugoslovanskim strokovnjakom prav tako težavno nalogo, da ga obdržijo, kar pa zmeraj ni lahko. Delo v neznani deželi z družbeno, ekonomsko in pravno popolnoma drugačnim ustrojem, kakor je naš, dajanje nasvetov, pobud, navodil, vse to zahteva izjemen trud. Naš človek se je navadil gledati skozi prizmo splošne koristi, solidno opravljenega dela in zavesti, da mora

po svojih najboljših močeh prispevati povsod, kamor je povabljen ali poklican.

Ugled in uspehi v inozemstvu nas silijo čedalje bolj k temu, da ta ugled ohranimo. To pa pomeni, da moramo živeti s svetovnim gospodarstvom kot dežela, ki se naglo razvija, ki naj svojo gospodarsko perspektivo povezuje s svojim mestom na svetovnem trgu. Še bolj moramo sadove svojega dela, svojih proizvodov, svojega blaga, svojega strokovnega znanja primerjati in meriti s sadovi dela, s proizvodi, z blagom in strokovnim znanjem gospodarsko in industrijsko najbolj razvitih dežel. Na svetovni trg moramo prodreti ne le s svojimi izkušnjami, s svojim delom, s svojimi strokovnimi, tehničnimi, ekonomskimi in drugimi sposobnostmi, ampak prav tako s svojimi industrijskimi proizvodi. Ne le naši strokovnjaki, tudi naši izdelki, naša celotna industrija je danes zmožna nastopiti na tujih tržiščih s potrebno dokumentacijo in prevzemanjem del za celotne industrijske naprave, uveljavili smo se tudi pri izvozu opreme, iz leta v leto pridobivamo nova tržišča. Tako smo leta 1961 pridobili nova tržišča za našo strojogradnjo, in sicer: Indonezijo, Mali, Gano, Liberijo, Maroko itd. Mimo tega smo sklenili večje industrijske kooperacije zlasti v Egiptu in Indiji, pa tudi v drugih deželah. Sloves in ugled naše strokovne pomoči mora preiti tudi na sloves naše industrije, ki je danes zmožna prevzemati dela za celotne konstrukcije, kot na primer za hidrocentrale, klavnice, obrate za proizvodnjo sokov, silose, oprekarne, usnjarne, cementarne, tekstilne tovarne, za gradnjo pristanišč, mostov itd.

Jugoslovanska prisotnost na področju mednarodne pomoči prerašča v čedalje vidnejše jugoslovansko mesto v svetovnem gospodarstvu. Naš izvoz je postal funkcija našega nadaljnjega gospodarskega razvoja. Ta občutek in občutek, da smo aktiven del svetovne skupnosti, v kateri je povezanost našega gospodarstva s svetovnim gospodarstvom sestavni del naših vsakdanjih prizadevanj, nam more preiti prav tako v zavest kakor spoznanje o tem, da je naša dežela s svojo konstruktivno politiko aktiven činitelj v svetovnem dogajanju.

Razorožitev in izvenblokovske države

Vprašanje razorožitve je med najvažnejšimi problemi sodobnega sveta. V oboroževalni tekmi potrošijo ogromne vsote denarja za orožje za množično uničevanje. Živimo v dobi, ko ima atomsko orožje tako rušilno moč, da lahko uniči človeštvo. Trdijo pa, da lahko pričakujemo še nova strašnejša orožja. In to moderno orožje je vedno bolj drago, breme za proizvodnjo pa nosijo na svojih ramenih delovni ljudje. Kdaj se bo končala ta nesmiselna oboroževalna tekma? In na katere sile se lahko zanašamo, da bodo zavrle oboroževalno tekmovanje med obema blokoma?

Človek živi na planetu približno milijon let, na zgodovino vojn pa odpade šest tisoč let. To pomeni, da je doslej vedno sila zmagovala nad razumom, da so v vseh zgodovinskih obdobjih govorili o potrebi razorožitve, nikoli pa niso tega doslej dosledno izvedli.

Ali je sedaj kaj drugače? Po drugi svetovni vojni, ki je terjala smrt petdeset milijonov ljudi, so začeli ponovno zahtevati, da se je treba razorožiti. Lord Grey of Fallodon, znan borec proti oboroževalni tekmi, je med drugimi napisal že pred drugo svetovno vojno tole: »Če je orožje na eni, mora biti tudi na drugi strani. Če se ena stran oborožuje, se druga ne more obotavljati, ker bi že s tem izzvala nasprotnika k napadu. Stopnjevanje oborožitve naj bi seveda zagotavljala moč, vendar so posledice povsem drugačne. Oboroževanje namreč stopnjuje moč na nasprotni strani, v lastnem taboru pa strah zaradi šibkosti. Iz strahu se poraja nezaupanje, ki ga spremljajo najrazličnejši neprijetni občutki. Navsezadnje je vzdušje tako zastrupljeno, da bi si očitala zločinsko malomarnost vsaka vlada, ki se ne bi nadalje oboroževala. Ona druga vlada bi seveda imela popolnoma enake občutke. Nauk te zgodbe je jasen: kopičenje orožja se nujno konča z vojno«.

S tem v zvezi je tudi značilna izjava Churchilla leta 1936 v britanskem spodnjem domu: »Ne morem verjeti, da se bodo narodi sedaj, ko je njihova oborožitev dosegla gigantske okvire, lahko pomirili in da bodo na ravni orožja, ki bo še strašnejše od današnjega, lahko mirno vodili svoje rutinske posle in odnose. Naj se zgodi karkoli, v to jaz ne verjamem. Evropa se približuje vrhuncu. In prišlo bo do razplamtevanja zaupanja in prijateljskega stiskanja rok ali pa do eksplozije in takšne

katastrofe, katere potek si nobena fantazija ne more zamisliti...«

Strahote druge svetovne vojne so potrdile te preroške napovedi znanega britanskega državnika.

In če pogledamo, kako poteka oboroževalna tekma po drugi svetovni vojni, vidimo, da so ugotovitve lorda Fallodona, Churchilla ter še mnogo drugih državnikov in znanstvenikov značilne tudi za sedanji položaj. Leta 1945 so imele ZDA monopol na atomski bombi, kar pa seveda ni trajalo dolgo. Kmalu so dobili atomsko bombo tudi Sovjeti. In ne samo to! Sovjetska zveza je dosegla celo napredek na področju medcelinskih raket.

Vendar se navzlic tej oborožitveni tekmi razmerje sil bistveno ni spremenilo. Ameriški fizik Rabi je to oboroževalno tekmo označil takole: »Če pogledamo, kaj smo storili v 17 letih, spoznamo, da ne smemo dovoliti počasnejšega tempa v oboroževanju. Ali bomo rešili problem in živeli drug ob drugem, ali pa ne bomo več smeli obstajati na tem planetu.«

Vsa leta po vojni so bila razorožitvena pogajanja v različnih mednarodnih forumih, ne da bi prišlo do napredka in rezultatov. In če se vprašamo, kje so globlji vzroki, da ni bilo moč doseči napredka na tem področju, vidimo, da so korenine v medsebojnem tekmovanju blokov. Vprašanje razorožitve je bilo vedno povezano s strahom in nezaupanjem. Hkrati pa se je tudi pokazalo, da mnogi odgovorni državniki niso bili na ravni odgovornosti, kamor jih je postavila zgodovina. Pri pogajanjih smo videli, da je skušal en blok doseči na pogajanjih prednost pred drugim, da je šlo za to, kako bi prelisičili drug drugega. Tako so ZDA, dokler so imele prednost v atomskem orožju, zahtevale razorožitev v konvencionalnem orožju, medtem ko si je

Sovjetska zveza prizadevala, da bi prepo-vedala atomsko orožje. Brž ko pa je Sov- jetska zveza dohitela ZDA v atomski obo- rožitvi in dobila celo prednost na raketnem področju, pa so se stališča obrnila.

Vendar smo prišli v tej oboroževalni tekmi že tako daleč, da v ZDA kakor tudi v Sovjetski zvezi vedno bolj jasno razume- vajo, da so sile na obeh straneh tolikšne in da je moč sodobnega orožja že prišla do tiste stopnje, ko ni več mogoče z grož- njami vsiljevati lastnih predlogov in stališ- če drugi strani.

Predsednik Kennedy je v svojem spo- ročilu kongresu januarja 1962 dejal: »Red v svetu bo zagotovljen šele tedaj, ko bo ves svet odložil tisto orožje, ki, kot kaže, sedaj zagotavlja varnost, vendar dejansko ogroža naš bodoči obstoj. Tisti dan premirja, kot kaže, je še zelo daleč.« K temu pa je še dodal: »Vendar svet ni zamišljen, da bi bil zapor, v katerem človek pričakuje uro svoje usmrtnitve, niti ni človeštvo preživelo mnogih preizkušenj in trpljenja v tisočih letih, da bi izgubilo vse in tudi svojo eksis- tenco.«

V ATOMSKI VOJNI NI MOGOČE ZMAGATI

Sedaj že govorimo o »ravnotežju strahote«, kajti Sovjetska zveza in ZDA, obe vodeči atomski sili, razpolagata s tolikšnim številom atomskih bomb, da vsaka lahko drugo uniči nekajkrat. Nekateri opazovavci pišejo, da ZDA in Sovjetska zveza razpo- lagata vsaka s približno štirideset tisoč atomskimi in vodikovimi bombami. Tej zakladnici bomb se je pridružila še nova vodikova bomba z močjo 100 megatonov, ki uniči vse v polmeru sto do sto petdeset kilometrov.

Po nekem poročilu, ki so ga izdelali v ameriškem vojnem ministrstvu, so ugotovi- li, da bi nova atomska vojna terjala smrt 160 milijonov ljudi v ZDA in 200 milijonov v Sovjetski zvezi. Toda pri tem niso naredili računa, kaj bi bilo in kolikšne bi bile šele žrtve, če bi se vetrovi s smrtonosnim atomskim prahom obrnili še na sosednje dežele.

Znani filozof Bertrand Russel piše, da bi hidrogensko bombo preživelo le nekaj

ljudi. Toda uničena bi bila vsa civilizacija. In tako bi še tista peščica ljudi, ki bi pre- živela, ne bila sposobna, da bi prenašala znanje in spretnost na naslednje rodove.

Navzlic takim ugotovitvam pa še ob- stojajo teorije, ki dopuščajo možnost zmage v atomskem spopadu. Na Kitajskem še vedno razlagajo teorijo, da bi v atomskem spopadu propadel samo imperializem. In kot je znano, ima Kitajska namen, da po- stane jedrska sila. Sedaj je že jasno, da imajo sedanji kitajski voditelji drugačne poglede na posledice jedrske vojne kakor pa sovjetski. In tu je velik vprašaj za prihodnost. Kitajski predstavniki ne sode- lujejo v razorožitvenih pogajanjih in vpra- šanje je, če bi bili tudi pripravljeni spre- jeti razorožitvene obveznosti glede na nji- hova sedanja stališča o vprašanih vojne in miru.

Nadaljnja nevarnost je, da pride tudi Zahodna Nemčija do jedrskega orožja in bi imela tako možnost, da preko Atlantske zveze potegne v atomski spopad ZDA in druge atomske sile. Jedrska sila pa želi postati tudi Francija. Čim bolj se bo širil »atomski klub«, tem večja bo nevarnost, da lahko neko sproži atomski spopad.

Nekateri strokovnjaki opozarjajo, da bi lahko »izbruhnila« vojna zaradi »na- pake«, ki bi jo zagrešila ena ali druga stran. V razvoju orožja je bila storjena revolucija. Sedaj imajo rakete, ki letijo s fantastično hitrostjo. Taka raketa bi potrebovala iz Sovjetske zveze v ZDA ali obrat- no približno 15 minut. Do Velike Britanije samo pet minut. In ko je raketa enkrat iz- streljena točno k določenemu cilju, je ni mogoče več »odpcklicati«.

Kot protiukrep taki hitrosti so ustvari- li tudi obrambne sisteme, ki tako hitro reagirajo. In če pride do napake ali po- mote? Dejansko se zapostavlja vprašanje, ali so človeški možgani še sposobni nadzo- rovati delovanje vseh teh zapletenih nap- rav tudi v mirnem času. V radarskem sistemu, na primer, se pokažejo domnevna sovražna letala (lahko je jata divjih gosi) in nasprotna stran prehitro pritisne na gumb »povračilnega napada«. Spopad se začne. Tako ima teorija o vojni zaradi slu- čaja, napačnega računa ali napake v zve- zah, svojo realno podlago.

V nekem razgovoru v britanskem parlamentu je premier Macmillan dejal, da je njihova vojska sposobna pravčasno odkriti vsako raketo, ki bi bila izstreljena na London. Neki poslanec je vprašal, če bi lahko pojasnil, koliko minut časa bi imeli od trenutka, ko odkrijejo raketo in dokler ne pride do eksplozije.

»Ostane nam pet minut,« je odgovoril kratko britanski premier.

Poslanec se je obrnil k tovarišem in dejal, da so slišali z najbolj avtoritativnega mesta, da imajo od trenutka, ko raketo odkrijejo, do eksplozije, samo pet minut časa.

»Torej, gospoda, ostane nam vsega le pet minut, da si rečemo drug drugemu na svidenje na drugem svetu.«

Navzlic vsemu pa žive optimisti, ki pravi, da le ni vse tako črno in je človeštvo vedno našlo izhod iz zapletenega položaja in zato si ni mogoče misliti, da bi naredilo »usodni korak« v prepad atomskega spopada. Sedemnajst let se že oborožujejo, izmislili so si nova strahotna orožja, vendar se ni doslej še ničesar usodnega pripetilo v zvezi z atomskim orožjem. Trezni ljudje pa opozarjajo: Res je, da je človeštvo na našem planetu preživelo mnoge katastrofe, kar pa ne pomeni, da bi preživelo tudi atomski spopad.

KOLIKO STANE OBOROŽITEV

Tekma v oboroževanju med obema vodilnima silama obeh blokov je dosegla že tako širok razmah, da so postali izdatki za vojsko že višji kot v vojni. Tako so po drugi svetovni vojni ZDA porabile na vojaškem področju 370 milijard dolarjev. Če bi ta denar dali na razpolago za nove tovarne, bi jih zgradili toliko, da bi v njih zaposlili najmanj eno tretjino sedanjega prebivalstva na svetu. Najnovejša ameriška letalonosilka na atomski pogon je stala 485 milijonov dolarjev. Za ta denar bi lahko zgradili stanovanj za 320 tisoč prebivalcev.

V obdobju od leta 1923 do 1961 so v Sovjetski zvezi potrošili za vojsko in oborožitev 2237,6 milijard starih rubljev, kar pomeni enako vrednost kot 27 970 moderno opremljenih novih tovarn. Če računamo,

da bi v vsaki od teh tovarn našlo zaposlitev tisoč delavcev, bi lahko v novi industriji zaposlili 28 milijonov ljudi.

Redno služenje vojaškega roka pomeni prav tako obremenitev državnih proračunov. Kajti v dveh letih, kolikor traja povprečno služenje rednega vojaškega roka, 25 milijonov mladih ljudi troši svojo energijo za neproduktivne namene. (Toliko je danes številčno stanje »svetovne« armade.)

Izdelava ene atomske bombe stane sedaj približno šest milijonov dolarjev. Za spremembo enega hektarja puščave v rodovitno zemljo je potrebno investirati 800 dolarjev. To pomeni, da bi z denarjem, ki ga potrošijo za eno atomsko bombo, lahko spremenili 7500 ha puščave v rodovitno zemljo. Na tej zemlji bi lahko pridelali toliko hrane, da bi od tega živelo eno leto 50 000 ljudi.

Če bi uporabili enoletna sredstva, ki jih porabijo za vojaške namene, za kmetijstvo, bi se proizvodnja hrane na svetu podvojila in bi bilo s tem rešeno eno najtežjih vprašanj sodobnega sveta, kajti dve tretjini človeštva nima zadosti hrane. Letno porabijo za oboroževanje v zadnjih letih približno 120 milijard dolarjev; to pa je skupni nacionalni dohodek vseh nerazvitih držav.

Toda stroški za oboroževanje se z ozirom na vedno nova moderna orožja večajo. Na razorožitveni konferenci v Ženevi je sovjetski zunanji minister Gromiko razlagal, da tekma v oboroževanju zahteva vedno več sredstev in strokovnjakov ter lahko vse to primerjamo s prevrnjeno piramido, ki je od spodaj navzgor vedno širša.

POSLEDICE RAZOROŽITVE

Ni si težko zamisliti, kakšno korist bi imelo človeštvo, če bi se rešilo ekonomskega bremena oboroževalne tekme in bi lahko vsa ta sredstva uporabili v miroljubne namene. Samo pomislimo, koliko potreb bi lahko zadovoljili na področju prosvete, koliko cest bi zgradili, obnovili in preuredili mesta in vasi v vsaki državi posebej.

Generalni sekretariat OZN je pred obnovitvijo razorožitvenih pogajanj v Ženevi

objavil sporočilo o gospodarskih in drugih posledicah razorožitve. V poročilu je med drugim rečeno, če bi se nekega dne posrečilo skleniti pogodbo o razorožitvi, da to ne bi pomenilo gospodarskega poloma za nobeno državo. Popolna in splošna razorožitev bi sprčila 120 milijard dolarjev letno in 20 milijonov ljudi, ki so zaposleni v oboroževalni industriji, bi preusmerili na drugo, za človeštvo koristno produktivno delo. Ta sprememba bi se čutila predvsem v gospodarski strukturi sedmerih držav, ki imajo v rokah 85 % današnjega vojaškega potenciala na svetu (Kanada, ZR Nemčija, Francija, LR Kitajska, Sovjetska zveza, Velika Britanija in ZDA).

Največjo korist pa bi imele nerazvite države s svojimi velikanskimi potrebami. Tu je tudi glablji razlog, zakaj lahko verjamemo, da se nerazvite države iskreno borijo za razorožitev. Nerazvite države nimajo lastne industrije ter morajo v glavnem kupovati orožje in vojaški material v incizemstvu. Tako bi prihranili mnogo denarja za nakup strojev, ki so jim potrebni za industrializacijo. Namesto sedanjih izdatkov za moderno orožje bi to dali kot pomoč nerazvitim deželam; ko bi države z visoko razvito industrijo dajale še večjo tehnično in finančno pomoč nerazvitim, bi koristile tudi sebi, tako bi se odpirala nova tržišča, na katera bi lahko prodajale industrijsko blago pod vedno bolj ugodnimi pogoji. Na področju razorožitve je mnogo možnosti, da se uporabijo sredstva za uresničevanje humanih in produktivnih načrtov.

Slika sodobnega sveta je pač taka, da na eni strani živi v bedi in podhranjenosti več kot dve tretjini človeštva, na drugi strani pa trošijo fantastična sredstva za uničevanje. Politika cboroževanja je tudi z ekonomske plati postavila svet pred izbiro: mir v izobilju ali samomor z atomsko vojno.

BEOGRAJSKA KONFERENCA IN RAZOROŽITEV

Razumljivo je, da je beograjska konferenca glede na velikanski pomen razorožitve posvetila temu vprašanju veliko pozornost. »Nikoli ni vojna grozila človeštvu

s hujšimi posledicami kakor danes in nikoli človeštvo ni imelo večjih sil za odpravo vojne kot sredstva za urejanje mednarodnih problemov, kakor jih ima v našem času.« S to ugotovitvijo so predstavniki neblokovskih dežel zavzeli jasno stališče do nevarnosti, s katero se srečuje mednarodna skupnost. Človeštvo je sedaj na zgodovinski prelomnici. Vojna ni nikdar pretela s hujšimi posledicami kot sedaj, ker se preživele sile močno upirajo, da bi se umaknile z odra zgodovine.

Beograjska konferenca in deklaracija 25 nevezanih dežel z več kot 750 milijoni prebivavcev govori o tem, da je zamisel o splošni in popolni razorožitvi postala močna sila, na katero morajo računati voditelji obeh blokov.

Izjava o vojni nevarnosti in poziv k miru predstavljata poziv vsem ljudem na svetu, naj združijo svoje napore, da bi vojno dokončno odpravili s sveta. »Konferenca scdi, da se je treba tej katastrofi izogniti in da je zato neogibno in nujno potrebno, da zainteresirane strani, zlasti pa ZDA in ZSSR, takoj opustijo svoje vojaške priprave in korake, ki jih delajo v zadnjem času, in ne ukrenejo ničesar, kar bi lahko otežkočilo položaj ali prispevalo k temu, da bi se nadalje poslabšal, in da se ponovno začno pogajati o mirni izgladitvi sedanjih nasprotij med njimi, z dolžnim spoštovanjem načel OZN, kakor tudi da vztrajajo v pogajanjih, dokler tako one kot ostali narodi sveta ne dosežejo popolne razorožitve in trajnega miru,« je poudarjeno v beograjski izjavi o vojni nevarnosti.

Res je sicer, da je ključ vojne in miru v rokah tistih, ki imajo najmodernejše atomsko orožje. To pa nikakor ne pomeni, da morajo ostali čakati prekrizanih rok, kaj bodo storile velesile. Izvenblokoveške države so jasno povedale, da velike sile nimajo nobene pravice žrtvovati interesov, pa tudi fizični obstoj človeškega rodu zaradi svojih medsebojnih obračunov, usoda miru nikakor ne more biti prepuščena samo njihovi dobri volji.

»Miroljubni narodi so še bolj trdni v svojem prepričanju, da usoda sveta ne sme biti prepuščena odločitvam samo nekaterih držav, četudi bi bile še tako velike, temveč, ker ti problemi zanimajo vse države, je

treba iskati rešitev v skupnosti vseh držav, velikih in malih, a predvsem v okrilju OZN in pod njenim vodstvom...» je poudaril Tito na XV. zasedanju Generalne skupščine OZN 22. septembra 1960.

Zgodovinski razvoj je pripeljal do tega, da ni mogoče več oporekati nobenemu narodu, da se zanima za vse, kar se dogaja kjerkoli po svetu in je od tega odvisen mir. To stališče je sedaj še zlasti poudarjeno, ker vidimo, da so velesile nesposobne rešiti najbolj pereče sodobne probleme in med njimi tudi razorožitev. Prav zaradi tega obstaja nevarnost, da bi bil svet potisnjen v nov svetovni spopad. Značilne so besede maršala Tita, ki jih je izrekel po vrnitvi s poti po Afriki: »Ker je večina človeštva izven blokov, hočemo, da ta večina ne bo gledala pasivno, da bi ji drugi krojili usodo, temveč da bo pri tem tudi sama sodelovala. Čim več nas bo, tem močnejši bomo, seveda ne s topovi in atomskimi bombami, temveč kot moralni činitelj. Danes pa igra moralni činitelj zelo važno vlogo v svetu.«

Značilnost sedanjega mednarodnega položaja so ostra medblokovska nesoglasja in nesporazumi. Bili so sicer poizkusi, da bi našli podlago za sporazumevanje med velesilami, vendar doslej ne bi mogli reči, da bi lahko pričakovali posebno ugodne zaključke in uspehe teh prizadevanj. V zadnjih letih je bilo med velikimi silami precej sestankov, a čeprav je mednarodna javnost upala v zvezi s temi sestanki, ni noben prinesel ugodnih rezultatov. Vse to potrjuje zaključek, da blokovske sile sedaj niso sposobne, da bi našle sporazumno rešitev in da bi se njihovi odnosi, še posebno zaradi oboroževalne tekme lahko zaustavili na kritični točki, da ne bi prišlo do nesreče. Če bi pa prišlo do katastrofe, bi to ne bila nesreča samo za velesile, ki bi jo povzročile, temveč tudi za druge države in narode. Prav zato so potrebni vsestranski napor, človeštvo pa bi tako stopilo na pot miru.

V tem svetu blokovskih nasprotij so izvenblokovske države dolžne, da v skupnem naporu prispevajo h krepitvi miru in miroljubnega sporazumevanja na načelih koeksistence.

Beograjska konferenca je kot prvo svojo ugotovitev poudarila, da je v sodobnih pogojih »vojna med narodi« ne samo ana-

hronizem, temveč zločin proti človeštvu. Države udeleženke so prišle do ugotovitve, da je razorožitev najnujnejša naloga človeštva, radikalno pa je mogoče to vprašanje rešiti »edino v splošni, popolni in mednarodno strogo nadzirani razorožitvi«.

Daljnosežen korak, ki ga je naredila beograjska konferenca, je bil v tem, ker je zahtevala, da se začne reševati problem razorožitve s sodelovanjem neangažiranih držav pod okriljem OZN. Doslej so imele nad vprašanjem razorožitve monopol vodilne blokovske sile. S sodelovanjem predstavnikov izvenblokovskih dežel pa se je to stanje spremenilo. Te dežele niso angažirane v hladni vojni ter jim je do tega, da bi jo likvidirale. Predstavniki teh dežel lahko govorijo v jeziku, ki ga vsakdo razume. Če ni prišlo doslej do razorožitve, ni bilo to zaradi tega, ker ne bi bilo dovolj pametnih ljudi in ne bi imeli ustreznih načrtov.

Prav zato je sodelovanje izvenblokovskih držav potrebno, ker predstavljajo te države moralno politično silo, katere delovanje je usmerjeno na odstranjevanje tistih nasprotij, ki so doslej onemogočile vsako splošno ali delno rešitev tega problema. Predstavniki izvenblokovskega sveta so že doslej dali več pobud. Opozoril bi med drugim le na resolucijo dvanajstih izvenblokovskih dežel v OZN, ki so jo uporabili kot temelj za sporazum med ZDA in Sovjetsko zvezo o načelih splošne in popolne razorožitve, nadalje ustanovitev razorožitvenega odbora osemnajstih držav, v katerih je osem izvenblokovskih. To so samo nekatere pobude, ki kažejo, da je na svetovni oder stopila nova moč ter da so se začeli odnosi spreminjati, in sicer v korist miru, torej tudi v korist razorožitve.

Res je, da obdobje pogajanj, ki se je začelo z odborom osemnajstih držav v Ženevi, ni edino v vrsti podobnih pogajanj o razorožitvi. Vendar lahko rečemo, da so dosedanji razgovori v Ženevi prispevali k bolj konstruktivnemu pojmovanju in razjasnjevanju problemov. Poudariti je treba vlogo neangažiranih držav pri teh pogajanjih.

Ko že govorimo o pogajanjih, ne smemo misliti, da so bila tudi vsa dosedanja pogajanja brez haska. Četudi niso dosegli

konkretnih uspehov, pa vidimo, da je ves čas naraščal pritisk na tiste, ki so se pogajali. Stališče je, da se je treba o razorožitvi nenehoma pogajati, kajti iz dosedanje prakse vemo, da se je oboroževalna tekma najbolj razvnela, ko ni bilo pogajanj. Med zaostritvami so bila pogajanja vedno odložena. S pogajanjem tudi mobiliziramo javno mnenje in sedaj se že vsaka stran boji prevzeti odgovornost, da bi pogajanja razbila. Bistveno je, da se ne pogajajo v zaprtih klubih.

In to je tudi bistvena značilnost, da na sedanjih razorožitvenih pogajanjih v Ženevi sodelujejo izvenblokovske države. Te države so sedaj prvič posegle v takem okviru v to dogajanje. To so v govorih priznali tudi šefi delegacij. Dosedanje delo je dokaz nujnosti in konstruktivnosti sodelovanja »tretjega činitelja«, kar je hkrati tudi zagotovilo, da pogajanj ne bodo mogli tako lahko prekiniti zaradi blokovskih razprtij.

NOVI JEDRSKI POSKUSI

Med razorožitvenimi razgovori v Ženevi je prišlo do nove serije poskusov z jedrskim orožjem, ki jih opravljajo ZDA na Božičnih otokih v Tihem oceanu. Te nove atomske eksplozije so hudo vznemirile svet in pomenijo preziranje svetovnega javnega mnenja. Upravičena je tudi zaskrbljenost zaradi posledic za zdravje in življenje sedanjih in prihodnjih rodov.

Seveda so skušale ZDA prepričati svetovno javno mnenje o nujnosti novih poskusov z jedrskim orožjem, hkrati pa so začele obtoževati Sovjetsko zvezo, da je odgovorna za to serijo jedrskih eksplozij v ozračju, katere so začele ZDA na Božičnih otokih. Jasno je, da za te eksplozije ni odgovorna Sovjetska zveza. Seveda pa tudi nismo pozabili, kako je Sovjetska zveza med beograjsko konferenco pretrgala triletni moratorij in začela z novimi jedrskimi poskusi. Ta razprava, kdo je kriv in odgovoren za nove eksplozije, nikomur ne koristi. Moskovska »Pravda« je že napovedala novo serijo sovjetskih eksplozij.

Resno velja razmišljati o posledicah teh eksplozij. Ob zadnjih sovjetskih atomskih eksplozijah smo lahko brali v za-

hodnem tisku ugibanja, koliko življenj naše generacije in prihodnje bo uničil »stroncij 90« iz sovjetskih atomskih bomb. Izračunali so, da približno 20 milijonov. Po ameriških jedrskih eksplozijah bo treba dodati nove milijone in potem bodo zopet sledile sovjetske in zopet novi milijoni ljudi, ki jim bo škodovalo sevanje. Tako gre to atomsko tekmovanje naprej v pregrebnem maršu med obema blokoma.

Novo serijo atomskih eksplozij ne bodo s sevanjem zastrupile samo ozračja, temveč tudi mednarodne odnose. V zvezi z novimi jedrskimi poskusi je maršal Tito dal izjavo o nujni potrebi opustitve poskusov in sklenitve sporazuma o dokončni prepovedi teh poskusov.

»Sklep o nadaljnjih atomskih poskusnih eksplozijah, ki naj bi ga sprejeli na katerikoli strani, bi pomenil veliko nevarnost za miroljubno človeštvo, ker po pravici pričakuje pozitivnih rezultatov od sedanjih pogajanj v Ženevi,« je poudaril Tito v izjavi. Nadalje je opozoril, da je sedaj toliko bolj nujno doseči dokončno ureditev tega problema, ker se zdaj na novi podlagi in z novimi upi lotevajo urejanja razorožitvenega problema, potreba po zboljšanju mednarodnih odnosov pa terja, da ne store ničesar, kar bi lahko zaostriло mednarodni položaj. Poudaril je tudi, da glavne atomske sile izražajo pripravljenost, da pod določenimi pogoji opustijo nameravane poskuse, ker se jim ne zdijo novi poskusi bistveni. »Spričo hude nevarnosti, ki grozi usodi miru in človeštva, sodim, da je dolžnost vseh vlad, da nujno prispevajo nove, skrajne napore, da bi odvrnili to nevarnost,« je zaključil svojo izjavo predsednik Tito.

Zopet smo priča, kako se nadaljuje nesmiselno blokovsko tekmovanje in kako vsaki potezi ene strani sledi povračilna z druge. Iz ZDA prihajajo poročila, da se v vojaških krogih krepi struja, ki trdi, da je »vesolje prostor za potencialne vojne operacije«. Doslej je kazalo, da bo vesolje področje, ki ne bo obremenjeno z nasprotji našega planeta, sedaj pa kaže, da se bo vojna strategija razširila tudi na to področje. Do nedavnega je kazalo, da bi najlaže prišlo do sporazuma med Sovjetsko zvezo in ZDA na področju prepovedi je-

drskih poskusov. Toda, če bo zmagalo stališče vojaških krogov, do tega še ne bo prišlo. Ti krogi trdijo, da bi sporazum o poskusih pomenil priznanje obstoječega stanja, v katerem bi ena velika sila imela stalno prednost v jedrski oborožitvi. Takega stališča pa noče sprejeti nobena od obeh velesil in zato še nadalje grmijo jedrske eksplozije. Toda še več. Napovedujejo, da se bodo ZDA še bolj angažirale v vesolju, da bi prehiteli Sovjetsko zvezo in tako dobile prednost v nadzorstvu nad daljnimi svetovi. Bistvo tega je, da načrti že segajo na področje vojaške računice, zasnovane na strategiji nacionalne obrambe. Dosedanje stališče je bilo, da v vsemirju ne obstoja vojna nevarnost, to področje je prihranjeno za civilna raziskovanja, za osvajanja za humane interese. V ta okvir so spadali tudi dosedanji poleti v vsemirje.

Če bi zmagala v ZDA taka usmeritev, bi lahko pričakovali, da bo tudi Sovjetska zveza sprejela ustrezne ukrepe. Oboroževalna tekma bi se nadaljevala v vsemirskem prostoru. Toda kam bi pripeljalo to tekmovanje, če pa že sedaj v Moskvi in Washingtonu izjavljajo, da že dosedanji vesoljski poleti zahtevajo taka sredstva, da jih vedno teže zmerejo.

Tako vidimo, da so še vedno določeni krogi, ki menijo, da z nadaljnjim oboroževanjem krepijo pozicije svoje države. Vendar ostane dejstvo, da je moderna oborožitev tolikšna palica, da se je vsi bojijo. V prejšnjih časih je bila lesena jadrnica, oborožena s topovi, že politični instrument. Danes s hidrogensko bombo ne moremo odstranjovati nezaželenih vlad. Toda navzlic temu nekateri še vedno upajo, da bodo z modernim orožjem lahko uresničili svoje cilje.

V tej oboroževalni tekmi pridemo do skrajno absurdne logike. Tako je kot v znani basni o žabi in dveh kmetih. Dva kmeta sta šla po cesti in eden je zagledal žabo in pravi drugemu: »Če jo poješ, ti dam tisoč din.«

Kmet je pograbil žabo in jo začel jesti. Pojeval jo je samo do polovice pa ni mogel več. Tedaj reče: »Če poješ ostalo polovico

žabe, ti vrnem tisoč dinarjev.« In kmeta sta pojedla vsak polovico žabe, ne da bi kateri kaj dobil. Tako je tudi z razorožitvijo: trošijo velikanske milijarde, ne da bi imeli od tega koristi.

Nesmiselno je, da v času, ko poznamo, »globalne rakete« in sestavljajo že »nervtronske« rakete, pa človek ni sposoben, da bi se za zeleno mizo dogovoril o razorožitvi. Smo v zelo neugodnem položaju in nekateri se ne morejo znebiti občutka, da smo priče nekemu usodnemu poteku dogajanj, ki se odvija po nekih zakonih, pri čemer pa smo vsaj doslej bili brez moči, četudi gre za našo usodo. Mnogi opazovavci trdijo, da smo na prelomnici, ki vedno z manjšimi roki odlaga vprašanje izbire: razorožitev ali spopad v atomski vojni.

Vendar nimajo prav tisti pesimisti, ki se jih loteva malodušje, češ saj je vse kakor zakleto. Upanje je še, da grmenje atomskih eksplozij končno ne bo preglasilo glasu razuma. Res je, da blokovski stroj gre svojo pot naprej ter je za sedaj trenutno še močnejši od volje večine človeštva. Toda svet se spreminja in je že sedaj drugačen, kot je bil ob koncu druge svetovne vojne. To je že tudi svet novih, neodvisnih držav. Zato prav sedaj ne sme biti omahovanja in če je doslej neblokovski svet storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi dosegel prepoved nesmiselne oboroževalne tekme, bodo morali v prihodnje biti prav tako vztrajni in aktivni, kot so bili doslej. Bitka še ni dobljena niti zgubljena in zato se je treba boriti naprej. Zavedati se moramo, da bo potrebno še precej časa, preden se bo končal proces razorožitve, in zato ne smemo prehitro preveč zahtevati. Nevezane države, ki predstavljajo večino človeštva, so že postale takšen faktor v mednarodnem svetu, ki ga ni mogoče več prezreti in morajo stališča le-teh vedno bolj upoštevati tudi velesile.

* Podatki iz članka »Cena naoružanja«, L. Petrovič, Mednarodna politika 1. IV. 1962.

Stane Lenardič

Povsod žive naši ljudje

Slovenci še nimamo romana, v katerem bi nam dober pisatelj opisal bridko pot naših izseljencev, ki se je začela nekako pred 100 leti, ko je praznina Novega sveta — Združenih držav Severne Amerike zvabila na tisoče ljudi tudi iz naših krajev, predvsem iz Bele krajine, iz Suhe krajine, z Dolenjskega, z Notranjskega in z Gorenjskega. Ko prebiramo danes romane o kmetih, bajtarjih, kočarjih, dni-narjih in zakupnikih, ki so se selili iz skandinavskih dežel, o njihovi bridki poti do odločitve, o prodaji domačije, slovesu in potem o dolge tedne trajajoči vožnji, o izkrcavanju v neznani deželi, od katere so si obetali bogve kaj in kamor niso prinesli največkrat nič drugega kakor svoje žuljave roke, kvečjemu še sekiro, žago in kakšno drugo orodje, se človeku nehote vsiljuje misel in primera: takole so prihajali v Ameriko tudi prvi slovenski izseljenci. Nekateri so se naselili na plodni zemlji, ki se je še ni dotaknil plug, drugi so šli za obetajočimi obljubami v kalifornijske rudnike, spet drugi v prostrane gozdove. Tako se je Amerika odpirala stotisočim in milijonom priseljencev, jih pozivala naravnost s svetopisemskimi besedami: »Pridite k meni vsi, ki ste lačni in prezebate, in jaz vas bom prehranila, oblekla in poživila.« Novi svet je imel prostrana ozemlja, a mu je manjkalo ljudi. Stari svet pa je imel preveč ljudi, ki jim je zemlje manjkalo. Amerika je imela, kar je Evropa potrebovala, Evropa pa, kar je Amerika potrebovala. Kot posledica tega je bilo, da je prišlo do največjega preseljevanja narodov v svetovni zgodovini. V preteklem stoletju in na začetku sedanjega se je prav zaradi priseljevanja prebivalstvo ZDA povečalo od 5 milijonov na 150 milijonov. Priseljevanje iz gosto naseljene Evrope v Ameriko je bilo tako veliko, da bi imela Evropa leta 1910 88 milijonov ljudi več, kot jih je bilo, če bi se »presežek« prebivalstva ne selil čez morje. Takih možnosti preseljevanja danes ni več.

Med ameriškimi Slovenci živi zdaj že tretja oziroma četrta generacija. V celem bi mogli reči, da živi po raznih deželah

sveta okoli 380 000 Slovencev, torej skoro četrtina vseh jugoslovanskih izseljencev, ki jih je okoli 1 560 000. Največ je hrvatskih izseljencev, in sicer okoli 950 000, to so večinoma kmetje iz pasivnih krajev Dalmacije, Hrvatskega Primorja, Gorskega Kotora in Like. Iz Srbije se je izselilo razmeroma malo ljudi, tako da danes štejejo Srbi okoli 200 000 svojih izseljencev, Makedonci 50 000 in Črnogorci okoli 20 000. Na vseh petih celinah najdemo naše ljudi. Zagrebški izseljenski arhiv, ki hrani bogato zbirko dokumentov in fotografij iz življenja naših izseljencev, predvsem seveda Hrvatov, hrani med drugim zapisek, ki govori, da so naši prvi pomorščaki, ki so pluli čez Atlantik, po nekem brodolomu ostali leta 1558 v Severni Kaliforniji. Zabeleženo je tudi, da so naši pomorščaki zgradili naša prva naselja v raznih deželah sveta. Največji dotok izseljencev zlasti v Severno Ameriko pa je bil sredi prejšnjega stoletja. Jugoslovanske izseljence srečuješ od Fairbanksa na Aljaski do Punta Arenas v Čilu, od »severnega do južnega ledu«, srečuješ jih na farmah, v rudnikih, v gozdovih in na cestah, v pisarnah in uradih, v livarnah in prodajalnah, v šolah in na univerzah. Tam žive naši ljudje, ki so morali iti s trebuhom za kruhom, tam so njihovi potomci tretjega in že četrtega rodu, tam je tudi njihova nova domovina.

V Ameriki so zrasle prve jugoslovanske naselbine v obdobju 1855 do 1870 ob reki Mississippi v bližini New Orleansa. Potem so v številnih ameriških mestih zrasle jugoslovanske kolonije. V Pittsburgu in okolici je 125 000, v Chicagu in Clevelandu pa po 85 000 Jugoslovancev. Po 30 000 naših ljudi živi v New Yorku in San Franciscu, v Detroitu pa jih je okoli 25 000. V San Pedru na zahodni obali ZDA živi okoli 15 000 naših izseljencev, ki imajo v rokah večino ribiške industrije tistega območja.

V Kanadi se je naselilo okoli 40 000 Jugoslovancev. Naselje v okolici Montreala šteje okoli 700 ljudi, v Vancouveru in Torontu pa jih je po 3000.

Sprejem izseljencev na ljubljanskem kolodvoru

V južnoameriških deželah živi okoli 260 000 naših izseljencev, od tega 170 000 v Argentini, 50 000 pa v Braziliji. Kolonija v Buenos Airesu šteje okoli 20 000 Jugoslovancev.

Nekaj naših ljudi se je v prejšnjih desetletjih izseljevalo tudi v azijske in afriške države, zlasti v Egipt in Turčijo. Tako živi v Aziji 15 000, v Afriki pa 10 000 Jugoslovancev. V evropskih deželah jih je okoli 200 000, od tega največ v Nemčiji — okoli 140 000 in v Franciji — 30 000.

— V Avstraliji in Novi Zelandiji živi okoli 5000 naših izseljencev, močan dotok v ti deželi je bil prav v zadnjih letih s Tržaškega ozemlja.

Naši ljudje so se v tujini po trdih letih boja za obstoj dobro znašli, si ustvarili nove življenjske pogoje in s svojim delom prispevali svoj večji ali manjši delež k razvoju svoje nove domovine. Večinoma

Obisk gramozne jame v Ljubljani, kjer je postavljen spomenik talcem

so zaposleni kot kvalificirani delavci v mnogih panogah proizvodnje, so pred vsem rudarji in metalurški delavci, obrtniki, trgovci; v južnoameriških deželah, v Avstraliji in na Novi Zelandiji je precej farmarjev. Dalmatinci so se tudi v novem svetu izkazali kot izvrstni ribiči. Med mlajšim rodom izseljencev je že mnogo zdravnikov, inženirjev, profesorjev, učiteljev, novinarjev itd. Nekateri naši ljudje so se uveljavili tudi na visokih političnih položajih; Michael Anthony Stepovic, prvi guverner Aljaske, ki je bila 1958 razglašena za 49. zvezno državo ZDA, je jugoslovanske krvi. Precej naših izseljencev v ZDA pa je tudi na univerzah, pri krajevnih upravah in šolah. Mnogi izseljenci so si v desetletjih gospodarsko precej opomogli, zlasti izseljenci v Ameriki, nekateri so si pridobili celo milijonsko premoženje. Redki so izseljenci, ki so si s trdim delom ustvarili bogastvo in s tem tudi lepše življenje, da bi pozabili na svojo staro domovino. Naša gospodarska emigracija je bila ves čas, odkar obstoja, pomemben vir dopolnilnih dohodkov našega prebivavstva in deviznih dohodkov skupnosti. Že pred vojno je letni dotok deviz znašal okoli 10,4 milijonov dolarjev. Med vojno so naši izseljenci, združeni v raznih nacionalnih odborih, vključeni v »Ameriški odbor za pomoč Jugoslaviji«, v katerem so sodelovali ugledni izseljenci, kakor Zlatko Baloković, pokojni Louis Adamič in drugi, (častna predsednica odbora pa je bila Eleonor Roosevelt) zbrali veliko denarja, obutve, obleke in zdravil. To pomoč smo dobili takoj prve dni po vojni, ko nam je bila res najbolj potrebna. Kanadski odbor za pomoč Jugoslaviji je pošiljal pomoč že med vojno v taborišče beguncev v El Šatu in Egiptu ter v taborišča in bolnišnice v Italiji, kjer so se mudili naši ljudje in so se zdravili naši ranjenci. Med posameznimi izseljenci — zlasti dalmatinskimi — najdemo prave mecene rojstnih krajev. Vaša Čuković je zgradil v Risnu v Boki Kotorski bolnišnico za kostne bolezni, Bonačič — Sorgo iz Milne na Braču je zapustil pol milijona dolarjev za razvoj svojega rojstnega kraja. Zvonimir Medović iz Kune na Pelješcu je uredil v tem kraju novo sodobno zdravstveno

postajo; Andro Sambrio, brata Miloslavić in Mat Galjuf iz Dubrovačke Župe so zgradili skozi svoj rojstni kraj cesto in oskrbeli elektrifikacijo Gornje Župe. Izseljenci s Šolte so zbrali šest milijonov dinarjev za elektrifikacijo svojega otoka, slovenski izseljenci so zgradili otroško kliniko v Ljubljani in jo popolnoma opremili. Naraščanje denarnih pošilk naših izseljencev se kaže vsa zadnja leta.

Slovenski izseljenci so prav tako kakor drugi izseljenci iz Jugoslavije raztreseni po vseh celinah. Največ jih je v Združenih državah Amerike: 276 000, v Kanadi jih je 20 000, v Argentini 30 000. V evropskih državah so razporejeni takole: največ jih živi v Nemčiji — 15 000, v Franciji jih je 10 000, v Avstriji 6000, v Belgiji 2500, v Angliji 1000 in na Nizozemskem 500. V Egiptu jih je okoli 1000, v Avstraliji 22 000, v raznih drugih deželah pa še 6000.

Slovinci v tujini niso pozabili domovine, v srcih so jo ohranili, ohranili so materin jezik, slovenske navade, slovensko narodno pesem in predvsem ljubezen do stare domovine. Prvi izseljenci so bili prepričani samim sebi. To jih je sililo, da so se jeli združevati v posameznih društvih, ki so se z leti razrasla v zveze in podperne jednote. Najstarejša taka podperna organizacija ameriških Slovencev je Kranjsko-slovenska katoliška jednota v Jolietu, v državi Illinois. Ustanovljena je bila leta 1894, ima 46 000 članov s 175 društvi po vsej Ameriki in 9 milijonov dolarjev premoženja. Njej sledi Ameriška bratska zveza z ustanovno letnico 1898, z 29 000 člani v 126 društvih. Najštevilnejše članstvo pa ima Slovenska narodna podperna jednota s sedežem v Chicagu, Illinois, ki je bila ustanovljena leta 1904 in združuje v okoli 500 društvih nad 70 000 članov, premoženja pa ima nad 20 milijonov dolarjev in je torej po številu članov druga najmočnejša jugoslovanska izseljenska organizacija. Največja je Hrvatska bratska zajednica s sedežem v Pittsburgu v ZDA, ki ima 106 000 članov in blizu 600 podružnic, premoženja pa nad 23 milijonov dolarjev.

Leta 1908 so ameriški Slovenci ustanovili Zahodno slovansko zvezo s sedežem

Skupina izseljencev iz Amerike je prispela z letalom na zagrebško letališče

v Denveru, v državi Colorado, ki združuje v 45 društvih okoli 9000 članov. Dve leti pozneje — leta 1910 — je nastala Slovenska dobrodelna zveza v Clevelandu, Ohio, ki šteje nad 20 000 članov. Kot zadnja med večjimi podpornimi organizacijami je bila leta 1915 ustanovljena Jugoslovanska podperna zveza »Sloga« s sedežem v Milwaukeeju.

V Chicagu deluje pevski zbor Prešeren, prav tako v Pittsburgu, moški pevski zbor imajo v Claridgeu ter Slovenski pevski zbor v Fontani, ki prirejajo letno še po dva koncerta.

Leta 1932 je bilo v Kirkland Lakeu, Ontario v Kanadi, ustanovljeno društvo Pipa, kasnejše Slovensko-hrvatsko podperno društvo, ki se je leta 1940 preosnovalo v Vzajemno podperno društvo Bled. Ta zveza ima 16 krajevnih društev po Kanadi. Med drugo svetovno vojso je

Ameriško-jugoslovanski center v Euclidu — Ohio

bila ustanovljena Zveza jugoslovanskih Kanadčanov s sedežem v Torontu, ki je poslala v domovino pomoč v denarju in blagu. Osem članov te organizacije se je leta 1942 napotilo čez Atlantik v staro domovino, da bi se v partizanskih vrstah borili proti fašizmu in nacizmu. Vozili so se leto dni, nemška podmornica je torpedirala njihovo ladjo, enkrat so se vrnili v Ameriko, potem ko so že pluli okrog Afrike, nazadnje so le prispeli po Sueškem prekopu v Egipt in Izrael. Štirje med njimi so se leta 1943 spustili s padali na jugoslovanska tla. Zveza jugoslovanskih Kanadčanov izdaja svoj list »Jedinstvo«. Leta 1961 je bila v Torontu ustanovljena Kanadsko-jugoslovanska kulturna zveza Bratstvo in Jedinstvo, ki združuje predvsem Jugoslaviji naklonjeno povojno izseljeniško generacijo.

V Južni Ameriki je največ naših izseljencev v Argentini; tu imajo okoli dvajset slovenskih izseljenjskih društev, izmed katerih je najstarejši Ljudski oder, po članstvu pa najštevilnejše Zarja. Vez med vsemi temi društvi je Jugoslovanska patriotska komisija, ki organizira razne sprejeme, razgovore, predvsem pa skupno proslavo jugoslovanskega državnega praznika 29. novembra. Slovenci in Hrvati izdajajo skupno glasilo »Lipa« v Buenos Airesu. — V Urugvaju imajo Slovenci že 25 let Prvo slovensko prekmursko društvo v Montevideu in Jugoslovansko glasbeno folklorno društvo Naša tamburica, prav tako v Montevideu. Tu obstoja še Jugoslovansko udruženje Bratstvo in Hrvatsko kulturno podporno društvo.

V Braziliji je močnejša naselbina hrvatskih izseljencev, manj številni so Slovenci iz Prekmurja. V Sao Paulu je Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam, ki deluje v okviru brazilskega Rdečega križa.

V Egipt so se izseljevali predvsem Slovenci s Primorskega. V zadnjih letih je močno zaživel Jugoslovanski dom v Aleksandriji, ki je znan po svoji gostoljubnosti obiskovavcem iz domovine.

Zahodno slovanska zveza v Denveru izdaja glasilo »Prosveta«, Slovenska dobrodelna zveza v Clevelandu »Glas SDZ«. Kranjsko-slovenska katoliška jednota iz-

daja svoje glasilo »Ameriški Slovenec«, Slovenska narodna podporna jednota glasilo »Nova doba«. V New Yorku pa izhaja že dalje kot šestdeset let najstarejši slovenski list v Ameriki »Glas naroda«.

Leta 1926 so katoliško usmerjene žene ustanovile Slovensko žensko zvezo — prvo jugoslovansko izseljenjsko organizacijo samo ženskih društev, ki združuje okoli 13 000 članic. — V letu 1934 je bila ustanovljena organizacija Progresivnih Slovencev Amerike s sedežem v Clevelandu, Ohio. Organizacija ima okoli 3000 članic znana pa je po Ameriki in v domovini po svoji izredni dobrodelni dejavnosti.

Poleg svojih organizacij in časopisov imajo ameriški Slovenci zelo delavne pevske zборе. V Clevelandu imajo celo svojo Glasbeno matico, znano, renomirano ustanovo, ki je prispevala velik delež k razvoju kulturne dejavnosti med ameriškimimi Slovenci. Njen pomen je tem večji, ker skrbi tudi za glasbeni naraščaj in odpira mladim slovenskim glasbenim in pevskim talentom pot na znane operne in koncertne odre. Glasbena matica v Clevelandu prireja pod vodstvom prizadevnega dirigenta Antona Šublja celo klasične opere v slovenskem jeziku, tako med drugim n. pr. lani (1961) v novembru Offenbachovo opero Hofmannove pripovedke, o uprizoritvi katere je pisal med drugim dopisnik chičaškega slovenskega dnevnika Prosveta: »Naša srca so prekipevala od radosti, zanosa in miline ob lepoti čudovite skladbe, ki je vrela polne štiri ure kot neusahljiv vrelec iz grl slovenskih pevcev, razširjajoč čast in slavo slovenske kulture in slovenskega imena v tej deželi, oddaljeni tri tisoč milj od naše rojstne domovine...« — V Clevelandu deluje tudi močan pevski zbor Zarja, ki gostuje s koncerti in operetami v raznih slovenskih naselbinah po Ameriki, dalje pevski zbori Triglav, Slovan in Jadran, ki vsak po svoje ohranja tradicijo slovenske narodne pesmi. Razveseljivo je, da v Mladinskem pevskem zboru Slovenskega delavskega doma v Collinowoodu, Ohio, in v Pevskem zboru mladinskega krožka št. 2 SNPJ v Clevelandu prepevajo slovenske pesmi otroci tretje in celo četrte generacije naših izseljencev.

Slovenski narodni dom v Sharani (Pennsylvania)

V Avstraliji se je po vojni naselilo okoli 20 000 Slovencev, zlasti mnogo Tržičanov, ki pa vsi veljajo za »Italijane«. Zaradi težkih življenjskih pogojev in velike oddaljenosti naselij niso med seboj po družtvih tako povezani kot drugod.

V Evropi so Slovenci najštevilnejši v Franciji, kjer so naseljeni ob nemški meji v pokrajini Moselle in Meurthe et Moselle, dalje v okolici Pariza, predvsem v pokrajini Pas de Calais. V pokrajini Moselle je središče naših rojakov v Merlebach-Freymingu, kjer imajo Slovenci tri svoja društva in pevske zборе: Sava, Slavček in Triglav. V bližnjem Jeanne d'Arcu je društvo Sv. Barbare, v Tucquegnieuxu pa Bratstvo in jedinstvo. Tudi v okolici Pariza, kjer žive večinoma Prekmurci, imajo svoje društvo Bratstvo in jedinstvo. Naši rojaki v severni Franciji so najbolj strnjeno naseljeni okoli premogovnega središča Lens, dalje v mestih Liévin, Sallaumines in Bruay en Artois. Včlanjeni so v Udruženju Jugoslovanov v severni Franciji, imajo pa še Slovensko sindikalno sekcijo. Še pred tridesetimi leti je živela močna skupina Slovencev v industrijskem središču Lille-Roubaix-Tourcoing, ki pa se je v tridesetih letih zelo skrčila in jih je zaradi odpustov

mного šlo drugam, domov, v Afriko in deloma tudi v Sovjetsko zvezo. Močni slovenski naselbini sta bili v okolici Merlebacha in Aumetza blizu luksemburške meje.

Glavne slovenske naselbine v Belgiji so nastale okoli premogovnikov Limburga in Liègea ter v železarski industriji okrog Charlerioia: Eysden, Winterslag, Watershei, Zwartberg in Beeringen. V Eysdenu imajo naši rudarji Društvo sv. Barbare in pevsko društvo Slomšek, v Watersheiu Slovensko kulturno društvo Slavček, v Charleroiu pa pevsko društvo Jadran. Društvo Jugoslavija v Liègeu oziroma Serraingu ima svoje člane v glavnem med hrvaškimi izseljenci.

Največje naselbine Slovencev na Nizozemskem so v Limburgu, v Lutteradu, Heerlenheidu, Hoensbroeku, Brunssumu in Heerlenu. Vse te naselbine imajo svoja društva Sv. Barbare. Imajo svoj pevski zbor Zvon, folklorno skupino in slovenski deklški krožek.

Najmanj narodnostnih pravic uživajo naši izseljenci v Nemčiji, kjer je po podatkih danes le še okrog 15 000 Slovencev. Pred prvo svetovno vojno je bilo samo v Westfaliji do 40 000 naših ljudi. Pred tri-

desetimi leti jih je imela naša predvojna oblast v svojih zapiskih samo še 27 000, medtem ko jih nemška oblast ni priznala več kakor 18 000. V Westfaliji je bilo še pred dobrimi dvajsetimi leti okrog 60 slovenskih naselbin, med katerimi so bile največje: Hamborn, Gladbeck, Meerbeck, Dortmund, Gelsenkirchen in Osterfeld. Malo kje se je izgubilo toliko slovenskega življa kakor ravno v Westfaliji. V Nemčiji našim izseljencem ni uspelo po vojni oživiti ali na novo ustanoviti nobenega društva ali organizacije.

Kakor so navedeni podatki še nepopolni, človeka vendarle presenečajo velike razlike med podatki o naših izseljencih, objavljenimi pred dobrimi dvajsetimi leti in med sedanjimi. Koliko naše krvi se je medtem izgubilo! Ko smo bili že na pragu druge svetovne vojske, je znani slovenski publicist zapisal o našem izseljenskem vprašanju med drugim tole: »V predvojni dobi (pred prvo svetovno vojsko, op. pis.) se je izseljevanje Slovencev zdelo državnim oblastvom dobrodošel pojav in niso imela razloga ovirati ga; v povojni dobi pa smo sredi skrbi za urejevanje naše dežele ta problem prezrli, da, celo veselili smo se izseljevanja, ker nam je na najbolj enostaven način jemalo skrb za brezposelne in za prehrano pasivnih krajev. Znano je, da so naša izseljenska oblastva v tujini, ker so poznala nečloveške okoliščine, v katere so se naši izseljenci brez vsake pravne zaščite vseljevali, rotila domača oblastva, naj izseljevanje zavrejo, dokler se ne uredi pravni položaj naših izseljencev. Medtem so pa naša domača oblastva rotila naša izseljenska oblastva v tujini, naj vendar omogočijo, da bo čim več naših ljudi kakorkoli že moglo priti v tujini do dela in do kruha. In tudi glede drugega načela se predvojna in povojna doba ne razlikujeta. Nekdaj je avstrijska oblast skrbela samo za to, da so bili zapisani vojni obvezanci, ki niso smeli prestopiti državne meje, za izseljence pa se ni menila. Izseljenci so se zaradi te zločinske brezbriznosti, sledeč vsak svoji lastni pameti, razkropili po širokem svetu. To je bilo izseljevanje na slepo in je pomenilo narodnostno smrt izseljencev. Tudi povojna doba glede tega ni bila mnogo

boljša. Naše izseljenske kolonije po Franciji, Belgiji in Nizozemskem so nastale same od sebe in so jih naša konzularna oblastva »odkrivala« šele leta potem, ko so nastale. Veliko je bilo presenečenje, ko so jih našla tako številne, nekatere celo že organizirane in s cvetočim prosvetnim življenjem. Državna oblast je začela skrbeti za izseljence šele v l. 1927, ko je sklenila z nekaterimi državami prve pogodbe o izmenjavi delovne moči. Toda vse to delo je bilo brez srca, brez zaklete volje, da je treba zaklad, ki odhaja iz domovine, na vsak način zavarovati. Naše francoske naselbine so stare že 15 let in še vedno nimamo s Francijo sklenjene zaščitne pogodbe! Šele v zadnjih letih se je oblast na pobudo banovin začela zanimati za organizacijo načrtnega zaščitnega dela med izseljenci. Pri tem se je morala nasloniti na delovanje zasebnih izseljenskih organizacij, oviralo pa jo je dejstvo, da še danes nima določene načrtno izseljenske politike.

Bilanca našega izseljenskega delovanja, kolikor je to dolžnost državne politike, je torej žalostna. Ne samo, da nismo doma storili vsega, da bi odtok izseljencev ustavili, tudi v tujini nismo zanje tako rekoč ničesar dosegli. O kakšnem načrtnem delu, ki bi izseljence usmerjalo v gotove dežele, jih tamkaj družilo v strnjene naselbine, ki bi bile zavarovane s primernimi mednarodnimi pogodbami in gospodarskimi ter kulturnimi ukrepi, pa narodi ne govorimo, ker bi nam kot narodu in državi vest delala prevelike očitke.«

Naš odnos do izseljencev se je po drugi svetovni vojski temeljito spremenil. Nova Jugoslavija je izšla iz vojne kot država, ki uživa ugled in na katero tudi izseljenci gledajo drugače. Večina naših izseljencev nam je moralno in materialno stala ob strani že med vojno, po vojni pa ta izseljeni del našega naroda stoji čvrsto z nami zaradi naše politike miru in koeksistence, zaradi stališč, ki jih Jugoslavija zastopa v Organizaciji Združenih narodov in na vseh drugih mednarodnih forumih, konferencah, sestankih itd., ko gre za ohranitev miru v svetu, za enakopravnost vseh narodov, za pravice posameznika in skupnosti, ko gre za mednarodne obvez-

Naši izseljenci iz Buenos Airesa pri pikniku

nosti pri pomoči nerazvitim deželam ali za kakršna koli druga vprašanja, od katerih sta odvisna na svetu mir in pravica, blaginja in napredek. Po vojni se je na tisoče rojakov vrnilo v domovino, nekateri z željo, da bi živeli in delali v novi domovini, drugi spet, da bi prebili svoja stara leta v rodnem kraju, največ pa se jih je spet vrnilo z zavestjo, da so videli svojo domovino čisto drugačno, kot so jo zapustili, domovino, ki je zrasla na ruševinah starega sveta nova, lepša, svobodnejša in bogatejša.

Da so se okrepile poveljne vezi med nami in izseljenci, je velika zasluga Slovenske izseljenske matice v Ljubljani, ki je znala izbrati najučinkovitejšo pot za tesnejšo povezavo z našimi rojaki v tujini, to je z obiski izseljencev v stari domovini. Ti obiski največ prispevajo k medsebojnemu spoznavanju in krepitvi vezi, hkrati pa so najmočnejše orožje proti sovražni propagandi, ki jo posamezniki v tujini vodijo proti naši državi in s katero skušajo vplivati na izseljence. V dobrih desetih letih svojega obstoja in delovanja je Slovenska izseljenska matica zabeležila nad 5000 obiskovancev iz prekomorskih in nad 15 000 iz evropskih držav. Mimo rednih stikov z izseljenskimi organizacijami in društvi posveča Matica posebno skrb posameznim obiskovavcem in skupinam, ki prihajajo k nam. Zanje prireja sprejeme

na obmejnih postajah, prireja izlete po Sloveniji, da se lahko na svoje oči prepričajo, kaj smo dosegli v povojnih letih, za ameriške rojake priredi vsako leto tradicionalni piknik, za evropske izseljence pa tudi letovanje ob morju, razne ogledne spomenikov NOV in obiske zdravstvenih in kulturnih ustanov, naših podjetij itd. Spričo tega, da živi v tujini okoli 380 000 naših rojakov, da so raztreseni po vseh celinah, da so nekateri še posebno potrebni naše moralne podpore, je jasno, da to obsežno področje dela presega meje in možnosti same Izseljenske matice in da bi ji morale pri njenem delu pomagati tudi ostale družbene organizacije.

Naša država podpira in krepi vezi naših izseljencev s staro domovino, tako zaradi njih samih kakor tudi zato, ker odnosi in vezi naših izseljencev, njihovih društev in organizacij s staro domovino pomenijo velik prispevek v razvitju prijateljstva in sodelovanja naše države in narodov z narodi in državami, v katerih izseljenci živijo. Naša država priznava izseljencem tudi vsa leta, ki so jih prebili na delu v tujini, če so delali pri nas vsaj pet let. Vedno več je izseljencev, ki bi radi vsaj svoja stara leta preživeli v domovini.

V posebnem položaju so danes tisti izseljenci, ki so se izselili med vojno in po njej, ki jih je potegnila s sabo takratna zmeda, deloma pa so jih pripravili do tega

ljudje okrog ostankov ubežnih vlad. Ve-
lika večina teh ljudi je spremenila svoje
stališče do Jugoslavije in seveda tudi do
svojih »voditeljev«, ker se je naveličala
njih zlaganih obljub. Sklepi Izvršnega
sveta jugoslovanske vlade glede novih
predpisov, ki naj do kraja uredijo status iz-
seljencev v odnosu do Jugoslavije, so v
marsikom popolnoma omajala sovražno
stališče do naših oblasti. Ljudje, ki so po-
polnoma izgubili stik z domovino, ga zdaj
spet iščejo. Danes so vsem tem izseljencem
na široko odprta vrata in jim je omogo-
čeno, da se vrnejo v domovino, oziroma
uredijo svoje odnose z našo državo. Zakon
o amnestiji, ki ga je letos (1962) sprejela

Zvezna skupščina, je naletel na ugoden
odmev med našimi izseljenci, zlasti med
tistimi, na katere se nanaša in katerim
daje možnost, da uredijo svoj odnos do do-
movine.

Do nobenega našega človeka, ki ga je
življenjska pot zanesla v druge dežele, bi
ne smeli biti brezbrizni. Poskrbeti bi mor-
ali, da bi našli stik z njimi, naj žive kjer-
koli, v kakršnihkoli razmerah; da bi tudi
oni spoznali naše razmere in bi tako ostali
vsaj s svojimi mislimi v stari domovini,
ji bili zvesti sinovi in hčere in tako ostali
del našega naroda, naše ožje domovine in
naše države tudi v tujini.

P. K.

Zbori občanov

PRAVNA UREDITEV

Zbor volivcev je teritorialni organ druž-
benega samoupravljanja. Sestavljajo ga
volivci z območja, ki ga določi občinski
ljudski odbor s statutom. Zbori volivcev
se sklicujejo zato, da bi kar največ držav-
ljanov sodelovalo pri delu občinskega ljud-
skega odbora, da bi se okrepila odgovor-
nost ljudskih predstavnikov in da bi se
zagotovilo ljudsko nadzorstvo državljanov
nad delom občinskega ljudskega odbora.
Zbori volivcev sprejemajo sklepe, ki so za
občinski ljudski odbor obvezni, če tako
določi zakon. Zbori volivcev dajejo mnenja
in stavljajo predloge v zadevah, za katere
je to določeno z zakonom kot obvezno.
Zbori volivcev smejo obravnavati vpraša-
nja ter dajati mnenja tudi o zadevah, ki so
pomembne za okraj, za ljudsko republiko
ali za vso državo, o zadevah, ki so dane
v splošen pretres, in o zadevah, katere za-
htejajo višji državni organi. Te zakonske
določbe postavljajo zbor volivcev kot in-
stitucije, kjer se na najširši osnovi pove-
zujejo državljani z občinskim ljudskim
odborom in z drugimi organi družbenega
samoupravljanja. Zbori volivcev naj bi bili
tisti forum državljanov, kjer se polagajo
računi o upravljanju skupnih družbenih
nalog, kjer se oblikujejo stališča državlja-

nov glede reševanja takih nalog, kjer pri-
haja do izraza kritika dela ljudskih od-
borov in drugih organov ter predlogi za
izboljšanje njihovega dela. Tu naj bi imel
vsak državljan možnost povedati svoje
mnenje o kateremkoli vprašanju in pred-
lagati rešitve, ki se mu zdijo najboljše.
Tako naj bi bili zbori volivcev tribuna za
oblikovanje mnenj, kritike, pobud in pred-
logov volivcev o gospodarskih, stanovanj-
skih, komunalnih, urbanističnih, promet-
nih, kulturnih, šolskih, zdravstvenih, so-
cialnih in drugih vprašanjih v komuni.
Konstruktivna mnenja državljanov o vrsti
družbenih vprašanj naj služijo kot naj-
širša opora politiki ljudskih odborov, orga-
nov delavskega in družbenega upravljanja.

V primerih, ki jih določi zakon ali sta-
tut občine, mora občinski ljudski odbor
zaslišati zbor volivcev. To so posamezna
najvažnejša vprašanja, kjer gre za bistvene
interese državljanov v občini, npr. spre-
memba območja občine, sprejem občin-
skega proračuna in družbenega plana,
regulacijskega načrta itd. Posebni krajevni
prispevek sme občinski ljudski odbor vpe-
ljati šele potem, ko so sprejeli ustrezni
sklep zbori volivcev. V tem primeru je
sklep zbora volivcev za občinski ljudski
odbor obvezen. Tudi vse druge sklepe zbor-
ov volivcev mora občinski ljudski odbor

obravnavati in sporočiti volivcem svojo odločitev.

Odborniki okrajnih in občinskih ljudskih odborov, ki so izvoljeni na območju, za katero je sklican zbor volivcev, morajo zborom volivcev poročati o svojem delu in o delu ljudskega odbora, katerega člani so. Občinski ljudski odbor mora vsaj enkrat na leto predložiti volivcem v pretres poročilo o celotnem svojem delu. Volivci postavljajo na zborih volivcev vprašanja odbornikom ljudskega odbora v zvezi z njihovim delom in delom ljudskega odbora. Predsednik občinskega ljudskega odbora oziroma navzoči odbornik mora na ta vprašanja odgovoriti takoj ali pa opraviti potrebne poizvedbe in zbrati podatke ter dati volivcem odgovor na prvem prihodnjem zboru.

Zbori volivcev se sestajajo po potrebi, najmanj pa vsake tri mesece. Zbor volivcev skliče predsednik občinskega ljudskega odbora, lahko pa tudi krajevni odbor, ki mora o tem obvestiti predsednika občinskega ljudskega odbora.

Zbor volivcev postavlja kandidature ljudskih predstavnikov pri volitvah in sklepa o predlogih za njihov odpoklic.

Zbori volivcev — proizvajavcev postavljajo kandidature za volitve v zbor proizvajavcev. Sicer pa imajo enake pravice kakor ostali zbori volivcev.

DOSEDANJE DELO

Zbori volivcev kot institucija, kjer se na najširši osnovi povezujejo državljani z občinskim ljudskim odborom in z drugimi organi družbenega samoupravljanja, so zlasti v začetni dobi razvoja komunalnega sistema opravljali pomembne naloge. Preko zborov volivcev so državljani sodelovali v vodenju občinske politike, na zborih so bili državljani obveščeni o delu in problemih ljudskih odborov, zbori volivcev so se močno uveljavili kot ustanova, ki je preprečevala birokratizacijo občinskih ljudskih odborov in njihovih upravnih organov. V občinskih ljudskih odborih se je zaradi delovanja zborov volivcev povečal čut odgovornosti pred državljani, delo ljudskih odborov pa je tako postalo javno.

Z oblikovanjem teritorialno obsežnih komun z vse večjimi pristojnostmi na področju gospodarstva in vsega družbenega življenja, razvijanja družbenega samoupravljanja na vseh področjih pa zbor volivcev marsikje ni mogel v celoti spremljati vseh dogajanj, ki jih je porajal nagel družbeni razvoj. V tem razvoju se je začela spreminjati vloga občinskih ljudskih odborov v mehanizmu komunalne samouprave s tem, da je postajala čedalje pomembnejša ob vedno večjih pristojnostih. Ob velikih nalogah na področju gospodarstva, komunalno-stanovanjskih zadev, šolstva, zdravstva, socialnega varstva itd. se nekateri občinski ljudski odbori niso dovolj naslonili na zbere volivcev. V takih primerih se je zmanjševala vloga zborov v življenju komune, kar je povzročalo manjšo aktivnost državljanov in slabšo udeležbo na zborih.

Bolj formalistično pojmovanje zborov volivcev pri nekaterih občinskih ljudskih odborih je odsev slabosti teh občinskih ljudskih odborov, ki niso pri reševanju vseh mogočih zadev v komuni dovolj pritegnili čim širšega kroga državljanov in tudi niso zanimanja državljanov za posamezne zadeve ter njihova mnenja in pobude zadosti izrabili pri svojem delu.

Nekateri občinski ljudski odbori podcenjujejo vlogo zborov volivcev, premalo vidijo v zborih volivcev oporo za svoje delo in niso dovolj pozorni na njihove koristne pobude in predloge. Zato jih sklicujejo večinoma samo v primerih, ko jih k temu silijo predpisi; gre za to, da neko vprašanje, za katero je tako določeno v zakonu, formalno obravnavajo tudi na zborih volivcev, ne da bi v vsebinskem pogledu od tega pričakovali kakšno korist. Zato v nekaterih primerih tudi vprašanja, ki so sicer zelo velikega pomena za občino (družbeni plan, proračun itd.), obravnavajo na zborih volivcev tako, da povprečen državljan do teh vprašanj ne more zavzeti nikakega stališča. Če pa kljub temu dajejo na zborih volivcev posamezne predloge, teh največkrat ni mogoče upoštevati, ker je temeljna vsebina obravnavanih aktov takrat, ko se obravnavajo na zborih volivcev, že določena v organih ljudskega odbora. V teh primerih gre torej bolj za

obveščanje državljanov o vprašanjih, ki jih obravnavajo v organih ljudskega odbora kot pa za seznanjanje teh organov s stališči in predlogi državljanov.

Spričo takega gledanja nekateri ljudski odbori ne obravnavajo predlogov oziroma sklepov zborov volivcev z ustrezno zavzetostjo, bodisi da jih sploh ne upoštevajo pri svojem delu, bodisi da jih ne upoštevajo v zadostni meri. Vsekakor se predlogi zborov volivcev ne obravnavajo kot upoštevanja vredno mnenje državljanov pri odločanju ljudskega odbora o posameznih vprašanjih ali o celotni občinski politiki, ampak kvečjemu kot »dodatna vprašanja« k tej politiki. Volivci upravičeno grajajo tak odnos ljudskih odborov do sklepov zborov volivcev, ker po navadi tudi niso obveščeni o tem, kaj se je zgodilo z njihovimi sklepi. Predlogi volivcev v zvezi z družbenim planom se po izjavah ljudskih odborov »prenašajo na bodoče družbene plane«, česar pa volivci ne morejo primerjati oziroma spremljati. Volivci imajo v teh primerih občutek, da ljudski odbori sploh ne obravnavajo njihovih predlogov.

Kjer ne poznajo vprašanj celotne komunne, se razprava dostikrat nanaša le na zadeve, ki so v neposredni zvezi z okoljšem zboru volivcev (vzdrževanje in popravila cest, mostov in druge komunalne zadeve, stanovanjska vprašanja in podobno). To so v glavnem vprašanja iz pristojnosti krajevnih skupnosti (krajevnih odborov oziroma stanovanjskih skupnosti). Vendar so prav tisti zbori volivcev, na katerih obravnavajo delo krajevne skupnosti, v splošnem najbolj obiskani in tudi najbolj uspeli.

Zaradi omenjenih pomanjkljivosti v gledanju nekaterih občinskih ljudskih odborov se pri državljanih še ni povsod dovolj utrdilo prepričanje, da so zbori volivcev tisti forum, preko katerega je mogoče uspešno uveljavljati posamezna stališča in predloge. Zato je teh predlogov manj, kot bi jih lahko bilo, in tudi udeležba na zborih volivcev je marsikje nezadovoljiva.

Zato marsikje že uvajajo nove metode dela, ki naj zagotovijo večji vpliv državljanov na delo občinskega ljudskega odbora in organov družbenega upravljanja. S tem, ko so volivcem v naprej dostavili pismeno

gradivo (npr. predlog občinskega družbenega plana in proračuna) za obravnavo na zboru volivcev, so dosegli zelo veliko udeležbo državljanov.

Odborniki so dostikrat premalo pripravljeni za zbere volivcev. Njihova izvajanja pogosto niso vsem razumljiva in zanimiva (npr.: obširno naštevanje suhih števil iz predloga družbenega plana in proračuna). Odborniki so večkrat tudi sami slabo obveščeni o posameznih vprašanjih in ne morejo dajati pojasnil volivcem, posamezni odborniki pa se sploh ne udeležujejo zborov volivcev. V nekaterih ljudskih odborih se premalo zavzemajo za uresničitev predlogov oziroma sklepov zborov volivcev. Na sejah ljudskega odbora večkrat glasujejo za to, kar jim je predloženo, ne glede na to, če so posamezni ukrepi v skladu s stališči volivcev.

Za uspešno delo zborov volivcev je pomembna tudi ureditev nekaterih organizacijskih vprašanj. Ponekod ovirajo delo zborov volivcev neprimerni prostori. Za dober potek zborov je potrebna primerna usposobljenost vodstva zborov. Zato ponekod uvajajo stalna delovna predsedstva, ki naj bi uspešneje vodila zbere volivcev kot pred pričetkom zbora izbrano vodstvo. Stalno delovno predsedstvo naj bi skrbelo tudi za točno formulacijo sprejetih sklepov in predlogov, razen tega pa naj bi se zanimalo tudi za to, kako so predloge in sklepe sprejeli na odgovornih mestih.

Dnevni redi zborov volivcev so često preobširni. Dogaja se, da na enem zboru obravnavajo občinski družbeni plan, proračun in še pročitlo krajevnega odbora. Potem seveda ni časa za temeljito razpravo o tolikih vprašanjih. Taka praksa je odsev gledanja nekaterih ljudskih odborov, da je potrebno ta vprašanja obravnavati na zborih volivcev le zato, da je zadoščeno zakonu.

VLOGA ZBOROV OBČANOV V KOMUNALNEM SISTEMU

Občinski ljudski odbori teritorialno obsežnih komun s široko in raznoliko družbeno problematiko in dostikrat strokovno nedoraslim upravnim aparatom niso zmogli povsod, poleg reševanja številnih drugih

nalog v komuni, razvijati zborov volivcev kot najširšo osnovo sodelovanja državljanov v upravljanju in so marsikje na zbere gledali kot na formalno zadostitev zakonitim obveznostim. Čeprav niso zbori volivcev izpolnili vseh pričakovanj, so pozitivno delovali na razvoj komune in širše družbene skupnosti, na odnose med občinskim ljudskim odborom in državljani, na urejanje posameznih zadev v komuni in posredno tudi na hitrejši razvoj vsega samoupravnega mehanizma. Sedaj se bodo morali prav tako kot ljudski odbori prilagoditi nadaljnjemu razvoju komunalnega sistema.

Po novi ustavi bo naziv »zbor volivcev« spremljen v »zbor občanov«. Ta izraz bo bolj ustrežen funkciji, ki naj jo opravlja. Zbor volivcev preveč izraža samo volivno funkcijo tega telesa. Do sedaj je bil zbor volivcev predvsem ustanova ljudskega odbora, ne pa ustanova državljanov. Njegovo vlogo je določal ljudski odbor. Samo predsednik občinskega ljudskega odbora je skliceval zbor volivcev in mu določal dnevni red, medtem ko se krajevni odbori te svoje pravice skoraj nikoli niso posluževali.

Zbor občanov naj bi bil bolj samostojno telo, ki bi deloval neodvisno od občinskega ljudskega odbora. Ta bi bil le dolžan posamezna važnejša vprašanja, ki jih določi zakon ali statut komune, obvezno predložiti zboru občanov v razpravo.

Zbor občanov voli svoje predstavnike v posamezne organe družbenega upravljanja. Ti so potem dolžni poročati zboru občanov o svojem delu in delu samoupravnega organa. Zbor občanov ne bo načeljal razprave samo o delu tistih samoupravnih organov, v katerih voli svoje predstavnike, ampak tudi o aktualnih problemih drugih samoupravnih organov, ki jih volijo bodisi vsi državljani, bodisi neposredni proizvajalci iz svoje srede. Tako bo zbor občanov cdpiral javne razprave o vseh aktualnih problemih v komuni in izven nje. S tem bo onemogočeno, da bi se samoupravni organi v posameznih družbenih službah zapirali v svoj ožji krog in se izogibali vplivu državljanov. Iz takih razprav bi zbor občanov posredoval svoja utemeljena mnenja in predloge prizadetim samou-

pravnim organom in tudi občinskemu ljudskemu odboru.

Tako zbori občanov s svojo dejavnostjo ne bodo samo tolmači politike občinskega ljudskega odbora, ampak bodo postali njeni tvorca. Zbori občanov se bodo seveda morali za tako samostojno in vsestransko delo še bolj usposobiti. Pri tem jim bo predvsem pomagala Socialistična zveza. Po novi ustavi je predvideno, da bo članstvo v SZDL ustavna pravica vsakega državljana.

Tako se vloga in naloge organizacije SZDL močno povečajo. Organizacija SZDL je sestavni del mehanizma družbenega samoupravljanja in instrument v rokah občanov, preko katerega jim je omogočeno, da aktivno sodelujejo v politiki komune. Tako bosta organizacija SZDL in zbor občanov kar najaktivneje sodelovala. V okviru SZDL bodo skupine občanov v posameznih sekcijah obravnavale številne pereče družbene probleme v svojem kraju, registrirale posamezne predloge, pritožbe in kritike državljanov o delu organov ljudskega odbora in samoupravnih organov javnih služb, analizirale ustrezno problematiko in jo nato dale v obravnavo na zborih vseh občanov. Tako bi na zborih občanov sprejemali politično zrela stališča in predloge, pa tudi kritično spregovorili. Razen tega bi organi SZDL posredovali taka stališča oziroma predloge na pristojna mesta in se nato zanimali, kako se ti predlogi uresničujejo.

Glede na tako razširjeno vlogo Socialistične zveze v samoupravnem mehanizmu komune bi lahko zbor občanov istovetili s sestankom SZDL. Vendar so vloga in naloge SZDL mnogo širše. Socialistična zveza je postala sestavni del mehanizma družbenega samoupravljanja. Kot taka mora omogočiti vsakemu našemu državljanu, da bo lahko čimbolj aktivno in neposredno vplival na delo državnih in samoupravnih organov ter sodeloval pri ureditvi vseh družbenih problemov. Socialistična zveza omogoča delovnim ljudem spoznavati družbeno politične probleme v ožji in širši skupnosti in tako čedalje bolj postaja ena izmed oblik demokratične pravice slehernega državljana, ki preko Socialistične zveze razvija svojo ustvarjalno dejavnost

in svojo socialistično zavest. Naloga Socialistične zveze ni samo pojasnjevati določeno politiko, ampak jo predvsem oblikovati.

Socialistična zveza naj bi se ob tem vedno bolj razvijala v organ najširše družbene iniciative, kontrole in kritike. Taka dejavnost SZDL oziroma občanov v njej bo nujno krepila povezanost med zbori občanov in krajevnimi organizacijami Socialistične zveze. Prav bi bilo, da bi odbor krajevne organizacije SZDL obvezno

spremljal usodo predlogov in zahtev zborov občanov na svojem območju in se na pristojnem mestu zavzemal za njihovo uresničevanje. Tako bi avtomatično postal vodstveni organ zbora občanov. Na sedežu odbora krajevne organizacije SZDL naj bi občani dobili tudi vse želene informacije o posameznih problemih v komuni, tam naj bi občani posredovali svoja mnenja, pa tudi kritiko o delu posameznih samoupravnih organov in občinskega ljudskega odbora.

M. R.

Aktualni gospodarsko-politični problemi

Vprašanja gospodarstva, delitve dohodka po delu in nadaljnega razvoja socialistične demokracije so bila tudi v letu 1962 deležna posebno močne pozornosti in poudarka tako predstavniških organov — ljudskih odborov, političnih organizacij — zlasti Socialistične zveze, Zveze komunistov in sindikatov kot na splošno vseh delovnih ljudi.

MORALNO POLITIČNA ENOTNOST DELOVNIH LJUDI JE POGOJ ZA ODPRAVLJANJE SLABOSTI

Delovni ljudje in vse subjektivne sile so pokazali izredno pripravljenost za čim hitrejšo odpravljanje napak, slabosti in deformacij v materialni delitvi, preširokih razponov v osebnih dohodkih, raznih privilegijev in nesocialističnih odnosov med ljudmi. Pri živahnih razpravah o aktualnih gospodarsko-političnih problemih so se ponekod pojavile enostranske težnje v tem smislu, da se je razpravljalo samo o napakah. Tu so zmotno mislili, da je odpravljanje subjektivnih napak in deformacij samo sebi namen. Ob tem pa lahko ugotovimo, da so se taka enostranska razumevanja na splošno zelo hitro preusmerila k razpravam o osnovnih nalogah, kako urejati stvari, izboljšati gospodarjenje, povečati proizvodnjo, produktivnost, zmanjšati proizvodne stroške, vskladiti nerazmerja in se čim širše vključiti v mednarodno delitev dela.

Poleg stalne borbe proti raznim pojavom nesocialističnih odnosov je izredno pomembno, da pri vseh odločitvah o gospodarjenju, na splošno pri planiranju in takrat, ko se odločamo za posamezne investicije bodisi na področju gospodarstva bodisi negospodarstva, dosledno upoštevamo tako naše materialne možnosti v okviru določene komune kot širše družbene skupnosti, posledice za ekonomski in splošni položaj delovnega človeka ter temeljne skupne interese, kar vse združuje prizadevanja vseh naših delovnih ljudi v popolno enotnost pri nadaljnjem razvijanju socialističnih odnosov v skladu z njihovo materialno osnovo.

Čeprav razni negativni pojavi, n. pr. tako imenovane »družbeno koristne« malverzacije v prid »svojega« podjetja, komune ali republike, nadalje pretiravanja pri delitvi ter odkrite oblike kriminala s svojim ekonomskim učinkom zelo škodljivo vplivajo na naš gospodarski razvoj, so pa ti pojavi ne glede na njihov ekonomski učinek izredno nevarni predvsem zato, ker izpodkopavajo sistem družbenega samoupravljanja, moralno politično enotnost delovnih ljudi in njihova delovna prizadevanja.

Ko razpravljamo o težavah in raznih negativnih pojavih, moramo stalno imeti pred očmi, da je povsem naravno in nujno v vsakem družbenem sistemu, še posebej pa v tako hitrem in vsestranskem družbenem in gospodarskem razvoju, kakršen

je naš, da se stalno pojavljajo razni odkloni, odstopanja, slabosti in napake. Osnovno je, da s tem neprestano računamo, da zlasti vse naše družbeno-politične organizacije, organi samoupravljanja in vsi naši delovni ljudje te pojave vidijo v luči njihovih vzrokov ter si na tej osnovi vztrajno prizadevajo za njihovo odpravljanje.

Določene gospodarske težave nam povzročajo v mednarodni menjavi integracijska gospodarska področja v zunanjem svetu, ki se vedno bolj zapirajo sama vase, katerim pa mi z našo sedanjo proizvodno osnovo, produktivnostjo in zmogljivostmi nismo kos. Poleg tega se moramo zaradi naše dosledne neodvisne politike stalno upirati določenim pritiskom, spričo tega moramo utrpeti tudi materialne žrtve.

VSKLAJEVANJE GOSPODARJENJA Z REALNIMI MOŽNOSTMI

K slabostim v našem gospodarstvu so precej prispevale pretirane želje po investicijah. Uspehi naglega gospodarskega razvoja so nas dostikrat zavedli v mišljenje, da zmoremo vse, kar si je kdo zamislil. Pri tem se često nismo vprašali, kakšno korist bo dal določen objekt, kakšni bodo stroški določene proizvodnje in komu in kako jo bomo lahko prodajali. Pri tem so odigrali precejšnjo negativno vlogo tudi ozki krajevni interesi, ko je dostikrat vsaka občina hotela zgraditi kako tovarno. Tako je prišlo do tega, da imamo več podjetij za proizvodnjo istih proizvodov in njihove zmogljivosti niso polno izkoriščene, ker ne morejo proizvodov plasirati na trgu. Ta podjetja se nahajajo pred nujnostjo, da preusmerijo svojo proizvodnjo tako, da jo bo trg sprejel ali pa prenehajo s poslovanjem, ker ne more biti nikogar, ki bi jim namesto trga plačeval proizvodnjo.

Planiranje je bilo napačno tudi v tem smislu, da se nismo v zadostni meri posluževali znanstvenih metod in izsledkov. Pri gradnji velikih objektov smo se včasih zadovoljili s premalo strokovno utemeljenimi in preverjenimi programi. V teh primerih je na eni strani prihajalo

do prekoračevanja prvotno predvidene investicijske vsote, na drugi strani pa objekt ni pokazal tiste rentabilnosti, ki je bila predvidena.

POVEČATI MORAMO KMETIJSKO PROIZVODNJO

Hudo breme za naše gospodarstvo predstavlja tudi nizka kmetijska proizvodnja. Njen zastoj v zadnjih dveh letih vpliva negativno predvsem na našo plačilno bilanco. Tako znaša izguba kmetijstva v jugoslovanski plačilni bilanci za leto 1960 okoli sto milijonov dolarjev.

K zaostajanju kmetijske proizvodnje moramo prišteti še posledice suše, zaradi česar smo, namesto da bi izvažali, morali uvažati živila.

Kmetijska proizvodnja družbenega sektorja sicer kaže viden napredek, vendar zajema nizek odstotek vse obdelovalne površine. V Sloveniji zajema družbeni sektor 44 282 ha ali 7,1 % od celotnih obdelovalnih površin v LRS. Kljub nizkemu odstotku obdelovalnih površin družbenega sektorja, daje ta visok delež tržnih viškov, in sicer v Sloveniji okoli 33 % celotne produkcije mleka, 19 % mesa za prehrano prebivavstva, do 25 % celotne produkcije vina, 70 % mesa za izvoz, 45 % žive živine za izvoz in 100 % bekonov za izvoz. Proizvodnja družbenega sektorja je zlasti pomembna za stabilizacijo trga. Družbeni sektor je v Sloveniji z doseženimi tržnimi viški odločilno posegel na tržišče in ublažil velika nihanja ponudbe kmetijskih pridelkov.

Ti proizvodni uspehi družbeno-organizirane kmetijske proizvodnje ne samo da potrjujejo pravilno usmeritev naše kmetijske politike, ampak istočasno spodbujajo k doseganju še večjih rezultatov. Te bomo dosegli z najširšo uporabo sodobnih znanstvenih dosežkov pri modernizaciji kmetijske proizvodnje, odpraviti pa bo treba tudi razne subjektivne slabosti in si bolj prizadevati za rentabilnejšo proizvodnjo v kmetijstvu. Nazadnje je nujno povečati zemljišča družbenega sektorja bodisi z odkupom bodisi z melioracijo. Ob tem moramo ugotoviti, da naša davčna politika ni bila vsklajena z agrarno politiko in zato

nismo dovolj uspešno reševali problema kmetov, ki so istočasno zaposleni v industriji. Ti kmetje, ki so istočasno delavci, niso zadosti zainteresirani za kmetijsko proizvodnjo, ker jim ta ni edini vir sredstev za življenje, še toliko manj pa kažejo interes za kooperacijo.

Ko govorimo o povečanju kmetijske proizvodnje, je treba posebej poudariti pomen nadaljnega razvijanja vseh oblik kooperacije. V zasebni kmetijski proizvodnji so še ogromne neizkoriščene možnosti za boljšo in večjo proizvodnjo. Pri tem imajo pomembno vlogo naše kmetijske zadruge, ki se pa v tej smeri še niso dovolj uveljavile.

ZA VEČJO MEDNARODNO MENJAVO

Nadalje vpliva negativno na našo plačilno bilanco premajhna industrijska proizvodnja, ki se je v letu 1961 v Jugoslaviji povečala samo za 7%, kar je pod dosežki prejšnjih let. Ob manjši industrijski in kmetijski proizvodnji pa je potrošnja naraščala hitreje kot proizvodnja. Zato se uvoz veča hitreje kot izvoz in s tem narašča primanjkljaj v plačilni bilanci, ki pa spet vpliva na gospodarsko nestabilnost in v končni posledici na naše življenjske razmere. Za izboljšanje naše plačilne bilance, t. j. za zniževanje primanjkljaja, moramo zagotoviti hitrejše povečevanje izvoza ob počasnejšem naraščanju uvoza. Pri uvozu moramo posvetiti posebno pozornost temu, da se uvažajo samo taki predmeti, od katerih bomo imeli v narodnem gospodarstvu glede na potrošene devize največji učinek in da se ne bodo uvažali nepotrebni predmeti, to je taki, ki jih sami proizvajamo v zadostni kakovosti in količini.

Na tem področju nosijo posebno odgovornost zunanjetrgovinske gospodarske organizacije. Pri odpravljanju subjektivnih napak v zunanji trgovini si prizadevamo tako za strokovno in moralno politično visoko kvalitetne kadre, ki v njej delajo, kot za formiranje velikih in solidnih zunanjetrgovinskih podjetij. Zunanjetrgovinska podjetja so bila do sedaj preveč razdrobljena. Zato tudi niso imela

dovolj i subjektivnih i objektivnih možnosti za učinkovit nastop na zunanjem tržišču. Poleg tega so se dostikrat spuščala v posle, ki so jim morebitno nudili le enkratno korist, pri čemer je včasih prihajalo do nesolidnega poslovanja, kar je pa seveda zelo škodilo ne samo nadaljnjim trgovinskim stikom, ampak tudi ugledu, ki ga sicer uživa naša družbena skupnost. Za nadaljnji napredek zunanje trgovine so bili že sprejeti nekateri ukrepi, ki bodo zagotovili široko plasiranje našega blaga na svetovnem trgu na temelju solidnega in perspektivnega poslovanja in tudi boljše izkoriščanje vseh tistih možnosti, ki nam jih odpira naša politika miroljubnega sožitja in sodelovanja zlasti z nerazvitimi deželami.

Odprava raznih slabosti, boljša usposobljenost in organizacija naše zunanje trgovine pa je samo en pogoj za odpravo primanjkljaja v naši plačilni bilanci. Temeljni razlog tega primanjkljaja je predvsem v tem, da obstajajo nekatere neskladnosti v dosedanjem razvoju in da smo več potrošili kot ustvarili. Zato je treba te pogoje vskladiti, usposobiti naše gospodarske organizacije na temelju višje produktivnosti dela, večje ekonomičnosti in modernizacije proizvodnega procesa za konkurenčen nastop v mednarodni menjavi in prilagajati potrošnjo realnim okvirom.

ZA UVELJAVLJANJE DRUŽBENIH MERIL PRI DELITVI ČISTEGA DOHODKA

Za vskladitev potrošnje s proizvodnjo in še posebej osebnih dohodkov s produktivnostjo dela je zelo pomembno uveljavljanje družbenih meril za delitev čistega dohodka v gospodarskih organizacijah in zavodih. Pri tem so delovnim kolektivom v veliko pomoč v letu 1962 ustanovljene komisije za izvajanje predpisov o delitvi čistega dohodka gospodarskih organizacij in zavodov. Smisel dela komisije je v tem, da kot družbeno-politični organi sodelujejo z organi delavskega samoupravljanja za zagotovitev racionalnega gospodarjenja. Poleg tega bodo izkušnje komisij po temeljiti proučitvi omogočile organom, ki so

odgovorni za nadaljnji razvoj sistema delitve, da bodo sprejeli odločitve, ki bodo pospešile razvoj socialističnih odnosov.

Delovanje komisij za izvajanje predpisov o delitvi čistega dohodka ne zmanjšuje odgovornosti in samostojnosti delovnih kolektivov pri odločanju o delitvi čistega dohodka na osebne dohodke in sklade. Le če delovni kolektivi pri tem ne bi odločali po merilu racionalnega gospodarjenja, je naloga komisij, da zahtevajo odpravo nepravilnosti. Široka politična aktivnost, ki spremlja delo komisij za izvajanje predpisov o delitvi čistega dohodka, tudi onemogoča, da bi se njihovo delo sprevrglo v birokratska vmešavanja od zunaj. Komisije so dolžne o svojem delu poročati svojim predstavniškim telesom, občinske komisije torej občinskim ljudskim odborom. Tako imajo zlasti občinski zbori proizvajavcev možnost, da na podlagi gradiva komisije ocenjujejo, ali gospodarske organizacije delijo čisti dohodek in oblikujejo sredstva za osebne dohodke v skladu z načeli in družbenimi merili za delitev dohodka. S tem ko delovni kolektiv odloča o delitvi čistega dohodka, ne odloča samo v svojem interesu, ampak mora upoštevati tudi širše interese vse družbene skupnosti. Delitev dohodka v kolektivu je družbena funkcija in sestavni del družbene delitve narodnega dohodka kot celote. Delitev čistega dohodka ima neposreden vpliv na razmere med akumulacijo in potrošnjo in s tem na stabilnost gospodarstva. Od tega pa je tudi odvisno uveljavljanje delitve po delu.

IZPOPOLNJEVATI MORAMO SISTEM NOTRANJE DELITVE ČISTEGA DOHODKA IN OSEBNIH DOHODKOV

Sistem notranje delitve čistega dohodka je treba neprestano izpopolnjevati na temelju povečane produktivnosti dela ob istočasnem razvijanju raznih oblik neposrednega upravljanja, kar vse omogoča nadaljnji razvoj socialističnih odnosov v delovnih kolektivih. Zato je treba s pravilniki o delitvi čistega dohodka uveljavljati take odnose v notranji delitvi, ki bodo zagotavljali sredstva za razširjeno reprodukcijo ob stalni rasti produktivnosti

dela in tako oblikovanje sredstev za osebne dohodke, ki bo v neposredni odvisnosti od gibanja proizvodnje in produktivnosti dela. Pravilniki o delitvi osebnih dohodkov pa morajo zagotavljati, da se bodo tudi individualni osebni dohodki oblikovali po vrednosti opravljenega dela in v odvisnosti od doseženega poslovnega uspeha, ki naj bo osnovno merilo za vrednotenje vloženega dela.

Ob razpravah o delitvi čistega dohodka in oblikovanju osebnih dohodkov je deležno posebne pozornosti tudi vprašanje najnižjih osebnih dohodkov. Dosedanja orientacija hitrejšega povečevanja osebnih dohodkov nižjim kategorijam kot višjim se uspešno nadaljuje. Pri presoji najnižjih osebnih dohodkov bi bilo zelo nepravilno iskati trajne rešitve v administrativno določenih minimalnih in maksimalnih plačah, ampak jih moramo povsem konkretno zelo skrbno analizirati. Tu je treba oceniti zlasti dejanski doprinos posameznika v proizvodnem procesu, spodbujati in omogočati razvijanje večje strokovne sposobnosti za večjo produktivnost dela, upoštevati vsestransko življenjske pogoje in dopolnilne vire osebnih dohodkov, posebej še tistih iz kmetijstva.

Z nižjimi osebnimi dohodki je namreč največ polproletarcev, katerim prejemki iz delovnega razmerja niso edini, mnogokrat celo ne najvažnejši del dohodka in ki dostikrat cenijo predvsem samo pravice iz socialnega zavarovanja. Zato ti delavci tudi ne kažejo zadostnega interesa za gospodarjenje v svojem delovnem kolektivu, kar se izraža tudi v prepogostem izostajanju od dela pod videzom bolezenskega dopusta zaradi opravljanja poljedelskih del, posebej še v sezoni za ta dela, ali pa zaradi tega, ker šušmarijo bodisi samostojno ali pa pri zasebnih obrtnikih.

Ne dovolj produktivno delovno silo je treba preusmeriti tja, kjer bo dajala večje rezultate, in z večjimi proizvodnimi uspehi na temelju povečane produktivnosti dela zagotavljati večje csebne dohodke tako najnižjim kategorijam kot tudi vsem ostalim. Istočasno moramo vsklajevati tudi marsikje preširoke razpone osebnih dohodkov tako, da bodo ekonomsko in moralno politično sprejemljivi. Odpravljanje

neupravičeno visokih prejemkov ne predstavlja nobenega rezervoarja finančnih sredstev za povečanje osebnih prejemkov nižjim kategorijam, kot nekateri nepravilno mislijo. Te negativne pojave moramo odpravljati zato, ker izpodkopavajo moralno politično enotnost delovnih ljudi in povzročajo napačne predstave o temeljnem principu delitve po delu.

Odpravljanje neupravičeno visokih zaslužkov pa seveda ne pomeni, da gremo na uravnilovko, ker bi vsako izenačevanje plač ne glede na doprinos, ki ga posameznik s svojim delom vlaga, pomenilo odstopanje od našega temeljnega principa delitve po delu.

Neupravičeno visok je le tisti dohodek, ki presega zaslužen nagrado za bolj učinkovito, kvalitetno in odgovorno delo. Zato moramo odločno zavračati razna socialno-demagoška gesla in tolmačenja o enakih zaslužkih ne glede na vrednost posameznikovega doprinosu. Taka primitivna gledanja in nepravilna pojmovanja vloge strokovnjakov nimajo izvora samo v uravnilovskih tendencah, ampak tudi v samozadovoljni mojstrski miselnosti. Ta miselnost tiči v glavah nekaterih ljudi, ki še ne razumejo, da je treba preiti od v bistvu obrtniškega načina proizvodnje na specializirano veliko serijsko proizvodnjo, ki bo tako po kvaliteti, stroških in vseh ostalih pogojih sposobna konkurirati tudi na mednarodnem trgu. Zato moramo še naprej stimulirati strokovno delo in še bolj pospeševati tiste pogoje, ki bodo omogočili najširšemu krogu delavcev, da si pridobijo večje strokovno znanje, da s tem več in bolj sodelujejo v proizvodnem procesu, ustvarjajo večjo vrednost, večji dohodek v celoti in s tem tudi večji družbeni in osebni standard.

ZA HITREJŠI RAZVOJ NEPOSREDNEGA UPRAVLJANJA

Za izboljšanje gospodarjenja moramo zagotoviti še večji vpliv neposrednih proizvajavcev na proizvodni proces, kar pomeni še hitrejšo razvijanje raznih oblik neposrednega upravljanja. V procesu uveljavljanja neposrednega upravljanja se je

oblikovala vrsta konkretnih rešitev. V nekaterih gospodarskih organizacijah imajo ekonomske enote poleg pristojnosti s področja delovnih razmerij pravico razpolagati z ustvarjenim dohodkom, pri čemer je formiranje skupnih sredstev na ravni podjetja stvar dogovora oziroma odločitve samih neposrednih proizvajavcev. Tu so decentralizacijo dejansko izvedli in jo prilagodili doseženi stopnji proizvodnega procesa. V drugih gospodarskih organizacijah pa so spet zaradi raznih subjektivnih in objektivnih vzrokov izvedli decentralizacijo, to je prenos odločanja o upravljanju in gospodarjenju v pristojnost neposrednih proizvajavcev, v manjši meri. Tu so ekonomske enote, ki imajo pravico urejanja delovnih razmerij, razpolaganja z osebnimi dohodki in delno s sredstvi skladov v mejah odločitev centralnega delavskega sveta. Pravice urejanja in odločanja ekonomskih enot v nekaterih gospodarskih organizacijah pa se omejujejo na področje delovne discipline, sprejemanja in odpuščanja delovne sile, skratka na vprašanja delovnih razmerij, od materialnih pristojnosti pa odločajo samo o delitvi gibljivega dela osebnih dohodkov. V nekaterih gospodarskih organizacijah se pa šele pripravljajo na oblikovanje ekonomskih enot, v posameznih podjetjih pa niti do priprav še niso prišli.

Pri decentralizaciji in organizaciji ekonomskih enot namreč še marsikje pozabljajo, kaj je bistvo decentralizacije. Tu ne gre za neko zgolj politično-propagandno akcijo in za neko formalno reorganizacijo. Decentralizacija je pomembna na eni strani zato, ker prenaša oblast v roke neposrednih proizvajavcev in s tem krepi demokratične odnose, na drugi strani pa je predvsem bistven njen ekonomski smoter. To se pravi, da ne gre tu za ustvarjanje neke formalne demokracije, ki bi bila sama sebi namen, ampak hočemo z neposrednim vplivom in odločanjem neposrednih proizvajavcev doseči moderno industrijsko organizacijo proizvodnje, večjo produktivnost dela, večjo ekonomičnost in rentabilnost in na tej osnovi ter obenem s tem nadaljnji razvoj delavskega samoupravljanja, delitve po delu ter višjo stopnjo socialističnih družbenih odnosov.

BOLJŠA ORGANIZIRANOST UPRAVE IN ZBORNIC

Za učinkovito premagovanje težav in neskladnosti, ki so nastale in ki še bodo nastajale v našem burnem razvoju, je potrebno okrepiti organizacijsko sposobnost in povečati aktivnost državnih upravnih organov. Njihova naloga je, organizirati izvajanje smeri, ki jo načrtajo naši predstavniški organi, to je ljudske skupščine in ljudski odbori, kontrolirati izvrševanje te smeri in jo tudi z administrativnimi ukrepi zagotavljati tam, kjer se za to kaže potreba.

Ta bolj poudarjena vloga državnih upravnih organov v ničemer ne zmanjšuje odgovornosti družbeno-političnih organizacij, predvsem Zveze komunistov, Socialistične zveze in sindikatov, ampak se tu predvsem poudarja razmejitev pristojnosti zaradi večje učinkovitosti. Družbeno-političnim organizacijam ni treba opravljati tistih nalog, za katere so ustanovljeni, organizirani in usposobljeni državni organi. Poleg tega pa opravljanje poslov, za katere so pristojni državni organi, po družbeno-političnih organizacijah ne bi bilo v skladu z njihovimi osnovnimi nalogami in družbeno vlogo. Iz navedenih razlogov so bile v letu 1962 izvedene spremembe v organizaciji uprave.

Nadalje so se vse zbornice in zveze zbornic na področju gospodarstva, vključno z zadružnimi zvezami, združile v enotne gospodarske zbornice okraja, republike in zveze. Dosedanje samostojne zbornice delujejo ustrezno reorganizirane v okviru enotne gospodarske zbornice. Prav tako nadaljuje svoje delo zadružna zveza v sestavi enotne zbornice. Enotne gospodarske zbornice so organizirane z namenom, da bolj učinkovito povezujejo samostojnost gospodarskih organizacij in posameznih gospodarskih področij za dosego skupnih družbenih interesov na področju gospodarstva. Poleg tega bo z racionalnejšo organizacijo dela v enotnih gospodarskih zbornicah mogoče prihraniti precejšnje stroške.

Izvedena reorganizacija uprave zagotavlja tudi boljše in doslednejše izvajanje

naših predpisov. V preteklosti ni bila namreč naša slabost toliko v pomanjkanju ali nepopolnih predpisih, kolikor v tem, da nismo v zadostni meri teh predpisov izvajali. Izvedene spremembe pa imajo namen, zagotoviti večjo odgovornost, učinkovitost in usposobljenost upravnih organov.

VEČJA PRODUKTIVNOST — BISTVENI POGOJ NAPREDKA

Ko govorimo o nekaterih vidikih aktualnih gospodarsko-političnih problemov, moramo imeti pred očmi, da so to vprašanja jugoslovanskega gospodarstva kot celote, ki jih kot taka lahko le z združenimi močmi uspešno rešujemo. Zato je še naprej potrebno v našem skupnem interesu prispevati večje napore za odpravljanje razlik med razvitimi in nerazvitimi področji. Mi ne moremo samo na enem področju Jugoslavije razvijati moderne industrije, na drugem pa ohraniti zaostalost, ker bi taka nasprotja zavirala skupni napredek in s tem tudi napredek posameznih področij. Seveda bomo lahko prispevali precej več sredstev za nerazvita področja, kolikor več jih bomo ustvarili v celotnem našem gospodarstvu. To pa je predvsem odvisno od povečanja povprečne jugoslovanske produktivnosti.

Za nadaljnji napredek pri izgradnji naše socialistične družbe je potrebna večja aktivnost Zveze komunistov, Socialistične zveze, sindikatov in drugih družbenih organizacij. Zato so te organizacije posvetile precejšnjo pozornost izpopolnjevanju metod in vsebine svojega dela.

Ko govorimo o nekaterih pojavih, ki zavirajo še hitrejši in uspešnejši razmah in napredek našega gospodarstva in socialističnih družbenih odnosov, lahko ugotovljamo, da nam ravno že doseženi uspehi omogočajo tako jasno in odkrito razpravljanje tudi o slabostih. Te pa že uspešno premagujemo z bojem za večjo produktivnost, za večje gospodarske uspehe, za nadaljnji razvoj delavskega in družbenega samoupravljanja ter za doslednejše uveljavljanje delitve po delu.

M. R.

Socialna gibanja na vasi

Spremembe, ki so nastale po zmagoviti ljudski revoluciji, označujejo v naši državi tudi velike spremembe v socialni strukturi prebivavstva. Od predvojne, predvsem kmetijske dežele, je Jugoslavija v zadnjih sedemnajstih letih postala industrijska država. Ko je postopoma uspešno premagovala zaostalost, je brez pretresov in popolnoma upravičeno prodrla med prve dežele na svetu, saj je tako rekoč čez noč spremenila odnose med posameznimi kategorijami prebivavstva. Medtem ko je bilo prebivavstvo stare Jugoslavije pretežno kmetijsko, je za socialistično Jugoslavijo značilno izredno povečanje industrijskega prebivavstva. K temu so nedvomno pripomogle številne okolnosti, med njimi zlasti zakoni o agrarni reformi in nacionalizaciji ter zaplembi premoženja sodelavcev okupatorja, s katerimi je bil prav gotovo postavljen temeljni kamen novi socialistični državi. Nič manj niso bili pomembni tudi drugi zakoni. Med temi je prav posebej pomemben zakon o petletnem planu industrializacije in elektrifikacije dežele, saj predstavlja uvod v načrtno gospodarjenje in nastanek take družbene skupnosti, katere potencialna sila se bo naslanjala na veliko iniciativo delavskega razreda in na izkoriščanje delovnih pogojev in sredstev za delo, ki so osvobojeni zasebne lastnine in izkoriščanja privilegirane razreda. K temu je veliko pripomoglo tudi delavsko in družbeno upravljanje s sredstvi za proizvodnjo.

V taki luči in bogastvu družbenih iniciativ so se širom naše domovine dogajale velike spremembe. Tisti, ki so bili do včeraj kmetje, so postajali industrijski delavci in upravljavci v tovarnah; tisti, ki niso imeli zemlje, so jo dobili in postali svobodni proizvajavci. Če bi hoteli ilustrirati dve osnovni spremembi, potem bi se morali spomniti velikih »selitev«, ki so bile takoj po zmagi ljudske revolucije. Na tisoče družin iz Črne gore, Hercegovine, Like, Banije, Korduna, Dalmacije in iz drugih pasivnih krajev naše domovine je našlo svoj dom in svojo novo rodno

grudo v srcu nacionalne žitnice, v Vojvodini. Te »selitve« predstavljajo začetek upadanja pasivnih krajev in njihovega revolucionarnega preporoda. Zakaj v teh krajih sta vzporedno z revščino rasla prenaseljenost in število rojstev. Z velikimi selitvami je prenaseljenost padla na normalno stopnjo, število rojstev, kot izraz sodobnih pojmovanj in stopnje civilizacije, pa se je ustalilo v razumnem razmerju. Torej, ti prvi koraki pri spreminjanju socialne strukture prebivavstva so obrodili večkratni sad. Njihova posledica je bila predvsem sprememba v pojmovanju življenja. Dotedanje življenje gorjanca je bilo omajano z novo vlogo proizvajavca na širšem proizvodnem področju in produktivnosti dela.

Rod, ki je tedaj doživljal jesen svojega življenja, je spoznal, da njegova vloga ni v lastništvu nad majhnimi površinami zemlje in primitivnimi sredstvi za proizvodnjo, temveč nasprotno — v širši aktivnosti, za katero sta značilna dva močna momenta: angažiranje delovnih in intelektualnih sposobnosti pri premagovanju večjih zahtev proizvodnje in s tem tudi porasta produktivnosti in usvajanje delovne kulture, ki je do takrat niso poznali na eni, ter v pravilni usmeritvi mlajše generacije, ki je doraščala in pred katero so se odpirale neslutene možnosti, na drugi strani. Ta dva momenta sta imela velik učinek pri preusmeritvi izseljenih družin. Starejše generacije so v zelo kratkem času prisvojile delovne navade, ki se ne razlikujejo od tistih, ki so prej gospodarili po prostranstvu Vojvodine, mlajše generacije pa so se opredeljevale po logični in lastni potrebi za tiste aktivnosti, ki jih najbolj zanimajo. S tem je bil razumljivo dan najboljši pogoj za svobodno družbeno selekcijo delovne sile. Prav zaradi tega imamo priložnost v teh krajih in med tem prebivavstvom opaziti velike spremembe v socialni strukturi. Med »izseljenci« imamo danes velik odstotek delavcev in intelektualcev, ki se ne bi mogli več privaditi v starih razmerah življenja.

Vzporedno s selitvami so se dogajale velike spremembe tudi v ostalih krajih naše domovine. Prebivavstvo, ki je ostalo v pasivnih krajih, je dobilo v upravljanje in izkoriščanje več zemlje in več sredstev za proizvodnjo. S tem se je nedvomno povečala tudi materialna osnova in s tem tudi možnost za izvajanje revolucionarnih sprememb na socialnem področju. Če k temu dodamo še porast materialne in proizvodne osnove družbe (izgradnja tovarn, javna dela, začetek organizirane kmetijske proizvodnje itd.), je bila tudi temu prebivavstvu omogočena preusmeritev k industriji in lastni preobrazbi v industrijske delavce. To velja predvsem za mlajšo generacijo.

Ko ilustriramo te spremembe, se moramo nujno dotakniti nekaterih zelo značilnih momentov. Tako, na primer, spremembe v Črni gori. Po podatkih iz 1941. leta so delavci v tej naši ljudski republiki predstavljali vsega nekaj odstotkov prebivavstva, ki je večinoma živelo v mestih. Mestno prebivavstvo je predstavljalo približno osem odstotkov ter se je preživljalo v glavnem z ročnim delom, trgovino in s pokojninami. Deset let kasneje se je socialna struktura popolnoma spremenila. Od pol milijona Črnogorcev, ki so živeli v Črni gori, jih imamo več kot dve sto tisoč, ki žive izven nje. Število delavcev se je povečalo za 300 odstotkov, število intelektualcev pa za več kot 100 odstotkov. Mesta so akumulirala dvakrat več prebivavcev kot pred vojno. Povečalo se je število šol. Mladina se bolj živo opredeljuje za družbene in gospodarske aktivnosti. Iz dneva v dan se dogajajo velike spremembe. Vasi postajajo puste. Na vidiku je socialna revolucija. Kaže se v izgraditvijo nekaj ključnih objektov v Nikšiću, Cetinju, Titogradu, Ivangradu in v Plevlju. Samo v železarni »Boris Kidrič« v Nikšiću je zaposlenih več kot pet tisoč črnogorskih kmetov, katerih družine se selijo iz hribov v dolino, njihovi mladi člani pa dobivajo zgodovinsko možnost, da v svojem okolju pridobijo izobrazbo in postanejo svobodni proizvajalci. Podobni primeri so tudi v drugih naših mestih.

Te ugotovitve se nanašajo tudi na druge kraje naše domovine, predvsem na pasivne. Toda bile bi blede, če ne bi globlje prodrli v njihovo bistvo. Proces migracije prebivavstva ni ostal v mejah latentne reakcije, nasprotno, omajal je ravnotežje pri določenem delu prebivavstva, predvsem pri tistem, ki je še živel na osnovah primitivnega pojmovanja življenja, ter pri tistih, ki je živel v okolici novih industrijskih centrov. Pri prvih je vzbudil strah pred dokončnim izseljevanjem. Zaradi tega so družine, ki so še ostale na deželi, začele borbo proti novemu valu ter zavestno ali podzavestno ovirale mladino pri njenem neizogibnem zaletu v civilizirano življenje. To so dosegli z večjim zaposlovanjem mladine v fizičnem pomenu besede in ustvarile tako pogoj, da lahko »pozabi« na uspeh, ki jo čaka. Zaradi tega so tudi primeri, da je del mladine ostal izven rednega šolanja, oziroma tega ni z uspehom končal. S tem je bil, vsaj za nekaj časa, dan pogoj, da je črnogorska vas, v kateri se je vseeno marsikaj spremenilo, ostala kot refren preteklosti. Toda ti manevri so se zadnja leta pokazali neživljenjski, ker je mladina, predvsem moška, brž ko je dorasla, dobila širša družbena spoznanja (armada, mladinske delovne akcije, potovanja, stiki) in brezobzirno zapuščala stare kraje ter se selila v industrijske centre. Fantje so se selili, postajali sezonski, nato pa stalni delavci, pridobili so izobrazbo in kvalifikacijo in se nato vračali na deželo, kjer so si našli življenjskega tovariša, s katerim so po vrnitvi v mesto oblikovali družino.

Tisti del prebivavstva, ki je še naprej ostal v okolici industrijskih središč, si ni želel preseliti bliže njim, ker se mu je ponudila edinstvena priložnost, da je istočasno užival dve pravici: bili so delavci v tovarnah, v podjetjih, na javnih delih, v prostem času pa so izkoriščali skromne obdelovalne površine. S tem želimo poudariti, da je to prebivavstvo služilo na dveh krajih istočasno. S svojim ročnim delom so si ustvarili materialno osnovo ter pridobili pravico do socialnega varstva in pokojnine, s prodajo kmetijskih pridelkov na trgu pa so še bolj krepili svojo materialno bazo. Tako življenje ni vleklo

mladine k dinamičnejši in revolucionarnejši spremembi pojmovanj in težnjam k novemu. Nasprotno, zadovoljevala se je s takim stanjem, ki ji je omogočilo, da je bila po eni strani enakopravna mladini v mestih, po drugi strani pa, da je lahko še naprej živela življenje polproletarca in uživala vse njegove »dобрine«.

Če upoštevamo ta dejstva, dobimo sliko, po kateri ima in bo verjetno še imela migracija prebivavstva v burnih dneh graditve socializma dvojne posledice. V večjem obsegu spreminja socialno strukturo z vsemi tistimi posledicami, ki neogibno spremljajo tak proces — dinamičnejši razvoj materialne kulture, v bolj zrelem pogledom na svet in s tem hkrati tudi nastajanje osnove za večjo delovno in družbeno aktivnost ljudi, predvsem mladine — na drugi strani pa gibanja v tej strukturi odpirajo nov družbeni proces, ki je zelo akuten in zanimiv predvsem še na današnji stopnji razvoja družbe in proizvodjalnih sil, in ki mora biti prilagojen potrebam in smotrom samega razvoja. Gre namreč za to, da bi mladi ljudje morali zaustaviti hitra socialna gibanja in izenačiti življenjske pogoje na vasi in v mestu. S tem želimo poudariti, da morajo podeželje in vas, kot pojem proizvodne organizacije, dobiti enakovredno vlogo v celotnem gibanju družbe in si priboriti mesto, ki mu v tem velikem gibanju pripada. Ta smoter bo lahko dosegla le mladina.

USTALJENOST SPREMEMB

Na podlagi doslej povedanega sledi, da so bili pojavi migracije po revolucionarni preobrazbi družbe nujni in da je njeno logično nadaljevanje — ustaljenost v njenem nadaljnjem razvoju, oziroma da se v ugodnih razmerah seli iz socialnega na druga področja (iz ene gospodarske veje na drugo, iz enega razvitega področja na drugo, iz enega poklica v drugega itd.). Pri tem bo imela mlada generacija zelo pomembno vlogo.

Priče smo, da mladi kmetijski proizvajavci v ničemer ne zaostajajo za svojimi vrstniki v mestu in industrijskem središču.

V nekaterih družbenih aktivnostih celo prednjačijo. Torej, ali je še opravičen nezmanjšan pritok delovne sile z dežele v mesto in industrijska središča? Zelo težko je na splošno odgovoriti. V nekaterih krajih naše domovine, predvsem v Sloveniji, je odgovor že določen in se glasi: da ni potreben. To pomeni, da morajo mladi ljudje, ki so rojeni na deželi in so tam pridobili šolsko izobrazbo, ostati v rojstnem kraju. Ali je to zanje družbena obsodba ali pameten nasvet?

Razumljivo je, da je v sedanjih pogojih, ko si naša družbena skupnost prizadeva za izenačenje gospodarskih vej in v prvi vrsti za napredek kmetijstva, takšen status kmetijskega proizvajavca na svojem mestu. S tem je istočasno dan odgovor, da mladina na deželi lahko najde svojo existenco v svojem rodnem kraju. Seveda vse to ne bi imelo globljega pomena, če mladini na deželi ne bi omogočili, da obenem z razvojem proizvodjalnih sil dviga tudi sebe na višjo raven kulture in civilizacije.

V Sloveniji so za to precej dobri pogoji, ki pa se bodo v prihodnjem obdobju še izboljševali — znano je namreč da imamo pri nas organizacijo poljedelske proizvodnje zasnovano na sodobnih načelih, za katera je značilno večje združevanje proizvodjalnih sredstev, zemljiških kompleksov, povezovanje z bolj živimi komunikacijskimi linijami, hitrejša plasiiranje blaga na trg itd. To je najvažnejše, da bi lahko ustvarili dobre pogoje za hitrejši dvig življenjske ravni prebivavstva, za oblikovanje njihovega sodobnega nazora in zavesti, od katere je bilo doslej največ odvisno, v kakšnem obsegu se spreminja vas. Samo primer nekaj najrazvitejših kmetijskih področij v Sloveniji (Savinjska dolina, Gorenjska in drugi) nam kaže na možnost za velike materialne in delovne spremembe na vasi. Če smo doslej beležili selitev delovne sile iz vasi v mesta in industrijska središča zaradi premajhnih materialnih možnosti na vasi, bi morali sedaj te možnosti ostvariti na vasi in tam obdržati delovno silo ter ji dati vse pogoje, da na podlagi kmetijske proizvodnje omogoči sebi dostojno življenje, kar je mogoče. Po svetu so

znane zelo razvite industrijske dežele, ki so tako rekoč odpravile vaški element, niso pa odpravile poljedelske proizvodnje (na primer Anglija). Te so opravile tolikšno družbeno delitev dela, da je bivšemu kmetu tu popolnoma vseeno, če dela kot delavec v tovarni ali pa kot kmetijski delavec na kmetijskem posestvu. Take pojave opažamo zadnje čase tudi pri nas, predvsem v tistih področjih, kjer se kmetijska proizvodnja koncentrirana v velike proizvodne organizacije, kot so veliki kmetijski kombinati in podobno.

Pri tem ostane še vedno skrivnost eno vprašanje. To je, kako vskladiti interese kmetov — malih posestnikov z interesi njihovih otrok, ki so v osebnem in tudi družbenem razvoju, oziroma v drugačnem pogledu na svet prerasli svoje starše? To vprašanje je še pereče in bo tako ostalo vse dotlej, dokler privatni kmetijski proizvajavec ne bo spoznal, da njegov obstoj ni odvisen samo od dela na njegovi parceli, temveč prvenstveno od splošnih družbenih prizadevanj. To pomeni, da spričo svoje drobnolastniške miselnosti ne sme zavestno zavirati razvoja svojih otrok in napredka na vasi, temveč se mora zavedati, da večja izobraženost in razgledanost otrok, njihova neprenehna prizadevanja, da bi svoje delo prilagodili naporom skupnosti, predstavljajo oporo za izboljšanje njegove življenjske ravni. Če bodo tako delali, potem se mladi kmetijski proizvajavci ne bodo bali, da bi postali dediči nekakšne teme in nazadovanja, ki žal še vedno spremlja življenje po naših vaseh. Nasprotno, čim več bodo znali, toliko bolje bodo organizirali življenje na vasi in energičneje bodo zmanjševali razliko med mestom in vasjo. S tem se bo razumljivo ustavilo tudi hitro preseljevanje v mesto in industrijska središča, oziroma, ta proces se bo omejil na logično stopnjo, izraženo v absorpciji odvečne delovne sile iz vasi. S tem bomo obrnili še en list v zgodovini vasi, na katerem bodo zabeležene spremembe, kot je to storjeno v Savinjski dolini, kjer ima kmetijski proizvajavec televizijo, ravno tako kot delavec v Celju ali Mariboru.

Seveda pa pri tem ne smemo pozabiti tudi nekaterih drugih pojavov, ki so pogoj za hitrejši razvoj materialne osnove na vasi in ustaljenje njegovih socialnih sprememb. To je dvig družbenega standarda. Pri tem razumemo: več stanovanj, kino dvoran, več družbeno-politične aktivnosti itd. Te stvari so tudi danes že na vasi, toda ne še v zadostni meri. Pri tem je treba angažirati vse razpoložljive sile in prijeti za delo, da bo vas postala enakovredna mestu in da njen prebivavec ne bo v ničemer zaostajal za tistim v mestu.

NAMESTO SKLEPA

Na koncu te male razprave o socialnih gibanjih na vasi in v naši skupnosti nasploh še kratek sklep:

Mladina na vasi predstavlja potencialno silo za ustavitev hitrega prelivanja delovne sile v mesto in industrijske centre. To pa bo dosegla le s pomočjo drugih, predvsem starejših.

Mladina ljubi vas in njeno idilo, samo če bodo družbeni odnosi in materialne možnosti v skladu z ostalimi gospodarskimi panogami. To ni težko doseči, samo prej je treba premagati nekatere ovire v pojmovanju moderne proizvodnje in življenja na vasi.

Mladini je treba omogočiti popolno in dopolnilno šolanje, kakršnega je bila v nekaterih primerih že sedaj deležna preko organizacij Ljudske mladine in organizacij mladih združnikov ter s tem v zvezi tudi kulturno in tehnično razgledanost.

Mladini je treba omogočiti pogostnejši in sistematičnejši stik z mestom, prvenstveno s povečanjem komunikacijske mreže.

Mladina bo sama reševala problem odvečne delovne sile, če ji bodo le dani pogoji, da obvlada sodobne koncepcije proizvodnje (združevanje, kooperacije itd.).

Mladina bo v nekaterih predelih naše države še vedno prisiljena migrirati, kar je logična posledica.

V. K.

Družbeno uveljavljanje žensk

(Nekateri vidiki in problemi)

Pri obravnavanju družbenega položaja in uveljavljanja žensk stopajo danes zmeraj bolj v ospredje gospodarski in družbeni smotri. Že dejstvo samo, da je v Sloveniji od skupnega števila zaposlenih nad 37 odstotkov žensk, zgovorno priča o čedalje večjem družbenem udejstvovanju žensk. To vsekakor pomeni enega izmed temeljnih pogojev za dejansko uresničevanje načel enakopravnosti žensk. Tako številna zaposlenost, na katero vplivajo tudi mehanizacija in avtomatizacija proizvodnih postopkov, s čimer se zmanjšuje fizični napor pri opravljanju posameznih del, kakor tudi mehanizacija in avtomatizacija proizvodnih postopkov, s čimer se zmanjšuje fizični napor pri opravljanju posameznih del, kakor tudi odpiranje proizvodnih obratov izven mestnih in industrijskih središč, sta seveda neogibno porajala tudi številne težave in probleme, ki pa so bili do včeraj neprimerno manj zaznavni in pereči.

Pri tem tudi ne moremo prezreti marsikdaj premalo poudarjenih idejnih vidikov, predvsem pa številnih konservativnih in malomeščanskih nazorov o ženski, o njeni današnji vlogi in nadaljnji širitvi možnosti za njeno družbeno uveljavljanje. Takšni nazori in pogledi so žal nemalokrat prikriti s socialistično krinko in obarvani s sentimentalnim jadikovanjem o skrbi za našo ženo.

Dasiravno si naša družba na vso moč prizadeva, da bi zagotovila kar največjemu številu žensk zaposlitev, vendar gledajo ponekod na zaposlovanje žensk preveč s socialnih vidikov, ne upoštevajo pa zadosti zahtev sodobne proizvodnje in prizadevanj za večjo delovno storilnost. Sestavni del le-teh je prav gotovo tudi skrb za strokovno in splošno izobraževanje žensk. Potemtakem ni samo dovolj, da je ženska zaposlena, marveč se njen družbeni položaj zlasti vrednoti po mestu, ki ga zavzema v proizvodnem procesu, in po stopnji strokovnega in splošnega razvoja.

V lanskem letu je bilo v Sloveniji od vseh zaposlenih žensk komaj 5,7 odstotka

z visoko kvalifikacijo in 25,8 odstotka kvalificiranih, vtem ko so bile vse druge priučene in nekvalificirane. Znano je dejstvo, da so v številnih izrazito »ženskih« tovarnah na vodilnih položajih v proizvodnji pretežno moški. V gostinstvu in turizmu je od vseh zaposlenih 57,7 odstotka žensk, toda v primerjavi z visoko kvalificiranimi moškimi je v tej gospodarski panogi le 36,6 odstotka visoko kvalificiranih žensk. Na področju javnih služb, kjer je od skupnega števila zaposlenih 51,1 odstotka žensk, je razmerje žensk z visoko strokovno izobrazbo v primerjavi z moškimi — 31 : 69. Podobna nesorazmerja so še drugod.

V tem se večkrat zrcalijo razni konservativni pogledi, ki skušajo po vsi sili »dokazati«, da je ženska spričo svoje telesne šibkosti in materinstva manj produktivna in manj sposobna kot moški. Takšna miselnost se neredko kaže v politiki štipendiranja in sprejemanja žensk samo v nekatere strokovne šole. Ima pa seveda nemajhen vpliv tudi na odnos žensk samih do zaposlovanja. Zato ni čudno, da se često ne morejo odločiti za nekatere poklice in delo, v katerih bi že danes našle svojo perspektivo.

Stanje se postopoma zboljšuje. In to predvsem zategadelj, ker ima mladina, ne glede na spol, enake možnosti za strokovno šolanje, izpopolnjevanje in usposabljanje, razen tega tudi v zadnjih letih posvečamo strokovnemu izobraževanju starejših delavcev čedalje večjo pozornost. V nemajhni meri se pri tem čuti zmeraj bolj skladen razvoj gospodarstva.

Vzgoje in izobraževanja žensk ne moremo obravnavati ločeno od problemov našega izobraževalnega sistema sploh. Če pa posebej razpravljamo o izobraževanju žensk, delamo to predvsem zato, ker se pri sedanjem položaju žensk pogostno pokažejo nekatere hibe našega izobraževalnega sistema prej in v nekoliko ostrejši luči.

Nekoliko bi se zaustavili pri tem, kakšne so danes možnosti za izobraževanje mladine po osnovni šoli in kaj bo treba

v prihodnje ukreniti, da bo imelo čim več mladih ljudi po osemletnem obveznem šolanju možnosti za nadaljnje šolanje oziroma strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje.

Po reformi osnovnega šolstva se nenehno večja število mladine, ki uspešno konča osnovno šolo. V šolskem letu (1960-61) je uspešno zaključilo osemletko že 60,3 odstotka ali 14 633 učencev, vtem ko pred reformo polovico manj.

Po končani osnovni šoli lahko mladina nadaljuje šolanje na gimnazijah, poklicnih šolah, tehniških in njim ustreznih šolah, ali pa se neposredno zaposli v proizvodnji, kjer si prek praktičnega dela in priučevanja na delovnem mestu lahko pridobi ustrezno strokovno usposobljenost. Pri tem se danes kajpak kažejo marsikateri ne-lahki in precej pereči problemi.

Pomembna je ugotovitev, da so zmogljivosti šol druge stopnje premajhne, da

Kartonažna tovarna
Ljubljana

bi se vanje lahko vpisala vsa mladina, ki želi po končani osnovni šoli nadaljevati šolanje. V lanskem in letošnjem šolskem letu so številne strokovne šole odklonile vpis prijavljenim učencem. Na šolah II. stopnje je bilo v zadnjem šolskem letu malo manj kot polovica ženske mladine (večji del le-te odpade na gimnazije, ekonomske, administrativne in medicinske šole ter šole za vzgojo učnega osebja, medtem ko je njihov delež na tehniških in poklicnih šolah minimalen), glede na kritično materialno stanje teh šol pa si v bližnji prihodnosti ne moremo obetati bistvenega izboljšanja oziroma povečanja zmogljivosti.

Spričo premalo stabilnega sistema priučevanja na delovnem mestu in prešibkih prizadevanj gospodarskih organizacij mladina še ne vidi perspektive v šolanju ob praktičnem delu. Dejstvo pa je, da se današnja mladina po končani osnovni šoli lahko neposredno usposablja na delovnem mestu za bolj preproste delovne operacije, šola na rednih šolah v posebnih oddelkih za odrasle, prek dopisnega in izrednega šolanja pa lahko napredujejo do najvišje stopnje vsi nadarjeni in sposobni delavci. Mnogo manj težav bi bilo pri strokovnem izobraževanju mladine, če bi praksa — podjetja in ustanove javnih služb — bolj sodelovala z izobraževalnimi ustanovami.

Poseben problem je tudi mladina, ki ostane po osnovni šoli doma na vasi ali v mestu. Samo v letu 1961 je bilo nad 10 000 take mladine. Na vasi se ta mladina — delovna le zaposluje na zasebnih kmetijskih posestvih, vtem ko je dosti težje z nezaposleno mladino v mestih.

Razumljivo je, da bo treba izobraževanje doraščajoče mladine urejevati v okviru splošnega razvoja rednega šolstva, vtem ko se dosti težje in odgovornejše naloge postavljajo pri strokovnem usposabljanju tistih, ki so že zaposleni ali vstopajo v proizvodnjo. Za žensko mladino je nadvse važno, da si pravočasno pridobi strokovno kvalifikacijo in da ima možnost za sistematično ter načrtno izobraževanje. Žal danes ženska mladina često ne študira v najbolj primernem času. Pozneje pa jo družinske naloge v tolikšni meri obremenjujejo, da tega ne more več nadokna-

*Tovarna »Zmaj«
Ljubljana*

dit. Premalo prizadevanj so pokazale v tej smeri tudi gospodarske organizacije. Zato se nujno vsiljuje naloga, da bo treba posebno skrb posvetiti ženskam ki se ponovno vračajo v proizvodnjo, in jim omogočiti usposabljanje za delovna mesta.

V oddelkih za odrasle pri osnovnih šolah se je na primer v letu 1959/60 od skupno 4395 odraslih šolalo le 1804 ženske, v srednjih šolah pa od skupno 3280 odraslih le 593 žensk. V letu 1960/61 je bilo v oddelkih za odrasle na osnovnih šolah od skupno 2418 slušateljev 1131 žensk, v oddelkih za odrasle pri srednjih šolah pa le 76 žensk od skupno 714 slušateljev. Zaposlene ženske so obiskovale tudi razne oblike splošnega in strokovnega izobraževanja na delavskih univerzah. V raznih tečajih splošnega izobraževanja (vključno tuji jeziki) je bilo v zadnjih dveh izobraževalnih sezonah vključenih od skupno 10 929 slušateljev 6329 žensk, na tečajih in seminarjih za strokovno izpopolnjevanje pa 6510 žensk od skupnega števila 19 630 slušateljev.

Četudi so precejšnje možnosti za študij ob zaposlitvi, so ženske zlasti tedaj, ko bi mogle študirati in se izpopolnjevati, pre-

malo aktivne. Tudi v podjetjih si premalo prizadevajo, da bi sposobne ženske strokovno usposabljali za odgovornejša delovna mesta. Spričo konservativne miselnosti se često dogaja, da se navadno tista mlada dekleta, ki bi rada napredovala (da ne bi bile več navadne delavke), odločijo za administrativne tečaje in šole. Kakor kaže, redka teži za tem, da bi se s študijem ob delovnem mestu usposobila za mojstra, delovodjo ali tehnika.

V tej zvezi bo treba v prihodnje večjo pozornost posvetiti poklicni usmeritvi ženske mladine po končani osnovni šoli. Šolski sistem se bo moral na podlagi dosedanjih izkušenj hitreje prilagajati potrebam po ženski delovni sili, prav tako jo bo moral v dosti večji meri kot doslej upoštevati plan gospodarskega razvoja vsake komune. Posebno pomembno mesto v okviru splošnega izobraževanja in učinkovitejšega družbenega uveljavljanja ima politično-vzgojno delo z žensko mladino.

Dasiravno so jasno začrtana pota za čedalje širše vključevanje žensk v družbeno proizvodnjo in čeprav so znani naporji vseh družbenih činiteljev za tak položaj žensk v proizvodnji, ki bo omogočal delovni ženi hkrati opravljati materinske funkcije, so še vedno precej močne težnje po tem, naj bi se žena znova vrnila v dom in družino. Ni dvoma, da so takšne težnje, kakor tudi vztrajno zavzemanje za individualna gospodinjstva in premajhna usmerjenost na ostvaritev širše družbene podlage za zadovoljevanje gospodinjskih potreb družine posledica napačnega pojmovanja tipa sodobne žene.

Odtod pogosto razne trditve, da je zaposlitev žensk le prehodna in rezultat trenutnih težkih gmotnih razmer, medtem ko bo pozneje, v času večje blaginje, zadoščeval možev zaslužek za brezskrbno življenje, da bo žena lahko ostala doma. V vrstah »politično bolj zrelih« ljudi se kaj rado sliši, da »opravičujejo« družbeno neaktivnost žensk s tem, češ, da še nismo ukrenili zadosti za razbremenitev žensk, varstvo otrok, za ustanavljanje servisov itd. Kakor da ne bi za tem tičala jasno izražena ozka in sebična želja po tem, da bi bila žena čim več doma. Nekateri izmed njih so se celo zavzemali za to, da bi za

delo mater gospodinj priznali pokojnino ali posebne dodatke in podobno.

Med dekleti je dokaj razširjeno mnenje, da se šolajo zategadelj, ker je pač moderno biti razgledan, in da bodo tako laže našle »dobre« može. Marsikateri študent si pa nasprotno želi dekle, ki mu je po izobrazbi dorasla, da bi po poroki ostala doma in urejala družinske zadeve »na primerni ravni«. Kakor da bi spregledali, da si sodobna žena ne pridobiva višje kvalifikacije in strokovnega znanja za luksuz, marveč iz lastne potrebe, da bo lahko sodelovala pri ustvarjanju družbenih proizvodov in pri njihovi delitvi. Njena osebnost se ne more uveljaviti le v gospodinjsstvu, pa naj bo še tako mehanizirano.

Ta vprašanja nedvomno odsevajo številne idejne nejasnosti in nikakor niso v skladu s smernicami programa Zveze komunistov Jugoslavije o nadaljnjem zboljševanju družbenega položaja žensk. Razumljivo je, da jih bo treba z večjo doslednostjo urejati že pri ženski mladini, in to preden se dekleta poročijo in postanejo matere. Pri tem bo lahko imela izredno pomembno vlogo »Konferenca za družbeno aktivnost žensk« — tribuna, s katere bo ženska — ramo ob rami s svojimi moškimi tovariši — ekonomsko in politično enakopravno postavljalna na dnevni red vprašanja in jih pomagala v prid nadaljnega napredka reševati.

B. Z.

Lojze Kozar

NEMA PISČALKA

*Zdaj s prsti okorelimi držim piščal
in čakam, da mi smrt iz rok jo vzame,
čeprav še nisem nanjo zaigral.
In čutim žalost nemoči, ki lega name.*

*Spomladi, v siju križajočih se bliščav
so prsti mi kot šop tipalk drhteli,
da sem zaman poskušal na svireli
ubrati melodijo sredi rosnih trav.*

*Vsak glas piščali je srce burnó prevpilo:
njegov utrip bil vedno tisočkrat močnejši
in melodija hrepenenja, ritem bogatejši,
da piskanje kot voda v pesek se zgubilo.*

*V poletju vročem sem poslušal le srce,
kako mi polje, skušal sem ujeti takt njegov,
da prsti na piščali našli bi domov, —
poskušal sem — in čutil mrtve le roke.*

*V preneglem diru sonce je prešlo poldan,
poletje je pri kraju in jesen se bliža.
Še vedno v željo silno sem vkovan,
da bi zapiskal na piščal, čeprav se sonce niža.*

*Nastavil sem in dihnil vanjo. — Zdaj pa mi je žal:
razbiti ton starosti me je zdramil iz omame. —
Zdaj s prsti okorelimi držim piščal,
in čakam, da mi smrt iz rok jo vzame.*

Južnoameriški mozaik

Latinska Amerika vre. Pa ne gre za vojaške puče in salonske državne udare, kakršne opisujejo dnevne vesti in kakršne so v svetovni publicistiki prišle že skoraj v pregovor. Gre za prebujanje najširših množic — za upore kmetov brez zemlje na brazilskem severovzhodu, demonstracije v vrsti držav od Centralne Amerike do najjužnejše točke kontinenta, za simpatije s Kubo, za indijanske upore v andskih državah, za nenehno gverilo v Kolumbiji.

Leta bi bila potrebna, da bi se človek osebno seznanil z vso velikansko celino; toda tudi štirje meseci niso tako malo. V tem času sem videl mnogo, slišal več. Videl neverjetno razliko med bogatijo in revščino, med nebotičniki in kočami iz blata, med letovišči in indijanskimi vasmimi, med ameriškimi limuzinami in garjevimi lamami. Toda še več so k vtisom prispevali ljudje: od tistih, ki so mi v razkošnih salonih pripovedovali, da je tako, kot je, najbolje, in drugače sploh ne bi moglo biti, pa do tistih, ki so z gnevom govorili o krivicah in napovedovali spremembe. O krivicah, ki jim skoraj ni konca: o nepismenosti, o lakoti, o boleznih; o peščici veleposestnikov in finančnikov, ki imajo v žepih večino gospodarstva; o tujem kapitalu; o skoraj nerešljivih gospodarskih problemih; o draginji, korupciji, dobičkarstvu, o tajnih tekočih računih v švicarskih bankah, pa hkrati o delavskih organizacijah, o reformah in velikih načrtih za prihodnost.

Kako je bilo torej v Južni Ameriki? Na to je težko odgovoriti. Že po nekaj mesecih se takšna obilica vtisov združi v nekakšno celoto, manj pomembni vtisi tonejo v pozabo, počasi zbledijo obrazi in kraji; ostanejo le svetle točke, najbolj zgovorni spomini. Te nameravam nanizati v nekaj odlomkih, v takšnem vrstnem redu, kot sem potoval...

Rio de Janeiro človeka osupne. Vele-mesto, ki se je priselalo ob gosto prarastlo hribovje ob zalivih in zalivčkih Guanabare, se ponaša, da je najlepše na celini. Morda je res. Vseh nisem videl. Vsekakor

pa je živahno, revno in bogato, raznoliko in zanimivo.

Skozi okno na osemnajstem nadstropju velikega hotela se razteza pogled na sosednje velikane, na sivkastorjavo morje in na favelo daleč spodaj pod nogami. Favele niso značilne samo za Rio de Janeiro, razen po imenu. Vsako velemesto, tudi evropsko jih ima. Tako imenujejo namreč naselbino pločevinastih in lesenih kolib, kjer živijo tisti brez dela, ali tisti, ki dela nočejo. Favelistov, pravijo, je v Riu de Janeiro okrog 800 000; natanko ne vedo, ker se jih ne da prešteti. Tudi zato, ker gre policija le nerada v favele. Ali bolje, sploh ne gre. Okrog favel, ki se dotikajo boljših četrti, postavijo zvečer konjeniške straže. To je vse. Sicer pa drži, da tega problema tujec, ko se sprehaja po ulicah, ne vidi. Razcapancev ali umazancev namreč ni. Postavni črnc, ki ošabno hodi oblečen v snežnobelo srajco, platnene hlače in sandaže, je lahko favelist, lahko pa tudi ne!

Brazilija je namreč najbolj demokratična dežela na celini. Kar zadeva vnanji videz, seveda. Nihče se ne zanima, ali si v beli srajci s kravato, ali pa v kratkih hlačah in gol do pasu. No, morda bi te golega do pasu ne pustili v kako boljšo restavracijo ali na kako ministrstvo.

V Riu je pozimi vroče, poleti pa zelo vroče. Sam sem bil tam pozimi. Bilo je

Gradnja nove ceste 150 km od La Paza; zaradi terena in vremenskih pogojev je gradnja cest izredno težka in draga

petintrideset stopinj nad ničlo in zelo soparno. S komarji. Toda to morda vpliva tudi na temperament ljudi. Rio je hrupno, veselo mesto. Hrupno je ves dan in vso noč, le, da se hrup morda nekoliko seli sem in tja po mestu. Podnevi je bolj hrupen poslovni del, ponoči pa predmestni del mesta. Ponoči zlasti pristanišče in Copacabana. Cenene beznice v pristanišču so polne glasbe, deklin, mornarjev in rdeče svetlobe. Polne tudi nevarnosti. Copacabana je isto na mnogo višji stopnji. Hladen veter z Atlantika prinaša sveži zrak, na terasah hotelov se razlega smeh, iz lokalov z najrazličnejšimi cenami, pa z istimi cilji, je slišati hrupno govorjenje; na kilometre in kilometre dolgi peščeni obali, ki je podnevi polna kopalcev, ni nikogar.

Nočni Rio — kot bi izginil s sončnim vzhodom. Zresni se. Nikjer v Južni Ameriki ni takšnega tempa. Vse hiti, ulice so polne ljudi in avtomobilov, ki plešejo iz dneva v dan mrtvaški ples, gradilišča oživijo in veliki buldozerji širijo ozko grlo v Botafogi, kjer je med hribom in morjem le par sto metrov razmika in prav skozi tega hoče vsaj enkrat na dan prav vsak izmed tisočev avtobusov in sto tisočev avtomobilov. Banke, pošte, ministrstva, bifeji, trgovine so polne ljudi, polne melodične portugalščine in vseh drugih jezikov; z najvišjega hriba sredi mesta pa bdi nad vsem tem Corcovado, veliki, impozantni kip Križanega.

Pogled na eno izmed nižinskih, tropskih rek ob vzhodnem vznožju visokih Kordiljerov, oziroma Andov

Rio de Janeiro ni še Brazilija. Tu je še Sao Paulo, ki se ponaša, da je večji, lepši in kulturnejši od Ria. Pa je seveda le velemesto, z vsem, kar mora velemesto imeti. Toda za Brazilijo je bolj značilna njena velikost. Od Ria pa do zahodne meje pri Kolumbiji je svojih 4500 kilometrov. Samo do Brasílie, do novega glavnega mesta, je 1500 kilometrov. Stotine kilometrov nenaseljene, večinoma plodne zemlje, pragozdovi ob Amaconki, zeleni pekel Mato Grossa, pampe, sušni severovzhod, vse to je Brazilija. Pa ljudje; beli, črni, rumeni, rdeči in mešani. Bogati, revni. Revnih je seveda več. Industrijski jug, kmetijski severovzhod, divji, ponekod še neraziskani zahod. Brazilija, se strinjajo vsi, ki jo poznajo, je dežela prihodnosti. Delavoljni, sposobni ljudje in neslutena naravna bogastva so porok za to. Seveda pot v prihodnost ne bo lahka, saj še nikoli nikjer ni bila. Toda Brazilija je že krenila po njej.

Motorji enakomerno brnijo. Velika superconstelation požira kilometre, pa vendar se zdi, če človek gleda na zemljo, da gre počasi. Argentinska pampa nima konca. Temnozelena ploskev je vedno ista, brnenje motorjev enakomerno, in malo nas je, ki ne bi zadremali. Zbudi me drug ton v brnenju motorjev. Močnejše hrumijo in na obzorju se pokaže vzrok: veriga zasneženih gora. Kordiljere so, visoki Andi. Hitro se bližajo in srečo imamo: vreme je lepo in z desne nas brezosebno opazuje črnobela Aconcagua. Pa ne gremo tako visoko, kot so vrhovi. Pilot si izbere sedlo med dvema vrhovoma in zletimo čezenj; pobočja na obeh straneh so blizu, da bi se jih človek lahko dotaknil. Odsekani prepadi, vrh pri vrhu, večni sneg in led, doline neprijazne in temne, brez poti, brez naselij. Nato so mimo in letalo se začne spuščati. Santiago, glavno mesto Čila, je takoj na drugi strani, ob vznožju gora.

Santiago je velemesto, pa hkrati ne naredi tega vtisa. Zares visokih poslopij je malo, zaradi nevarnosti potresov. Zato pa ima mesto svoj čar. Urejeno je, čisto in vedno znova človeka preseneti pogled na zasnežene gore, ki so zlasti zjutraj iz-

redno blizu. Če se spomnim na Čile, mi prideta na misel takoj predvsem dve stvari: naravne lepote in ljudje. Upam se trditi, da je Čile najlepša dežela v Južni Ameriki in ena najlepših na svetu. Na ozkem pasu med Kordiljerami in Tihim oceanom se od severa na jug vrste vse: puščavsko območje, pašniki, poljedelski center, čudoviti gozdovi srednjega juga, nato dežela jezer (deviških jezer sredi gorskih smrek), potem pa čilska Patagonija in Ognjena zemlja s svojimi vetrovi in morjem ovc.

In ljudje. Gostoljubni so, prijazni, delovni in sposobni. Ko te Čilenec povabi domov, ti po starem običaju pred vrati pravi: »Mi casa, su casa!« Moja hiša je vaša. Razlika je le v tem, da pri Čilencih čutiš, da mislijo to čisto resno. In še nekaj: nikjer drugje nisem videl toliko lepih deklet.

Jugoslavija ima v Čilu posebno mesto, saj Čilenci v šali govorijo, da je to edina evropska država, s katero ima Čile skupno mejo. Mislijo na obe zelo močni jugoslovanski koloniji v Čilu. Prva je na severu, v Antofagasti, kjer je tudi središče znanih čilskih ležišč solitra. Druga je čisto na jugu, na Ognjeni zemlji, v mestih Punta Arenas in Porvenir. Večinoma so to dalmatinski otočani, z Visa in Brača. Dobro so se znašli. Lahko bi dodal: tisti, ki jih tujina ni uničila, ampak so preživeli. Večina jih je dobro situiranih in jugoslovansko kolonijo imajo v Čilu zelo v časteh. Saj je tudi res, da srečuješ priimke z jugoslovanskimi končnicami prav na vsakem koraku — med zdravniki, politiki, odvetniki, gospodarstveniki. Senator Tomich je resen kandidat za predsednika Čila, Danilo Poklepovitch generalni direktor ene izmed največjih firm v državi, znane Sociedad Explotadora de Tierra del Fuego. Večinoma pa so to preprosti ljudje, ki so si s trdim delom ustvarili nadpovprečno eksistenco.

Človeku je žal, da ima odkritosrčni, simpatični in gostoljubni Čile toliko problemov. Zunanji znak gospodarskih težav je izredna draginja, saj je Santiago po cenah takoj za Caracasom in pred New

Yorkom; dohodki pa so seveda precej nižji. Krivcev za to je več — med njimi je tudi skoraj nemogoča geografska in topografska slika države, saj je v dolgem, goratem Čilu izredno drago graditi komunikacije vseh vrst, povezava med posameznimi deli države pa je združena z neverjetnimi težavami. Niso pa to edini krivci. Kot vse druge južnoameriške države ima tudi Čile izredno močen veleposestniški in velefiančni sloj, ki se silno upira slehernim spremembam. In te so potrebne, pa čeprav gre za osnovne stvari, kot sta agrarna in davčna reforma. Veleposestniki, ki imajo v rokah največji del plodne zemlje, ne obdelujejo vseh svojih posesti; denarja imajo dovolj, povečana proizvodnja pa bi zbila cene. Toda Čile mora zato hrano uvažati ter trošiti zanjo dragocene devize.

Čile ima izredno bogata ležišča bakra. Rudo izvažajo tuji koncerni, Čile pa dobi zanjo okrog 70 milijonov dolarjev na leto — 50 milijonov dolarjev pa daje za uvoženo hrano, ki bi jo lahko prideloval doma. To sta le najbolj drastična primera. Je še vrsta drugih. Tudi Čile ima brezposelne, nepismene, lačne državljane. Morda manj kot druge države Južne Amerike, toda zato pa se prav zaradi svoje visoke zavesti svojih problemov toliko bolj zaveda.

Čilski problemi pa skoraj utonejo v pozabo, ko se človek sreča z bolivijskimi. Cesta z letališča v bolivijsko glavno mesto La Paz se spusti z roba visoke planote (4000 m!) po strmih pobočju; to je tudi edina pot v mesto. La Paz leži v kotlini, ki je z vseh strani obdana s prepadnimi skalami. Potovanje z roba visoke planote v središče mesta in naprej v gospski del čisto na dnu kotline je hkrati potovanje skozi socialni prerež dežele. Čisto zgoraj, tik pod robom, so kočje iz blata najmanjše, otrok je največ — otrok, ki so jih same oči — revščina najbolj očitna. Čim nižje se spušča popotnik, tem bolje je, dokler ne pride v centru na lepo tlakovane ulice, obdane z visokimi stavbami, okrašene s polnimi trgovinami. Prerez se nadaljuje še naprej od središča. Pot pelje vedno nižje, dokler popotnik ne pride v najnižji del, v lepo zeleno dolino, ki je le svojih

Montevideo — izven velemesta rastejo naselja brezposelnih in revnih, imenovana cantegrille

3200 metrov visoko, kjer je mir, vile so obdane z zelenjem in visokimi zidovi, družabno življenje pa se razvija na prostorih avtomobilskega kluba, ki se ponaša z edinim plavalnim bazenom v mestu.

Bolivija je ena izmed redkih držav v Južni Ameriki, kjer skuša vlada na vsak način rešiti vsaj najnujnejše probleme. Toda to ni tako lahko. Problemov je preveč. Dežela potrebuje vse: ceste, železnice, vodovode, šole, hiše, rudnike, stroje — izmislite si, kar hočete: to potrebuje! Devetdeset odstotkov Bolivijcev je indijanske krvi (rodov Kečua in Ajmará), večina teh živi na revni, visoki planoti. Bolivija ima izredno mnogo rud, zlasti pa slovi po kesitru in srebru, na vzhođu so kilometri in kilometri plodne zemlje, na severu gozdovi. Toda 60 odstotkov ljudi je nepismenih, na altiplanu umre vsak tretji dojenček zaradi pomanjkanja hrane; kapitala, ki bi deželo dvignil iz zaostalosti, ni — pa če bi bil, ji primanjkuje strokovnjakov, izsolanih delavcev in vsega, kar bi še potrebovala, da bi denar dobro izkoristila.

»Bolivija se vrti v zakletem krogu,« mi je dejal prijatelj v La Pazu. Sedela sva na terasi najlepšega hotela, srkala limonado in se menila o deželi, kjer je doma. »Prirodna bogastva so neizčrpna. Za izkoriščanje bogastev so potrebni šolani ljudje, za to je potreben denar, s katerim bi lahko gradili šole in dvignili deželo iz

zaostalosti, za denar pa bi morali izvažati svoja naravna bogastva. V današnjem svetu, ko cene surovinam vedno bolj padajo, pa je z izvažanjem surovin vedno težje zaslužiti toliko, da bi lahko krenili po poti iz zaostalosti. Ne glede na to, da bi morali še prej modernizirati rudnike in transport — za kar je pa spet potreben denar...«

Bolivija z vso naglico izvaja agrarno reformo. Nima druge izbire. Dežela je bila na robu splošnega kmečkega punta, ko je sprejela zakon o reformi. Toda tudi za uspešno agrarno reformo so potrebna sredstva, ki jih vlada nima. Kljub temu se je položaj kmeta izboljšal. Prvič po stotih letih so med potrošniki industrijskega blaga tudi kmetje. Toda njihova kupna moč je minimalna in brez večjih investicij v kmetijstvo se življenjska raven kmeta (in ti so v veliki večini) ne bo nič dvignila — kar bo pomenilo spet nezadovoljstvo najširših slojev. Za sedaj so kmetje trdno na strani vlade, kar jo je v zapletih z rudarji že večkrat obranilo pred padcem. Toda, koliko časa še?

Bolivija je ena izmed treh indijanskih držav na Andih; ostali dve sta Peru in Ekvador. Vse tri so bile nekoč osrčje kraljestva Inkov. Pred štiri sto leti so prebivalci teh krajev živeli drugače. Če bi človek prelistal knjigo španskega letopisca Pedra de Cieza de Leon, ki so jo natis-

nili leta 1553 v Sevilli, bi bral »o preobilici hrane«, »o plodni zemlji«, »o tropih lam in srn«, pa o »zajcih, jerebicah in ostali divjadi, kakor tudi o bogatih žetvah in neverjetnih kmetovavskih sposobnostih Inkov«.

S prihodom Špancev se je Indijanec spremenil iz gospodarja v navadnega delavca, tako na kmetih kot v rudnikih. Današnji Indijanec živi duševno in telesno v šestnajstem stoletju — in morda celo slabše, kot takrat. Šele sedaj se prebuja in zahteva večje pravice. Vedno pogosteje prihaja do uporov — in to še danes niso drugega kot navadni kmečki pulti, kakršni so pretresali Evropo pred stoletji. Saj so tudi bili Indijanci vse doslej — in so večji del še vedno — v položaju navadnih tlačanov.

Peru je dežela štiridesetih družin. Teh štirideset družin ali kakih štiri sto ljudi, ima v rokah vse, kar je v Peruju vrednega: zemljo, banke, maloštevilne tovarne, trgovino.

Lima je mesto iz pravljice: prelepe bele palače, čudovite cerkve, zeleni vrtovi in baročne španske palače. V predmestjih pa so »barriade«; revna predmestja, ki jim pravijo v Rio de Janeiru favele, v Montevideu »cantegrillas«, itd. Tu živijo pretežno Indijanci, ki se zadnja leta v vedno večjem številu selijo z visokih planot v mesto. »Indijanci so končno odkrili, kakšni reveži so,« mi je pripovedoval znanec. »Odkrili so, da je na 4000 metrov visokih planotah hladno in da tam nimajo kaj jesti.« Tudi na obali nimajo kaj jesti, toda na obali vsaj mraza ni...

Človek postane počasi prepričan, da so Indijanci pred štiri sto leti zares živeli mnogo bolje in da pri njih vdora civilizacije ni mogoče smatrati kot »zgodovinsko nujno zlo«, ampak jo je kvečjemu prištevati k največjim katastrofam, ki so kdaj prizadele kako skupino ljudi. Morda bo čez nekaj desetletij drugače; Indijanci so v veliki večini in prej ali slej si bodo pravice vzeli nazaj. Za danes pa ugotovitev brez dvoma velja. Zlasti, če človek prebira zgodovino Inkov in si ogleduje njihovo zapuščino.

Za robom gorskega sedla visoko nad tesno dolino, poraslo z džunglo, se skriva celo mesto. Brez streh je, mrtvo že stoletja, pa vendar takšno, kot je bilo. Tu sem so se, kot pravi legenda in trdijo zgodovinarji, umaknili zadnji inkovski principi in njihovi dvorjani, ko so kraljestvo zavzeli Španci. Ko so ženske izumrle — kosti so našli pokopane — so preživeli moški naložili zaklade, se odpravili v džunglo in brez sledu izginili.

Toda malo je starih civilizacij, ki bi bile pustile za seboj toliko sledov ali ki bi bile tako obogatile ostale ljudi. Peru, Ekvador in Bolivija so polne inkovskih trdnjav in palač, še danes uporabljajo marsikateri inkovski most, in inkovske ceste so še danes podlaga za sodobne poti, ali pa jih uporabljajo takšne, kot so bile. In zapuščina ostalim ljudem: vrsta pridelkov, ki jih danes človeštvo uživa po vsem svetu, je doma z Andov. Med temi tudi gozdne jagode!

Včasih so Inku, ki je vladal v Cuzcu, nosili z morja vsak dan sveže ribe. Danes potrebuješ z avtomobilom do morja dva dni...

Vsega tega ni več. Inki so propadli, ker njihov paternalistični red ni mogel nič proti vdoru evropskega srednjega veka. Res je, da so njihovi podložniki živeli bolje, kot pa živijo danes — toda če se bo današnji Indijanec zbudil iz stoletne otipelosti, se bo zbudil v dvajsetem veku. Drugače ne more biti.

Osrednje inkovsko kraljestvo s prestolnico v Cuzcu so Španci popolnoma izropali. Zlatih lam, ki so se pasle po zlati koruzi, ni več; požrla jih je nenasitna španska državna blagajna. Toda na severu, v Quitu, so zadnji Inki zaklade poskrili. Iščejo jih še danes. V vsakem hotelu sreča človeka, ki si je vtepel v glavo, da bo našel inkovski zaklad. Podjetnejši odhajajo v džungle na severu, v gorovja na jugu, sušijo jezera in stikajo po gorskih votlinah. Doslej niso našli še nič. Toda stikajo kljub temu.

Lov za zakladi je zelo soroden igranju na loteriji; in loterij je v celi Južni Ameriki na pretek. Račun za vsako kavo, ki jo popijete v bifeju, je hkrati tudi lote-

Peru: zadnja prestolnica Inkov Macchu pije-
chu — kamor so se zatekli, ko so Španci
premagali kraljestvo

rijski listek za najrazličnejše nagrade. Rezultati loterij so med najpomembnejšimi novicami dneva, prodajalne listkov so številnejše od trafik. Morda je to simptomatično: čim večja je revščina, tem bolj sanjajo ljudje o nenadni sreči, o tem, kako bi brez navora prišli do vsega tistega, česar nimajo. Samo, da se tam želje sučejo okrog najosnovnejših stvari...

Opisati vso Južno Ameriko je nemo-goče. Po še tako temeljitem proučevanju in še tako dolgotrajnem potovanju ostanejo, kot sem že rekel, samo drobci. Ali pa samo splošna slika. In ta ni lepa. Da se razumemo: ni lepa zaradi vse bede, ki se skriva za prečudovito fasado in razkošno naravo, za nasmehi ljudi in njihovo prijaznostjo.

Južna Amerika, pravijo geologi, je vulkanskega izvora. Tudi današnji popotnik ima občutek, da hodi po vulkanskih tleh — toda samo zaradi neizmerne energije, ki se sprošča prav danes, in za katero še ne ve nihče, v katero stran bo udarila. Vulkan so danes v Južni Ameriki — ljudje.

A. Furlan

Leopold Stanek

NAPISI NA LECTOVIH
SRCIH

Za šopek, ki sem ti ga dala,
ne smeš mi, dragi, reči: hvala!
Če ga zaliva srčna kri,
se vekomaj ne posuši.

Križem po polju
pota gređo,
meni in tebi
vozel pleto.

Plevejo, plevejo
mlade plevice,
kosci zavriskajo,
rdeče je lice.

Pozimi, pozimi,
ko zmerom sneg gre,
nevestico primi
lepo za roké.

Sneg je zamedel
gorice, polje,
pot bom naredil,
šel bom do nje.

Tjakaj bom gazil,
gaz bo ozkà,
potlej bom pazil,
da bo za dva.

Petstoletnica ljubljanske nadškofije

V letu 1962 smo proslavljali petstoletnico ustanovitve ljubljanske škofije, to je dobo, odkar je papež Pij II. 6. septembra 1462 izdal bulo o ustanovitvi novega cerkvenega ozemlja. Važne obletnice se je spomnila tudi sveta stolica in dvignila ljubljansko škofijo v nadškofijo.

Slovensko ozemlje je ob času pokristjanjevanja zaradi misijonskih sporov med tedanjima najmočnejšima središčema krščanstva-Oglejem in Solnogradom- razdelil cesar Karel Veliki leta 811 na dve polovici, ki ju je mejila reka Drava. Južni del so dobili oglejski patriarhi, severnega pa solnograški nadškofi. Obojno ozemlje je bilo pred naselitvijo Slovencev že krščansko, bile so škofijske stolnice v Potoviu, Celei in Aemoni. Toda val poganških Slovencev jih je zatrl, škofi so zapustili svoja mesta in maloštevilni preostali staroselci se niso mogli dalj upirati poganjskim Slovincem.

Tujerodni misijonarji niso v začetku dovolj obvladali slovenščine in so se pri poučevanju posluževali zapiskov s prevodi raznih molitvenih obrazcev. Tako so nastali najstarejši zapisi slovenske besede in hkrati pričevanje o misijonski delavnosti na naših tleh. Najstarejši so brižinski spomeniki, obrazci za splošno spoved, zapisani verjetno pred letom 1000. Predloga jim je bila mnogo starejša, najbrž še iz misijonskega delovanja sv. Cirila in Metoda v Panoniji v 9. stoletju. Precej pozneje, okoli 1390 so bili zapisani obrazci za očenaš, zdravomarijo in apostolsko vero v okolici Kranjske gore, ki se imenuje po nahajališču celovski rokopis. Tretji spomenik starodavne preteklosti je stiški rokopis, ki je ohranil slovensko molitev pred pridigo, molitev Češčena bodi kraljica, prvo kitico ljudske cerkvene pesmi »Naš Gospod je od smrti vstal« in splošno spoved, ki je različna od brižinske. Ta rokopis je nastal v začetku 15. stoletja.

Dušnemu pastirstvu so se po pokristjanjenju posvetili tudi samostani, ker maloštevilni duhovniki na obsežnih župnijah niso mogli doseči svojih vernikov. Najstarejši samostan je bil cistercijski

v Stični, ustanovljen 1136. Menihi so dobili sčasoma v last skoro vso Dolenjsko. Oni del, od hrvaške meje sem, pa so imeli menihi istega reda v Kostanjevici od 1234 dalje. Na Gorenjskem se imele velika posestva dominikanske redovnice v Velesovem, ki so od ustanovitve 1238 vzdrževale vzgojevališče za plemiška dekleta. Istemu poklicu sta se posvetila samostana klaričinj v Mekinjah pri Kamniku (ustanovljen 1300) in Škofji Loki (ustanovljen 1351). Mestnemu in podeželskemu prebivavstvu so se posvečali frančiškani (1233) in avguštinci (1329) v Ljubljani. Bolj v molitev in ne toliko v zunanje delovanje so usmerjali svojo skrb kartuzijani v Bistri (1255), ki so imeli v posesti velik del Notranjske. Poleg vseh teh so bili še križniki, ki so imeli od okoli 1247 sedež v Ljubljani, kjer so imeli bolnišnico in oskrbovavnico za gobavce ter šolo za dečke in deklice. Njim je pripadala od 1256 tudi vsa Bela krajina. Šole so bile gotovo tudi po samostanih in na sedežih večjih župnij.

Oglejska cerkvena organizacija je temeljila na obširnih župnijah, ki so bile povezane v arhidiakonate. Za slovensko ozemlje so bili štirje: kranjski, obsegajoč Gorenjsko z Ljubljano in Cerknico, dolenski v dolini Kolpe, Krke z njenimi pritoki in Mirne, savinjski, ki je obsegal Štajersko južno od Drave in del jugovzhodne Koroške ter koroški, z večjim delom Koroške južno od Drave.

Arhidiakone so volili duhovniki določenega območja. Njim so patriarhi večkrat brez uspeha hoteli omejiti razne pravice, ki so si jih dobili od njih ali pa so si jih prisvojili. Enake, če ne še večje pravice, so uživali na svojih ozemljih samostanski predstojniki. To so bili opati gornjegrajskega, stiškega, vetrinjskega in podkloštrskega samostana. Tem so se pridružili proti koncu 15. stoletja še ribniški arhidiakoni. Njihova oblast je bila toliko večja, kolikor bolj so bili oddaljeni od patriarhovega sedeža. Na svojih sedežih so vzdrževali več duhovnikov, ki so jim pomagali pri dušnem pastirstvu. Njih naloga je bila sklicevati duhovnike na posvetovanja in

jih nadzorovati, razsojati v prvi stopnji razne pravne zadeve in vzdrževati šole.

Svojo moč in ugled so arhidiakoni začeli izgubljati, ko je patriarh postavil v slovenskih deželah stalnega generalnega vikarja. Ta je večinoma prebival v Ljubljani. Tako je bilo približano cerkveno središče arhidiakonom in niso mogli več popolnoma samovoljno nastopati.

Hud udarec je zadel oglejsko patriarhijo, ko so 1420 zasedli Benečani njeno ozemlje in patriarhom odvzeli svetno oblast. Tedaj so avstrijski vladarji zaprli mejo, ki naj bi branila Benečanom prodiranje v njihove pokrajine. Zadnji patriarh s svetno oblastjo, Ludvik II. Teck, je bil bolj vojak kot duhovnik. Pri izvolitvi še ni imel mašniškega posvečenja. Zato ga papež tudi ni potrdil. Zategadelj je cerkveno upravo izročil oglejskemu kaplitju, sam pa se je do smrti neuspešno boril za pridobitev izgubljene svetne oblasti. Svoj dvor je imel nekaj časa na celjskem grofovskem dvoru. Zato je bil naklonjen Celjanom. Tisti čas se je zapletel v spor z benediktinskim samostanom v Gornjem gradu. Opatu je hotel odvzeti čast arhidiakona in pravico oddajanja župnij. Opat pa se je proti tej nameri pritožil papežu in uspel. Ta spor je odločal stališče Gornjega gradu v poznejših dogodkih.

Skoro istočasno je zasedal cerkveni zbor v Baslu. Udeležil se ga je tudi patriarh Ludvik II., ki je bil tedaj že potrjen od papeža. Na koncilu se je veliko trudil, da bi dobil povrnjeno svetno posest. To mu pa ni uspelo. Po smrti papeža Martina V. se je zapletel v hud spor z njegovim naslednikom Evgenom IV. Ker je bil ta po rodu Benečan, ga je patriarh v sovraštvu do njih obdolžil, da je sporazumen z ukinitvijo njegove države. Začel je proti njemu oster boj, ki ga je še stopnjeval, ko je papež 1438 prestavil cerkveni zbor v Ferraro. Baselski zbor je bil s tem ukinjen, toda tega ni priznala nasprotna stranka. Odstavila je Evgena IV. in prešla v razkol. V njem se je znašla tudi oglejska patriarhija. Kmalu nato pa je Ludvik II. umrl.

Novoizvoljeni baselski papež Feliks V. je imenoval za patriarha Aleksandra Zi-

emcovskega, pravi papež pa Ludvika III. Scarampo. Ta si razen v beneškem delu patriarhije ni mogel pridobiti priznanja, v avstrijskem delu pa se je močno utrdil zaradi sorodstvenih vezi s cesarsko hišo protipatriarh Aleksander. Po njegovi skorajšnji smrti 1444 mu je sledil Lovrenc Lichtenberg, ki pa ni bil posebno priljubljen. Avstrijskemu delu patriarhijske duhovščine je razkol začel presedati in se je vedno bolj navezovala na pravega patriarha Ludvika III. Njej na čelu je stal gornjegrajski samostan, ki ni mogel pozabiti krivice, prizadejane po prvem razkolniku, Ludviku II. Kljub Lovrenčevi smrti razkola še ni bilo konec. Baselski zbor je imenoval v Ljubljani stolujočega oglejskega generalnega vikarja, pičenskega škofa Martina, za patriarhijskega upravitelja, dokler ne bi bil izvoljen novi patriarh. Po končanem razkolu ga je pravi patriarh Ludvik III. zaradi splošnega ugleda potrdil v službi, ker je uvidel, da zaradi zaprte meje ne more upravljati avstrijskega dela patriarhije. Škof Martin je 1456. umrl v Ljubljani in bil pokopan v cerkvi sv. Nikolaja.

Z njegovo smrtjo je nastala v cerkvenem življenju patriarhije praznina. Zapolnila sta jo cesar Friderik III. in papež Pij II. Ta je bil več let cesarjev tajnik in pozneje papeški diplomat na cesarskem dvoru. Osebnostno je ponovno spoznal naše dežele. S cesarjem ga je družilo prijateljstvo in zavedajoč se, da bo papež potrdil njegovo ustanovo, je cesar 6. decembra 1461 izdal v Gradcu listino o ustanovitvi ljubljanske škofije, ki naj bi obsegala nekdanji župniji Šentpeter v Ljubljani in Šentjerneji na Dolenjskem. Iz šentpeterske župnije so takoj izločili mestno ozemlje za novo župnijo, ki je bila ustanovljena pri podružnici sv. Nikolaja in obenem povzdignjena za stolnico. Pri njej je ustanovil še proštijo, dekanijo, 10 kanonikatov in štiri vikarijate. Enega od kanonikov je lahko imenoval vsakokratni škof, druge pa cesar. Cesarsko listino je papež res potrdil z bulo 6. septembra 1462. Z njo je Pij II. določil prvotni obseg ljubljanske škofije in odredil, da se izvzame iz neposredne oblasti oglejskega patriarha. Vendar ob dohodkih obeh župnij ne bi moglo

živeti toliko novih dignitarijev. Zato je cesarska listina vtelesila prošnji radovljiško, dekaniji pa šentviško župnijo. Škof je imel posestva v Gornjem gradu, vse druge župnije pa, ki jih je imela škofija do jožefinske razmejitve: Vodice, Šmartin pri Kranju, Naklo, Sora, Svibno, Kranj, kaplanija sv. Petra na Pšati, Gornji grad, Škale, Braslovče, Pilštajn, Sv. Mihael pri Pliberku in Sv. Nikolaj pri Beljaku, niso bile takoj spočetka izvzete iz ozemlja patriarhije in dodeljene novi škofiji, temveč so prišle druga za drugo v last novi škofiji po zastavljanju pravic novih lastnikov.

Istočasno z ustanovitvijo nove škofije je bil za njenega prvega nadpastirja imenovan cesarjev dvorni kaplan Sigismund Lamberg. Čeprav je bil po navadi tistih časov bolj izobražen v humanističnih vedah kot v bogoslovju, je vendar slovel po svoji pobožnosti. Osebnostno se je prizadeval v dušnem pastirstvu, ki ga je vršil kot župnik v Šmartinu pri Kranju. Ko je pozneje postal cesarjev kaplan, je na dvoru spoznal Eneja Silvija Piccolominiya, poznejšega papeža Pija II. To mu je gotovo pripomoglo do škofovskega sedeža, ki mu je sicer prinesel čast, toda tudi obilo križev in težav. Takoj spočetka se je moral boriti proti nevolji patriarha, ki mu ni šla v račun njegova škofija, in zlasti z benediktinci v Gornjem gradu, ki se niso hoteli podrediti novemu škofu. Nasprotje se je tako zaostriilo, da so menihi izropali samostan in pustili škofu le golo zidovje. Kljub poznejšemu pobotanju pa ni bilo obetov na mirno sožitje in škof je 1473 dosegel pri papežu Sikstu IV., da je samostan razpustil in v njegovih prostorih ustanovil kolegij svetnih duhovnikov, ki so se posvetili dušnemu pastirstvu.

Do svoje smrti 1488 je v Ljubljani pozidal škofijski dvorec in si prizadeval za notranjo okrepitev nove cerkvene organizacije. Pokopan je bil najprej v ljubljanski stolnici, 1678 pa so njegovo truplo prepeljali v rodbinsko grobnico v grad Kamen pri Begunjah.

Za Lambergom je sedel na ljubljanski škofijski sedež 22 letni mladenič Krištof Rauber, ki je vodil njegovo usodo dolgih 43 let. Zaradi vsestranskih sposobnosti ga je cesar uporabljal za mnogotere službe,

da je bil zaradi njih več odsoten iz svoje škofije, kot pa je prebival v njej. Bil je upravitelj admontske opatije in sekovske škofije, diplomat, vojskovodja, upravni uradnik in podobno. Ob koncu njegovega življenja se je začel razlivali po Evropi val odpora proti katoliški Cerkvi, ki ga je sprožil v Nemčiji Martin Luther. Zajel je tudi naše kraje. Škofa Rauberja je to prisililo, da je 1523 prepovedal širjenje teh nauk po ljubljanski škofiji in nekaj let za tem izdal ostre ukrepe proti nepokornem. Vendar je njegovo prizadevanje ostalo le list papirja, ker je izvajanje odredb prepustil sodelavcem, sam pa je bil z najodličnejšimi poborniki novih idej v prijateljskih stikih. Ni spoznal niti glavnih razširjevalcev novega nauka, ki so bili med njegovimi sodelavci, ljubljanskih kanonikov Mertliza in Wienerja ter Vergerija, s katerim se je celo spoprijateljil na cesarskem dvoru.

Zaupljivo razmerje do novovercev je nadaljeval tudi njegov naslednik Franc Kacijanar. Za njegove vlade je prišel za stolnega pridigarja v Ljubljano Primož Trubar, ki je bil že tedaj razvpit kot novodobni pridigar. Šele na zahtevo deželnega glavarja ga je moral 1540 izgnati.

Odločnejše je nastopil proti luteranom v ljubljanski škofiji šele prvi neplemič na škofijski stolici, Urban Tekstor. Od 1544 dalje je začel uporabljati protiluteranske ukaze deželnih oblasti, dal zapreti kanonika Mertliza in Wienerja, Trubarja pa, ki se je tedaj mudil v Šentjernejju kot vikar, ni dosegel, ker je prej zbežal v Nemčijo. Škofovo delovanje je bilo usmerjeno v odstranjevanje razširjevalcev novega nauka, ni pa poskrbel, da bi se stari nauk poglobil in utrdil med ljudstvom. Enako sta delovala tudi njegova naslednika Peter Seebach in Konrad Glušič. Prvi je bil neprizadeven in je dopustil, da so luterani popolnoma nadvladali javno mnenje, drugi pa miroljuben in je hotel živeti z vsemi v prijateljstvu. Čeprav je bilo pod njegovo vlado započelih nekaj akcij proti protestantskim predikantom, ni niti resno mislil na izvajanje odlokov tridentinskega cerkvenega zbora, ni vizitiral škofije in ni skrbel za cerkveno disciplino. Delo je prepuščal drugim in čeprav je bilo tedaj med

ljudmi že 18 protestantskih knjig v slovenščini, je šele pod njegovo vlado, toda brez njegovega prizadevanja, izšel prvi katoliški slovenski katekizem izpod peresa opata kostanjeviškega samostana, Lenarta Pacherneckerja, leta 1574.

Z Glušičevo smrtjo se je boj za pravo staro vero šele okreпил. Nadarjeni in izobraženi Boltežar Radlič, ki je slovel daleč okoli, bi gotovo uspel v načrtih, če ga ne bi pokosila smrt že v prvem letu škofovanja. Njegovo delo je nadaljeval Janez Tavčar, ki je v obilici poslov, ki jih je imel kot nadvojvodov namestnik v Gradcu, zavrnil napredovanje luteranstva in pripravil pot najodločnejšemu borcu za pravo vero, Tomažu Hrenu. Rojen kot protestant iz ljubljanske meščanske hiše, je užival dobro katoliško vzgojo, ki mu jo je posredoval njegov stric. Po hudi boleznii se je odločil za bogoslovje, ki ga je dovršil pri jezuitih v Gradcu. Po vrnitvi v Ljubljano je postal kanonik, stolni pridigar, stolni dekan in končno škof. Pri njegovem delu so mu bili v veliko pomoč jezuiti, ki so prišli v Ljubljano leto pred njegovim nastopom. Pri zatiranju protestantizma se je posluževal uradnih sredstev, ki so mu jih nudili tedanji zakoni. Sicer je izganjal protestante, jim zaplenil premoženje, toda obenem je slovel kot izboren dušni pastir, ki je z govorno slovensko besedo utrjeval katoliško vero. Vendar mu je to bilo premalo in je hotel razširiti katoliški nauk podobno kot njegovi nasprotniki svojega. V sodelovanju z jezuitom Janezom Čandikom je izdal knjigo nedeljskih listov in evangelijev, druge knjige pa, ki jih je imel v načrtu, niso prišle na svetlo zaradi vsestranskih naporov. Po ohranjenih zapisih razbiramo njegovo velikansko delo, ki ga niso ovirali le napadi protestantov, temveč tudi nerazumljivo nezaupanje cerkvenih oblasti. Skoro ves čas vladanja je imel težave z oglejskim vizitatorjem, tržaškim škofom Ursinom De Bertisom, ki je hotel okrniti meje sodnosti ljubljanske škofije, papeškima vizitatorjema Sikstom Carcanom in nuncijem Salvagom, ki sta mu metala polena pod noge, kjer je bilo le mogoče, in še mnogo manjših. Toda škof Tomaž Hren je vendar šel svojo pot. V Ljubljani je

zgradil kapucinom samostan, da bi med preprostim ljudstvom širili pravo pobožnost, pospeševal je umetnost v vseh njenih panogah, zlasti glasbeno. V ljubljanski stolnici so pod njim izvajali najsodobnejšo glasbo in na vseh shodih je skupaj z ljudstvom prepeval tudi cele noči ljudske nabožne pesmi. V načrtu je imel izdajo pesmarice, toda načrt je šel z njim v grob. Bil je navdušen Slovenec, ki slovenščine ni rabil zgolj za širjenje nauka, temveč mu je bila slovenska beseda globoko zakoreninjena v srcu. Zato niso nič čudne njegove besede, ki jih je zapisal v svoj dnevnik: »Naša sveta slovenska beseda« in več podobnega.

Kot se običajno dogaja, ni bilo za močno osebnostjo Tomaža Hrena, ki je umrl 1630, skoro 150 let niti približno enakega moža na prestolu ljubljanskih škofov. Neposredno mu je sledilo sedem tujerodnih škofov, ki niso razumeli slovenščine. Ta čas se je v likovni umetnosti, stavbarstvu in književnosti razvil živahni baročni slog. Slovenska književnost pa žal pri tem ni nič sodelovala. Pod škofom Rabatto je izšel ponatis Hrenovih evangelijev in listov, ki je tudi dovolil duhovnikom, da smejo uporabljati Dalmatinovo biblijo za pripravo na pridige. Zaradi kulturne dejavnosti pa je omeniti škofa S. Herbersteina, ki je z drugimi duhovniki ustanovil prvo javno knjižnico v Ljubljani.

Mnogo bolj se je barok uveljavil v likovni umetnosti in stavbarstvu. Biser te umetnosti je sedanja ljubljanska stolnica, ki stoji na mestu 1704 podrtih stare stolnice, nekdanje podružnice šentpeterske župnije. Prvotna cerkev je bila v osnovi romanskega sloga, ki so jo po mnogih popravilih gotizirali in zob časa jo je toliko načel, da bi jo bilo treba do temelja popraviti ali pa na novo pozidati. Odločili so se za zadnje in zrasla je na starem mestu sedanja veličastna cerkev. V istem času so pozidali še Križanke, uršulinsko in šentjakobsko cerkev. Ljubljana je z drugimi baročnimi spomeniki in stavbami postala na mah baročna, kar se vidi zlasti sedaj, ko postopoma obnavljajo te umetnine. Versko življenje pa se je vedno bolj izživljalo v bratovščinah in shodih, ki jih je bilo vedno več. Zasebno versko življenje

je skoro prenehalo, vse se je odvijalo v več ali manj množičnih verskih slovesnostih, ki so terjale tudi veličastne cerkve.

Kot odpor proti temu razkošju in verski površnosti so se po Evropi razširili nazori, ki so bili sprva vse hvale vredni, pozneje pa so se sprevrgli v skoro očitna krivoverstva. Odsev teh je bil v Avstriji jožefinizem, ki je hotel poenostaviti cerkveno življenje, odpraviti veličastne slovesnosti pri bogoslužju, dati svetni oblasti več vpliva v cerkvenih zadevah in dvigniti oblast škofov na račun papeževe učeniške dolžnosti. Med odličnimi zastopniki te smeri je bil ljubljanski škof Karel Herberstein, osebno neoporečen mož, ki si je postavil za cilj svojega delovanja spoznanje resničnega, edinega Boga in Jezusa Kristusa, zveličanje duš, povzdigo nравnosti in časti svojih duhovnikov. Zato je dovoljeval svetni oblasti, da je dobila oblast nad zmanjšanjem cerkvenih obredov, omejeval je papeževo oblast nad škofi, ki so bili po njegovem odgovorni le Bogu, dokler se ne odmaknejo od cerkvenih zakonov. Bil je nasprotnik redovnikov, cerkvenih bratovščin in je hotel usmeriti cerkveno življenje bolj v notranjost, zunanost pa je odklanjal.

Zunanji izraz tega hotenja je njegovo pastirsko pismo iz leta 1782, kjer je uveljavljal jožefinski nauk o verski strpnosti. Pismo mu je nakopalo preiskavo v Rimu in papeževo nenaklonjenost, ki se je zlasti pokazala, ko ga ni hotel potrditi za nadškofa, vzlic cesarjevemu predlogu. Spor ni bil razčiščen vse do njegove smrti.

Vendar so se za njegove vlade zgodile pomembne stvari. Začelo se je živahno slovstveno delovanje v slovenščini in bila je ustanovljena komisija za prevod vsega sv. pisma. Ukinjeno je bilo 13 samostanov, ustanovljenih pa 25 župnij, 25 kaplanij in 172 lokalnih kaplanij. Škofija se je ozemeljsko zelo spremenila. Leta 1786 je škof odstopil župnije na Koroškem in Štajerskem krškemu in lavantinskemu škofu, naslednjega leta pa je dobil vse kranjske župnije, ki so bile tedaj še podrejene goriški nadškofiji.

Herbersteinov naslednik Mihael Brigido je šele lahko uveljavil vse te spremembe s papeškim dovoljenjem in 1792 pridobil

še pet goriških župnij za ljubljansko škofijo, in je tudi nadaljeval s prizadevanji za prevod sv. pisma. Ljubljana je tedaj doživela čast, da je bil njen duhovni voditelj povišan v nadškofa, škofija pa v nadškofijo, katere trajanje pa je prenehalo z Brigidovim odhodom iz Ljubljane. V času avstrijsko-francoskih vojn mu je sledil Anton Kavčič; tedaj je dobila škofija svoj največji obseg. Za tri leta, od 1811 do 1814, je dobila zahodno polovico Koroške in tri dekanije na Tirolskem, izgubila pa je župnijo Bela peč, ki je pripadla videmski nadškofiji. Po odhodu Francozov se je njen obseg spet skrčil na prejšnje ozemlje.

Zadnji tujerodec in tudi zadnji zastopnik že preživelega jožefinizma na ljubljanskem škofijskem sedežu je bil Dunajčan Avguštin Gruber. Bil pa je izjema med vsemi dotedanjimi tujci, saj se je začel takoj ob nastopu učiti slovenščine in je v njej napredoval toliko, da je lahko pridigal. Razvijal je široko dejavnost za slovenščino, šolstvo, muzej in bil nad vse dobrodelen.

Odločno je začel rušiti miselnost jožefinizma s pomočjo frančiškana Pashala Škerbinca, poznejšega ameriškega misijonarja Friderika Barage in duhovnika Luke Jerana škof Anton Alojzij Wolf (1824–59). Po njegovih navodilih so začeli učiti proti mrkemu rigorizmu veselo pobožnost s sočutjem za grešnikove slabosti. S tem so iztrgali vernike izpod jarma jožefinizma, ki je pritiskal vernike nad petdeset let. Škofija se je pod njim spet povečala leta 1830, ko je dobila iz tržaške škofije postojnsko in trnovsko dekanijo, iz goriške pa vipavsko. Ustanovljena je bila ilirska cerkvena pokrajina s središčem v Gorici, katere sufragani je postal tudi ljubljanski škof, ki je bil do tedaj podrejen neposredno sv. stolici. S pripojitvijo župnije Motnik je bilo za sto let zaključeno ozemeljsko spreminjanje škofijskih meja.

Škof Wolf bi imel v slovenski cerkveni zgodovini častno mesto že zaradi verskega delovanja. Še bolj ga pa povzdigne, da je bil med največjimi meceni. Ustanovil je 1846 deški vzgojni zavod Alojzijevišče, kjer je našla vzgojo, stanovanje in kruh velika večina slovenskih dijakov. Poskrbel je za novo izdajo sv. pisma in izdal na

svoje stroške epohalni nemško-slovenski in slovensko-nemški slovar. Njegovo delo sta nadaljevala Jernej Vidmar in Zlatoust Pogačar, ki si je zlasti prizadeval dvigniti veselje do znanosti med duhovništvom. Ustanovil je Slovenski cerkveni list in nemški Bogoslovni list ter škofijski list, kjer je izdajal navodila za poglobljeno obravnavanje cerkvene discipline. Njegova je tudi pobuda za raziskovanje lokalne cerkvene zgodovine, ki ji je dal prostor v škofijskem listu. Nič manj pomembno delo je ustanovitev Cecilijanskega društva, ki naj bi gojilo pravo cerkveno petje.

Po splošnem mnenju je bil škof Pogačar zares vsem vse. Pri tem je pač nekoliko zanemaril načelnost v katoliškem nauku, ki se je začela krhati z nastopom liberalizma. Zato je poudaril najodličnejše mesto katoliškega nauka v vsem javnem življenju njegov naslednik Jakob Missia, ki pa je v svojih načelnih mislih postal pozneje nekoliko enostranski. Svoje misli je razvil na katoliškem shodu leta 1892, hkrati pa je poglobil versko življenje zlasti med bogoslovci in duhovniki. S svojimi nazori je povzročil pravo ločitev duhov, zato je bil deležen silovitih napadov nasprotnikov, kar se je zlasti pokazalo v romanu Ivana Tavčarja »4000«, kjer je pisatelj ironiziral škofa in druge nosivce katoliške ideje v Sloveniji. Napeto ozračje se je pomirilo šele, ko je odšel 1898 v Gorico za nadškofa, kjer je postal tudi prvi slovenski kardinal.

Vsa javnost je zato nestrpnost pričakovala pomiritve od njegovega naslednika Antona Bonav. Jegliča, ki je po šestnajstletnem službovanju v Bosni zasedel ljubljansko škofijsko stolico. Upanje javnosti ni varalo. Takoj se je lotil organiziranega delovanja in življenja duhovnikov in vernikov, postal mecen slovenskega šolstva, bil branivec narodnih pravic in pisatelj vrste knjig verske in versko-vzgojne vsebine. Škofijski list je takoj začel izdajati zgolj v slovenščini in vodil tri škofijske sinode. Najbolj pa se je izkazal z ustanovitvijo prve slovenske gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano, za katero je dal izobraziti profesorje in pripraviti slovenske učne knjige.

Za njegove vlade je bila zaradi nesrečnih mej po prvi svetovni vojni izvedena odcepitev dekanij Idrija in Vipava nadškofiji v Gorici, dekanije Postojna škofiji v Trstu, dekanije Trnovo škofiji na Rijeki in župnije Bela peč nadškofiji v Vidmu. Ljubljanska škofija je dobila iz goriške nadškofije Davče pri Sorici, od krške pa župniji na Jezerskem in na Ravnem. Obenem je bila škofija izločena iz ilirske cerkvene pokrajine in podrejena neposredno sv. stolici.

Utrujen od 32 letnega škofovanja se je škof Jeglič umaknil v pokoj. Umrl je leta 1936 v visoki starosti 86 let.

Sledil mu je Gregor Rožman, ki pa ni bil dorasel časom druge svetovne vojne. Ob osvoboditvi je zbežal iz dežele, vojaško sodišče ga je v odsotnosti obsodilo na ječo in umrl je kot begunec v Ameriki.

Za razbitine, ki jih je pustila vojna, je bilo treba najti povezovavca. Izredni časi rodijo tudi izredne ljudi. To je sedanji nadškof ljubljanske nadškofije Anton Vovk. Je zadnji pranečak pesnika Franceta Prešerna. Njegova dušnopastirska pot je po mejnikih kratka. Kot kaplan je bil tri leta v Metliki in dve v Trziču, kjer je bil pozneje 12 let župnik. Povsod je pustil za seboj še danes vidne sledove delovanja. Ko so ga 1940 poklicali v Ljubljano za kanonika, je bilo njegovo delo skozi vso vojno posvečeno duhovnikom beguncem, za katere je zbiral in delil pomoč. V zadnjem letu vojne je postal še rektor semenišča in je kot najmlajši kanonik moral sprejeti 1945 službo generalnega vikarja, ker so vsi drugi odklonili to breme. Dobro leto na to je bil imenovan za naslovnega škofa in posvečen. Vse do leta 1959, ko je postal po smrti škofa Rožmana pravi ljubljanski škof, je v velikih križih in težavah vodil škofijo in gotovo nemalo je njegova zasluga, da je papež Janez XXIII. 22. decembra 1961 imenoval njega za nadškofa, škofijo pa povzdignil v nadškofijo, ker po papeževih besedah ni »ljubljanska stolica samo po starosti zelo odlična, marveč se je brez prenehanja odlikovala tudi po duhovnih delih vernikov in po zvestobi do apostolskega sedeža in rimskih škofov bodi v sreči bodi v nesreči«.

Modest Golia

Ob vesoljnem cerkvenem zboru

Ko je jeseni 1958 papež Pij XII. podlegel nagli bolezni in je 28. oktobra istega leta novi papež Janez XXIII. prevzel pastirsko službo v vesoljni Cerkvi, se je kmalu pokazalo, da sprememba v vrhovnem vodstvu Cerkve pomeni za svetovno javnost velike odločitve. Komaj nekaj mesecev po izvolitvi, ravno ob sklepu molitvenega tedna za zedinjenje kristjanov, dne 25. januarja 1959, je papež Janez XXIII. osebno prišel v baziliko sv. Pavla, kjer se je udeležil pontifikalne maše, po maši pa je v benediktinskem samostanu poleg bazilike na nenapovedanem tajnem konzistoriju naznanil svoje tri velike odločitve: da bo sklical sinodo za mesto Rim, da bo pozval svet na vesoljni cerkveni zbor in da bo po objavi celotnega zakonika za vzhodno Cerkev preuredil splošno cerkveno zakonodajo.

Papežev razglas treh tako pomembnih sklepov, ki nanje javnost ni bila pripravljena, je potrdil predvsem slutnjo in napovedi, da bo pontifikat Janeza XXIII. posvečen prizadevanju za obnovitev edinstva v Kristusovi Cerkvi. Ta papežev namen je bil očiten že v njegovem prvem nagovoru po vatikanskem radiu in iz njegove prve božične poslanice. Nihče pa seveda ni domneval, da hoče vrhovni poglavar Cerkve že sedaj svojo voljo izraziti v tako daljnosežnih odločitvah, ki bi utegnile bistveno spremeniti tok cerkvene zgodovine. Ves krščanski svet se je zavedel, da se pripravljajo veliki dogodki in ves krščanski svet je živo spremljal priprave nanje, predvsem na vesoljni cerkveni zbor. Nekako izhodišče bodočega koncila bi lahko iskali v prvi papeževi programatični okrožnici *Ad Petri Cathedram* z dne 29. junija 1959, v kateri razlaga papež trojno geslo svojega pontifikata: resnico, edinstvo in mir, vsa tri gesla pa pod glavnim vidikom, da se v Cerkvi izpolni Jezusova oporoka, ki poziva, naj bodo »vsi eno, kakor si ti, Oče, v meni in jaz v tebi, da bodo tudi oni v nama eno, da bo svet veroval, da si me ti poslal« (Jan 17, 21). V tem smislu poziva Janez XXIII. vse kristjane, naj obnove prvo

dobo Cerkve, čas prvih koncilov, zemljo pa naj napolni tako soglasje, kakor je med svetniki v nebesih. Okrožnico preveva kar najbolj dobrohotno in ljubeznivo razpoloženje do ločenih kristjanov. Po vsem tem ne more biti nikakega dvoma, da je želel novi papež z vso možno odkritostjo in prisrčnostjo pripraviti najugodnejša tla za obnovo edinstva v Cerkvi. To je razvidno

Papež Janez XXIII.

tudi iz odmevov na sklicanje vesoljnega cerkvenega zbora ne le med katoličani, ampak tudi med protestanti in pravoslavni, ki se oboji žele udeležiti koncila ne le kot opazovavci in poslušavci, ampak kot predstavniki Cerkva, ki si žele zblizanja. Navedimo samo odziv carigrajskega Atenagorasa I., najuglednejšega predstavnika pravoslavja: »Ta klic — klic k edinstvu Cerkvá — njegove svetosti poglavarja rimske Cerkve, ki ga bratsko pozdravljamo, si razlagamo kot jasno spoznanje o potrebnosti srečanja in str-

nitve duhovnih sil, ki jih predstavlja božja ustanova Kristusove Cerkve, seveda ne v stanju razdvojenosti in nesloge, v katerih je že stoletja, ampak v zgledni in zaželeni enotnosti, ki jo je Gospod Cerkvi namenil in naklonil ... Zato smo prepričani, da morajo ta klic spremljati taka nujna in praktična dejanja in prizadevanja, ki dokazujejo skladnost besed z dejanji, za zdaj vsaj pri praktičnem delu in v duhu enakosti, pravičnosti, duhovne svobode in obojestranskega spoštovanja. Tako torej ... sodimo, da se bo ... tudi sveta rimska Cerkev obrnila na Vzhod. To želimo in pričakujemo od njegove svetosti novega rimskega papeža Janeza XXIII., ki ga osebno tako dobro poznamo, ljubljeneega in cenjenega v naših krajih, kot željo vsega sveta ...»

Glavna vprašanja, ki jih bo obravnaval vesoljni cerkveni zbor, so edinost krščanskih Cerkva in prilagoditev Cerkve sedanjemu času. Ta — 2. Vatikanski vesoljni zbor, naj bi v nekem smislu začel tam, kjer so na 1. Vatikanskem vesoljnem zboru leta 1870 nehali; takrat so sprožili vprašanje cerkvene hierarhije, niso ga pa do kraja rešili. Program vesoljnega cerkvenega zbora bo gotovo obširen, udeležilo se ga bo več kot 3000 dostojanstvenikov katoliške Cerkve, kardinalov, škofov, prelatov, opatov in redovnikov. Zbor bo trajal gotovo več mesecev. V svojem »Motu Proprio«, s katerim je določil dan začetka vesoljnega zbora, se obrača papež še enkrat na vernike, naj molijo za uspeh koncila. Oživiljenje božjih moči, zasidranih v Cerkvi in njihovo močnejše izžarevanje na človeške duše, je označil kot zaželeni cilj koncila. Namen koncila je papež Janez XXIII. označil z besedami: »V trenutku, ko se na več straneh plemenito in uspešno trudijo, da bi vzpostavili vidno edinost vseh kristjanov, sledeč željam božjega Odrešenika, je povsem naravno, da prihodnji vesoljni cerkveni zbor pokaže prve sadove jasnosti v nauku in medsebojni ljubezni, ki naj prebudijo pri naših ločenih bratih še bolj živo željo po vrnitvi v toliko zaželeno edinost in ki naj pripravijo pot do tega cilja ... Prihodnji vesoljni cerkveni zbor je dalje sklican

zato, da svetu, ki je zašel in je zmeden, prestrašen in nenehoma ogrožen zaradi vedno novih in strašnih sporov, ponudi vsem ljudem dobre volje priložnost, da si zasnujejo miroljubne misli in besede: mir morejo podeliti predvsem duhovne in nadnaravne resnice, človekova pamet in vest, kakor jih razsvetljuje in vodi Bog, Stvarnik in Odrešenik človeštva ... Zato upamo, da bo blagodejni vpliv sklepov vesoljnega cerkvenega zbora s Kristusovo lučjo razsvetlil in prepojil s silno duhovno močjo vse človeške duhove, z njimi pa tudi kolektivno povezanost človeških dejavnosti.«

Sklicanje vesoljnega cerkvenega zbora spremlja ves krščanski svet. O koncilu pišejo katoličani in protestanti, pravoslavni in anglikanci ne le članke, ampak tudi knjige, ki poudarjajo pomen koncila, njegovo vlogo za reformo v Cerkvi, za zблиževanje z drugimi Cerkvami, za prilagajanje Cerkve času in njegovim potrebam, za edinost krščanskih cerkva, za mir v svetu, za poglobitev krščanskega nauka, za slovesno in veselo veroizpoved vsega krščanskega sveta v živega Boga, gospodarja vesolja in zgodovine. Ko bodo te beležke o vesoljnem cerkvenem zboru natiskane, bo zbor še trajal in krščanski svet bo z velikim zanimanjem sprejel na znanje vse, kar bo koncil povedal, vse, kar bo v korist vesoljni širini katolištva in krščanstva.

J. K.

Vinko Gaberski

DREVORED

*Vitki jágnedi v svetlih nočeh
kakor temni suhljavi menihi
v sapi se sklanjajo;
sence pasejo svoje po tleh.
Mrki, čudno spokojni in tihi
se trudno poganjajo;
rahlo gibljejo v dveh se redeh.
Melk in zbranost, pridušeni vzdih . .
Zdi se, da sanjajo
kakor temni suhljavi menihi
vitki jágnedi v svetlih nočeh.*

Dr. Anton Vovk – ljubljanski nadškof

Dr. Anton Vovk je bil že leta 1946 imenovan za naslovnega škofa s sedežem v Kardiji, majhnem kraju južno od Soluna, kjer je bila v starih časih škofija. Proti koncu leta 1959 pa je papež Janez XXIII. sporočil apostolskemu upravitelju ljubljanske škofije, prevzvišenemu gospodu Antonu Vovku, da je Ljubljana odlej njegov pravi škofijski sedež in on

Dr. h. c. Anton Vovk, ljubljanski nadškof

pravi ljubljanski škof. Tako je s prestavitvijo na ljubljanski sedež škof Vovk zasedel stolico starih emonskih škofov svetega Maksima, Vigilija in Genadija in je v vrsti ljubljanskih škofov ravno trideseti. Slovesno ustoličenje novega škofa je bilo na četrto adventno nedeljo — 20. decembra 1959. Dve leti pozneje — 22. decembra 1961 pa je papež Janez XXIII. povzdignil ljubljansko škofijo v nadškofijo, škofa Vovka pa imenoval za nadškofa.

Sedanji nadškof je že od leta 1945 upravljal ljubljansko škofijo, najprej kot

njen generalni vikar, nato pa kot naslovni škof. Od leta 1950 je tudi apostolski administrator slovenskega dela reške škofije. Novi ljubljanski nadškof ima velike zadolžbe za ureditev enotne uprave. Med vojsko je bila namreč ljubljanska škofija razkosana na štiri dele. Takoj po vojski se je zelo zavzel za obnovo v vojni vihri prizadetih cerkva, za ureditev božje službe in predvsem, da so vse župnije dobile dušne pastirje. Pri obnovi cerkva je dal mnogo pobud za njihovo lepšo opremo, za nove krstilnice in nove oltarje, lepše od prejšnjih. Novim razmeram je prilagodil poučevanje verouka in po vseh župnijah zlasti pospešuje liturgični apostolat.

Nadškof Vovk je začel svojo življenjsko pot kot potomec Prešernovega rodu sto let pozneje in v isti kamri kakor veliki pesnik France, torej v hiši, ki uživa toliko časti in spoštovanja kot malokatera druga slovenska hiša. Leta 1939 je ob pomoči slovenske šolske mladine hišo odkupil slovenski narod in je tako postala narodna lastnina. V tej trdni kmečki hiši v Vrbi pri Breznici na Gorenjskem se je rodil pesnika Prešerna pranečak, novi ljubljanski nadškof dr. Anton Vovk. Tudi on si s pesnikom lahko ponavlja: »O, Vrba, srečna, draga vas domača, kjer hiša mojega stoji očeta!« Tudi njegovi zibelki in njegovi mladosti je bil skrben varuh »bližnji sosed svet Marka«, ki je varoval pred strelo dom in pred točo polje. Ta gorenjska hiša je dala v preteklosti slovenskemu narodu izredno veliko število izobražencev, zlasti duhovnikov. Že do leta 1828, ko se je izšolal Prešeren in postal doktor prava, je bilo med znanimi Prešerni iz raznih vej 19 duhovnikov. Eden izmed teh je bil tudi dr. Janez Krstnik Prešeren, ljubljanski prošt in predsednik prve ljubljanske akademije znanosti. Pesnik sam je imel šest stricev duhovnikov: tri po očetovi, tri pa po materini strani. Tudi pesnikov brat Jurij je bil duhovnik. Sestra pesnikova, Mina, je dobila po očetu posestvo in se omožila z Janezom Vovkom s Črničva v župniji Mošnje. Tudi onadva sta imela sina Janeza duhovnika. Ta je bil stric na-

šega nadškofa. Pa tudi sicer je bilo iz iste vasi več duhovnikov, da omenimo samo Janeza Krizostoma Pogačarja, ljubljanskega škofa, ki je bil bližnji sosed Prešernovih.

V tej zavedni slovenski hiši se je dne 19. maja 1900 rodil ljubljanski nadškof Anton kot deveti otrok očetu Jožefu Vovku in materi, ki je bila doma iz znane Debeljakove družine na Dobravi pri Kropi. Zanimivo je, da je tudi nadškofov oče že dočvršil šest razredov gimnazije, a je rajši zamenjal knjigo s plugom. To je tisti Joža Vovk, ki je 10. avgusta 1891 tako lepo sprejel in pozdravil zastopnike slovensko-hrvatskega abiturientskega sestanka v Ljubljani na Prešernovem domu in jim tako od srca govoril o svojem dragem ucu, pesniku Francetu Prešernu. Oče je umrl, ko je imel Anton komaj tri leta in pol. Tudi mati ni dočakala njegove nove maše in je umrla že leta 1917. Prva dva razreda ljudske šole je nadškof obiskoval na Breznici, naslednja dva pa v Kranju in prav tako tudi šest razredov gimnazije. Zadnji dve leti gimnazije in maturo je dočvršil na prvi slovenski gimnaziji v St. Vidu nad Ljubljano. Po maturi leta 1919 je vstopil v ljubljansko semenišče, bil 29. junija 1923 posvečen v duhovnika in pel novo mašo v farni cerkvi na Breznici. Leta 1963 torej obhaja naš nadškof 40-letnico mašništva. Po novi maši je šel za kaplana v Metliko, kjer je ostal tri leta, nato pa je prišel za kaplana v Tržič, kjer je leta 1928 postal župnik. Komaj 28 leten je bil takrat najmlajši župnik ljubljanske škofije. V Metliki si je pridobil ljubezen belokranjskega ljudstva zaradi svoje nesebičnosti in vnetega dušnopastirskega dela. V Tržiču so ga pa prav tako spet cenili delavci in delodajavci, meščani in kmetje. Vsi so videli v njem človeka in duhovnika, ki mu je pri srcu dobrobit vseh faranov. Jeseni 1940 je bil poklican v Ljubljano, da s svojimi bogatimi izkušnjami pomaga pri osrednjih škofovskih uradih. Postal je stolni kanonik in štiri leta pozneje tudi vodja ljubljanskega semenišča. Junija 1945 pa mu je bilo izročeno v roke krmilo ljubljanske škofije, ko je kot generalni vikar moral sam nositi vso težo vodstva škofije. V nedeljo 1. decembra 1946 je bil v ljubljanski

stolnici posvečen za škofa, februarja 1962 pa za nadškofa.

Iz tega kratkega poteka življenja vidimo, da je novi ljubljanski nadškof res zrasel neposredno iz svojega ljudstva in da z vso upravičenostjo moremo nanj obrniti besede apostola Pavla: »Zakaj vsak veliki duhovnik se jemlje izmed ljudi in se postavlja za ljudi v tem, kar se nanaša na Boga...« (Hebr 5,1). Iz trdne, narodno zavedne slovenske kmečke hiše je izšel, 17 let deloval med belokranjskimi in gorenjskimi kmeti in delavci kot dušni pastir, dokler ni prišel po posebnem vodstvu božje Previdnosti do vodstva škofije in sedanje nadškofije. Našega nadškofa odlikuje predvsem izredna ljubeznivost in dobrohotno široko srce za vse, ki so mu zaupani. Res smemo trditi, da je pravi ljudski škof: izmed ljudi — za ljudi. Z velikimi izkušnjami v dušnopastirskem delu, v upravi ljubljanske škofije in sedanje nadškofije, kot človek z velikimi naravnimi darovi, kot predstojnik pa očetovsko dober, je naš nadškof že v svojem dosedanjem delu pokazal vodstvene sposobnosti prav za ljubljansko nadškofijo. Njegovo škofovsko geslo je: »V Gospoda zaupam.« Naj mu Bog da trdno zdravje in tiste kreposti, ki jih kot nadškof posebno potrebuje, da bo mogel voditi zaupano mu čredo kot dober in zvest pastir. Želimo mu kot nadškofu med nami še mnogo plodnih in srečnih let!

Tina Cundrič

NAŠA POLJA

*Čudne med kozolci so poti,
obdane od šumečih trav
in njiv, kjer žito rumeni
kot zlato jezero planjav;
in vse, kar polja ti
ponujajo vsak dan,
je čudno toplo, da si jim odprt
in vdan.*

*Še potem, ko greš od njih
v mestni prah,
z njimi pogovarja se srce.
V njem med spomini toplimi šume.*

† Tilen Pavček – Anton Kocjančič

Dne 14. aprila 1962 je umrl doma v Gorjah pri Bledu avtor »Požgane Radovne« in »Zatreparjevega Janeza«, ki se ju bravci Mohorjevih knjig gotovo še spominjajo. Smrt ga je prehitela ravno ob pripravljanju prve samostojne knjige.

Bil je eden občudovanja vrednih kmečkih ljudi z izrazitim darom za pisanje in oblikovanje. Sicer mu življenje ni dajalo dosti priložnosti za pisateljsko delo, vendar je do konca ostal zvest temu notranjemu klicu — in pisal, neutrudoma pisal, dokler mu ni smrt odrešila utrujene roke.

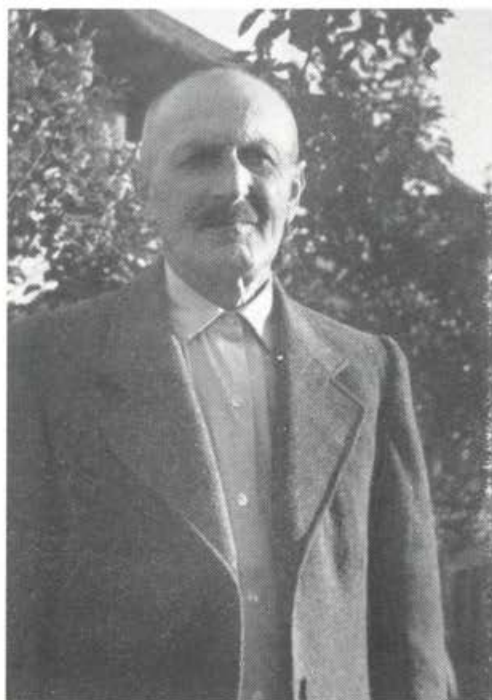
Rojen je bil 26. maja 1884 v Zgornjih Gorjah očetu Matevžu, kmetu, in materi Ivani. Ker je v šoli veliko obetal, se je učitelj Žirovnik trudil, da bi ga dali študirat. Oče pa ni imel denarja. Spodletel je tudi načrt, da bi ga dali v uk h kakšnemu slikarju, ker je imel za risanje veliko talenta in veselja.

Fant se je sicer sprijaznil s tem, da je moral ostati na kmetiji, vendar si je že

šestnajstleten naročil tedanje revije, zlasti »Dom in svet«, in vneto prebiral vse, kar mu je prišlo pod roke. In pisal... Kam vse je pošiljal prispevke, je zdaj težko ugotoviti, ker se v osrednjih revijah ni mogel meriti s tako rekoč poklicnimi pisatelji, tako da je običal po uredniških miznicah. Pridno pa mu je črtice objavljala Zofka Kvedrova v »Domačem prijatelju« (1910—1915), torej nekako v istem času, ko je v tem listu priobčeval svoje prve stvari kmečki samouk z drugega konca Slovenije, koroški samorastnik Prežihov Voranc.

Pozneje se je Kocjančič naslonil predvsem na Mohorjevo. Zlasti veliko se je zatekal po nasvete k Finžgarju. Imel pa je — da tako rečem — smolo, da se je po začetnih krajših črticah odločil za obširna dela, za katera je bilo pri njegovem kmečkem poklicu premalo časa, v njem pa tudi premalo moči za široko zasnovane zgradbe in fabule, tako da je povesti veliko predeloval in dopolnjeval. V tem se mu minila zdrava leta in sadovi njegovega pisanja gotovo niso v sorazmerju z njegovimi napori.

Snovi je jemal iz neposredne okolice, pa naj je šlo v začetnih črticah za dogodke iz prve svetovne vojne (Brez znamke, Bolni rezervist, Trznarjev Tona, Po bitki ipd.) ali v poznejših igrah (Vse naše, Bramor, Pokljuka ipd.), ki so jih igrali doma, ali v širše zasnovanih delih (Kluška posadka, Godci, Zatreparjev Janez ipd.). Vrh njegove zrele moči je gotovo v »Požgani Radovni«, dokumentarni noveli iz druge svetovne vojne (Slovenske večernice 101, 1950). Vse življenje pa se je ukvarjal z velikim načrtom, ob katerem je žal onemogel: hotel je napisati »Staro Pokljuko«, široko zasnovano zgodovinsko povest iz srede prejšnjega stoletja o usodi poključkih gozdov, o njihovi delitvi med blejskim gradom, srenjo in kmeti, o gozdarjih, planšarjih, oglarjih in fužinarjih. To je bil njegov veliki tekst in napisal ga je mogoče desetkrat ali še večkrat, pa ni bil

Tilen Pavček — Anton Kocjančič

nikoli zadovoljen z njim. Ves čas se je zanašal, da se mu nazadnje le posreči ukrotiti mogočno in tako aktualno snov in obilno gradivo. Zelja se mu ni izpolnila. »Stara Pokljuka« je ostala nedokončana. Mogoče se najde kdo, ki bo hotel uporabiti njegova skrbno pretehtana poglavja, sloveča na ljudskem izročilu, kot nekakšne zapiske starega kronista in jih dopolniti z veznimi členi in zlasti z živo fabulo v obsežen roman. Začeto delo namreč kar kliče po nadaljevacu.

Mohorjeva družba bo letos izdala Kocjančičevo povest »Godci« in ji dodala še nekaj samostojnih črtic in odlomkov iz njegovih daljših del. To bo spomin na prizadevnega Gorjanca, ki je sicer delal na kmetiji in v gozdu in živel daleč v provinci, pa se ves čas prav do zadnjega živo zanimal za vse kulturno delo in življenje, tako da me je s svojim poznanjem domače in svetovne književnosti dostikrat spravil v strmenje. Prav pogrešal bom prijetnih pogovorov z njim.

Janko Moder

Ilirska Stična

Stari možaki iz Stične in njene okolice so pripovedovali tole pripovedko — sam Jurčič nam jo je zapisal pred skoraj 100 leti:

»V starih časih je stalo na kraju sedanjega Virja veliko mesto. Tam, kjer je še današnji dan neko gaberje pri Virju, sprehajali so se virska gospoda. Nad Virjem, tam kjer zdaj cerkvice »na Gradišču« stoji, bila je trdnjava in virskega mesta vojvoda je imel zmerom štiri tisoč in še več mož v orožju, da se je sovražnikom branil. Poslednji vojvoda se je razprl z nekim sosednjim knezom, ki mu je bilo Artulja ime. Le-ta je prišel z veliko vojsko nadenj ter jo razporečil okoli in okoli virskega obzidja. Hud boj se je vnel z Vircem in Artuljo. Nazadnje so pa Virci onemogli, ker je Artulja iz svojega taborišča na južni strani nepretrgoma nadlegoval. Morali so trdnjavo zapustiti in pobegniti v metnjski gozd. Artulja je mesto razsul in razdel do tal, Virce pomoril in pokral ter vojsko virskega vojvoda še v metnjskem gozdu uničil. Ostanke virske vojske so se naselili v Metnaji vasi, ki je danes majhna; Artulja pa je v svojem taboru pustil nekaj ranjenih vojakov in izmed le-teh so si tisti, ki so okrevali, postavili hiše in kraj imenovali po svojem poveljniku Artizo vas, in to ime ima vas še današnji dan. Pozneje so na Virju postavili hiše in podirali ostanke poprejšnjega mesta. Kar je ostalo lepega reza-

nega kamna, to so bržkone stiški menihi za razna zidanja odpeljali.«

Prav tako so že v Jurčičevem času vedeli mnogo povedati o gomilah, ki so razsute ob nekdanji državni cesti, ki pelje iz Ivančne gorice v Šentvid. Pripovedovali so — tudi to nam je zapisal Jurčič — da je v eni izmed gomil zakopan poganski malik in da je zato toliko gomil, da ne bi ljudje našli zakopanega zaklada, zlatega teleta. Če jih vprašaš, kdo je pa zlato tele zakopal v tisto neznano gomilo, ti odgovore: »I, Bog ve, menda Turki, saj so neverniki, oni so menda zlato tele molili. Saj so v deželo zahajali in ko so bili tepeni, zakopali so malika in pobegnili.«

Zlato tele so iskali že v Jurčičevem času tudi kmetje, vendar so navadno kmalu obupali, ne da bi kaj našli. Jurčič ve povedati le o stari ženici, ki je lazila v svojih otroških letih po gomilah in baje našla »zlato verižico, na kateri je visela zlata podobica«, ne da bi kdo vedel, kaj je pomenila. Gotovo je bila »zlata podobica« ena izmed arheoloških najdb, ki so jih našli v Stični in o katerih se nam je ohranilo sporočilo. Prva pa gotovo ni bila. Gotovo je naključje prinašalo v vseh stoletjih na dan ostanke preteklosti, ki morda niso zbudili posebne pozornosti, ali pa so le hranili in večali zaklad stiških pripovedk. Čudno je le, da je prvo arheološko izkopavanje v Stični, če smemo tako reči, pustilo med ljudmi le malo govoric. Dva-

Pogled na del gomile z izkopanim vencem. V ozadju se vidi že prekopana gomila, ki jo je izkopala vojvodina Mecklenburška in v kateri je bil najden berlinski oklep

najst let pred Jurčičevim zapisom pripovedke je namreč v Stični že kopal neki višji vojaški častnik iz dežele nemške visoko na severu, iz Mecklenburga, Nettelblad, in tudi našel prve grobove. Podobni so bili verjetno zelo malo ljudskim predstavam o zlatem teletu in tako je ostala pravljica nedotaknjena, ljudstvo je kljub prvim arheološkim najdbam še naprej sanjalo o zlatem teletu.

Zdaj je minilo sto let, odkar nam je pisal Jurčič o Stični in njenih gomilah. Pripovedke so ostale še vedno žive in so se komaj kaj spremenile od časov, ko jih je poslušal Jurčič. Morda jih mlajši pripovedovavci pripovedujejo le bolj kritično z nekaj ironije, drugi mešajo zopet v pripovedke svojo razlago, ki je dostikrat komaj modrejša kot razlaga možakov za Jurčičevega časa. Šola je prinesla v pripovedovanje že čisto šolsko modrost, skrivnostnost pripovedk pa ostaja še vedno živa, vedno znova razburja domišljijo in vabi znova k iskanju.

In resnično ne brez vzroka. Vsa imena, ki jih imenuje Jurčič v svoji pripovedki, Vir, Gradišče, Artiža vas, Metnaj, so zgodovinska, na vsa je navezано prastaro življenje. Moderna arheološka znanost je morala iti le po stopinjah pravljice in začela je dejansko odkrivati dva do tri tisoč let staro življenje, na katerega so razen pripovedke že vsi pozabili.

Ni minilo dvajset let, odkar je Jurčič zapisal omenjeno pripovedko, že se je začelo tudi na slovenskem ozemlju hlastno iskanje starin, ki so jih skrivale stare gomile in gradišča. Jurčič je ta prvi val iskanja ravno še doživel. Redkim in ne preveč vztrajnim iskavcem zlatega teleta se je sedaj pridružila roka izkopavca, ki je kopala po naročilu muzejev in arheološke vede. Tudi ta ni bila vedno še najbolj izurjena, ne najbolj čista. To je čas slovenskih starinokopov, Pečnika, Kušljana in drugih, ki so kopali zdaj po naročilu Dvornega muzeja na Dunaju, zdaj Deželnega muzeja v Ljubljani, zdaj zopet le na svoj račun, računajoč na denar, ki naj bi jim priteknel iz starin. Posebno Pečnik je bil vnet tak kopač, kopajoč zdaj za Ljubljano, zdaj za Dunaj, kdor mu je pač več dal. Tako so se začele kopičiti starine iz slovenske zemlje in napolnjevati Deželni muzej v Ljubljani in Dvorni na Dunaju. Najdenine so postale že slavne po vsem svetu, toda zlatega teleta še vedno niso našli, še vedno so ga iskali domačini, iskal ga je strokovnjak...

Stično je val teh prvih raziskovavcev pustil ob strani. Šele leta 1905 je prišla vojvodinja Mecklenburška — torej zopet iz Mecklenburga, kjer je gotovo živel še spomin na izkopavanja višjega oficirja Nettelblada, ki je leta 1853 prvič poskusil svojo arheološko srečo v Stični —

in začela svoja velika izkopavanja v Stični. Od leta 1905 pa do prve svetovne vojne, zadnja dva grobova je izkopala 2. avgusta 1914, je hodila vsako leto v Stično in izkopala nad osem gomil, to je največ, kar je kdo izkopal v Stični. Gradivo, ki ga je izkopala, ni ostalo v Sloveniji. Delno ga je vojvodinja Mecklenburška že pred vojno podarila tedanjemu nemškemu cesarju Viljemu, ki ga je odstopil berlinskemu muzeju, in se je za njim po drugi svetovni vojni izgubila vsaka sled, velika večina pa je bila prodana v stari Jugoslaviji v Ameriko, kjer ga je kupil sloveči Peabody Museum v Harwardu. Manjši del je prišel v Anglijo (Oxford) in se razgubil tudi drugod po svetu.

Za ilirsko Stično se znanstveno nesreča začenja dejansko šele v stari Jugoslaviji. Prvič nam je takrat ušla celotna dragocena mecklenburška zbirka in drugič se je začelo zaradi pomanjkanja zaščitne zakonodaje šele v tem času nenačrtno in divje kopanje privatnikov. Albin Hrast je 50 let po Pečniku odigral prav isto in še slabšo vlogo kot Pečnik sam. Njegova strast po kopanju dejansko tudi spominja na Pečnika, žalostno je le, da je imela

Glinasta posoda v obliki situle s spiralnim okrasom; pozno 7. stol. pred Kr.

prosto pot še v času, ko so imele že vse države moderno zaščitno zakonodajo, ko se nikjer na svetu ni moglo več dogajati to, kar se je dogajalo v Stični. Tudi ostali arheološki ljubitelji so delali arheologiji le žalostno uslugo: ko je leta 1945 prevzel Narodni muzej vsaj delno zbirko v vojni ubitega ing. Fedrana in ostanke izkopavanj Albina Hrasta, je sprejel sicer kup gradiva, sličnega tistemu, ki so ga izkopali pred 60-70 leti, ni pa sprejel niti enega načrta niti ene grobne celote. Mnogo materiala pa se je tudi izgubilo in ga je bilo prodanega v zasebne roke, od koder se od časa do časa še danes pojavlja v vseh mogočih evropskih antikvariatih. Tako je danes poznano gradivo iz Stične le skromen odsev bogastva, ki ga je Stična že dala. Stična, ki je bila leta 1905, torej že v časih spomeniških zakonov, praktično še nedotaknjena, je leta 1945 komaj še poznala gomilo, ki je ne bi tako ali drugače že načel divji kopač.

Leta 1945 je začel svoje delo v Stični Narodni muzej v Ljubljani in ga pospešeno nadaljuje prav v zadnjih letih. Pri-povedke še vedno ostajajo, ob njih pa raste ob novih izkopavanjih tudi zgodovinska resnica starodavne Stične.

Ročka — ojnohe srednjeitalskokorintske oblike; vvoz iz Italije, pozno 7. stoletje pred Kr.

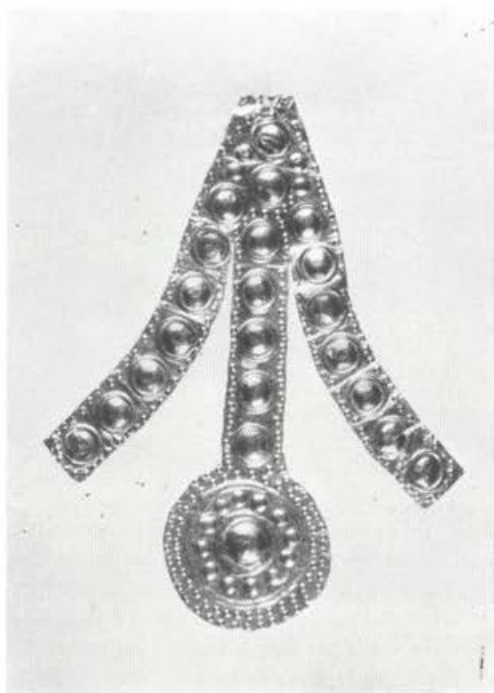
In kaj nam pripoveduje le-ta?

Delno nam gotovo potrjuje stare pripovedke. Stari okopi nad Virom, Cvinger ga imenujejo domačini, je dejansko obzidje starega naselja, gomile, ki so posejane okrog njega, pa hranijo mrtve ostanke prebivavstva, ki je živelo za obzidjem, in darove, ki jih je dala na zadnjo pot pobožna roka. Življenje, ki je pustilo v Stični toliko zunanjih sledov in zbudilo toliko pripovedk, je bilo živo v prvem tisočletju pr. Kr. Razcvet je moralo doživeti nekje med osmim in četrtem stoletjem, v tako imenovani halštatski dobi, kakor imenujemo po slavnem najdišču Hallstatt na zgornjem Avstrijskem, omejnjeni čas razcveta Stične.

Tudi prebivavce, ki so si tu zgradili svoje bivališče in pokopališča mrtvih, poznamo. Sodijo v eno izmed ilirskih plemen, ljudstva, ki je živelo od Balkana in

Bronasti oklep z dvogrebenasto čelado. Izkopala ga je vojvodinja Mecklenburška; oklep je bil nekdanj v berlinskem muzeju

Osrednji list zlatega diadema

Dinarskih planin in se razširilo globoko v Alpe. Prav na jugovzhodnih obronkih Alp, tam kjer se jugovzhodne Alpe stikajo z Dinarskim gorstvom, s posebnim poudarkom na ozemlju današnje Dolenjske, je ustvarilo posebno močno plemensko skupnost, ki nam je danes vidna v izredni kulturni moči in bogastvu. Središče te skupnosti, ki skriva za svojo enotno kulturno podobo brez dvoma tudi neko višjo plemensko povezavo in enotnost, je Stična. Današnje slovensko ozemlje ima v prvi polovici predkrščanskega tisočletja svoje središče, svojo Ljubljano, v Stični.

O tem nam govori že naselje nad Virom, kjer lahko še danes vidimo ostanke starega obzidja, ki je na vseh straneh, kot obzidje srednjeveškega mesta, obdajalo naselje. Le-to je bilo dolgo nad 800 m in široko 400 m, prečno obzidje ga je delilo v zgornje in spodnje mesto. Vsa skrivnost tega mesta je, kot za Jurčičevih časov, še vedno skrita pod zemljo. Arheološka izkopavanja se ga bodo kmalu lotila in mu skušala izvabiti njegovo tisočletno zgod-

Steklenička; uvoz iz Egipta

vino. Danes govori o njej le njegova zunanja velikost in mogočnost obzidja: tako velika naselja iz tega časa razen Stične skoraj ne poznamo.

Prav tako mogočne so tudi gomile, ki so posejane okrog naselja predvsem na obeh straneh bivše državne ceste, ki pelje v Sentvid. Naštujemo jih danes lahko še kakih 50, natančno pa je njihovo število težko določiti, ker so deloma zaradi obdelovanja polja izginile, za nekatere kopaste tvorbe pa težko rečemo brez kopanja, ali so umetno nasute gomile ali pa naravni grički. Vsaka gomila je pokopališče neke večje ali manjše družinske in rodovne skupnosti, ki je pokopavala v eno gomilo tudi po več sto let. Kakšno je časovno in sociološko razmerje posameznih gomil med seboj, nam je seveda v podrobnostih še neznano. Računati moramo s precejšnjo istočasnostjo posameznih gomil, nekatere pa bodo seveda omejene le na starejši oziroma mlajši čas. Vsekakor kažejo do sedaj izkopane gomile, da so začeli v Stični pokopavati pod gomilami v sedmem stoletju in da traja ta način pokopa do petega ali četrtega stoletja. Gomila, ki jo izkopava Narodni muzej,

kaže, da je imelo prebivavstvo dokaj točno določen grobni ritual: skoraj 1 m širok in prav toliko visok kamnit venec je obdajal gomilo na zunanjem obodu in tako ločil prostor živih in mrtvih. Kamnit venec je bil sicer iz neobdelanega kamna, vendar je bil skrbno odbran, tako da je delal predvsem na svoji zunanji strani videz mogočne zgradbe. Mrtve so pokopavali v krogu bolj na zunanjem obodu gomile, v redu, ki izraža nedvomno točno določen načrt. Ko je zemlja v mogočni gomili prekrila spodnjo plast mrtvih, so pokopavali še naprej v sam nasip gomile in pri tem ohranili isti krožni načrt razvrstitve grobov. Tak krožni način razvrstitve grobov kaže na to, da so grobovi razvrščeni okrog središčnega groba, vendar tega v gomili, ki jo koplje Narodni muzej, še nismo odkrili. V taki gomili je lahko nad 200 grobov. V podrobnostih se opisani način pokopa nekoliko spreminja, prav tako število pokopov v gomili, v svojem bistvu pa ga srečamo od Balkana do Istre in naše Dolenjske in predstavlja gotovo značilnost etnične skupnosti Ilirov. Večinoma

Situla z okrašenim pokrovom — iz konca 7. stol. pred Kr.

so pokopavali, včasih pa dobimo tudi sežgane mrtve. Ti so pogostejši predvsem v starejšem času. V tem primeru so ostanke mrtvih sežgali in jih položili v žaro, ki so jo obložili s kamenjem ali pa pokrili z laporjevo ploščo.

V grobovih najdemo redno tudi privedke, ki so danes najzgovornejša pričča stare moči nekdanje Stične. Kljub že omenjeni razbitosti izkopanin iz Stične, jih že danes poznamo toliko, da nam našo misel o središčnem položaju Stične le potrjujejo. Tako poznamo iz gomil dva oklepa, enega je izkopala vojvodinja Mecklenburška in ga podarila cesarju Viljemu, do konca druge svetovne vojne ga je hranil berlinski muzej, danes pa je neznano kje. Drugega je izkopal Albin Hrast in je sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani. Oklep je nosil najvišji mogočnik tedanjega časa in je bil poseben znak veljave in moči. Ostala oprema, ki je bila najdena z oklepom, razodeva, da je bil tedanji mogočnik vitez na konju — tako kažejo ostanki konjske opreme — in da je ljubil življenje, kot govori pestro posodje, ki je brez dvoma del jedilnega in pivskega pribora. Med njim je posebno dragocena bronasta posoda, bogato okrašena, kar govori o tem, da je tudi k tedanjemu bogastvu sodil smisel za blesk bogato obložene mize.

To nam kaže tudi bogat grob, ki ga je izkopal domačin Albin Hrast. V njem najdemo poleg ogromne situle, največje, ki je bila kdaj najdena pri nas, tudi manjšo, pokrito s pokrovom, ki je okrašen z antilopami v diru. V istem grobu imamo tudi ročko za vino, ki ni domačega izdelka, ampak je bila uvožena iz Italije. Tudi ta grob je moški, sulice in bojne sekire govore o tem, prav tako tudi to pot dokazujejo deli konjske opreme, da imamo opravka z vitezom na konju.

Drugi grobovi so nam dali še celo vrsto obrambnega orožja: tri dvogrebenaste čelade, tako imenujemo čelade, ki so imele na sredini dva grebena, med katerima je tekla perjanica, eno skledasto — ta tip čelade je bil iz usnja in obit z bronastimi žeblički in ploščicami — dve enogrebenasti tako imenovanega negovskega tipa, kar vse priča o dolgotrajni moči vladarjev te pomembne postojanke.

Enako pisana je tudi uvožena keramika: poleg že omenjene ročke najdemo tudi grško patero, to je skodelo z dvema ročajema, italske vaze iz Apulije, stekleničko iz večbarvnega stekla, uvoz iz Egipta, kar vse govori, da stoji ilirska Stična v središču zgodovinskega in kulturnega življenja tedanjega sveta, ozko povezana z deželami ob Sredozemlju, kjer raste tedaj grška kultura, ki je ustvarila temelje tudi naše kulture. O tem nam govori tudi pravkar omenjena situla z okrašenim pokrovom. Okrašen pokrov je eden najstarejših situlskih spomenikov, umetnosti, ki je dobila svoje ime po figuralno okrašenih situlah in v kateri je tedanje prebivavstvo najbolje izrazilo svoja življenjska gledanja in pojmovanja. Situlska umetnost — spomnimo se na vaške situle — ima svoj začetek prav v srečanju našega ilirskega prebivavstva s kulturo Sredozemlja, neposredno z etruščansko, posredno pa z grško. Ta stik je bil mogoč prav zaradi moči stiške postojanke, ki je na koncu sedmega stoletja odprla sedanje slovensko ozemlje plodnim vplivom tedanje svetovne kulture.

Blesku moških grobov ustreza tudi bogastvo njihovih žena. Najpomembnejši tak ženski grob je izkopal Narodni muzej. Žena tedanjega veljaka je bila odeta v haljo, ki je bila prešita z bronastimi gumbi. Na prsih so ji spenjale obleko raznovrstne fibule, na rokah pa je nosila pisano vrsto zapestnic, ki so ji pokrivalo roke vse do nadlahti. Ovratnice so bile iz jantarja, ena pa je bila zlata: tanki lističi so bili oviti okrog jedra iz organske snovi, med temi kroglicami pa so bile zlate cevčice. Raz glave so ji viseli bronasti trakovi s pikčastim ornamentom, odeti v zlate liste. Na glavi pa je imela zlat diadem, ki ga sestavlja devet zlatih lističev različnih oblik. Celotni grob je danes razstavljen v Narodnem muzeju. V nekaterih primerih so prikazani predmeti v posnetkih, ki so natanka podoba originala. Akademski kipar Stanko Dremelj jih je izdelal natanko tako, kot so jih izdelovali stari prebivavci, Iliri. Njihova tehnika, natančnost izdelave, kvaliteta izdelka je očarala tudi našega umetnika. Ves zavzet mi je pripovedoval, kakšen čut

za lepoto, kakšen okus je skrit v izdelkih, koliko znanja, kakšna vestnost, kakšna natančnost in izdelanost, ki gre prav do zadnjega detajla: »Ker se mi je mudilo,« je pripovedoval naš mojster in umetnik, »sem hotel nekatere zaponke izdelati na hitro, toda le ena površna poteza mi je pokvarila predmet, ni bil več tak, kot so ga hoteli in naredili stari Iliri.« Stil je človek, pravimo, ali po damače: v delu se kaže človek. Kakšna še neodkrita spoznanja se odkrivajo v teh drobnih izdelkih, saj človek, ki je vložil v svoj vsakdanji predmet, v svoje delo toliko smisla za lepoto, za kvaliteto, znal zanjo žrtvovati toliko vrednega in vztrajnega dela, tudi v ostalem življenju ni mogel biti površen, le zunanji, prazen.

Vsa tri dejstva, velikost naselbine, monumentalnost gomil, najdbe, ki jih že poznamo, se družijo v spoznanje, da je bilo mesto Stične v ilirskem svetu prav edinstveno. Na križišču poti, ki so se tu združevale in ki so povezovale sosednje postojanke doline Krke na jugozahodu, Magdalensko goro na zahodu, Vače na severu in Mokronog na vzhodu, daje slutiti, da je igrala Stična v svojem času prav vodilno vlogo na ozemlju današnje Slovenije. Ta pomembnost pa ni bila samo lokalna, ampak je daleč presegala meje danes slovenskega ozemlja. Omenili smo že zveze z mediteranskim svetom, temu pa ustreza tudi vpliv visoko na sever, vzhod in severozahod. Halštatske kulture na območju današnje južne Nemčije, pa

Grška posodica (potera); uvožena iz Grčije okoli 470 po Kr.

tudi srednjega Podonavja so pod vplivom slovenske halštatske kulture. Veliko izdelkov, ki jih najdemo v omenjenih pokrajinah, je po svojem izvoru iz slovenskih halštatskih postojank, bodisi da so jih halštatske delavnice na naših tleh dejansko izdelale, bodisi da so bile le prevzete od naših alpskih Ilirov. Slovenska halštatska kultura je bila tedaj tako močna, da je vsilila, če smemo tako reči, svoj način bojevanja, svojo modo sosednjim kulturnim provincam. Moda pa pomeni seveda več kot le golo modo. Ta je le zunanji izraz življenja, ki ga lahko zajame arheolog, za njim pa se skriva celotno življenje, ki je bilo v slovenski halštatski kulturi tedanjega časa tako močno, da je lahko izžarevalo globoko v osrčje tedanje Evrope. V središču te politične moči in kulturne tvornosti pa je gotovo Stična.

Dr. Stane Gabrovce

Med ugaslimi plavži in vigenjci

Zgodovina železarstva na bivšem Kranjskem je precej raziskana, odkrivamo pa še kar naprej nove sledove stare železarske tradicije v naših krajih, ki pomembno dopolnjujejo našo domačo in občo zgodovino. Upajmo, da bo redkim iskavcem, ki še vedno iščejo po starih, že zabrisanih sledovih, uspelo najti še marsikatero zanimivost, ki bo potrjevala, da se je zgodovina železarstva začejala prav na naših tleh. Že stari Rimljani so poznali železo iz no-

riške province, h kateri so pripadali tudi naši kraji, in znani pisatelj zgodovine železarstva Müllner trdi, da so bili prav naši kraji glavni dobavitelj železa Rimljanom.

Poglejmo samo v železarske kraje pod Jelovico! Koliko imen, krajev, danes že pozabljenih in zapuščenih potov, hribov, rudnikov itd. govori o železarstvu! O sledovih železarstva v starih Železnikih bomo pisali kdaj pozneje, tokrat obiščimo kraje na Jelovici in v okolici Kroke, Kamne Gorice

*Rojstna hiša Matevža Langusa
v Kamni gorici*

in Bohinja. Nasproti planine Vodice nad Kropo je hrib Gradiše; tudi v Dražgošah poznajo kraj s tem imenom. Iz Golega brda pri Jamniku so še vidni sledovi stare tovarniške poti na Jelovico. Ta pot, pravijo, se je začejala nekje v Italiji, držala skozi Podbrdo v Železnike, dalje na Rudno, v Dražgoše in naprej v Kropo. Po njej so tovorili ne le rudo in železo, ampak tudi drugo blago. Že Valvasor piše o grobišču na Bevšci. Na Potokih na Ostrem hribu je razvalina, imenovana Ajdina, dalje razvalina gradu Soteske na meji med Potoki in Koroško Belo. Te kraje bi bilo treba temeljito preiskati, saj nam utegnejo odkriti prve začetke železarjenja pri nas.

O Kropi, starem železarskem kraju, smo v našem Koledarju že pisali, zato se v njej ne bomo mudili. Omenimo naj samo, da so nedavno našli »Pod borštom« na tako imenovani »Planavci« drobce lončene posode, za katero menijo arheologi, da je staroslovanskega izvora. Tudi ime Kropa je staroslovansko in pomeni vrelo. Zdej

se pa pridružimo potoku, ki teče skozi Kropo in je še pred pičlim stoletjem gnal Kroparjem okoli 80 vodnih koles za njihove fužine, cajnarce in vigenjce. Kakšne četrte ure iz Kropo se ta potok združi s potokom Lipnico. Tam je razvalina podrte žage, nekoč pa je na tem mestu obratovala zadnja kroparska kovačnica — cajnarca. Prav pri sotočju obeh potokov je stal kamenit mejnik kroparskega rudarskega sodstva. Na mejniku je bil menda latinski napis. »Pravo znamenje kroparskega sodstva, postavljeno ob prihodu Karla VI.« Po ustnem izročilu je ta mejnik zakopan nekje sredi Kropo, prav tam so verjetno pokopane tudi kroparske železarske pravice in svoboščine.

Če gremo po cesti proti toku Lipnice, pridemo v četrte ure v staro železarsko naselbino Kamno gorico. Tudi tukaj že zunanost hiš kaže zgodovino kraja in dela, s katerim so se prebivalci ukvarjali. Lepe kovane mreže v oknih, z železno pločevino obite oknice z lepimi ornamentami govore o okusu in čutu za lepoto kamnogoriških kovačev. Tako lepo kovanih oken in oknic ni pri nas nikjer drugje videti. Med hišami je celo omrežje kanalov in vodotočev, po katerih je tekla voda na kolesa vigenjcev. Teh je bilo še nekaj po drugi svetovni vojni, pa se je nekaterim zelo mudilo, da so jih podrli. Danes ima Kamna gorica še dva žebjarja — kovača, ki ročno kujeta žeblje. Pravijo, da samo še letos, potem bo pa tudi to delo le še zgodovina. Sredi vasi Pod lipo je stal plavž, ki ga pozna še starejši rod domačinov. Podrli so ga nekako istočasno kakor v Kropi, okoli leta 1917. Rudo za ta plavž so v glavnem pridobivali na raztegnjenem griču Vreče, ki je tik ob vasi proti Savi. Kopali pa so jo seveda tudi po Jelovici, v Vrčici in drugod.

Še preden prideš v Kamno gorico, vidiš ob cesti zanimivo kovačnico z vodnim nabiralnikom — bajerjem. Tu je bila včasih cajnarca in frišarska peč, kjer so mesili iz grodlja kovno železo. Takoj nad cesto so v bregu še vidni sledovi rudarskih jam. V 15. stoletju je stal pod vasjo plavž, ki je v tem času že moral imeti mehove na vodni pogon. Morda je stal nekje na travniku poleg Udirjevega mlina, če ni prav mlin njegov naslednik. Ko so leta 1958 čez

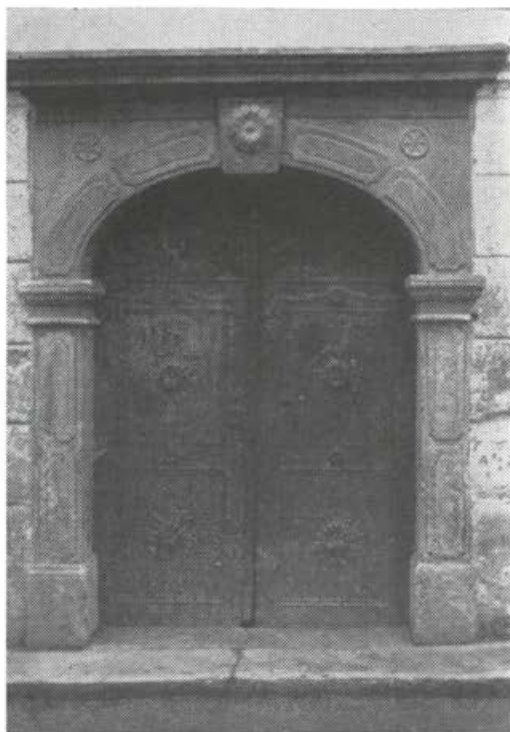
travnik polagali vodovodne cevi, so odkrili večje in manjše kose žlindre. Tudi nad cesto v bližini sedanjega gasilskega doma so bile verjetno stare železarske naprave. V bregu so ravnice, h katerim je še vidna dovozna in odvozna pot ob robu gozda, in ob cesti, ki so jo nedavno širili, so našli dosti ostankov žlindre. Tudi te ravnice bi bilo vredno preiskati.

Okoli mostu sredi vasi, kjer je obratoval plavž, stoje najlepše kamnogoriške hiše, med katerimi je posebej vidna hiša znane železarske rodovine Kapusov. Janez Kapus je bil zaradi zaslug v železarstvu leta 1671 povzdignjen v plemiški stan. Tam je tudi ponosna Tomanova hiša, vsa okovana z lepimi mrežami. To je rojstna hiša dr. Lovra Tomana, pesnika in rodoljuba ter poslanca v nekdanjem državnem zboru na Dunaju. On je dosegel, da so začeli graditi gorenjsko železnico. Pokopan je ob vhodu v cerkev sv. Trojice, na grobu si je pa še v življenju zapisal verze:

Ne jokajte zapuščeni.
Kdor v grobu spi, je srečen.
Saj kratko je vsem življenje,
Al' prebud je večn.

Poleg Tomanove stoji rojstna hiša znane slikarja Matevža Langusa, Prešernovega prijatelja in portretista Primicove Julije. Ni izključeno, da je bil Prešeren tudi sam večkrat v Kamni gorici, o čemer bi sklepali po njegovi pesmi Ponočnjak. Vas Mošnja se skoraj dotika Kamne gorice. O Langusu se še dandanes sliši kakšna prijetna zgodba med starimi prebivavci Kamne gorice. Tako pripovedujejo o njem, ko se je šolal v nekem kolegiju v Rimu, ki je bil pod patronatom nekega kardinala, da so šli nekoč gojenci zavoda na izlet v rimsko okolico. Prišli so do kovačnice in vsi so z zanimanjem gledali in občudovali spretnega kovača, ki je koval žebelje. Pa se oglasi Langus: »To pa tudi jaz znam!« Tovariši mu niso verjeli, ko je pa stopil na kovačevo mesto in pokazal svojo spretnost, se je oglašil kardinal: »Ta žebelj pa ni bil prvi, ki si ga skoval.«

Langusovih slik je ohranjenih zelo veliko. Tudi pri kapelici v Kropi je ena njegovih slik, ki predstavlja trpečega Kri-

Portal hiše rudarskega sodnika v Kamni gorici

stusa, na zadnji strani pa je posvetilo: »Materi božji v Kropi k časti in v zahvalo za moje in moje žene po dolgi boleznici zopet zadobljeno zdravje; v jeseni 1853 sem to zmalal in daroval —

V Lublani, 20. decembra 1853

Matth Langus.«

Pomanjkanje rude v okolici Kamne gorice se je poznalo že konec 16. stoletja, kar je razvidno iz pritožbe Lovrenca Kapusa in Matije Varla leta 1595 proti prednici vevlesovskega samostana, češ da jima ne dovolj kopati rude pod Štefanjo goro. V pritožbi trdita, da so njune fužine že čez 400 let stare. Ali sta uspela s pritožbo, ni znano, najbrž pa je tudi pod Štefanjo goro kmalu zmanjkalo rude.

Na robu hriba ob poti iz Kamne gorice proti Savi je pečina, ki se imenuje »Mili pogled«. Stari ljudje pripovedujejo, da je to ime iz časov, ko v Kamni gorici še ni bilo fare in so morali voziti mrličje v Radovljico. S tega mesta je res lep pogled čez

Zadnje vodno kolo v Kamni gorici je obstalo

Savo proti Radovljici in od tu so žalujoči gledali za pokojnim, ki so ga pokopavali v Radovljici.

Naprej v smeri proti Vrečam je druga taka skala, ki se imenuje »Na cajnarju«. Na tem mestu so v časih, ko je najbolj cvetelo železarstvo, ponoči kovali in razgrajali škratje. Nekoč pa je neki kmet enega izmed njih ubil. Od takrat so škratje izginili, z njimi vred pa je izginila tudi blaginja in železarstvo je začelo propadati. Tako pripoveduje pravljica.

Če gremo iz Kamne gorice še dalje ob potoku, pridemo v vasico Lipnico, po kateri se potok imenuje. Sredi vasi je mlin, nasproti katerega je bila nekoč večja železarska naprava. Vaščani trdijo, da je stala na tem mestu cajnarica, sodeč po velikih kosih žlindre v bližini mlina pa je morala biti tu tudi topilnica železa. Ni pa izključeno, da so bili tam tudi vigenjci, ker se potok le preveč ovija med hišami. Danes so ti kosi žlindre edini dokaz železarskega nastanka te vasi. Nekaj sto metrov dalje izvira potok Lipnica, in takoj ob njegovem izviru je velika Rožmanova kmetija z mlinom in žagami, ki pa tudi spadajo že v

preteklost. Temu kraju pravijo v Kovnici in torej že njegovo ime pove, da se je tukaj kovalo. Na mestu, kjer zdaj stoje žage in mlin, so bile nekoč železarske naprave. V strugi potoka boš naletel na ožgane kose porfirja, ki so ga nekdanji železarji uporabljali za svoje peči. Porfir je vulkanskega izvora in vzdrži visoko vročino. Še pred nekaj leti je bila tu zanimiva stara kovačnica. Običajno so vse stare kovačnice pritlične stavbe z obokanim stropom, ta kovačnica je pa imela nad obokom še en prostor — kaščo. Danes tudi te kovačnice ni več.

Mimo hiše drži kolovozna pot in če gremo po njej še dobre četrte ure, pridemo do vasi Vošče. Ta je v bregu, pod katerim je bil nekoč vodni nabiralnik — »bajer«. V bližini je tudi izvir potoka, v katerem je še vidna pregrada. Še dalje ob strugi je kraj, ki se še danes imenuje »Na plavžu«. Po izročilu, ki je tu še živo, je stala tukaj fužina koroške grofice sv. Heme. Tako mi je pred leti pripovedoval Jurčkov oče iz Vošč in mi še pokazal kos grodlja iz tega plavža. Kdaj je plavž nehal obratovati, ni znano. Tudi tu so sledovi starega železarjenja že zelo borni.

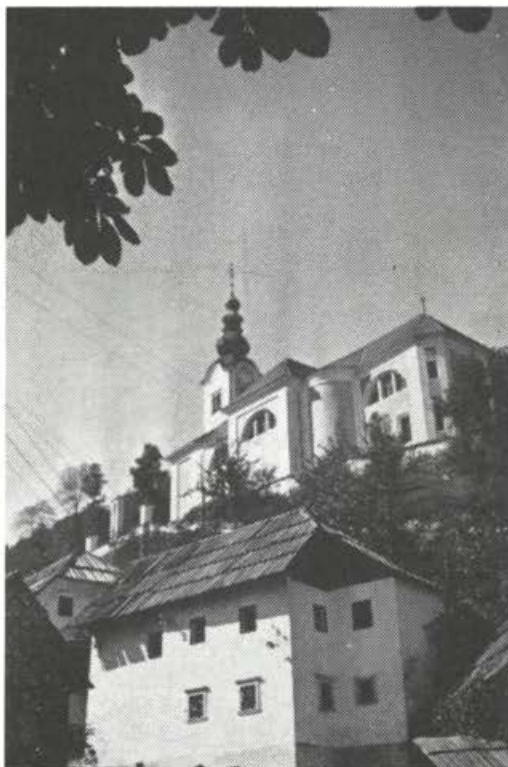
Pa pojdemo dalje mimo razvalin gradu, ki je bil nekdanj last celjskih grofov, skozi vasico Lancovo in naprej po pobočju Jelovice do Bohinja, bomo tudi tam lahko ugotovili, da prvi naseljenci niso prišli v Bohinj zaradi njegovih naravnih krasot, ampak zaradi železa. Že pokojni raziskovavec Valter Šmid je odkril v Nomnjo staro topilno peč, o kateri pravi izročilo, da je bila last sv. Heme. Znan je njen rek, s katerim je vzpodbujala Kranjce k železarjenju:

»Kranjec, če češ kruha jest,
moraš za menoj lest.«

Nomenjski plavž je precej podoben plavžu, ki je bil odkrit pred nekaj leti v Kropi, le da je mlajši. Jašek ali žrelo peči je tu okroglo, medtem ko je v Kropi štirioglato in navzgor razširjeno. Tloris peči pa kaže, da so bili na tem prostoru poleg peči vsaj še trije prostori za mehove in skladišča. Takoj za zidom teče potok, ki je najbrž gnal mehove. Iz Nomnja v Bitnjo ni daleč. Po bližnjici mimo travnikov in njiv smo kmalu tam. Mala vasica ima kar mogočno cerkev, ki jo je baje dala sezidati sv. Hema. Od kod tolikokrat omenjeno izročilo o plavžih in cerkvah sv. Heme, ko je vendar zgodovinsko znano, da ona pri nas na Gorenjskem ni imela posestev? Trdnjša je domneva, da je bilo pri nas v prejšnjih stoletjih češčenje te svetnice zelo razširjeno in so jo tudi rudarji imeli za svojo zavetnico in patrono. Cerkev ima lepo skodlasto streho. Tudi oporno zidovje ob stopnicah ima skodlasto streho, na kateri so skodle pribite z ročno kovanimi žebli. Glavni oltar v cerkvi je zelo lep, star barok. Tudi v Bitnjah poznajo kraj z imenom Gradišče, ki pa še ni raziskano. Po cesti navkreber smo v pol ure hoje na Jereki, kjer je malo pred našim obiskom kopala ekipa Mestnega muzeja iz Kranja. Kraj, kjer so kopal, se imenuje na »Dunaju«. Našli smo še precejšen kup žlindre, ki je zanesljivo znamenje, da je tu obratovala topilnica. Kakšnih sto metrov v smeri proti cerkvi so odkopali tudi staro grobišče. Tudi cerkev na Jereki ima lepe zlate oltarje ter leseno skodlasto streho, ki pa je v zelo slabem stanju.

Vračamo se nazaj proti Bitnjam in pred nami stoji kakor poveznjen klobuk, Ajdovski Gradec, starodavna utrdba, na kateri je Prešernov junak Črtomir iz Krsta pri Savici bojeval zadnji boj »za vero staršev, lepo bog'njo Živo, za Črte, za bogove nad oblaki.« Toda že stoletja poprej pa je posadka z Ajdovskega Gradca pridno kopala na Jelovici rudo in jo topila v železo. Prazgodovinski sledovi, grobišča, gradišča, utrjene topilnice, žlindra, rudne jame, vsega tega je dosti po Bohinju, v Bistrici, v Stari fužini, v Srednji vasi, na Češnjici, na Lepencah, v Žalah in drugje.

Vse to kaže, da prvih naselnikov Bohinja ni privabila romantična lega kraja, jezero, bogato rib, in gozdovi, v katerih je bilo dovolj divjadi, ampak najdišče železne rude. Ob zatonu železarstva v Bohinju so bile v glavnem železarske naprave last barona Žiga Zoisa. Njegova žena je bila Kapusova iz Kamne gorice. Ko je čutil, da železarjenju pojema sapa, je prodajal fu-

Srednja vas pri Bohinju

žine Kroparjem, ki pa so najbrž tudi sami slutili, da nekaj cvetoče železarstvo gre h koncu, tako da do kupčije ni prišlo.

Skoro ves bohinjski kot se je pred stoletji ukvarjal s pridobivanjem železa. Valentin Vodnik je nekaj let kaplanoval na Koprivniku na Gorjušah, od koder je večkrat obiskal železarje na Javorniku pri Jesenicah in v bohinjsem kotu. Spomin na te obiske je pesem Jeklenice, v katero je posrečeno zajel ritem dela preprostih železarjev, hkrati pa v njej nazorno opisal pridelovanje železa oziroma jekla v plavžih.

Takole poje:

Ne vprašam, ne baram,
kaj godci pojó;
le samo to maram,
da kladva tekó.

Cigan se prevrne,
zapoje ci-bú,
od strune srebrne
ni lepši glasú.

Piščali debéle
zdaj v ješo grmé,
da iskre veséle
nad streho leté.

Pa kota že rase,
mašelj se varí,
se oglja napase,
pod kladvo hití.

»Ta tanka — ta tósta,«
prepeva ves dán:
bolj zrna je gósta,
bolj mojster iskán.

Po številnih starih železarskih izrazih spoznamo, da je pesnik dobro poznal delo železarjev.

Ce bi naš železarski sprehod nadaljevali še na drugi strani Jelovice, recimo iz Kroke na Jamnik, v Podblico, v Dražgoše, na Rudno, v Kališe in Železnike, bi zopet ugotovili, da so stoletja in stoletja živeli v teh krajih ljudje, ki so se v glavnem ukvarjali s pridobivanjem železa. V teh krajih še danes naletiš ob poti na kose žilindre iz različnih dob. Jelovica s pre-

raslimi rudnimi jamami, kopišči, voznihi potmi in z drugimi znamenji, ki jih zasipa listje in preraščajo korenine jelk, potrjuje, da je bila pred sto in sto leti naš največji rudnik železa, po njenih pobočjih so goreli plavžarski ognji in je odmevala jeka rudarskih kopač in oglarskih sekir.

Teh nekaj železarskih utrinkov, ki svetijo prav v današnje dni, ki so deloma zapisani, v glavnem pa še malo znani in v celem še nepopolni in zato še zmerom kličejo po novih raziskavanjih — saj ne vemo, kakšen metalurški postopek so poznali stari topilci železa, za katero vemo, da je bilo odlično, mehko, kovno, žilavo, raztezljivo — zaključimo s pesmijo, s katero je v zgodnjem jutru budil »aufer« ali nočni čuvaj kovače — žebjarje in fužinarske delavce k delu:

Sveti se, sveti beli dan,
k nam bo prišel Jezus sam,
z rožo Marijo cartano
in s to nebeško družino.

Furmani po cesti furajo
in se bel'ga dneva vesele.
Sveti se, sveti beli dan,
k nam bo prišel Jezus sam.

Tudi ta pesem je že pozabljena. Če pa bi jo zapeli, kdo ve, če bi se ne zganile tisočere gomile v senci cerkvic po pobočjih in vznožjih te lepe Jelovice...

Beseda fužina je italijanska in pomeni celoten obrat za pridobivanje železa. Iz visokih topilnih peči (plavžev) dobljeno surovo železo so v kosih déli v pretopilnico (pretopilno peč) in mu primešali kovnega železa. To zmes so topili v plamenu, ki so mu dovajali z mehovi dosti zraka in kisika; v plamenu se je oprášalo surovo železo ogljika, ki se je vezal s kisikom iz zraka. Tako se je delalo nekakšno železno testo, ki so ga imenovali volka ali koto. Godni volk je šel pod norec (veliko kladivo, ki ga je gonila voda) in se razdelil v dva dela, ki sta se imenovala mašelj; ta se je še enkrat prevaril v peči in nastalo jeklo se je raztegnilo v palice, ki so jih izročili potem prometu. — Vigenj ali vigenj pomeni ognjišče. V »cajnarcah« — posebnih pečeh — so kose železa potegnili v debelejšje ali tanjše palice.

Joža Bertonceľ

Poštni voz na izvesnem ščitu ljubljanske gostilne »Pri Mokarju«

Kako so potovali nekoč

Že v davnih tisočletjih je potoval človek s svojim rodом iz kraja v kraj. Vendar pa to ni bilo potovanje v današnjem smislu, saj takrat večinoma ni imel stalnega bivališča, kamor bi se vedno zopet vračal nazaj, marveč je šel z lačnim trebuhom za kruhom, stikajoč za divjimi gozdnimi in poljskimi sadeži, živalmi in ribami. V zapuščenem samotarstvu tistih časov se je mogel neovirano gibati, saj ni bilo ne državnih in ne deželnih mej, ni bilo mestnih in ne fevdalnih graščinskih gosposk, ki bi predpisovale smer njegovega potovanja. Le-to je uravnavala zgolj le po naravi dana konfiguracija (zunanja oblika) ozemlja.

TEŽAVE ROMANJA

Prave ceste so gradili šele Rimljani, ki so si podvrgli domala ves tedaj znani svet. Za dobro upravo, za pobiranje davkov, za varnost in obrambo države so jim bile nujno potrebne dobre ceste, ki so jim jamčile hitro zvezo z vsemi provincami. Po razpadu mogočnega rimskega imperija so v zmedah preseljavanja narodov polagoma razpadle tudi njegove zglede prometne zveze. V srednjem veku pa ni bilo oblasti, ki bi se bila brigala za ceste in pota, ki so jih vzdrževali le mejaši za svoje lastne potrebe, graščinske gosposke pa le v toliko, kolikor so bile same ali pa njihovi mitnin-

ski zakupniki prizadeti, da jim cestninski, mostninski in brodninski dohodek ni ušel iz rok. To pa so skušali preprečiti tudi s tem, da se potniki, tovorniki in vozniki niso smeli izmikati po skrivnih stranskih poteh. Zanikrne, kolovozom podobne ceste so bile v nedopovedljivo slabem, za promet z vozovi neprimernem stanju. Zaradi tega so v srednjem veku večino blaga pretovorili na konjih in mulah, na cestah vozov skoraj da ni bilo, tam bi srečaval le jezdece, pešačili so le ubogi in romarji. Tudi ženske so potovale jež, ali pa kakor stari, bolehni in slabotni, v nosilnicah med dvema konjema.

Iz verskih nagibov so naši ljudje že v prvih časih želeli videti središče katoliškega sveta — večno mesto Rim. Te popotnike so imenovali potem kar na kratko romarje (Roma — Rim) in so zanje izdajali pisane vodnike z mnogimi svetniškimi zgodbami (mirabilia Romae), ki so jih pozneje tiskali v raznih jezikih. Številna romanja v Rim so mogla nastati tudi pod vplivom oglejskega patriarha, ki mu je cerkveno pripadal južni del Slovenije, medtem ko je severni bil cerkveno odvisen od nemške salzburške nadškofije in so od tam hodili na božjo pot zlasti v Ahen (Cahe) in Köln ob Renu (Kelmorajn). Marsikdo je želel obiskati tudi grob apostola Jakoba star. v španskem mestu Santiago de Com-

postela ali pa, pod vtisom križarskih vojsk, celo čezmorsko Palestino.

Seveda so bila potovanja kaj tvegano početje v časih, ko ni bilo nobene prave oblasti, ki bi skrbelo za javno varnost. Samozvanih gospodarstvenikov pa je bilo na pretek. Ko se je l. 1517 vračal Žiga Herberštajn s svojim spremstvom iz Rusije, so jim sredi Moravske zastavili pot trije jezdec, o katerih niso vedeli, ali so roparji ali le objestni in malo zakajeni plemiči. Kajti bilo je že kar v navadi, da so na vseh prelazih, križiščih, samotah in soteskah prežali viteški nasilniki, ki so bili pogosto povezani s samimi razbojniki, s katerimi so si delili naropano blago. Zato nam bo razumljivo, da so kelmorajnski ali komposteljski romarji pred odhodom v tujino napravili oporoko in da so se jih v cerkvi javno spominjali z molitvijo za srečno pot in zdravo vrnitev.

Še v začetku 19. stoletja je prvi raziskovalec naših Alp, Boltežar Hacquet, ki je kot zdravnik in profesor živel več let v Idriji in Ljubljani, pisal o nevarnosti, da vzamejo potniku konja in ga oropajo denarja in vsega, kar ima pri sebi, le srajco, hlače in telovnik mu navadno še pustijo. Hacquet pravi, da v žepu ni nikoli pustil manj ko 20 do 30 goldinarjev, da ne bi roparjem postal sumljiv prikrivanja. V vsakem gumbu z usnjem obšitega telovnika je imel zašitih po 5 zlatnikov. Vreče, pasove, žepe in sploh vse, kjer se da domnevati skrit denar, roparji natančno preiščejo, gumbov pa da se ne domisljijo, ker pač menijo, da mora potnik imeti na sebi prave gume.

Da bi prelisjačili tatove, tolovaje in grabežljive carinarje, colninarje in pocestne furmane, so se tudi imoviti popotniki preoblekli, da bi ne bili oplenjeni. Nadeli so si skromno romarsko obleko: široko klobučevinasto pokrivalo, dolgo sivo suknjo s širokimi rokavi in širokim pasom. Čez to še kratek črn usnjen suknjič, ki pa je pokrival le ramena. V eni roki je držal romarsko palico, v drugi pa molek, spredaj na obleki tudi ni manjkalo kak pločevinast romarski znak. Bogati romarji višjih krogov so se najbolj bali orientalske navade ujetništva, ki se je končalo z odkupnino, kar je največkrat hudo prizadelo žepe sodrobnikov. Doma na varnem ostali zapeč-

karji so hudomušno namigovali, češ da se pobožnim romarjem tudi na najslabših in najnevarnejših cestah ne bo nič hudega pripetilo, posvetni romarji pa imajo lepo priliko, da se na slabih cestah pokorijo za svoje grehe.

SLABA POTA

Kakor sem že omenil, je zaradi pomanjkanja dobrih potov na večje razdalje vožnja z vozovi v srednjem veku skoro popolnoma prenehala. Ko je dunajski dvor l. 1516 našega vipavskega rojaka Žigo Herberštajna prav zaradi njegovega znanja slovenščine poslal v diplomatski misiji na Rusko, se je ta zaradi maloštevilnih in slabih cest odpravil na pot šele meseca decembra. Menil je, da je zimski čas za potovanje najprimernejši, ko so močvirja zamrznjena, polja zasnežena, reke pa pokrite z debelo ledeno ploščo in ni bilo treba iskati redkih mostov in brodov, sani pa so drsele gladko in mirno po širnih planjavah. Ob drugih letnih časih pa so potovali na konjih. Jahati je veljalo za možato, voziti se pa za mehkužno. V kočijah se voziti je bilo navadnim zemljanom prepovedano, še plemiči jih sprva niso smeli imeti, ker je bila ta udobnost pridržana le za dvor. Še v drugi polovici 17. stoletja so bile kočije redke in se še Valvasor čudi pomehkuženju, da so se nekateri bogatini začeli v njih prevažati. V njegovem času je število kočij v Ljubljani naraslo od 4 na 50 karos.

Tudi blaga zaradi slabih in zanemarljivih potov niso prevažali na voze, marveč so ga tovorili na konjih, oslih in mulah. Tako so n. pr. žito nalagali v sodih (barigljah) na konje, v sodih so tudi slovenske protestantske knjige pretihotapili iz Nemčije v Slovenijo, podobno so tudi vino tovorili v ladicah (vedrih), ki so držale okoli 50 naših litrov in ki so jih obesili po eno na vsako stran živali.

Kjer je bilo le mogoče, so se posluževali vodne poti. Kadar pa je bila na eni strani reke kuga ali kaka druga nalezljiva bolezen, si zastonj klical brodarje, ki zlasti tudi ponoči niso zaupali klicem. Saj nas tudi Aškerčeva balada »Brodnik« poučuje, kako so »zaviti v plašč temne noči« turški ogleduhi zahtevali od ribiča, da jih za

Ljubljanski poštni sel (po bakrorezu okoli leta 1680)

bogato plačilo hitro prepelje čez deročo Savo, drugače pa bo ob glavo. Kadar je Sava močno narasla, si brodarji niso upali voziti na brodu pri Črnučah, kjer takrat še ni bilo mostu. Pismonoša n. pr. je moral čakati, da se je voda utekla ali pa je bil prisiljen napraviti ovinek na most v Kranju. Tudi Kamniška Bitrica je večkrat tako narastla, da pošta ni mogla čez reko na Podpeč (pri Lukovici), ali čez Savo pri Št. Jakobu; sli so včasih celo utonili in pisma so šla »po vodi«. V takih primerih je šla pošta namesto skozi Črni graben preko Kamnika in Motnika na Celje. Kamničani so prosili vlado, da bi se stalno obdržala ta zveza, pa niso bili uslišani.

Preden je bila odprta Tržaška cesta, so se za prevoz ljudi in blaga posluževali vodne poti po Ljubljanci med Vrhniko in Ljubljano. Ko pa je l. 1857 stekla železnica iz Ljubljane proti Trstu, je ta plovba po Ljubljanci popolnoma prenehala. Prav tako pa tudi brodarjenje po Savi, ki je bilo zaradi brzic in čeri nevarno, navzgor pa tudi sila zamudno, saj je trajala vožnja od Siska do Krškega 8 dni, od Krškega

do Zaloga 6 dni, od Sevnice do Zaloga 5 dni, od Litije do Zaloga pa poldrug dan.

Sele poboljšanju cest v 18. stoletju je nazadovalo potovanje jež in v nosilnicah, vedno pogosteje srečujemo na cestah koleslje in kočije. V tej dobi merkantilizma pojema tudi staro tovorjenje blaga, ker se je zaradi boljših potov močno razmahnil vozovni promet. Nehale so se končno razmere, kakršne so bile še l. 1562 pod cesarjem Maksimilijanom II., ki se je moral še posebej priporočiti, da bi mu v Frankfurtu uredili cesto do njegovega prenočišča, ker da je ta pot »nekam huda in zelo globoka«. Kaj pomeni »globoka«, to je izkusil cesar Friderik III. v Tüttlingenu ob zgornji Donavi, kjer se mu je konj udrl do kolen in se je tudi cesar sam povaljal v smrdljivem cestnem blatu. V mnogih mestih so si občinski očetje obuli lesene coklje ali pa so jo kar na hoduljah mahnili na seje, da so prišli v kolikor toliko čisti obutvi na občinsko sejo na rotožju. Kleriki neke frankfurtske predmestne cerkve so l. 1318 sklenili, da bodo na velike praznike prišli v stolnico le, če bo to dopuščalo vreme in blato na cesti.

»Udobnost« potovanja na vozech nam prav nazorno osvetljuje naslednji primer. Neke zime se je prevrnil in poškodoval poštni voz, s katerim se je peljala samo neka gospodična. Postiljon in sprevodnik sta pri stranskem oknu osvobodila poveznjeno dekle. Ker pozimi ni ljudi na cesti, je nastalo vprašanje, kaj naj v mrazu napravita z dekletom. Pa so prismočale mimo mesarske sani, naložene z zvezanimi teleti. Naprosila sta mesarja, da je vzel gospodično na sani, ker ni bilo drugje prostora, jo je stisnil kar k teletom. Tam vsaj zmrzovala ni, pri prvi prihodnji gostilni pa jo je oddal, da si je sama pomagala naprej.

Mesarje, ki so pri svojih kupčijskih potih zašli tudi v najoddaljenejše kraje v deželi, so naprošali, da so prenašali sporočila, pisma in razne manjše pošiljke. V iste namene so se ljudje posluževali tudi trgovcev, potujočih kramarjev, rokodelskih pomočnikov, glumačev, romarjev, menihov in beračev, ki so jim namesto plačila dali tudi hrano in prenočišče. Pošiljanje pisem in sporočil po posebnem slu je bilo tako drago, da za navadnega zemljana tak način obveščanja ni prišel v poštev. Lastno zvezo s svetom so si mogli privoščiti le vladarji, velikaši, mesta in samostani.

NASTANEK POŠTE

Že pri starih Rimljanih je njihova pošta prevzemala pisma in pošiljke le za državo in njeno uradništvo. Isto je bilo tudi pozneje: kdor je cesarsko pošto izrabil za zasebne namene, je bil ostro kaznovan, kdor bi pa pošto oropal, temu so bile vislice zagotovljene. Pravo in trdno podlago pa sta dala pošti šele cesar Maksimilijan I. in njegov naslednik Karel V. Leta 1516 je dobila rodovina Torriani de Tassis (Turn-Taxis) izključno pravico, prevažati pisma in druge pošiljke po vsej nemški državi. Cene za prevoz bodo določali člani rodbine sami, zato pa bodo prevzemali vsa cesarjeva pisma za Nemčijo in (takrat avstrijsko) Belgijo zastonj. Nihče poprej ne bi mogel slutiti, kako donosen, naravnost lukrativen je bil za rodbino Turn-Taxis novi način dostavljanja poštnih in pisemskih pošiljk ob do-

ločenem času in na določenih krajih. Šele cesar Karel VI. je leta 1722 kupil oddane pravice za drag denar zopet nazaj. Posebno hitra (pa tudi dražja) je bila jezdna kurirska pošta, ki je po staroperzijskem načinu izmenjave konj preletela na dan tudi do 100 km.

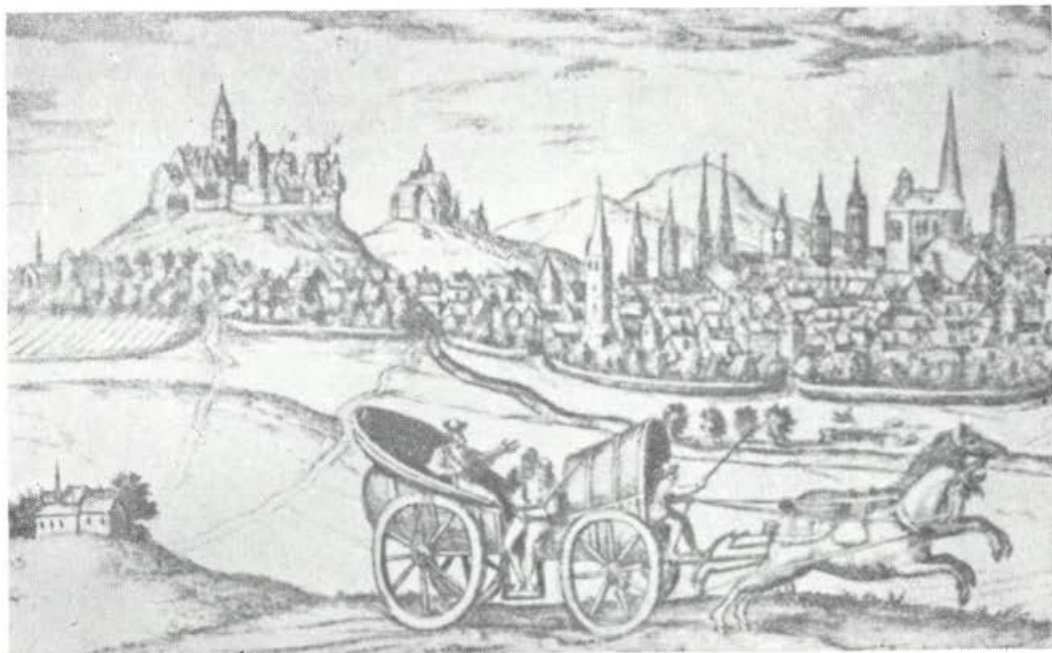
Z novo pošto so prišli polagoma ob zaslužek potovke, trgovci in mesarji, katerim so bili prej izjemoma dovolili celo poštni rog. Družina Turn-Taxis je dosegla, da poslej ni smel nihče drug nositi poštnega roga. Ta prepoved je veljala tudi za plemiče. Kadar so namreč ti potovali z lastnim vozom, so svojim kočijažem radi obešali poštni rog okoli vratu, da se je zdelo, kot da potujejo s pošto. Hlapci, ki so jahali pred njimi s poštno torbo ob strani, so nabirali pisma kakor pravi poštarji.

Na cestah, kjer je obratovala pošta družine Taxis, ni smel nihče drug prenašati pisem. Kdor je potoval po državnih poštnih cestah, ni smel konj menjati, čeprav so bili utrujeni. Cesarica Marija Terezija je dovolila postiljonom kreniti s poštnim vozom tudi na stranska pota, v sili so smeli podreti celo ograje in zavoziti tudi na njive in travnike.

Navadno so bili poštni vozovi pokriti, vendar je cesar Jožef II. še l. 1786 izjavil, da noben poštar ni zavezan, da ima pokrit voz. Tudi v torbah jezdecev so bila pisma večkrat popolnoma premočena, pa so zato l. 1784 naročili, da jih je treba primerno pokriti in zavarovati. Že od nekdanj so bili poštni vozovi rumeno ali pa rdeče pobarvani. Neki pisatelj se v 18. stoletju norčuje, češ da zato, ker je rdeče barva trpljenja, vozov pa s platnenimi rjuhami niso pokrivali, da bi bili potniki zavarovani pred dežjem in soncem, marveč zato, da bi ljudje ne videli, kako ždiyo sključeni in na pol hromi v tesnem poštnem zaboju in kako se kislo drže zaradi neznoznega premetavanja voza po cestnih kotanjah.

Kdor ni mogel čakati redne pošte, si je pomagal s štafeto, to je z nalašč najetim poštnim jezdecem, za kar so morali imeti poštarji vedno pripravljene konje. Plemiči se niso vedno zadovoljili z navadno vprego, ker so v svoji ošabnosti

Potniški voz (po bakrorezu iz leta 1582)

menili, da dvovprežen voz ni primeren njih stanu. Poštarjem je bilo to pogodu, ker je bil s tem njihov zaslužek večji. Običajno so plemiči zahtevali 4 konje in 2 postiljona, grof Turjaški se je vozil s 6 konji, kranjski deželni glavvar pa je dal vpreči kar 8 konj. Najbolj bahavo-objestna sta bila dva francoska generala, ki sta se l. 1805 za dve uri hoda iz Novega mesta v Otočec dala peljati z 18 konji in sta plačala za to vožnjo 27 gldinarjev.

POSEBNE PRAVICE POŠTARJEV

Če je bil poštar v zadregi za konje, so bili okoliški kmetje dolžni za plačilo posoditi poštarju svoje konje. Po Herberštajnovem pripovedovanju so imeli podobne prednosti in ugodnosti tudi ruski poštarji-jamšniki. Kadar konj ni bilo mogoče dobiti, so morali potniki pač čakati ali pa se (kljub imenitnosti) odpeljati z manj konji. Včasih je kak domišljavec hotel s silo vzeti konje iz hleva. Takim rogoviležem so zapretili z visoko denarno kaznijo (do 100 gld.), ali pa so jih kaznovali z zaporom oziroma s šibami. Če je prepri-

nastal med vožnjo, je smel postiljon nepokorneže postaviti na cesto.

Cesarica Marija Terezija je ostro žugala tistim potnikom, ki bi obkladali poštarja z žaljivimi priimki ali njegove hlapce celo pretepali. Plemiči so imeli s seboj svoje strežaje, ki so sedeli na kozlu poleg postiljona ter udrihali z bičem sedaj po konjih sedaj po postiljonu. Zato je bilo ukazano, da noben strežaj ne sme imeti biča. Če potnik biča ni oddal, ga poštar ni pustil na voz, če pa je bič skrnil, je smel voznik sredi ceste konje izpreči in pustiti potnika na cedilu.

V skrbi za svoj dobiček vlada ni dovoljevala, da bi se ljudje, ki niso imeli lastnih vozov in konj, vozili z navadnimi vozniki, peljati so se morali le s pošto. Le po stranskih cestah, koder ni vozila cesarska pošta, je smel voznik vzeti k sebi potnika; takoj pa, ko je zavil na poštno cesto, ga je moral na prvi postaji oddati cesarski pošti.

Voznikom s potniki je bila poštna cesta dovoljena le, če so peljali potnika najmanj 6 poštnih postaj daleč, a na tej poti niso smeli niti konj prepreči (medtem ko je ce-

Ruska posebna pošta

sarski postiljon šestkrat menjal konje) niti potnika oddati kakemu drugemu vozniku. Celo konja za ježo na poštni cesti ni smel nihče posoditi. Če je kdo jezdil na najetem konju mimo poštno postaje, ga je smel poštar ustaviti in mu vzeti konja. Vzeti mu ga je smel tudi, kadar ga je zasačil na stranski cesti, če je tja zavil, da bi se ognil poštno postaje.

Razen oseb in pisem je pošta prevajala tudi blago v manjših količinah in v zavitkih, ki jih navadni vozniki pod visoko kaznijo 100 goldinarjev niso smeli prevzemati, da bi ne oškodovali cesarske pošte. Zasebnikom je bil dovoljen le prevoz težje tovarne robe. Kar tiče odškodnine, se je ta ravnala po razdalji in po številu konj, če jih je kdo zaradi reprezentativnosti zahteval več, kakor jih je bilo treba. Leta 1773 je bilo določeno, da se plača za voz z enim konjem in eno pošto daleč 45 krajcarjev, za vsakega nadaljnega konja in za vsako pošto pa še po 45 krajcarjev več. Iz Ljubljane do Podpeči pri Lukovici so računali poldrugo pošto, od Podpeči do Št. Ožbalta 1 pošto, od Št. Ožbalda do Vranskega 1 pošto. Z

dvema konjema je plačal potnik iz Ljubljane do Vranskega 5 gld in 15 kr.

Poleg razmeroma visoke voznine je bilo treba plačati še napitnino postiljonu, ki so jo le-ti še samovoljno, neredko celo tudi nasilno zviševali. Posebej je bilo treba plačati v hudih klancih tudi (konjsko ali volovsko) priprego, včasih pa so se morali tudi potniki sami upreti v voz. Iz svojega so morali poravnati tudi cestninske, mostninske, brodninske in colninske pristojbine kakor tudi tlakarino ob vstopu pri mestnih vratih. Leta 1747 se je neki uradnik odpeljal s poštnim vozom 15. septembra z ženo iz Ljubljane ob pol devetih, v Celje je dospel ob pol petih popoldne in prišel v Maribor ob eni ponoči (16. sept.), v Gradcu je bil ob desetih dopoldne, od koder je prispel naslednjega dne (17. sept.) ob treh popoldne na Dunaj. Konec septembra 1751 je plačal ljubljanski tovarnar sukna 85 goldinarjev za štirisedežni in s štirimi konji vpreženi voz iz Ljubljane do Dunaja in nazaj. Na Dunaju ga je moral voznik čakati 8 dni in ves čas je moral sam vzdrževati sebe in konje ter sam plačevati mitnine in druge pristojbine.

Poštni voz — omnibus (po bakrorezu iz leta 1747)

Potovanje z vozom torej ni bilo ravno poceni; manj premožni niso dosti potovali, v glavnem le poslovni ljudje, trgovci in obrtniki ter odličniki. Leta 1799 n. pr. je poštar v Novem mestu odpravil meseca januarja komaj 11 potnikov, februarja celo samo 4, največ pa avgusta, ko se je vozilo 32 potnikov. Ves zaslužek novomeške pošte l. 1799 je znašal 693 gld. 9 kr., potnikov pa je bilo 233.

Tudi pisemske poštno pristojbine so bile zelo visoke. Cesarica Marija Terezija jih je znižala: promet je proti pričakovanju po znižanju skokoma rasel in s tem tudi poštni dohodek. Po tej znižani tarifi je 1 funt težko pismo iz Karlovca v Ljubljano stalo 4 gld. 52 kr., lahko »malo pismo« je stalo 8 kr. Pri tem pa moramo pomisliti, da si takrat (l. 1751) za 8 kr. kupil dva funta najboljšega govejega mesa.

Poštnih znamk takrat še niso poznali, pa je moral zato poštar vsako pismo in vplačani znesek vpisati v svojo knjigo. Navadno je bilo treba plačati pol poštnine pri oddaji, drugo polovico pa pri izročilu naslovljencu. Ker je polovica teh dohod-

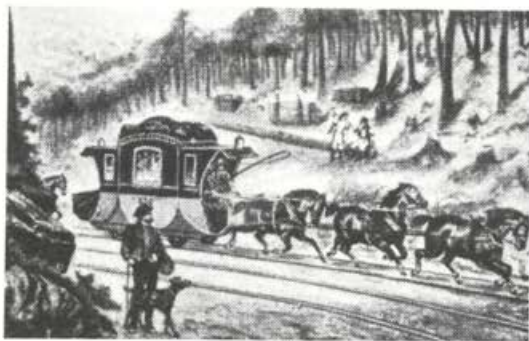
kov pripadla poštarju, so ti pazili, da se pisma niso izgubila. Cesar Jožef II. je končno določil enotno pisemsko tarifo za celo Avstrijo, le za tujino je veljala za enako težka pisma višja poštnina. Pri denarnih pisemih je poštar preštel vsebino in pismo zapečatil. Za vsoto je bila potem pošta odgovorna, razen če so pismo prestregli sovražniki ali rokovernjači, če so zgorela ali če jih je odnesla povodenj.

KRAJEVNE POŠTNE ZVEZE

Zaradi vedno pogostejših turških roparskih pohodov v naše kraje so že 8 let po dogovoru s družino Turn-Taxis (l. 1524) naročili štajerskemu vicedomu, da uvede peš pošto s tremi menjalnimi postajami med Gradcem in Ljubljano in da izplača prenašavcem mesečno 3 gld. Dve leti pozneje je bila vpeljana peš pošta proti Gorici in k vojaškemu poveljstvu na Hrvaškem. Ko so v tem času Turki vedno ostreje pritiskali (obleganje Dunaja l. 1529!), so potovsko pošto spremenili v jezdno. Ko pa je zaradi l. 1533 sklenjenega premirja turška nevarnost nekoliko popustila, so nekatere

iz vojaških ozirov osnovane stranske poštno zveze zaradi varčevanja opustili. Tudi zveza z Dunajem preko Gradca je kmalu zamrla, ker je na ukaz poljskega kralja Sigismunda II. Avgusta od l. 1560 dalje šla v tej smeri poljska pošta za prenašanje diplomatske korespondence med Krakovom in Benetkami ter Rimom; po tej zvezi so mogli v šestih dneh dostaviti pisma z Dunaja v Benetke. Od l. 1587 dalje pa so uvedli poseben avstrijski poštni kurz od Dunaja, Gradca in Ljubljane do Benetk.

Naslednjega leta (1588) so raztegnili jezdno pošto od Ljubljane do Gorice in Benetk in so kranjski deželni stanovi dovolili za to zvezo 200 gld. podpore. Nekoliko prej (l. 1573) je kranjski deželni zbor sklenil prispevati 200 gld. za ustanovitev peš pošte med Ljubljano in Gradcem; sel je odhajal vsake štiri dni iz Ljubljane v Gradec in nazaj. Leta 1578 so kranjski deželni stanovi odobrili letni prispevek 300 gld., da so mogli vpeljati konjsko pošto od Maribora do Ljubljane. Z letom 1688 se je od goriško-beneške proge pri Razdrtem odcepila redna poštna zveza s Trstom. Ob Valvasorjevem času je šla tedensko enkrat poštna zveza iz Ljubljane mimo Višnje gore, Novega mesta in Metlike v Karlovec; plačevala jo je deželna gosposka. Proti Koroški, na Beljak in Celovec je takrat obratovala le peš pošta. Leta 1730 je dobil Gradec s Trstom dvakrat na teden jezdno pošto. Tega leta je vlada dovolila, da so zaradi velikih sejmov v Trstu začeli odhajati iz Ljubljane na teden tudi še trije redni prevozniki in sicer po eden v Trst, Gorico in na Reko.

Konjska železnica Češke Budjevojice—avstrijska meja

Za Trst in Gorico je znašala tarifa po 3 gld. od osebe, do Reke pa 4 gld. Poleti 1738 je cesar Karel odredil, da pošta iz Karlovca v Gradec ni vozila več čez Krupino, marveč preko Ljubljane. Kakor s Trstom je bila tudi na tem odseku zveza le dvakrat na teden. Sele od spomladi 1784 je imel Trst z Ljubljano in Gradcem poštno zvezo vsak dan, na stranskih progah pa je ostalo še pri starem (dva do trikrat na teden).

Za naše poštno zveze so bili sprva odločilni predvsem le vojaški in državno-politični razlogi, od začetka vladanja cesarice Marije Terezije pa so pri tem gledali zlasti tudi na napredek trgovine in na želje in potrebe prebivavstva. Sedaj so se pojavili redni prevozniki in večji poštni vozovi, ki so ob določenih dneh v tednu prihajali in odhajali ter sprejemali potnike in robo. Seveda pa so na slabih stranskih cestah še vedno bile samo le jezdne poštno zveze. V drugi polovici 18. stoletja je poštni voz vzdrževal zvezo Ljubljane s Trstom, Celovcem in Solnogradom. Tudi po Savi je nekaj časa brodarila vodna poštna zveza, ki pa je kmalu odpovedala; z letom 1838 je dobila Ljubljana dvakrat na teden redno zvezo z Zagrebom. Avstrijske poštno uredbe so ostale v veljavi tudi za časa »Ilirskih dežel« pod Francozi, ki so l. 1809 predpisali, da morajo imeti pismonoše in postiljoni našive v francoskih barvah, na rokavih pa našite ploščice s slovenskim napisom.

NEKAJ O POSTILJONIH

Ko si danes v muzeju ogledujemo že davno odslužene poštno vozove, si v duhu slikamo idilo dobrih starih časov. Pozabljamo pa pri tem, koliko so potniki pretrpeli v teh škripajočih in neudobnih skrinjah, koliko kletvic je bilo izrečenih na njihov račun in na rovaš objestnih in surovih postiljonov. Saj pa v tistih divjih časih voznikom in potnikom na cestah ni bilo z rožicami postlano. Kdor se je podal v ta svet, je moral biti sam resast in trd, ko se je moral dan za dnem prebijati skozi tolpe tatov, roparjev, morivcev in ciganov. Z bičem in krepelcem si je utiral pot in si s svojo pestjo ustvarjal svojo pravico in

svoj obstoj na cesti. Prenekatero znamenje ob cestah in samotnih križiščih priča še danes o težkem voznikem poklicu.

Stoletja so bili vozataji gospodarji na cestah in gospodje v gostilnah. Tu so jih spoštovali kot majhne kralje, poleg katerih ostali gostje niso šteli nič. Bokal za bokalom je romal na mizo, da so bili primerno zaliti njihovi »leteči žganci«, kakor so šaljivo imenovali pečene piške in gosi. Da so znali bolje piti nego piskati na svoj rog, o tem je bil prepričan tudi sloviti pridigar 18. stoletja Abraham a Santa Clara, ko primerja postiljone z bičjem, torej z rastlino, ki ne uspeva drugod kot v vlagi in močvirju.

Postiljoni so se pritoževali zlasti nad plemiči in oficirji, ki da so jih topli, suvali in jim s pištolami grozili, če niso ustregli vsem njihovim muham. Sklicevali so se na državno važnost svojega potovanja, čeprav so se največkrat vozili le za svojo zabavo. Zahtevali so, da so morali konji dirjati, pretepali so jih, da so se živali komaj še pokonci držale in je morda tudi od tod nastala ljudska rečenica »truden kot poštni konj«. Pri izmenjavi konj na poštnih postajah so se štafetni kurirji in postiljoni pogosto pričkali za edino kljuse, ki je še stalo v hlevu.

Kakor je cesarska oblast izločila poštarje iz graščinske podložnosti, jih opro-

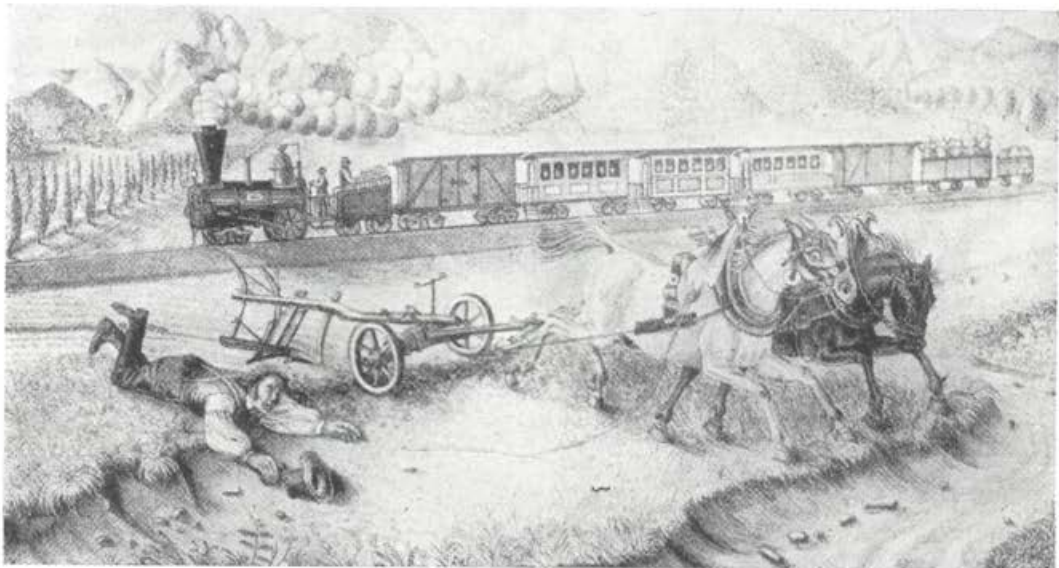
stila mnogih drugih dajatev in tlake, zlasti pa tudi nadležne vojaške nastanitve, podobno so bili tudi postiljoni in drugi poštni hlapci oproščeni vojaške službe. Spomin na potovanje z vozovi po cestah pa še danes živi v rečenicah, kot so: dobro je izpeljal, potegni voz iz blata, coklja si, voz steče, udari čez ojnice, čez drn in strn, rabiš pripravega, zabičati in podobno.

Ko je človek vpregel v svojo službo silo pare, ko je na železni cesti zažvižgal pisk lokomotive, je ta pišč upihnil tudi življenjsko luč poštni kočiji. V pozabo je zapadel poštni voz, raz katerega je staromodni postiljon z veselimi popevkami svojega roga privabljal prebivavce, da so se zgrnili na trgu okrog njega, da jim je postregel z novicami in dogodki iz daljnega in bližnjega sveta. Danes so človeku že brzovlaki in avtomobili prepočasni, brzovoz in telefon mu komaj še zadostuje, radio in televizija kažeta dogodke in govorita brez žičnih napeljav v sleherno gorsko vas, letala so se dvignila nad oblake in z vedno novimi in z vedno drznejšimi tehničnimi izumi poskušamo prodreti v tajne vsemirja. Vse živi, misli in dela danes z nestrpnostjo naglico.

Današnji človek, ki mu je geslo »čas je zlato«, hiti v svoji poslovni neugnanosti naglo iz kraja v kraj. Nima časa, da bi se seznanil z naravo in z ljudmi, — o krajih in prebivavcih se da kvečjemu na kratko

S poštnim vozom iz Varaždina v Zagreb

Nova železnica; Seelandova litografija v »Novicah«

in hitro poučiti po najetem vodniku. Posebnosti, težave, značaj in duševnost ljudstva pa mu ostanejo zaprta vrata, ki jih ne zna in nima časa odpreti. To nam tudi razjasni, zakaj imamo danes tako malo dobrih potopisov. Saj se današnji popotnik nikjer dolgo ne zadržuje, mednarodni hoteli so mu prehodni dom in tako ne najde prave priložnosti, da bi mogel neposredno in boljše spoznati deželo in njeno ljudstvo.

MEHANIZIRANA VOZILA

Več znamenitih fizikov in mehanikov se je v 18. stoletju bavilo z mislijo, kako bi se dala uporabiti parna sila za pogon vozil. Anglež Stephenson je vztrajno delal poskuse, ki jih je tako izpopolnil, da je l. 1825 zgradil lokomotivo, ki je vozila 90-tonski vlak z brzino 12 km na uro; čez pet let so mogli hitrost vlaka že podvojiti. Meseca septembra 1828 je stekla tudi v bivši Avstriji prva, 64 km dolga železna cesta iz čeških Budjevovic proti gornjeavstrijski meji. Vozovi so sicer tekli po gladkih železnih tirnicah, vlekla pa jih ni parna lokomotiva, marveč navadni konji. Lokalno cestno železnico (tramvaj) s konjsko vprego so imela tudi nekatera mesta, kakor n. pr. Gorica ali Zagreb. Prva prava železnica na Nemškem je v začetku de-

cembra 1835 zvezala starodavni Nürnberg z bližnjim mestecem Furth na Bavarskem. Ni trajalo 50 let po tem, ko je postala železnica najvažnejše prometno sredstvo in zopet po nadaljnjih 50 letih je morala železnica prepustiti prvenstvo v prometu današnji avtomobilski motorizaciji, ko je leta 1885 ing. Benz postavil na trg svoje motorno vozilo, ki ni bilo ravno prehitro, saj je doseglo komaj hitrost dobrega jazbečarja, ruski hrt pa bi ta neznansko ropotajoči voz z lahkoto dohajal.

Po oni prvi železnici na Bavarskem je zanimanje za železne parne stroje od leta do leta naraščalo. Ilirski guverner baron Schmidburg je jeseni istega leta (1835) naročil gradbenemu ravnateljstvu, naj pripravi vse potrebno gradivo za železniško zvezo Trsta z Dunajem, ki naj bi šla skozi Gradec in Ljubljano. Leta 1844 je potem resnično prisopihal prvi vlak do Gradca, od tod pa l. 1846 do Celja, v Ljubljano je privozil prvi slavnostni vlak l. 1849, v Trst pa l. 1857. Stransko progo od St. Petra na Krasu proti Reki so odprli l. 1873, od Zidanega mosta proti Zagrebu pa l. 1862, Gorenjska je dobila železniško zvezo leta 1870, železniška zveza Maribor—Celovec—Beljak pa je bila dovršena že l. 1863 oziroma 1864. Seveda pa nezaupnih nergačev ni manjkalo. Saj so že l. 1850 menda celo

zdravniki svarili pred vožnjo z železnico, češ da bo hitrost 30 km ali celo še več na uro gotovo povzročila nezavest in obolenje možganov tako pri potnikih kot tudi pri gledavcih. Pa tudi mnoge druge so mučile skrbi, češ da se bodo potniki prav gotovo zadušili zaradi vrtoglave brzine vlaka.

Taki zastraševalni ugovori in pomisleki so kajpak kmalu utihnili. Železniška mreža je kakor drugod po svetu tako tudi pri nas na Slovenskem postajala gostejša, z avtomobilskimi prometnimi zvezami pa dosežeš danes skoraj že sleherno gorsko vas. Z nekdanj tihih, belih, na ovinkih rahlo zakroženih, danes pa tako nemirnih in le prečesto togo zravnanih, zaprašenih podeželskih cest je izginil radostno žvižgajoči popotnik z romarsko palico v rokah, hrupno brneči avtobus pa prevaža na desetine potnikov v enem samem vozu še več kot z brzino vlaka iz kraja v kraj, in to ne morda enkrat ali dvakrat na teden kot nekoč poštni voz, marveč tudi po večkrat na dan.

Vse to pa daje deželi sami novo podobo. Romantično čustven in lepoto narave občudujoč je bil popotnik, ki je prehodil naše dežele in je l. 1817 zapisal v svoj dnevnik: »Kje so ljudje? Njih stanovališča so se jim spremenila v grobišča in nič ni preostalo iz njihovih dni, kakor le narava, ki jih je obdajala in ki je danes ista, kakor je bila takrat.«

Pri napredujoči industrializaciji bo ta zadnja trditev komaj še kje v polni meri držala. Na vseh koncih in krajih štrle v nebo visoki tovarniški dimniki, ki z dušičim dimom in sajami pokrivajo svojo okolico, brneči stroji pa ne mirujejo ne

podnevi ne ponoči. Mnogokje so šumne slapove in slikovite brzice vpregli, da dajo svojo silo na razpolago hidrocentralam, mnoge tovarne onečiščajo nekdanj bistre vode s svojimi umazaniami, neredko tudi strupenimi odplakami, ki so ponekod že zatrle ves ribji rod. Kaj čuda zato, da se je moderni človek, naveličan enoličnega in dolgočasnega okolja, zatekel v odročne hribe in gore, da se tam v mirnem zaštišju sreča z nepokvarjeno naravo in najde v njej okrepcujoči oddih in zdravo razvedrilo.

Lov za čim večjim dobičkom in večjo donosnostjo je povzročil, da so z ravnilom in z betonskimi koriti odkazali tok rekam in potokom, ki jih je nekdanj obdajal venec zelenega grmičja, danes pa sameva pusti posek za ceno nekaj borih jerbasov krme. Tudi z njiv in travnikov sta izginila lipa in hrast, ko se je v njuni senci mogel kmet za nekaj trenutkov v poletni sončni pripeki ali pri malici odpočiti.

Pa še mnogih drugih lepot, neocenljivih vrednot in zaupne prisrčnosti je, ki jih dojemljiva duša občuti, pa jih kot intimno doživetje le težko izrazi, katerih obstoj pa ogroža brezobzirni utrip modernega življenja in ki zanje veljajo besede slovitega angleškega naravoslovca in kemika sira Humphryja Davyja, ki je l. 1828 ponovno prepotoval našo Gorenjsko in zapisal v slutnji svoje bližnje smrti, da je spričo najčudovitejših krajev Evrope kakor nihalo, ki trepeče med življenjem in smrtjo. Kar naj bi veljalo zanj, to velja tudi za podobo naših krajev, ki jih je Davy kot zdravja iskajoč popotnik s takim entuziazmom opisoval in občudoval. Dr. J. Mal

Starorimska pošta — *cursus publicus* (Nagrobnik pri Gospesveti)

Jaz, Nemesianus

(Začetno poglavje iz Dneva živih)

V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha.

Pred mano je kos pergamenta, v moji roki je pisalo: in jaz, Nemesianus, sin Haarilanda, star petinšestdeset let, tri mesece in štiri dni, se lotevam zgodbe svojega življenja, kakor se je odvijala od sinjih bregov mladosti vse do te predsmrtno sipine, po kateri se zasopel vzpenjam proti Tvoji sodbi.

Naj ne bo v tem mojem pisanju ne samoljublja ne razuzdanosti ne čehljanja ušes, ampak resnica in vera in milina. Pisalo moje, začni! Amen.

Daljna gladina Histra, kje si? Voda, silna kakor vojska na pohodu, ki greš v zelenem mimohodu kakor legija v objemu jelš, plaveč tovore dračja od daljnih alpskih odjug tja v brezbrežni pokoj Pontusa?

Zatisnem oči: kaj je tebi čas; ujeta med bregove neizpremenjeno nosiš svojo veličast, kakor tisti večer.

Z Alrido sva pritekla po bregu navzdol, se skobalila čez stopnice iz izboklih korenin in že sva bila na pesku, ki nama je njegova toplota prijetno udarila v bose noge.

Više gori je bil most že nehal bobneti pod vozovi naših očetov, ki so vso noč vozili proti svojemu velikemu dnevu. In otroci po vasi smo se počutili kakor ptice, ki so jim začeli od daleč sekati gozd. A ker nismo še slišali sekir, je bil v nas samo nekakšen srečen preplah.

A zdaj se je dogajalo za naju samo eno — seženj od najinih stopal je tekel Hister, reka najinega detinstva.

In bog Hister je šel mimo naju, široke vodne plahte so se pahljačasto prehitevale, voda, voda, voda, a nad vsem tem skrivnostni nabiti nič, tišina. Samo od onkraj je prihajal glas, bilo je sporočilo iz jelševja, ko se je nevidni fazan spačil s svojim možatim grlastim kikirikom. In tam višje je gorela pomlad, ravnina je bila kakor v zelenih puhastih dimih, v zraku

je plaval surov muževen vonj kakor po razmersarjeni zeleni hosti.

Trinožnik iz palčic je stal v obrežni vodi nedotaknjen, kakor ga je bil oče Haariland zabil. Pristopila sva in pritisnila na konec rake, ki je slonela na njem: iz vode sta se izcedili križasto speti lati z vrečasto mrežo. Popustila sva lato, da se je mreža spet potopila v skrivno podvodno zasedo. Sedla sva v pesek in čakala. Drhtiš, staro srce? Da, sedaj ni bilo ničesar več, samo tisti detinski Hister se je valil mimo, vesolje je bilo zdaj tisti grivasti greben hitečih gorskih voda, onkraj katerega se je zdaj grlil fazan. In ko sva potem s srcem v grlu spet privzdignila lato, sva zagledala klina, ki je najprej v nejasni slutnji pogube zbegano križaril po zagrajeni vodi, potem pa, čimbolj se je ob dviganju late mreža izejela, že brezglavo rinil z glavo v presihajoči element.

A kakšno seme je neki človek, Gospod! Zakaj, glej, zaradi tistega klina sem se takrat divje stebel z Alrido, ko da mi ni bila rodna sestra, čeprav samo po materi, zakaj Hegelund, njen oče, je kakor nešteto drugih pustil življenje v boju tam doli pod ravnino.

Kdo naj bi bil ubil klina?

Bes mi je zaslepil oči, ko je ona samopašno stisnila ribo v krilo. Pesek je zabrizgal pod rvanjem najinih nog, dokler nisva zapletena v klobčič telebnila na tla, sprta na smrt od strasti po ubijanju. Vsa opraskana sva nato obsedela ob zadušeni ribi, vsa zasopla, vsa razočarana, da klin ni končal od udarca, ki bi ga okrvavil.

In mar je bila naslada, s katero sva prežala na klina, kaj drugačna od naslade, s katero je Rimljan prežal na Jaciga?

Padi, zavesa spomina, nad pomladnim večerom kraj rodnihi voda! Globina, gledana z ledeniške strmine mojih let! Zaslon razmetanih gričev v smrečju na severu, nato meja velike vode, nato obzorje jelševja kakor špalir zelenega prahu, ravnina izven naše usode! Z Alrido bi se vračala s košaro pobitih klinov, ko bi vse okrog

naju legal trudni jacigski večer. Sredi vasi bi se moški preganjali s konji: ženske bi sede na hlohah stapale mleko: iznad slamnatih ostrejših bi se kadilo, vonj kravjaka in dima, vonj večerne Jacigije.

Pa je rekla Alrida: »Vidiš?«

Strah je zakričal iz nje.

Bila sva nad reko, na poti nazaj.

»Alrida!« sem vzkriknil tudi sam.

Tako je bilo, ko da je cesta tam doli vzbuhnila v oblak dima, ki jo je potem v vrtnčastem diru požiral proti reki. A kar sva slišala, ni bila pesem naših jacigskih jezdecev: raztrgano sovražno vpitje je napolnilo dolino. Stekla sva: tedaj nama je že prihajalo do ušes pogrmevanje mostu, na katerega so se morali vsuti vozovi. Na ravninski strani mostu se je zvalil steber dima: most je bil začel greti: držeč vsak od ene strani košaro sva se spustila v dir, da so se nama stresali klini po stezi.

Sedaj nisva samo slišala sekir, ampak so nama že bliskali v očeh zamahi jekla: gozd, v katerem je gneznila najina mladost, se je podiral pod nama.

Tisti večer je bilo prvič, da sem jih videl: čakati so bili, širokih pleč, prej nizki kot visoki, svetlo obritih obrazov, z izrazitimi trebuhji, a vsi enaki drug drugemu, ko da so vsi po enem pomerili pleča, obraze in trebuhje. Stali so v kvadratu sredi trga, ko da se je tja med tiste slamnate strehe utrgal oblak iz mesa in jekla. Samo poveljnik med njimi je bil suhec, eno samo vitko ogrodje kosti: hladno, ne da bi vzdignil roko, jim je nekaj spregovoril, na kar je kvadrat prhnil na vse strani.

»Cantharos*!« so klicali v onemeli trg, nakar si je vsak v teku poiskal po ena vrata.

Alrida ni niti tekla več, padala je in se pustila drsati, z rokico na košari. Heerlida, mati, je molzla, s krilom, potegnjenim nazaj čez kolena. Ko naju je videla planiti tja v joku, je spustila vime in vstala. Izdabila sva, da so v vasi oni, da zdaj teka jo po hišah. Ponosna Jaciginja! Tako zatuli volkulja v skitskem lesu, ko je njen brlog izdan. Na tla se je vrgla vznak čez kup nastilja, prevrnila z glavo košaro s

klini, si potegnila krilo nad kolena in se začela tolči po trebuhu:

»Telo moje, sužnje boš rodilo!«

Z Alrida sva zalivala s svojimi nebogljenimi otroškimi solzami kline, ki sva jih sklonjena hitela pobirati iz nastilja, da bi jih rešila pred materinim otepanjem.

»Telo moje, ooo!«

Prvi hip je bilo, ko da je legionar obstal negotov, ob tistem prizoru. Šele potem, ko je s svojo prisotnostjo, s tisto z železom okovano pojavo vsilil kočji tišino, je ukazal: »Cantharos!«

Mati se je bila pobrala s tal, tudi midva sva bila vstala od klinov, držala sva se je vsak za eno nogo, vsi otrdeli v družinskem kipu groze.

Legionar si je pomagal z rokami, da je orisal v zraku nekaj okroglega, nekaj kakor vedro. Stal je do gležnjev v nastilju na ozadju vrat, nizek, plečat, obrit, spočita negovana prikazen iz železa. Toda čakal je zastoj: vsi trije smo bili kip, vozni skrčenih teles brez diha, nismo se ganili, nismo ga razumeli. Tedaj nas je pustil, zamahnil z roko in pošaril po kočji, išoč nekaj. Vrnil se je iz kota z večjo lončeno posodo: šele tedaj je opazil golido z mlekom. Nagnil jo je nadse in pil, dokler mu ni bilo dosti. Preostalo mleko je zliil, da je v belem slapu preplavilo ribe v košari. Z obema posodoma v roki nam je nato brez besede, s kratkim oblastnim zmigom glave pokazal, naj gremo pred njim.

Čez trg so kapljali obloženi z vsakovrstnimi posodami drugi legionarji, pred njimi so se vlekli ženske z otroki, jacig-ska vas je hitela gasiti goreči most.

A kje so bili naši možje? Kje je bil Haariland, oče? Zakaj nobenega našega možkega ni bilo videti. To je bila vas brez naših mož. To je bil večer brez naših mož.

Požar je bil komaj načel most od ravninske strani. A čim bolj se je temnilo, tem bolj se je ogenj razgoreval, ko da se hrani s temo. Znočilo se je povsem: in iz kota, kjer je gasila mati, ki sva ji z Alrida prinašala vode, se je v žareči bližini videlo na ozadju penečih se vodnih griv goreče tramovje, ki je tlelo v žerjavične križe, dokler se ni s treskom odlomilo in v oblaku pare zacvrčalo spodaj v vodi. Mati se je previdno ozrla za sabo, od koder je pa-

* Vedra.

dala senca legionarja: tisti hip je nekaj klical tovarišu, ki je nadzoroval malo naprej: in mati je hitro zčila obe posodi skozi režo med mostnicama. Iz Histra je bila tista voda in Hister jo je moral nedotaknjeno dobiti nazaj. Ves čas, odkar sva jo zalagala z vodo, je delala tako: ujela je legionarja v hipu raztresenosti in odlila vodo skozi plamene v reko. »Ne vidiš mene?« je sikala v sosedo, dokler je ta ni začela posnemati. In tudi naprej od sosede je zdaj voda v dolgi vrsti slapov floskala skozi režo med mostnicami, neizrabljena ginila v Hister, medtem ko se je požar zvišal, čedalje bolj stegoval svoje ognjene tipalke in že silil ženskam pod noge.

Spet smo bili otroci vsi zasopli razpostavili polne posode. Po vrsti smo se sklonili, da bi v tihem sporazumu obvarovali matere, njih onemogli boj.

Tedaj sem opazil, kako ni bilo več sence od legionarja. Stal je preblizu, ni bilo več njegove sence, bil je on sam. Stal je nad nami, z roko na nožnici, mirno opazujoč, kako so se vedra po vrsti zlivala mimo ognja v reko. Ne da bi trenil, je iztegnil nogo v korak in se napotil po mostu do trate, kjer je bila njegova edinica posedla k večerji.

Kar se je potem zgodilo, je poteklo v nekem pošastnem miru, v nekem grozljivo natančnem redu, kakor do pike odmerjen obred na tistem ozadju noči, vodà in plamenov.

Vse domačine so nas spravili z mostu, potem ko smo morali pustiti posodje na mestu. Po vsem sodeč je bilo jasno, da nas bo sedaj pri gašenju nadomestila vojska, ki je odlagala skodele. Toda šlo je očitno za lagoden ukaz, vojaki so vstajali nekam leno, kakšno minuto je most gorel kakor kres, povsem prazen, slavolok iz zubljev nad črnino noči.

Nato je skupina vojakov začela s povsem mirnimi kretnjami odbirati med nami ženske. Na strani je ostala skupina deklet, ki so si odkrivala ramena. Vojak z baklo je vsaki privzdignil roko in ji posvetil pod pazduho. Tisti, ki ji je videl obraslino pod pazduho, je pokazal med ženske, ostalim pa, brez tistega znamenja spola, med otroke.

Isti vojak je nato brez besed, s samimi kretnjami razporedil ženske v vrsto: eno je malo pahnil nazaj, drugi je ukazal za korak naprej, da je bila vrsta povsem ravna.

Nato je moral še vsako posebej osvetliti z baklo poveljniku, tistemu suhcu iz samih kosti, ki je z rokami na hrbtu privoščil vsaki nagel tehtajoč pogled. Eno, Gundulo, Ridagerjevo hčer, je povlekel iz vrste. Vojak ji je hotel posvetiti pod pazduho, da se ni zmotil. Toda poveljnik je nebržno zamahnil z roko in jo poklical s seboj. Njeno telo ni potrebovalo potrditve.

Vrsta se je strnila, da je zadelala vrzel.

Nato je vojak iztegnil desnico vodoravno predse. Ženske so morale ponoviti kretnjo za njim in obstati tako, z desnico od sebe. Ko je vojak uvidel, da so ga razumele, se je umaknil. Pristopil je drugi, ki je ob bakli bil videti kakor iz same čelade: plečato telo, skoraj bolj razpotegneno v širino kakor v višino, je raslo v nekakšen grozljiv trapez.

Na mostu je ugašajoče cvrčal požar pod množičnim zlivanjem vojaštva (vojaki so zajemali vodo kar z mostu, z vrvmi), ko je odjeknil glas:

»V spomin na dan, ko so se uprle rimskemu imenu!«

Doklej boš zadrževal svojo jezo, Gospod vojnih trum, da se maščuje vsa nedolžna kri, ki jo je popila zemlja od Abela do nas, do naših mater?

Glej, meč je padal tisto noč, desnice naših mater so padale, odsekane v zapestju, njihove okrvavljene dlani so kakor umorjene golobice vztrepetavale v prahu mostišča!

Zdaj smo bili svobodni: lahko smo se za svojimi enorokimi materami pretulili do vasi, teptaje njihovo kri, v novo rimsko noč.

Jutro je zasijalo nad vasjo kakor nad pogoriščem, nad katerim brezobzirno buha pomlad iz gozdov. Kravam smo vlekli vmena otroci, otroci smo cepili drva in stekali mleko. Matere, te so posedale po hlohah pod ostrejši, vsaka neobgljeno pestujoč culico obvezane roke.

Heerlida je čepela na kupu suhega gnoja pred kočjo in zrla na trg.

»Kateri bog nas je tako brez milosti udaril, kaj praviš?« je zajavkala proti nji sosedica, starka, ki se je prekladala s tistim krvavim omotom po hlotu.

»Kdo ve, golobica moja Regnaelda, kaj vse je zloveščih bogov v ozračju in med drevesi!«

»Vidiš, podlasička, še lastovke se mi podelavajo na glavo, takšna sramota sem postala v svojih starih letih,« je rekla starka in prenesla svojo culico malo stran, da se je izognila lastovičjemu gnezdu.

»Slišiš, Regnaelda?« se je oglasila mati. »Slišiš? Ko toča potolče vse, ostanejo koli. In ko Rimljan odseka desnico, ostane levica.«

Pomahala je z njo.

»Kaj nam bo levica, golobička? Da bo jokala po sestri desnici! O, zakaj je vstalo sončece ta dan?«

»Kaj naj bi vedelo sončece? Pusti ga, podlasička ti belolasa, naj gre gor! Naj gre svojo pot, kakor mu je zapisano. Naj vidi vse to! A kadar bik ne more z rogmi, se loti z nogami! Še mi je telo, da mi rodi junake, Jacigice!«

Gnezdo pod ostreškom se je lačno razživel, ko se je prilepila nanj mati s hrano v kljunu.

»Čemu pa naj ti bo telo, golobička ti moja, ne veke jalova? Kje je cvet naših mož, dišečih po nageljnih? Kje je Haariland, ki naj te posadi?«

»Haariland, hrast ti moj, okrog katerega sem se ovijala kakor srobot, ojoj!«

In pod naslednjim ostrešjem je bila Kunigelda in povzela tisti »ojoj« in še naprej se je odzvala Rehnilda s tisto culico in še naprej je povzela odmev mlada noseča Bertuelda, kakor ob dojenčkih so sedele ob zahomotanih desnicah in gledale tja proti ožganim rogovilam mostu, od koder naj bi se vrnili možje.

Niso slutile, da boho še isti dan odšli po tisti poti še mi, kar nas je zlezlo iz destinstva.

Bili smo pri opoldanski molži, ko so prišli po nas. Bili so še očrnjeni od popravljanja pregorelega mostu. Sredi opoldanske negibnosti so udarili njihovi koraki kakor kladivo usode. Legionar je hodil od hiše do hiše z oštevilčeno lato: še ga vidim, trapezasto prikazen s tistim orodjem

suženjstva v roki. Hodil je okrog in pristavljal lato. In kdor je presegal tisto mero, fantič ali deklica, je bil njihov.

Tako sva z Alrido dala nogi čez izjeden javorov tram, čez tisti hišni prag, onkraj katerega si naju v bolečini iztrgal Ti, da se prebijeva skozi krvavi pragozd usode v Tvojo luč.

Lepo je zeleno lice naše matere zemlje, kakršno se je izoblikovalo pod Tvojim stvarniškim dihom, v izmeničnem vstajanju buditelja sonca in leganju uspavavke noči. Lepi so glasovi voda in skale s sneгови in pomirljiva stoja dreves, vsa ta mala domačija naše umrljivosti, pod streho svetlih nepoznanih teles nad nami. In kako drugačna bi bila naša pot, pot od zlataste Vindobone do alpskega Virunuma, od belih zidanic vinorodnega Poetoviona do smrečin Emone, da nas ni peljala v izgnanstvo!

Toda morali smo priti v Aquileio, preden se je tribun odločil, da razbere svoj plen. Vse dotlej smo bili samo brezimna karavana, pregibajoča se množica mesa, gneča bosih nog, ki je z mutasto poveznjenimi obrazi mlela panonske ceste. Šele tedaj se je Furius Apuleius zmisli, da je izdal ukaz, naj se tista brezoblična človeška količina razide v svoje sestavne elemente: ne v poedine ljudi, s pravico do lastne odgovorne usode, ampak v poedine biološke enote, ki naj se jim pretipajo uhlji in pregledajo zobje, ki naj se jim pretehta obseg prsnega koša in gibčnost sklepov.

Vroč poletni dan je bil.

Napitani z bobom in napojeni z vodo smo čakali, razpostavljeni v nekaj vrst sredi trga. Čakali smo že od ranega jutra: v strjenem blatu sejmišča so se vsevprek gnetli odtisi parkljev, z nejasno pomirljivostjo živalskega spomina. Ko se je prikazal Furius Apuleius, je šlo že proti poldnevu: prihajal je v spremstvu svojih častnikov, s še mokrimi, nazaj počesanimi lasmi, s svežim napadalnim korakom spočitega človeka, ki stopa iz kopeli v malo kraljestvo svojega novega dne. V naravni uti sredi troje brestov je že čakala miza z vrčem: posedli so, obrnjeni proti vrstam Jacigov. Toda iz njihovega odsotno raz-

položenega smejanja je bilo videti, da razbiranje sužnjev ni njihova stvar.

To je bila stvar komisije, ki je prišla takoj za njimi: skupina moških, z zavzeto prisebnostjo strokovnih ljudi. Gledali smo njihove sandale, kako so stopali k nam čez tisti strjeni živalski črkopis v blatu. Eden, prevajavec, je v jacigščini rekel, naj se slečemo: bil je starejši, bolj kot ukazovalno je spregovoril momljajoče, njegov glas je bil skoraj dobrodušen. Šele ko so se pred našimi vrstami zvrstili kupčki cunj kakor bedni spomeniki naše brezpravnosti, je komisija začela z delom.

Bilo je, ko da se je zdaj trg zjasnil od naših golot: tudi skupina pod bresti je utišala svoj pomenek, da nas je opazovala: že visoko julijsko sonce je žgalo trg v en sam nejasen živalski vonj.

Predsednik komisije je že stal pred prvim v vrsti, obkrožen s svojimi pomočniki. Njegova gosposka prikazen je odgovarjala njegovi nadrejeni vlogi, ki je bila vsa v tem, da nadzira izbiranje. Bil je še mlad moški z belimi, žensko oblazinjenimi rokami, ki so mu predčasno siveči lasje dajali neko elegantno očarljivost. Fine, kakor brušene ustnice, hlastno uživajoč pogled, svetovljanske plovne kretnje negovane roke s prstanom — vse to je kazalo predvsem na lepotnega strokovnjaka, na esteta. Kmalu sem tudi spoznal, da ni bil Rimljan: s sodelavci je govoril jezik, v katerem sem šele pozneje spoznal grščino. Pisanje podatkov na tablico, merjenje prsi, otipavanje okončin, trkanje zob — to je z nekam gosposko strpnostjo prepuščal komisarjem, ki so govorili latinsko. Jasno je bilo tudi, da je bila samo njegova zasluga, če je izbiranje potekalo brez anatomske vsiljivosti, brez tiste ponižujoče natančnosti, brez katere se je človek čutil res mezeg ali bivol. Posameznik je moral samo navesti svoje podatke, zazijati in se pustiti pretipati. Včasih je Grk celo zastavil komisarja za otipavanje, ki je hotel zganjati nekakšno dlakocepsko gorečnost. Zdelo se je, da hoče Grk ljubosumno čuvati meje dostojanstva, ki si jih je bil s svojo osebno kvaliteto priboril od rimske oblasti—dostojanstva, da nadzira otipavanje jacigskih sužnjev. Ni hotel biti kdorkoli, hotel je biti človek izbranih navad in

zmrdljivega okusa, Grk, ki ga njegov osebni stil dviga nad žloto uradniških ničel okrog njega, toda to je bil konec koncev le stil, ki se je tikal zob, uhljev in okončin človeških živali.

Kakor se je komisija prestopala, tako se je prej strumna vrsta zrahljala, kakor planta za obirači. In kakor so posamezniki vrgli glavo nazaj in zazijali, se mi je zadelo, ko da je nekaj poknilo v njih, ko da se je v njih zlomilo nekaj, kar jih je delalo za določeno človeško funkcijo neuporabne. Kakor mlahave obrane trte so bili, ki jih zdaj čaka samo to, da se ospejo. Ko so jim bili zobje pregledani tja do podčnjakov in so spet zaprli usta, se mi je zadelo, da sem slišal kakor pok prepuščene vzmeti.

Dviganje glave, razkazovanje čeljusti, tisti ohromljajoči pok, vse to je bilo že tik ob meni.

Bil je starec, ki sem se ga spominjal iz sosedne vasi, velik pivec, ki je živel v osameli bajti brez vsakogar.

»Kdaj si se rodil?«

»Ko je mati sadila fižol.«

»Fižol se sadi vsako leto!«

»Ko je mati sadila fižol!«

Grk je z nasmeškom namignil izpraševavcu, naj ne vztraja.

»Kaj delaš?«

»Tesarim.«

»Potem?«

»Slamnate strehe delam.«

»Še kaj?«

»Govedo skapljam.«

Izpraševavec je zarisal zgib nad tablico, ko da si je podatke zapisal. Toda izpraševani je bil star, s svojim padajočim trupom je spominjal na strohnelo drevo, komisija je stopila dalje.

Izpraševavec je zdaj pogledal povsem zbrano, z neko svežo resnobo, kakor kucek, ki prehaja od odrabljenega kljuseta k prekipevajočemu žrebcu. Grka je bil zmotil krošnjar s kipci: pretipal jih je vse zapovrstjo, se odločil za bronastega satirčka in ga kupil, ko sem bil še pod ujedljivimi lakotnimi prsti Rimljana. Grk se je obrnil in z dolgočasno odsekal pregled. Šele tedaj se je pregledovavec, zmes pikolovca in razuzdanca, odlepil od mene. Zadoštovalo je, da se je Grk zamotil ob tistih

kipcih, da je pregledovavec izživel na meni vse svoje vohljaško bitje, vse svoje omejeno uradniško stikaštvo. Ne vem, kako dolgo je trajalo, da sem se čutil le uhelj in ustna votlina in kolk.

Nisem se oddahnil, ko me je pustil, tako sem se počutil vsega pretipanega, na prodaj, brez skrivnosti, žrebec, katerega preteklost je bila brez pomena, ker je bila v njegovih mišicah samo bodočnost.

»Si bil kdaj bolan?«

Odkimal sem.

Ves uvel sem obstal na soncu, s stopali v odtisih dveh živalskih kopit, ko je še pobrnevalo v meni od tistih lepljivih strupenih dotikov. Zdaj je bila na vrsti Alrida: nisem gledal tja. Gledal sem predse, mimo družčine pod bresti je vojak, črnuh iz samih izboklih šob, gnal z roko ob uzdi

napajat konje, tam naprej se je dvigal dim iz kovačnic, še naprej je bilo slutiti nepoznano rimsko morje. Tako nerazumljivo se mi je zdelo vse to: smo res tu na sejmišču v Aquilei Jacigci, stojimo res nagi vsak pred svojo culico in se puščamo pretipavati, uporabljivi zobje in mišice, meso za klavnico imperija, ali pa je vse to resnično samo na pol ali ni resnična niti tista polovica, in je vse, prav vse, samo sanje? Tedaj sem prvič šestnajstleten molil k Tebi, ki Te še nisem poznal. Tedaj sem Ti, suženj, ukopan v živalskem blatu, rekel v svoji goloti: Ti, veliki Karkoli, ki Te slutim onkraj te poletne podobe sveta, ki je v svoji strpinčenosti preveč videz, da ne bi bil samo videz, če le si, in vem, da da si, imej usmiljenje z nami...

Alojz Rebula

Nemirna kri

»Dolgo jih ni, le kaj delajo?«

Brščakova Micka se je nestrpno prestopila, prekrizala roke na prsih, pogledala po dekletih, se pomaknila nazaj in se naslonila na lipo.

»Morda so drugod zavili?« je zaskrbelo Rezko.

»Kod neki? Do Gašperce ni nobene druge poti, naprej pa naj zapeljejo v Reberce, v Češnjice ali pa v Mavno reber,« je pristavila Anica.

»Cigansko balo je treba dolgo nakladati... Saj veš, da imajo cigani vse sorte kramo,« je pičila Pepa. Vse so se zasmejale. Potlej so se vrstili dovtipi, kot bi sekala toča. Sam smeh, sama razigranost in pisana nevoščljivost. Da, zavist jim je vrtela jezike, da so Vandii pečatile vse primke, kar so jih zmogla zgovorna usta.

Sonce je pripekalo; kajti že zdavnaj je sveti Urban razvezal vreče in spustil muhe v svet, pa tudi sveti Primož je pred nekaj dnevi že hodil po hosti in sejal gobe.

Še druge so se umaknile v senco. »Ardigata, počakale jo pa bodo in ustavile... Vando pa, če nikoli več nobene druge...« Vrv je že bila čez cesto. Za lipo so jo privezale in napeljale na drugo stran

h kamniti ograji. Nekaj metrov pred vrvmi so sredi pota postavile mizico, nanjo pa cigaret in štefan vina.

Vanda ne bo odšla iz vasi kar tako. Res, rojena ni bila tu, kakih deset let se pa že družijo z vaškimi dekleti. Priselili so so se iz šentviške fare na ta klanec siromakov. Nikoli bi je ne bilo v vasi, če ne bi po stari teti podedovala hiše in skromnega grunta.

»Kaj pa je to Vanda?« je bila Anica zgovorna. »Kaj si že kdaj slišala, da bi imel krščanski človek tako ime...?«

»Cigansko je. Menda so jo pri ciganih prekrstili,« je udarila Pepa. »Kaj niste še slišale, da je bila pri ciganih? Zato pa pravim, da ustavljam cigansko balo...«

»Še nikoli nisem slišala.« Rezka je postopila, da bi bolje slišala.

»Saj skrivajo kakor gad noge. Jaz sem pa vse zvedela. O, pri ciganih je bila, pri ciganih... V šentviški fari so stanovali v Doleh pod cesto. Kakor sem slišala, tako pa povem. Če drugi lažejo, pa še jaz... Neka ženska mi je pripovedovala, da je bila Vanda čuden otrok. Zadnji dan ljudske šole je vpričo učiteljice in otrok raztrgala vse knjige in zvezke ter vpila kakor

neumna: ‚Zdaj pa mandi gleda učiteljico in šolo...‘ Kmalu je začela gledati okoli sebe in se spogledovati, da so jo ženske začele zmerjati z »nastavo«. Res je bila polnega života kakor malokatera. Prehitela je svoja leta, bila je prava dekle. Na vse strani je je bilo prav, kakor dvajsetletna punca je bila, pa jih je imela komaj sedemnajst.

Več fantov se je pri njej oglasilo. Zapeljevala jih je njena lepota. Nekateri so mislili zares, drugi le iz fantovske navade. Vsak je odšel po praznih besedah, vrnil se pa ni nobeden.

Ostala je sama, dokler niso cigani začeli delati ceste čez Dole proti Selom. Tedaj je začel k njej zahajati mlad cigan, črn kot zamorec, lepega vedenja in prijaznih oči. S svojim globokim pogledom jo je popolnoma omamilo. Zaljubila se je vanj s tako močjo, da ni imela več miru doma. Tudi sama je hodila k cesti, kadar je mogla, da je videla svojega fanta. Z veselim srcem se je vračala domov.

Ko so cigani odšli, je Vanda povedala materi, da gre v službo v Ljubljano; naj nič ne skrbi, bo že pisala. Odšla je, toda za njo ni bilo ne sledu ne tiru. Zastonj je mati pričakovala pisma, zastonj poizvedovala. Končno je spoznala, da je Vandini dobro v mestu, da ima vsega preveč, zato je pozabila na dom. Mesto jo je napravilo za gospo in jo obogatilo.

Proti jeseni je nekoč prišel cigan v Strmi klanec prosit odejo zase in za izvoljenko, da bosta šla na pod spat. Vanda je stala za njim in molčala.

»Kaj nisi ti Vanda? Ali prav vidim? Saj sem te komaj spoznala,« se je začudila Gričarica in kar verjeti ni mogla lastnim očem. »Kje pa si, punca, ali si znorela? Saj imaš leta, kaj pameti nimaš...?«

Vanda je se brez besede obrnila, sklonila glavo in se pomaknila iz veže.

Takoj je Gričarica poslala otroka njeni materi povedat, da se Vanda potika kot ciganka po Strmem klanecu. Mati je prihitela z vso ihto, poiskala hčer, zbesnela, planila vanjo **ter jo zmerjala**, praskala in poskakovala **nad njo**, kakor bi bila neumna. Nato jo je za lase vlekla domov, jo zaprla v kamro ter jo tepla na mrtve udarce.

»Čprav te ubijem, rajši vidim tvoj grob kakor tako sramoto...!«

Vanda je ostala doma. Delala je kakor črna žvina. Vse bi bilo pozabljeno, če ne bi po vaseh tako dolgo pogrevali zgodbe o ciganki... Mati je pazila nanjo kakor na punčico svojega očesa. Vsega je imela hči zadosti. Mati jo je učila, ji prigovarjala, naj bo dekle, kot so druge, ji svetovala ter v strahu in pričakovanju gledala v hčerino prihodnost...

Vanda je imela čudno žilico. Ko je zašumel gozd, je zastrmela, ko je naletaval sneg, je gledala skozi okno ter drgetala kakor pred nenadnim dogodkom. Ko je žarela pomlad s soncem, vonjem in cvetjem, je postajala nemirna. Uhajala je v gozd, tam pa vriskala kakor pastir, pela in žvižgala, pa tudi delala kakor brez uma.

Mati ni niti eno samo božjo noč mirno in brez skrbi zaspala. Podnevi jo je opazovala, vsak trenutek je materino oko počivalo na njej. Ponoči pa je strmela v strop in gruntala. Da, po stari materi se je vrgla. Šavkasta je bila, za cigani pa vendar ni dirjala. »Da, da, moram vse pretrpeti na tem svetu, kar more prenesti človek... Ali je pomoč?« Začela je moliti...

Po cele mesece je bila Vanda dobra kot zemljica, delavna kot črna živina in pridna kot murenček. Sam smeh je je bil. Za pomoč bližnjemu nisi dobil boljšega človeka. Cunje je pustila v čebru in hitela pomagat sosedu. Ko so pa zatulili viharji in so se zamajali vrhovi...

Mati je tuhtala in ugibala, pa ni mogla priti do konca. Kakor klobko so se ji odvijale misli, pa nobena ni bila, da bi lahko rekla, tale je, in bi se je oprijela.

Končno ji je padlo v glavo: v moživ bi jo dala... Ko bo imela moža, ko si bo ustanovila družino, bo v delu in skrbi pozabila na šumeče gozdove, na viharje, nalive in cigansko življenje... Saj menda nima v krvi...

Obe sta iskali priložnosti, mati jo je našla. Punca je bila zadovoljna. V vinskogorico Lisec se bo poročila. Ni kaj posebnega, nekaj njivic, vinograd in gozd ob vrhu gore, bajta, ki je res bolj podobna zidanci kakor hiši, in tašča v njej, to je bilo vse. Fantu nič ne očitajo, le postave ni posebno mikavne. Sicer pa dedci so

dedci, lepote ne boš pri nobenem iskal ... Le tašča, pravijo, je hujša kot Lucifer, pa stara ženska danes je, jutri je že na božji pravici ... Ne bo napačno, tudi selišče ni na najslabšem kraju ... Poleti bo mrgolelo ljudi po vinogradih kakor na Miklavževem semnju v Žužemberku. Dolg čas ji ne bo. Pozimi se bosta zaprla v hišo, pripravljala orodje, krotila otroke in kmalu bo spet kukavica zapela na bukvi na vrhu Lisca ...»

* * *

»Lej, Furmanov Martin že gre,« je vzkliknila Anica. »Ta tiček pa ne zamudi nobene priložnosti... da bo spet kako pesmico zložil. O vsaki puncici v vasi jo že ima. Vsak dogodek spesni...«

»Pravijo, da samo na peči leži in tuhta... Poleti hodi pa v mrtvašnico leč tja dol k svetemu Martinu...«

»O, te strupenske punčare, kaj ste se pa spet izmislile?« Martin je vrgel klobuk v zrak in zavpil: »Pripravite se, punce, že gredo...»

»Boš spet pesmico zložil, zato si prišel?«

Ni odgovoril. Razmršen, umazan in raztrgan je s smehljajem na licih stopal bliže, vsako dekle posebej pozdravil ter jim dal poguma, naj se potegnejo za svoje pravice, da ne bo šla Vanda iz vasi brez odkupnine... Usedel se je na kamnito mizo pod Gašperjevo lipo, potegnil noge k sebi, se s koščeni in dolgimi rokami oklenil kolen in sklonil glavo. Samo izpod čela je pogledoval okoli sebe in razmišljal.

»Pa nam povej tisto, kako je Krpec svojo ženo v vodnjak vrgel,« ga je silila Pepa.

Se pogledal je ni.

»Pusti ga, grunta,« se je zasmejala Anica.

Lahen glas harmonike je zaplesal med njimi...

»Vendar...!« so vzkliknila dekleta, polna pričakovanja in hitro pripravljala za sprejem še vse, kar je manjkalo. Poravnala so si predpasnike in krila, pogledovala po bluzah in si uravnavala lase, da se je Martin na glas zasmejal.

»Imaš zmešane lase,
kot bi ven ušle ose...«

»Tiho bodi!« Pepa je bila že kar huda. Vse so bile lepo oblečene, brhke in nasmejane. Saj danes je zanje praznik, ko bodo ustavljale dekletke iz vasi...

Glasovi harmonike so vzdignili vso vas. Sladki, omamljivi in poskočni so plavali nad hišami ter objemali vsako okno, dokler se ni po pet glav sklonilo skozenj in se zazijalo v godca in blago. Odpirala so se vežna in hlevna vrata. Otroci so hiteli skupaj, kakor bi mravljišče razkopal. Po Predalih so se lovili glasovi, valovili nad Rebrcami in segali prav pod ježo v Kenerjev mlin.

Ej, kakšni konji, da bi si muha zlomila nogo na njih! Počasi so stopali mimo hiš. Saj so se komaj videli iz cvetja in zelenja. Pisani trakovi so frfotali po grivah in repih. Za vsakim jermenčkom je bil cvet, na vsakih pet prstov na komatih so se svetili rumeni koluti... Kopita so bila črna in svetla, namazana so bila z globinom. Konjske glave so kimale, kot bi vozili najtežje breme.

Ta mladi Preskar je vozil. Sam se je ponudil, da se je pobahal s svojimi konji. Mirno je sedel na vozu, toda videlo se je, da z vso močjo zakriva svojo pijanost. Poleg njega je sedel Srakar iz Sadinje vasi, tam doli nekje pod Žužemberkom, majal glavo na levo in desno, vlek el meh in pritrkaval z nogo. Nikamor se ni ozrl, gibal je z vsem telesom, da mu je klobuček kar poskakoval na glavi in so mu lasje izpod njega opletali okoli senc. Pel je, vriskal in zavijal tisto svojo ubogo harmoniko, kot bi beko vil za naramnico k brenti.

»Blago vozijo,« je šlo od ust do ust.

Godec je metal »polžke« na vse strani, da so se otroci podili za njimi, se prepirali, se topli in trgali zanje. Kjer je videl možake, je metal cigarete in cigare. Počasi, da so mu zastajali glasovi v mehu, je posegal v malho, ki mu je visela čez ramo ter s smehom metal med ljudi, vmes pa take igral, da so še stare ženice stopicale, ker so jih srbele pete, in se nasmihale.

Vse je drlo skupaj. Nekateri so občudovali mlajčke na vozu, ki so kar drgetali od pisanih trakov. Drugi so pogledovali po blagu in ga ocenjevali, tretji so

vriskali z godcem in cepetali z nogami, se smejali ter spremljali visoko nadeti voz po vsej vasi prav do Gašperjeve lipe.

Pepa in Anica sta skočili nasproti. Vsaka je ene konja zgrabila za uzdo.

»Eeeeeee... naprej ne greste, dokler ne plačate. Nevesta je še zmeraj naša, zato tudi njenega blaga ne pustimo prepeljavati...«

Konji so se ustavili, zarezgetali in sklonili glave, da so pušeljci na komatih zamigali kakor v burji.

»Kaj hočete?« je jezno zavpil Preskar in nategnil vajeti.

»Ne poznaš navade? Vande in njenega blaga ne damo iz vasi v drugo faro, dokler ne plača odhoda...«

Voznik je udaril po konjih, da sta jih Pepa in Anica komaj zadržali.

Pristopile so tudi druge punce.

»Kaj si smrkavec ali kaj? Stopi dol!« je zavpila Rezka, »če ne, te bom preuhljala kakor otroka...«

Iztrgala je Preskarju bič in njega potegnila z voza.

»Kakor je navada, plačali boste! Kaj se ne bomo zlepa pogovorili, kakšnega voznika pa imate...?«

Godec je bil že pri Furmanovemu Martinu na kamniti mizi ter vlekel svoj meh, da so trepetali lipovi listi nad njima.

»Nič ne damo, ženin je revež!« je vpil voznik.

»Kdo pa tebe kaj vpraša?« Predenj se je postavila Angelca. »Kdo je na strani neveste?«

Pristopil je sorodnik.

»Taki vendar niste, da ne bi nekaj dali. Koliko ste pripravljeni odriniti?«

»Nič...« Kratka pa precej osorna je bila njegova beseda.

»Vanda je dekle in pol, ne damo je kar tako...« je pristavila Micka.

Druge so začele razdajati cigarete in točiti vino. Vsi so vzeli, vsi so pili, se prerekli, mešetarili, popuščali, odkimavali, končno pa bentili, tolkli ob mizo in vpili kakor legati.

Preskar se je splazil nazaj na voz, ker je le preveč omahoval, ko je hodil okoli. Konji so topotali, ker so jih nadlegovali brenclji. Vročina je pritiskala, da je znoj tekkel po obrazih.

»Bomo pa tukaj stali, če ne moremo naprej,« je kimal voznik. Poznalo se mu je, da ga je precej cuknil.

»Kaj sploh niste pripravljeni vsaj nekaj dati?«

»Niti dinarja...«

Dekleta so se začela smejati in prece-njevati blago.

»Poglej, pri tej stari omari je pa ključek s takim cofom kakor pri taberna-klju...«

»Kakšen pa je les? Najrajši bi se ga z nožem lotila, da bi videla.«

»Pusti, se ti bo pod roko strlo, saj vidiš, da je sama črvojedina,« je pristavila Pepa.

»Zibeli pa ni...«

»Bodo smrekove vejice...«

Vse so se zasmejale.

»Punce,« se je oglasil Martin. »Ne tako... če ni nič, pustite jih naprej, ve pa že veste...« Vstopil se je pred balo, pogledal voznika, ki se je držal na vozu, kakor bi bil iz lesa, se razkoračil in začel peti:

»Preskar ta mladi na vozu sedi,
hudobno nas gleda od leve strani.
Le konje odprezi, nazaj se vrnite,
saj ne morete naprej,
ker denarja nič nej...«

Vsi so se zasmejali in godec je sedel na harmoniko ter zaigral vkljub sedenju tako, da ni nobena peta ostal mirna...

»Nazaj se ne boste vrnili,« tako je odločil Martin sam.

»Pa se res ne boste odkupili z nobenim dinarjem?«

»Prav z nobenim... Ve niste skrbele za Vando, kaj hočete...?«

»Tudi za vino in cigarete ne boste nič povrnili?«

»Saj nismo naročili...«

»Punce, tako vam povem,« je zrastle Martin. »Že nekajkrat sem bil zraven, kaj takega pa še ne... Odvežite vrv, odstranite mizico, naj gredo...«

»Meni je dobro,« je zagodrnjal godec, »če grem naprej ali pa nazaj. Vozil se bom, godel bom, pa amen...« Precej potrte se je spravil na voz. Zaigral je, voznik je pognal...

»Dekleta, cunje!« je zaklicala Anica.

Od vseh strani so frfotale cape, kot bi jih klical. Dekleta so z veseljem in maščevanjem letale pred vozom in za vozom, zažigale cunje, da so hrzali konji, udarjali ob oje, otresali z glavo in kopitljali. Godec je pritisnil harmoniko na nos in utihnil. Otroci so vpili in vriskali, dekleta so se norčevala in smejala. Smrdelo je in se kadilo po vsej vasi, da so še psi zlezli v utice in umolknili.

Furmanov Martin se je na ves glas smejal in se kar tolkel po kolenih.

Ko so dekleta pospravljala pod lipo, je bila Vandina bala že daleč za ovinkom; Furmanov Martin je počasi stopal po Predalih in veselo pel:

»Da se bosta vzela, to zdaj gotovo že drži, ljudje so tako delali od njega, njega dni. Zakaj se bosta vzela, me sprašujejo ljudje, to živa je resnica, ki pesem jo pove: je tega goljufija, a nekaj pa zares, tega pa le ne veste, kaj bilo je vmes...«

* * *

Prve dni je bilo lepo pri Zamanki v Liscu, kot bi sam Bog delil mir s polnimi prgišči. Vinograd je začutil, da je prišla Vanda k hiši. Njivice so bile kratke, da bi jih zajec preskočil, pa zrahljane, da bi jih s plevko izoral. Res je šla na Bog pomagaj, a vsi trije so mislili, da imajo cesarstvo. Tiho in mirno bodo živeli, čeprav skromno in revno. Pa bo le to njihovo cesarstvo.

Zamanka je bila prijazna, kar cedila se je od dobrote do Vande kakor med, in bila je postrežljiva, da kar prostora ni mogla najti, kam naj se ta mlada usede. Če je le sapa zapihala, je Vando držala v hiši kakor pišče.

Prezgodaj je mir postajal mučen kakor tišina pred nevihto. Prijaznost stare Zamanke je bila narejena, hinavska. Vsi so jo poznali.

Na ženitnini se je plesalo na žive in mrtve. Oj, kakšno veselje! Vino je kar curljalo od mize, harmonika je pela, pari so se vrteli, petje je bilo tako močno, da je omet padal od stropa. Zamanka je kar

objemala Vando, kot da je sam sveti Duh prišel z njo v Lisec.

Toda niso pojedli še svatovskega kruha, ko je Zamanka vzdignila greben, začela nastavlјati besede in iskati prepira.

Vanda je molčala in bila pri vsakem delu tako nagla, kot bi ropala.

Zamanka ji je pobrala vse gospodinjske potrebščine, tudi žlice ji ni pustila. Očitala je Vandī, da se je obesila na dom kakor lapuh na pasji rep, Vanda je molčala. Čim dalje večkrat se je zazrla v hosto. Vonj gozda jo je tako opajal, da je njenemu možu Janezu težka slutnja prešinjala srce.

»Prišlo jo je,« je s strahom pomislil. Skrbno jo je ogovarjal, toda Vanda je brez čustva s topo vdanostjo prikimala ali odkimala le skoraj na vsako deseto vprašanje. Vsak čas je gledala v daljavo in nekaj pomnila.

»Nič ne bo,« so govorili ljudje. »Janez je ne bo dolgo imel, Lisec je ne bo zadržal. Menda je res ciganske krvi...«

Viharna noč jo je v resnici vzela. Ko se je bukovje lomilo na Liscu in je tulila sapa kakor hudoba, da so se šopi slame trgali z zidanice in frfotali po zraku, je Vanda tiho odšla iz hiše, vzela izpod brajde culo, katero je skrila v mraku ter izginila v temno, razdivjano noč.

Vse iskanje in povpraševanje je bilo zaman. Ljudje so se čudili, poizvedovali, pripovedovali, da so že zdavnaj vedeli, da bo Janez velik revež.

Vanda je bila že daleč v svetu.

Še enkrat so jo videli, tako so pravili, kako je hitela skozi vse tri Globodole, nato je čez Golobinjek prhnila v mirnopoško dolino ter se izgubila v trebelskih hribih.

Od takrat je ni nihče več videl.

Še dostikrat je prišel pogovor na Vando in njeno balo. Vselej je Furmanov Martin položil prst na čelo in dejal: »Kako naj bo vse prav, ko so pa vališke punce napravile tako veliko napako, da so ustavlјale nevesto. Kaj ne veste, da dekleta ustavlјajo ženina, fantje pa nevesto... Pa jim nisem hotel povedati...«

Janez Kmet

Pregnanec Rok

1

»Tudi vi ste tukaj, Rok Otavnik?« sem se presenečen ustavil pred starcem. Sedel je ob zidu na svojem polnem nahrbtniku, kajti tu v golih, zdaj z ljudmi prenatlačnih kletih mariborske Meljske kasarne ni bilo sicer kam sesti. V naročju je držal odprt zavitek z jestvinami in je vame upiral žalostne oči. Z njim je bila še hči z možem in petnajstletnim sinom. Teh treh dotlej nisem poznal.

Poznal pa sem Roka Otavnika, kmeta iz Savinjske doline. Sin mu je padel v prvi svetovni vojski. Že zelo prileten je postal vdovec in je kmetijo prepustil poročeni starejši hčeri. Izgovoril si je zidanico pod Malim vrhom, kjer je nekdanji vinograd bil spremenjen v sadonosnik. Pa tudi nekaj živil in pijače in še del vsakoletnega izkupička pri hmelju si je zagotovil. Izplačal je mlajšo hčer, ki si je v mestu dobila moža — mizarja z lastno delavnico. Prav ta dva s sinom sta bila zdaj tukaj z njim.

Nekaj pred vojno, ko mu je bilo že dvainsedemdeset let, pa se je starec znova oženil. Poznal je vdovo, doma iz njegove vasi, ki je na robu mesta imela hišico z vrtom. Zdaj je prebival večidel pri njej, a je še obiskoval hčeri.

To noč v juniju 1941 so ga Nemci s hčerjo Zaliko in vnukom Stankom torej bili pognali iz hiše na že poln kamion in privedli semkaj, kjer je že sedem tednov bil zaprt njegov zet Ivan. Od tu jih bodo z vso to segnano množico čez nekaj ur odposlali nekam na tuje, ker da zanje v Hitlerjevem rajhu ne more biti več prostora.

»Kaj vse se godi! Tudi mene hočejo odpeljati! Ali menite, da zares v Srbijo?« je vzdihnil starec in se s strahom ozrl po zadirčnem gestapovcu, ki je v klet porinil novo skupino ljudi.

»Prvi transport pred tremi dnevi je šel v Srbijo, pravijo,« sem mu potrdil. »Kako pa, da so zgrabili tudi vas in celo brez žene?«

Roke so se mu zatresle, ko si je pogladil siveče brke. Vstal je, še dosti krepak

v čokato telo, v svoji boljši obleki, in široko odprl dobrodušne, rjave oči. Vztrepetal mu je glas:

»Ni da bi govoril! Zaradi prismojenega mleka so me ...«

»Zaradi prismojenega mleka?« sem se začudil in pomislil, da se je starcu nemara zmedla pamet.

»Kakor sem rekel,« je vztrajal in nadaljeval s počasnimi, v savinjski govorici širokimi besedami: »Seveda je vse to velika politika, ampak Hitler zame sploh ni mogel vedeti in bi me bil pustil doma. Odkar so pri nas Nemci, se nisem odmaknil od žene. Nisem maral srečavati ošabnih vsiljencev. In še dalje bi lahko v miru doma sedel, tako pa ...«

Obrisal si je solzo.

»Prišli so vas pri hčeri, ali ne?«

»Res je. No, poslušajte! Včeraj sva z ženo še skupaj večerjala in to zgodaj, ko je še sonce sijalo. Na mizo je postavila ajdove žgance z mlekom. Pokusil sem in rekel: — Veš kaj, Franca, mleko se ti je malo prismojilo. — Ona pa mi le malokdaj pusti kaj veljati in me je tudi zdaj zavrnila: — Ti sam si prismojen! Potem mi je očitala, da nima od mene nobene koristi. Pa sem ji vse naštel: koliko denarja sem dal, da sva hišo popravila. Od starejše hčere dobivam še zdaj moko in krompir in še del denarja od hmelja. Vsako leto tudi prašiča, jabolčnik in drva. Franca pa v trmi ni odnehala in še zmerjala me je. Ampak vam rečem, mleko je bilo zares prismojeno! Jezen sem se oblekel in sem odšel v mesto k hčeri in vnuku. Tam sem nameraval ostati dva, tri dni, da bi se mi Franca ta čas spametovala. Sinoči malo pred osmo sem bil že pri Zaliki. Sem še nekaj pojedel in pogovarjali smo se o njenem zaprtem možu, o Ivanu tamle. Potem smo legli in komaj uro sem spal, ko so k nam privedli Nemci.«

»Prišli so le po hčer in vnuka. Kako da so tudi vas prijeli?«

»Ravno v tem je vsa moja smola! Saj me sploh zapisanega niso imeli, ampak so dejali, ker sem sorodnik in tukaj prebivam, da moram z njimi. Nemško ne znam,

da bi jim mogel kaj dopovedati. So bili pa tudi presurovi za vsak človeški razgovor. In tukaj v Mariboru niso boljši.«

»Tu ni pomoči. Vsi smo že vpisani v transport.«

»Raje bi bil jaz tisto prismojeno mleko tiho popil zaradi ljubega miru! Pa tudi po prepiru bi bil lahko doma legel k počitku, saj me Franca sama ni nagnala od sebe. In ravno za tisto nevarno noč sem šel prenočevati k hčeri! Zdaj si očitam, da sem največ sam tega kriv ...«

Za kosilo so nam dali kotel krompirjeve juhe in za vsakogar štruco kruha. Po družinah so nas razvrstili v dolgem kasarniškem hodniku. Pregledali so nam prtljago in mnogim pretipali še žepe. Pobrli so nekaj zlatnine, največ pa denarja, kajti več kakor pet sto dinarjev nihče ni smel vzeti s seboj. Odhajali smo ...

2

Tri sto so nas zaprli v tovarne vagone in krenili smo proti jugu. V gneči sem legel poleg Roka Otavnika, ki mi je pričel tožiti:

»Roparji! V suknjiču so mi našli tri tisočake. Skrival sem jih pred Franco in sem jih zato sinoči imel pri sebi. Samo petstotak so mi pustili. Kaj le bo Hitler počel z mojim denarjem? Ali bo bogat od njega? V hlačne žepe pa mi niso segli! Če bi bil tam imel denar, bi mi nemara bil ostal. Pač vse počenjam narobe ... Še plašča nimam s seboj! Ali mislite, da bo vojske pred zimo konec? Ne? Potem bom zmrznil v hudi zimi! Zdaj je moje samo to, kar imam na sebi. V nahrbtniku nosim zetove stvari. Še dobro, da so mi srebrno uro pustili! In zdaj se vozimo v temnem, smrdljivem vagonu kakor živina. Lina v vagonu mi je previsoka, da bi skozi jo mogel videti kaj več kakor košček neba ...«

Ustavili smo se in za štiri pedi široko so nam odpahnili vagona vrata. Ob vlaku so stali oboroženi policisti. Celjska železniška postaja je bila skoraj prazna. Neki železničar je delil vodo iz vedra. Rokovemu zetu jo je natočil v menažko. Spet so nam zaprli vagon in premaknili smo se.

Starec je nekajkrat globoko pogoltnil vodo, nato pa je zastokal:

»Nemara zadnjikrat pijem domačo slovensko vodo. Vse življenje, skozi petinšedemdeset let sem jo pil. Še Savinje (rekel je »Savje«) ne bom mogel videti v slovo. Ravno zdajle je pod nami, ko pod našim vlakom bobni most. Tudi planin z Ojstrico ne bom več gledal. Zbogom, moja prelepa Savinjska dolina! Bog, če je pravičen, je ni tako lepe ustvaril zato, da bi se Hitler z njo bahal! Vsa se bo pomračila in ne bo več rodila pod njim ... Ali tudi vi mislite, da je že zmagal?«

»Rusi in Američani bodo imeli še veliko besedo.«

»Menda ne bodo dopustili, da bi ta vrag takole ravnal z nami. Meni, starcu, jemati domovino? Kakšna je to pravica? Slovenska mati me je rodila, ko Hitlerja še dvajset let potem niti v plenica ni bilo ...«

V vagonu je zajokal dojenček.

»Še male otroke preganja z domov! Zakaj le se Jugoslavija ni nič branila pred njim? Kralj in njegovi ministri in generali pa so prvi zbežali! Takšna država je morala biti že močno nagnita ...«

Vlak se ni ustavil vse do Zagreba, kamor smo prispeli o mraku. Tu smo izstopili, obdani s policisti iz našega spremstva. Ženske od Rdečega križa, vse v belih plaščih, so nam s stojnic tik železniškega tira hitro ponudile nekaj večerje.

»Nikoli se še nisem vozil dalje od Zagreba,« mi je potem v vagonu pripovedoval Rok. »In ko smo prejle izstopili, me je prijela misel, da bi se izmuznil v temi. Skril bi se kje za kolodvorom in počakal na kakšen drug vlak, ali pa bi jo mahnil domov kar peš. Saj me Nemci sploh niso imeli zapisanega! Ampak so stražarji tako ostro gledali, da sem se ustrašil ...«

V temi vagona je spet zajokal otrok in mati ga je šepetaje mirila.

»Kar dobro in zastonj so nam postregli v Zagrebu,« je poltiho nadaljeval starec. »Neka prijazna Hrvatica mi je kos debele salame porinila v roko. V dva žepa mi je nasula po celo pest cigaret. Že deset let ne kadim več, če pa mi bo prehudo, bom morebiti spet pričel. Ali hočete kaj cigaret? Tudi salame vam dam ... In čaj je bil imeniten! Takšnega mi še Franca ne

skuha ... Hrvati resda niso videti slabi ljudje ...»

V Slavonskem Brodu smo šli iz vlaka in zajtrkovali. Mimo razrušenega mostu smo se z ladjo prepeljali čez Savo na bosensko stran. Do kolodvora v Bosanskem Brodu smo v spremstvu policistov krenili peš po prašni cesti. Srečali smo tri oficirje Paveličevih domobrancev. Vkrkali smo se v osebne vagonne ozkotirne proge. Lokomotiva je potegnila.

»Do danes še nisem videl mohamedanske cerkve. Sila tanek stolp ima, ker je pač brez zvonov ... Ali ste srečali tiste oficirje z visokimi, okroglimi kapami? Pod vratom so imeli zvezde. Takšni so bili avstrijski oficirji, ko sem jaz v Celju služil pri vojakih ... Pa sem se šele zdaj spomnil: moj brat je bil vojak cesarja Franca Jožefa, ko si je ta vzel Bosno in Hercegovino, menda 1878 leta. S svojim regimentom je prestopil Savo ravno tule pri Brodu kakor prejle mi ... Ampak so nam Bosanci danes dali kar čedne vagonne, čeprav majhne. Še skozi okna lahko gledamo, kako v Bosni sonce sije. No, zemlja je pač nemarno obdelana. Tako so se pod Turki naučili. Ljudje so videti razcapani. Imajo pa dosti sliv posajenih. Že brat mi je o njih pravil in tudi o ženskah. Glejte, tamle na polju stojijo kar štiri! Obraze imajo zagrnjene. Mohamed jim je to zapovedal. Kdor se s katero oženi, pa jo gotovo že prej pogleda v lice, ali ne?

Pripeljali se bomo tudi v Sarajevo, v tisto mesto, kjer so 1914 leta ustrelili cesarjevega naslednika z ženo vred. Takoj potem se je pričela prva velika vojska. Tista mi je vzela sina. No, jaz pa sem bil tedaj že prestar za vojaško službo. Zdaj pa nisem prestar za Hitlerja, da bi me ne preganjal. Zver, pa ne človek! Ampak Bosno sem pa le videl, preden umrem. Rad bi pa umrl v Savinjski dolini! Kako žal mi še bo, da nisem ušel v Zagreb!»

Dan je bil lep in topel. Pred zahodom sonca smo izstopili v Sarajevu. Na postajnem peronu nam je bil Rdeči križ pripravil večerjo pri pogrnenih mizah. Postajni načelnik Slovenec nam je povedal, da nam je za končno postajo dolžena Čuprija. Tam okoli da je bogata ravnina, prava srbska Mezopotamija.

O mraku smo nadaljevali pot na vzhod po ozkotirni progi proti Užicu. Z višine smo zrlili na goste luči bosanske prestolnice. Policisti nas v vlaku niso več nadlegovali. Starec je bil videti zadovoljen:

»Tale Bosanci so lepo poskrbeli za nas. Z izdatnim golažem in belimi štrucami kruha so nam postregli. Tudi dobrega piva jim za nas ni bilo žal. Jaz sem ga bil že dva vrčka spravil vase, ko me je neka brhka Bosanka vprašala, če bi ga še ...«

Znočilo se je. Po vagonih ni bilo luči. Rokova hči je očetu pripravila nekaj odeje, da je mogel leči na vagona tla. Iz steklenice mu je dala srkniti žganjice. Še svojega vnuka je pobožal po laseh in je pogrnen z zetovim plaščem kmalu zaspal.

To noč so se pregnanci v sosednjem vagonu močno vznemirili. Nekdo izmed njih je v temi poizkušal, da si pod kljuko v steni vagona zadrgne vrat. V zadnjem hipu so mu rešili življenje ...

3

Pred Čačkom se je začelo daniti. Speči potniki so se dramili. Z zetovo pomočjo se je počasi dvignil tudi Rok Otavnik. Potegnil si je z roko čez obraz, kakor da se mora šele ovedeti vse resničnosti. Namrščil je čelo in globoko vzdihnil. Z žganjico nekoliko pomirjen se je posadil na klop in molče zrl skozi vagonsko okno v novo pokrajino. Šele čez čas je izpregovoril:

»Ali je to že Srbija? Glejte, glejte! Kolikšno pot smo med spanjem prevozili! In zdaj smo tukaj! Med hribi koščki polja, drevje, borne hišice in celo vinogradi! Tamle deček s kučmo na glavi že tako zgodaj ovce pase. Še sanjalo se mi nikoli ni, da bom kdaj videl srbsko deželo. Pa tudi ne, da pojdem kdaj po svetu brez vsega kakor berač. Dobro je le, da imam svoje ljudi pri sebi in nisem sam. Franca pa se bo zdajle prebudila v mehki domači postelji. Morda že ve, kaj se mi je zgodilo. Gotovo mi te nesreče ne bo privoščila in ji bo žal zaradi tistega prismojenega mleka ...«

Po nekaj urah vožnje skozi širše ravnine smo prihajali v osrčje sončne, zelene Šumadije.

»Dobro obdelana zemlja!« je pritrjeval Rok. »Žito je zdravo in polno. Po gričevju so gozdiči. Skoraj bi rekel, da smo na Slovenskem, če bi ne videl tudi ljudi. Srbi so nekam bolj zagoreli od nas, so pa postavní in tudi njihova domača obleka jih dela junake. Kako le, da so v tej vojski tako hitro vrgli puško v koruzo? Nemcev pa ni videti, najbrž se držijo mest in kasarn.«

Med pregnanci je bil tudi mlad celjski zdravnik, ki je v policistovem spremstvu večkrat obšel vagone. Tudi pri starcu se je ustavil.

»Saj sem kar zdrav,« se mu je pohvalil Rok. »Če pa me v želodcu kaj ušcipne, srknem žganjico. Rad pa bi zdajle pojedel še porcijo včerajšnjega sarajevskega golaža in tudi vrček piva bi mi dišal ...«

Zdravnik se mu je veselo smejal in ga potrepal po rami.

V Arandjelovcu smo se iztovorili. S kolodvora smo v sprevedu krenili k zdraviliškim zgradbam sredi zelenega parka. Tu so nas čakali dva nemška oficirja in dva gosposka civilista. Izklicali so nas po imenih. Potem sta civilista podpisala neke papirje. Oficirja sta salutirala in odšla. Nobenega Nemca ni bilo več okoli nas!

»Braćo i sestre!« je pričel govoriti civilist — Srb. Slovencem je obljubil pomoč. Obloženi s prtljago smo se razkropili po zdraviliškem naselju, kjer si bomo dva dni odpočivali, dokler ne odidemo dalje.

Šele pred kosilom v gostišču sem se spet srečal z Rokom Otavnikom. Vesel mi je pripovedoval:

»Kaj niste videli? Pomislite! Ko smo v tem kraju izstopili, so pred postajo čakale tri vprežne kočije. Hotel sem mimo, pa je že neki Srb zavpil za menoj »Čičo!« Menil sem, saj to ne more veljati meni, ki nisem Čič, ampak Slovenec. Pa me je kar po sili posadil v kočijo in še neko mater z otrokoma. Škoda, da niste videli, kako imenitno so me Srbi s kočijo peljali! To so vendar dobri ljudje! Pri nas so jih včasih po krivici obrekovali ... Ste slišali, kako so nam rekli tam, kjer smo stali? »Braćo i sestre!« Torej so nas pripoznali za svoje! Ne zaničujejo nas kakor Hitlerjevi Nemci.«

Vsi trije njegovi svojci so stopili k njemu in nadaljeval je:

»V lepi hiši, v veliki sobi smo vsi skupaj zdaj. Mehko posteljo imam. Slišite, h kosilu nas kličejo! Že kar voham, da bo pečeno meso. Vse je prav, samo tisto mi ni bilo všeč, da so me zmerjali s Čičem ...«

Potolažil sem ga, da »čiča« pomeni pri njih starejšega človeka in dedka.

»Potem pa je vse v redu. Zdaj vem, da je resničen pregovor 'Prijetelja spoznaš v nesreči'. Pri srcu mi je že močno odleglo ...«

4

Dva dni pozneje smo dospeli v mesto Čuprijo ob Moravi. Roka Otavnika je tudi za kolodvorom čakal koleselj, da ga je popeljal v oddaljeno mestno središče. Njemu s svojci je bila dodeljena soba v dvoriščni zgradbi nekega gostilničarja in kmetovavca. On in Zalika sta dobila prostor na posteljah, zet in vnuk pa sta si postlala na tleh.

Dvakrat na dan smo se srečavali v menzi, ki nam jo je uredila občina in smo delo v njej opravljali sami. Rok mi je povedal:

»V tejle menzi nam naše ženske kuhajo skoraj le fižol, krompir in zelje. Zraven jemo projo iz plesnive koruze. Za kaj boljšega nam manjka denarja. Ampak moj zet je mizar in ima že obljubljen službo. Z njegovim zaslužkom si bomo k hrani lahko privoščili priboljšek. Tudi posteljo bo sam naredil, da bomo vsi dobro ležali. Gospodar nas je prvi dan dobro pogostil. Za sobo nam noče nič računati. Na tisti sir, ki mu pravijo »kajmak«, se bom že še navadil. Okusno črno vino točijo še po stari ceni. Na »pijaci« se da za denar vse kupiti. Navadil sem se že nekaterih srbskih besed, največ pa je tako in tako naših domačih ...«

Dobro se mi zdi, da so Srbi v skrbeh za naše zdravje. Tudi mene so včeraj cepili proti legarju. Všeč mi je tudi, da tukaj ni nobenih nemških napisov kakor zdaj pri nas doma. Še šole so ostale srbske. Moj vnuk se je že vpisal v gimnazijo in so ga radi sprejeli. Hitler se ne upa Srbov tako zgrabiti kakor Slovence, pa čeprav ima v mestu dovolj svojih vojakov ...«

Dnevi so tekli, vroči in prašni.

»Kaj ste slišali novico?« mi je tisto nedeljo že od daleč veselo zaklical. »Nemec je napadel Rusa! Ko se je Hitler s takšno silo zapletel, bo pa vendar kmalu dobil svoje in mi pojdemo še pred zimo domov. Zimskega plašča sploh potreboval ne bom. Pa še to naj povem: Franci sem pisal. Nič ji nisem omenil tistega prismojenega mleka. Bogve kaj mi bo odgovorila, če bo sploh dobila moje pismo, ko sva zdaj tako daleč narazen in ji znam samo slovensko pisati ...«

Tedni so tekli, sušni in soparni, ko je Hitler prodiral v Sovjetsko zvezo. Srečal sem starca, ko se je z butarico tresk vračal z Ade ob Moravi, kamor je hodil sekati na pol trhle drevesne panje.

»Moj zet je že v službi in kar dobro zasluži, ker razume svoj posel. Moja hči pa pomaga gospodarjevi ženi pri gospodinjstvu. Veste, naš 'gazda', tako mu pravijo, ni slab človek. Ima pa veliko njiv. Sam jih ne obdeluje, raje jih oddaja kmetom v najem in ti 'napoličarji' mu najemnino zanje plačujejo s polovico pridelka. Tako si dva delita, kar eden sam pridelka. Kaj le niste bili včeraj v tistem 'Jovačkem podrumu'? Mimo sem šel, pa sem slišal lepo slovensko petje. Pogledal sem in sami naši ljudje so bili. Poklicali so me k mizi. Še so peli in milo se mi je storilo. V Srbiji vsaj peti smemo in Srbi nas radi poslušajo ...«

Sonce je pripekalo in poiskala sva si več sence pod gostejšo murvo.

»Včasih grem tudi naokoli. Grem debelo uro, a še ni videti nobene vasi pa tudi hiše ne. Zato pa je v samem mestu več sto kmetov, ki imajo tudi hleve. Seveda ne v sredini mesta, tam so pač trgovine, gostilne, delavnice in pisarne ... Kako široko polje imajo Srbi! Tudi brez veliko gnoja jim zemlja rada rodi, rastlinskega mrčesa pa skoraj ne poznajo. Tudi vinograd sem videl. Kakšno močno pejovje! Še suša tukaj ni tako škodljiva kakor pri nas. S koruzo zredijo debele prašiče. Koliko je perutnine! Pred Nemci znajo pridelke dobro skrivati in tako jim nič ne pride do živega. Ko bi jaz bil še enkrat mlad, pa bi se nemara tukaj naselil. In sadnega drevja bi nasadil, tega je pač premalo tukaj. Tudi

gozda ni dosti in hribi so daleč. Preveč mislim na Savinjsko dolino in mi je še kar hudo ... Veste, Franca mi je poslala prijazno pismo. Naj kar potrpi, pa se bova po vojski že še videla. Prismojenega mleka ni omenila ... Skrbi me samo, kaj bo, če Rusi ne bodo ustavili Nemcev ...«

Bil je že avgust, ko sem nekoč po kopanju v Moravi poležaval na njenem travnatem bregu. Približal se mi je Rok s sekirico v roki:

»Rad hodim tukajle ob Savji in si pri tem še kaj tresk nasekam.«

»Lepo je slišati, ko tole reko kar po domače imenujete.«

»To je pač voda kakor naša Savja, čeprav vsa drugačna. Ima rdečo ilovico v bregovih in blatno dno. V njej ni videti belih kamenčkov in prelenu teče. Kadar tukajle hodim, premišlujem: Če bi šel kar lepo za tekom tele Morave, bi prišel do Save ...«

»Najprej do Donave in potem pri Beogradu šele do Save.«

»Savja pa se vendar izliva v Savo. Tako bi najbolj zanesljivo prišel v Savinjsko dolino.«

»Predolge poti ne bi zdržali,« sem podvomil.

»Če vem, da grem domov, bi že zdržal. Spotoma bi tudi počival. Tudi kakšen voz ali pa vlak bi kdaj ujel.«

»Brez potnih dokumentov lahko tvega takšno pot le mlad človek in še ta z orožjem v roki ali pa več ljudi, ki gredo skupno.«

»Veste, moj zet je zaprosil, da mu dovolijo preselitev na Dolenjsko, kjer so zdaj Italijani. Pri Višnji gori ima dom in brata. Mi vsi štirje bi šli tja. Ampak na to se le malo zanašam in predolgo bi moral še čakati ...«

Bil je oblačen dan. Z zaskrbljenimi obrazi smo skozi okna menze zrli čez Moravo na njen levi breg. Tja so Nemci bili privedli štiri moške. Razvezali so jim roke, da si sami izkopljejo skupni grob. Ko je japa bila že dosti globoka, so zlezli iz nje, tedaj pa je eden izmed njih z divjim skokom pobegnil v bližnjo koruzo in dalje v poraslo gričevje. Streljali so za njim. Potem pa so iznova počili strelji in trije so omahnili v jamo ...

Dva dni nato je pred zidom občinske hiše obležalo pet ustreljenih Srbov. Mrtve so nato še obesili na stebrovje ograje ob rečici Ravanici.

»Strah in groza!« je stokal starec. »Kaj vse se na tem ubogem svetu godi! Kaj vse počenja z živimi ljudmi!«

Čez čas pa mi je zaupal:

»Slišal sem o partizanih. Povsod se že zbirajo. Komunisti jih vodijo. Nemce bodo pregnali od tod.«

Pritrdil sem mu:

»Pri Bagrdanu so vrgli vlak s tira in uničili postajno poslopje. V Nišu so z eno samo bombo ubili dvajset Hitlerjevih oficirjev med plesno zabavo. V Beogradu zažigajo okupatorjeva skladišča in obračunavajo z izdajalci. Na Terazijah Nemci obešajo. Nemara se je kaj podobnega pričelo tudi pri nas doma, a mi za to še ne vemo.«

»Prav gotovo tudi!«

Tiho so pokopali starejšo učiteljico iz mariborske okolice.

5

Poletna moč sonca tudi v septembru še ni popustila. Na Adi je v travi poleg Roka Otavnika sedel še Jakob Tušar, visok in koščen človek. Bil je star pekovski pomočnik, semkaj preganjen z ženo in sinom tehnikom, ki je zdaj kot zidar delal v čuprijski sladkorni tovarni.

Rok je pokazal name:

»Temule prijatelju jaz vse zaupam in tudi dober svet nam bo lahko dal. Veste.« se je obrnil k meni, »zdaj sva že dva, da jo skupaj ubereva domov. Tako sva se domnila.

»Da,« je rekel Tušar, »Rok me je pregovoril. Ampak jaz bi šel samo do Zagreba. Tam sem nekoč šestnajst let delal v pekarni. Potem pa bom vse pripravil, da še žena in sin prideta za menoj.«

»To ne bo lahko,« sem dejal. »Peš je daleč. Na vlakih je kontrola.«

»Da bi le srečno prišla do Beograda! Pot skozi Hrvatsko bo lažja. Veste, Tušar je bil šestnajst let v Zagrebu za peka, pa ga Hrvati poznajo...«

»Drugje ne bo bolje, kakor je tu, ali pa bo še slabše. Vsa Evropa je v vojni. Člo-

veku povsod grozi ječa in smrt. Vsaka pot je nevarna...« sem ju svaril.

Nekaj dni nato me je Rok poiskal v stanovanju. Skrbno je vrata zaprl za seboj, se usedel in mi pomignil, naj ga poslušam:

»Poslovit sem se prišel. Jutri pojdem domov! Prodal sem srebrno uro, da bom imel za pot potrebni denar. Nisem se še dotaknil petstotaka, ki mi ga je Hitler pustil. Hči in zet sta mi dolgo branila, zdaj pa sta tudi nekaj denarja primaknila. Sam pojdem, ker se mi je Tušar skujal. Žena ga ne pusti od sebe. Molčite pa tudi o tem, kar vam bom zdajle povedal! Tušarjev sin hoče po vsej sili v partizane. Zato se bosta stara dva preselila v Niš, tam iščejo peke. Tako bosta zbrisala sled za sabo.«

»Ne verjamem, da bi vam uspelo,« sem mu moral povedati po pravici. »Težavno vam bo v Beogradu priti čez Savo. V Zemunu so že ustaši. Železniški most je porušen, oni drugi za vozove in ljudi pa je na obeh straneh zastražen. Zahtevali bodo od vas dokumente...«

»Bom že videl, kako bo to treba narediti. Imel bom srečo, se mi zdi. Tako rad bi bil pred zimo doma! Vi ne veste, kako me srce priganja. Kar slišim, kako mi bije: domov, domov, domov!«

»Saj vam privoščim srečo. Če ne pojde drugače, se pa spet vrnete semkaj k svojim ljudem. Pri njih vam ne bo slabo...«

Dal sem mu še nekaj nasvetov, potem pa sva si stisnila roke.

Minevali so tedni in pričental se je že november. Vetrovi so prinašali umazane oblake in hladili zemljo. O Roku Otavniku pa ni bilo glasu. Medtem sta dospeli dve Francini pismi zanj, torej ni bil kar hitro pripotoval v domovino. Njegovi so se čedalje bolj bali zanj.

6

Tisto jutro so mi povedali, da se je bil starec prejšnji večer z vlakom vrnil v Čuprijo. Že dopoldne sem ga obiskal. Obležal je bil v postelji, bil je videti do kraja shujšan in izmučen.

Rokova hči Zalika me je spremila na dvorišče in mi pokazala starčevo obleko in perilo, razloženo po ograji. Bile so to

neke tuje ogabne cunje, še včeraj polne uši.

»In tudi tale mali, zamazani klobuk ni bil nikoli očetov, niti ne tistile podrapani čevlji. V nekem zaporu so bili ateju vse njihovo zamenjali in denar vzeli. Niso nam mogli še vsega natanko povedati, tako so ubogi in žalostni...«

Rok si je počasi opomogel. Mestni Rdeči križ mu je preskrbel toplo obleko, čevlje, perilo in celo zimski plašč z ovratnikom iz zajčjega krzna. Seveda ni bilo to vse novo.

Starec se je okreпил, oblekel in pomiril in mi je že lahko povedal vso svojo bridko zgodbo.

V Beograd se je srečno pripeljal z vlakom. Oprezoval je pri zastraženem savskem mostu. Nekemu goljufskemu civilistu je plačal tisočak, da mu je preskrbel nekakšno dovolilnico za potovanje vse do Štajerskega. Toda nemški stražar na mostu tega dokumenta ni hotel priznati za pravega, neki Nedičev žandar pa se mu je celo posmehoval, ker da je na njem bil pečat nekega gasilskega društva.

Medtem so se bili izmenjali stražarji in Rok se je spet približal mostu. Prav tedaj se je čezenj pričela premikati dolga čreda goveje živine. Nemci so bili spet požgali kakšno srbsko vas, polovili in pobili njene prebivavce, njim zaplenjeno živino pa so zdaj odpravljali v Rajh.

Starec se je vrnil k volom in kravam. Prikrit med njimi se je priplazil že čez drugi konec mostu. Tu ga je ustavil neki hrvatski stražar, ki pa je menil, da stari mož sili na srbsko stran. Ta pa se je naredil, kakor da ničesar ne razume in ni nikamor namenjen.

Na zemunskem kolodvoru mu brez prave dovolilnice niso hoteli prodati voznega listka, za dinarje pa sploh ne. Potem si je od daleč ogledal neki tovorni vlak z zaplombiranimi vagoni. Bilo pa je tudi nekaj odprtih, ki so vanje trpali živino. Nemški vojaki so stali tam.

Zakurjena lokomotiva je pred postajo privlekla več osebnih vagonov in vanje so vstopali ljudje. Slišal je, da odpelje vlak čez kakšno uro proti Zagrebu. Oprezujoč na vse strani je pohitel vanj in se stisnil v kot vagona, čedalje manjši med naraščajočo množico in njeno prtljago.

V zgodnjem popoldnevu je vlak odrinil. V naslednjih urah je Roku dvakrat postalo vroče, ko se je za las izmuznil kontroli.

Pozno v noči nekje blizu Broda pa je na starca čakala sovražna usoda. Dva uniformiranca z revolverjem ob bokih sta si natanko ogledala vsakega potnika z njegovimi dokumenti vred. Nič ni Roku pomagalo, ko jima je ponudil ves svoj denar. Pustila sta ga v vlaku še kakšno uro, dokler se nista vrnila ponj in ga s silo iztirala iz vlaka.

Tisto noč je Rok Otavnik postal gost ustaškega taborišča Stara Gradiška. Popotno palico, denar, jestvine in žepni nožek so mu takoj vzeli. V neki baraki je na deskah ležeč pričakal jutro, ko so ga postavili pred nekega zasliševavca. Zaman ga je prosil, naj ga pusti potovati dalje. Stražarji so ga še z drugimi jetniki odgnali v večjo barako, kjer so v posebnem prostoru morali pustiti vse, kar so imeli na sebi. Ostrigli so tudi Roka in mu celo brke porezali, nato so ga golega poslali v kopalnico, kjer se je moral namiliti in umiti pod mrzlo prho.

Toda ko se je vrnil v sprednji prostor, da bi se spet oblekel, ni tam ničesar svojega več našel.

Celih pet tednov ga je v baraki med množico jetnikov jedel mrčes. Hrana tu je bila komaj užitna in stradali so. Gonili so jih iz barak, da so se na dvorišču izpostavljali vetru in dežju. Dostikrat so pijani ustaši z biči sekali po njih. Pogostoma so odvedli koga, ki se potem ni več vrnil, kajti nož ali svinec je izvršil nad njim smrtno obsodbo, tako so si pripovedovali v baraki.

Končno so Roka poklicali pred nekakšno sodišče z dvema ustaškima oficirjema in mladim civilistom. Niso lahko razumeli njegove govornice, nazadnje pa so mu vendar dejali, da je kazen za nedovoljeni prihod v Paveličevo državo že prestal z bivanjem v taborišču.

»Ali mi boste dali zdaj dovoljenje za domov v Savinjsko dolino?« jih je prosil. »Tukaj so mi zamenjali obleko, doma pa imam drugo.«

»Tja ne!« so ga zavrnil. »Ostati smete samo v Srbiji, kjer vam je sam firer določil življenjski prostor!«

Nič ni pomagalo. Prihodnji dan ga je neki ustaški policist odvedel na vlak. Med vožnjo nazaj v Srbijo je pričel čutiti, kako se ga loteva bolezen. Mraz in znoj sta ga spreletavala in moč ga je zapuščala. Na zemunskem mostu ga je policist izročil stražarjem z beograjske strani. Od tam ga je neki Nedićev žandar prignal do kolo-dvora, mu dal vozni listek in ga potisnil v vlak, da se je z njim vrnil v Čuprijo.

7

Po ulicah nalepljeni rdeči plakati so za vsakega ubitega Nemca zahtevali sto srbskih življenj. Strahotne vesti o pokolu desetih tisočev v Kraljevu in Kragujevcu so krožile. Med temi so bili tudi Slovenci. V Srbijo sta prihajali dve izbrani nemški diviziji, sneti z ruske fronte, da pomagata streti osvobodilno gibanje, ki si je okoli Užic priborilo široko ozemlje. Tam je borbo vodil Tito, neznani veliki junak.

Cetniki so padali partizanom v hrbet. V jesenskem dežju narasla, skaljena Morava je nosila s seboj trupla ustreljenih in zaklanih ljudi. Nemci so odredili graditev globokih bunkerjev okoli Čuprije. V njih so ponoči poleg Nemcev morali biti tudi neoboroženi meščani kot talci.

Medtem ko je Rok Otavnik ležal bolan, se je prišel od njega posloviti Jakob Tušar, Z ženo je odhajal v Niš isti dan, ko se mu je sin odpravljaj v partizane.

»Pameten si bil, ko nisi hotel z mano,« mu je Rok priznal, »prihranjene so ti bile hude muke. Jaz pa nisem mogel ravnati drugače. Preveč me je vleklo v Savinjsko dolino.«

Ob ugodnem vremenu je Rok že mogel zapustiti hišo.

»Le pogledjte me v pošteni obleki, dobrih čevljev in zimskem plašču! Dobri ljudje so mi pomagali na noge, tako da samo uro še pogrešam. Zdravnik mi je ohranil življenje, a za obiske in zdravlila ni maral sprejeti niti dinarja. Odpočil sem si, ampak Stare Gradiške še nisem pozabil. Mislim, da tisti ustaši tam niso bili pravi Hrvati, kako bi bili sicer z menoj tako grdo ravnali!«

S tišjim glasom mi je zaupal:

»Ali veste, da so povsod okoli mesta že partizani? V Ravni reki so napadli rudnik

in vzeli s seboj dva izdajavca. In še nekaj: naša menza je kupila krompir v neki vasi, v Dražmirovcu. Kmet ga je vozil po cesti z voli, pa so ga malo pred mestom ustavili partizani: — Kam voziš krompir, ali Švabom? — Ne, Švabom, ampak Slovencem, ki imajo menzo. — Prav, le vozi Slovencem in pozdravi jih! Povej jim, da se mi borimo tudi za njihovo svobodo! Kako lepo so partizani to povedali! Radi nas imajo... Nemci bodo tepeni, ko pa je Rus zdaj pričel napadati. Hitler se je že obrisal za Moskvo in se umika. Pri Užicu je partizanska republika...«

Drugi dan mi je Rok v menzi ves vesel povedal:

»Čujte! Moj zet je dobil pismo z Dolenskega. Njegov brat nam je že odposlal potne dokumente, da se preselimo k njemu. Od tam v Savinjsko dolino tudi peš ne bo predaleč. Kmalu pojdemo!«

»Kaj pa vaša žena?«

»S Franco si prav lepo piševa. Obljubil sem ji v pismu, da se nikoli več ne bom skregal z njo. Preden se spet vidiva, pa mi bodo že spet zrasli lasje in brki, ali ne?«

Nekaj prijetnih sončnih dni je minilo, ko me je Rokova hči povabila, naj obiščem očeta, ker sam nekaj dni ne pojde iz hiše.

Ponudil mi je stol in se nasmehnil:

»Poslušajte, kaj se mi je včeraj primerilo! Bilo je lepo vreme pa sem se namenil obiskat grob one učiteljice, ki je od žalosti umrla. Posloviti sem se hotel, saj pozneje morebiti ne bo časa za to. Vsak dan že čakamo na dovoljenje za potovanje. Nekaj jesenskih rožic z gospodarjevega vrta sem ponesel s seboj. Ko sem pri grobu opravil, sem zavil še malo okoli po pokopališču, med plevelom, pod slivami, ki so zdaj že obrane. In glejte, kaj sem doživel!

Od daleč sem zagledal kakšnih osem ljudi. Sedeli so okoli nekega groba. Malo so peli, malo so jokali, neka ženska pa je posebno glasno tožila. Potem so pričeli jesti in piti.

Radoveden sem bil. Stopil sem bliže in že so me poklicali k sebi: — Čičo, dodži! In kaj sem videl! Grob je zakrivala pogrnjena mizica, polna mesa, kolačev, sadja in sladkarij. Poleg mize je stala pletenka z vinom in steklenica žganja. Moral sem jesti in

piti. Ko sem povedal, da sem Slovenec, so mi še ponudili.

Kolikor sem razumel, so biti to sorodniki v tistem grobu pokopanega. Imajo navado, da tako počastijo njegov spomin.

In veste, kako se je to končalo. Naj vam povem resnico: s pokopališča sem pijan prišel domov! Pomislite!«

»To je star običaj in je prav, da ste ga spoznali.«

»Zdaj pa mi bo vsega dobrega tukaj že kar preveč. Jutri bo naš ‚gazda‘ praznoval ‚slavo‘, pa smo k njemu povabljeni. V nedeljo bo poroka sina tistega mizarja, ki moj zet pri njem dela, in tudi tja bi mi vsi morali priti. Ali nam ni dobro, kaj?«

Tiste dni je pritisnil mrz in zapihala je ostra ‚košava‘, da so se ljudje tesno zavijali v plašče in jih je po ulicah celo zanašalo. Starec se je grel doma pri pečici in je gledal venkaj v divjo viхро. Toda tisti dan, ko je topel veter spet preobrnil vreme, je Rokov zet po pošti prejel veliko zapečaten pismo. Pot na Dolenjsko se je odprla.

Tri dni se je poslavljaj Rok Otavnik. Preden mi je zadnjikrat stisnil roko, se mi je zahvalil za prijateljstvo in je rekel še to:

»Je pač tako: Hitler mi je spodrezal korenine in te so ostale tam v naši dolini. Zato se v drugih tleh ne bi mogel utrditi. Prepozno bi bilo presajati staro rastlino, ki se ji sokovi že sušijo. Če pa bi na svetu ne bilo Savinjske doline, bi jaz rad ostal med Srbi. Meni so rešili življenje. Kakor s svojimi so bili dobri z nami, Slovenci. Ko jih je same tepla tuja vojska, so vse svoje delili z nami. Tega jim ne smemo pozabiti. Zdaj pa bom kmalu spet doma, tudi Franca čaka name, in tam se bomo tudi še mi vsi videli. Seveda bo še prej morala pravica zmagati nad Hitlerjem, to pa se bo gotovo zgodilo ...«

8

Poleti 1945 so se v Srbijo pregnani Slovenci vračali na svoje stare domove. Zanimala me je usoda Roka Otavnika in sem po njej povprašal njegove sorodnike.

Starec je na Dolenjskem preživel tisto hudo prvo zimo v vojni, že zgodaj spomladi pa se je sam peš napotil čez nemš-

ko-italijansko zasedbeno črto proti Štajerski. Naselil se je v svoji samotni zidnici, iz katere se mu je odpiral pogled na del Savinjske doline okoli Žalca. Nobenemu nemškemu oblastvu se ni prijavil in tudi v Celju se ni prikazal, ker je vedel, da bi mu to lahko bilo nevarno. Njegova starejša hči na posestvu v dolini se je dosti pobrigala zanj, tako da mu nikoli ni bilo prehudo, in tudi zdravje mu ni opešalo.

V zidnici se je po več dni rada mudila tudi njegova žena Franca. Ko se ji je nekoč spet prismodilo mleko, ji mož ni rekel besedice in je to nezgodico rada kar sama priznala tudi za tistikrat, ko sta se nato sprla in je odšel od nje na ono usodno pot.

Srečen je dočakal veliko zmago naših partizanov in zaveznikov v maju 1945. Že mesec dni nato pa se mu je neko noč ustavilo staro srce, vedno polno ljubezni do domače zemlje, v kateri je našlo tudi svoj tihi počitek.

Fran Roš

Leopold Stanek

V MARTULJKU

*Le kam
mi je ušla
zvezda bežna
ta čas,
ko sem gledal
v tvoje oči!
Prižgala se je
med samotnimi bori,
kresnica med praprotjo,
nasadila se
na sam skalni vrh,
vzdignila se
kot raketa v zenit
na rimsko cesto.
Komaj še sledim ji
s svojimi očmi.*

*Ko izgine
čez gornji rob
mojega obzorja
v kmečkem okniu —
ob tebi ugasnem
še sam.*

Ubogi pletar

Ime mu je bilo Anzelm in je bil pletar. Že petdeset let je delal kot pletar v vasi. Polagoma pa se je postaral, vid mu je jel pešati, in to se je na njegovem delu poznalo, njegove košare niso bile nič več vredne. Ker pa nesreča nikoli ne pride sama, kakor vemo, je za prvo prišla takoj druga. V vas je prišel drug pletar in si uredil delavnico, in ker je bil mlad, so mu bile roke še urne, in ker je delal dobre košare, so ljudje prihajali k njemu, kot da so popolnoma pozabili, da je Anzelm reven in da je zmerom z njimi živel in da je bil vselej ustrežljiv in uvideven.

In nekega dne se je Anzemu primerilo, da ni imel več nobenega naročila. Z žalostjo v srcu je sedel v svoji delavnici za delovno mizo; na denar ni bil nikoli lakomen in skopuh ni bil. Bil pa je že zelo star in starost nas čedalje bolj odvrča od zemeljskih stvari. Kljub temu je moral imeti nekaj za jesti, predvsem pa je ljubil svoje delo. Bolj kot pomanjkanje ga je bolelo, ker ni imel dela, ker se s svojimi rokami ni mogel ničesar lotiti. Roke je držal predse, delal s prsti kretnje, kakršnih je bil vajen, jih lahko vzdignil prekrizane v zrak in upognil roki eno proti drugi, vrbove šibe med njima pa ni bilo, kajti vrbove šibe moraš kupiti, vsaj one boljše, obeljene; s čim pa bi jih mogel kupiti? Pogledal je na ognjišče brez ognja, pogledal je v nečke, kjer ni bilo prgišča moke, oziral se je po praznih steklenicah za vino; potem je povetil pogled k svojim rokam, oh, bile so prazne; naposled je šel še sam vase, pogledal je k svojemu srcu in je videl, da je zapuščeno in oropano vsega ... Tedaj se je zbudilo v njem resno vprašanje: Anzelm, zakaj še živiš?

Vzel je plašč s kapuco in gorjačo in se odpravil naravnost v gore. Misлил si je: hodil bom, dokler ne bom obnemogel; ko ne bom mogel več naprej, se bom ulegel na zemljo in živ krst ne bo nič več vedel o meni. Storil je, kakor je rekel. Takoj za vasjo se dviga gora, strma in skalnata. Tam ne bo srečal žive duše in prav to ga je zapeljalo k tej nameri. Čeprav že od včeraj ni nič jedel, ga pot skraja ni utru-

dila; saj je bilo jutro s prijetnim hladom in lahen gorski zrak ga je krepil. Tako je kar hitro stopal navkreber. Vas z dolino, s svojim ravnim dnom doline, na katerem leži in je zgrajena, polagoma tone pod njim; vidi, kako zidovi hiš in njihova okna počasi izginjajo in kako se vidijo samo še strehe; vidi, kako se vse stvari zmanjšujejo in zožujejo, vse se stikajo in se čedalje bolj združujejo, nad njimi pa se medtem razgrne tanka koprena; čim više se vzpne, tem gostejša postaja. Anzelm se pa za vse to še menil ni; videl je samo svojo skrb in samo smrt je iskal. Zdaj je bil že v gozdu. Ko stopaš navkreber, pride za travniki najprej gozd, nato alpski pašniki in naposled skalovje; gozd spada torej k drugi izmed teh stopenj, po katerih se človek približa nebu.

Ko je hodil po gozdu, je prišel bliže nebu. Ker je bil v nogah še trden, je kmalu prehodil gozd. Ko pa je prišel do pašnikov, je nenadoma zagledal nekoliko naprej čedno planinsko kočjo. Tam so bili še ljudje; ljudi se je pa bal in je naredil velik ovinek, da ga ne bi opazili. Morda pa ga je vodila roka; zakaj usoda je nad nami in višja roka vodi našo roko. Naredil je torej velik ovinek in je zavil vzdolž spodnjega konca pašnika do globeli, ki je tu presekala pašnik; od tu je planinska kočja čisto skrita. Včasih se ga je lotevala utrujenost in čedalje bolj je izgubljal budno zavest. Popoldansko sonce je pripekalo navpično na pogorje, okrog njega se je vrtela migljajoča vročina in črni roji muh. Ko je prišel do globeli, se je obrnil čisto slučajno na levo stran v smeri proti skalam. Šel je malo dalje; moč, ki mu je še ostala, je delovala samo še kakor brez zavesti v njem; zmerom bolj zmeden mu je bil duh. Usedel se je, pa koj nato spet vstal; tako je hodil dalje, se za malo časa usedel in se spet vzdignil. Vstajal je čedalje teže; naposled ga je obšla omotica. Imel je še toliko moči, da je prišel do vznožja pečine, tam je pa padel po dolgem.

Tam se je zgodilo tisto čudežno, kar je bilo Anzemu naprej določeno. Širna, trdna noč je prišla nadenj. In glej, sredi te noči,

kot se to vidi pri požaru, so se začela gorska pobočja nad njim svetiti v rdečem odsevu, ki se je širil od pobočja do pobočja. Velika svetloba, ki se je naglo pomikala in katere začetek je bil za njim, je postajala čedalje močnejša; če je bila skraja le medla in kakor zastrta, je postala hitro svetlejša in svetlejša in se je čedalje bolj lesketala, da je bilo kmalu tako svetlo kakor ob najsvetlejšem dnevu; okrog in okrog pa se je dvigala tema kakor daleč nazaj potisnjeni zidovi. V tej svetlobi pa so se videle vse podrobnosti do najmanjšega kamenčka, do samih stebelc vitkih sviščev z njihovimi nabranimi listi. Kljub velikemu ognju ni bilo slišati najmanjšega prasketanja, vse je bilo en sam velik sij, ki je Anzelma prebudil; zdelo se mu je vsaj tako, kot da je zaspal in se spet zbudil.

Ko pa se je obrnil nazaj, ga je to, kar je videl, strašansko začudilo.

Visoke skale za njim so bile vse v ognju, ne da bi izpuhtevale najmanjšo vročino. Ogenj je predrl trdo skalnato gmoto, naredil jo je mehko in prozorno, kakor staljeno steklo; zdaj je skala spremenila svojo barvo, škrlatno rdeča je prešla v modrordečo. Na vrhu skalne gore je sipala krona iz zobčastih plamenov, ki so trepetali v vetru, svojo svetlobo v nebesni prostor.

Tedaj pa je zgoraj pri vrhu nenadoma nastala razpoka, ki se je vlekla vzdolž cele skale; robovi so se hitro razmaknili in nastala je globel, nekakšna soteska, gora je bila od vrha do tal razdeljena na dvoje; globoke razpoke so bile tudi med dvema skalnatima stenama. Tu pa so bile skalne stene žareče, in steza, ki je peljala med tema dvema skoro navpičnima stenama, je bila ravno dosti široka, da je po njej mogel iti človek.

Anzelm si je mislil: moja pot je bila pretrgana, ona tam vodi dalje, a to je pot, ki drži v pekel. To si je rekel zato, ker je bil ponižnega srca, ni si domišljjal, da bi kaj drugega zaslužil; vdal se je v svojo usodo, ki se mu je zdela pravična. Kmalu pa je videl, da se je zmotil.

Glej tu, na drugi strani globeli, ki sta jo izparina in dim še pravkar napolnjevala, a sta se zdaj umaknila v višavo, se

mu je prikazala velika cerkev, kar cela vas. Tam na oni strani je iz brezoblačnega, modrega neba sijalo milo in svetlo sonce. Anzelm je zaslišal glas zvona. In čedalje bolj začuden in hkrati potolažen se je oprl na komolce, da bi pogledal tja čez, ne da bi mogel karkoli doumeti.

Ko je tako gledal, so začeli zvonovi glasneje zvoniti. Modro pleskana cerkvena vrata so se odprla in iz cerkve je šla procesija, v kateri je bilo toliko ljudi in ki je bila tako okrašena, da kaj takega še svoj živ dan ni videl. Možje in žene, oboji v dolgih, belih oblekah, so nosili vsak svoje bandero, izmed katerih so se nekatera bleščala v vseh barvah; na vsakem banderu je bil z zlatom vezen verz cerkvene pesmi, in v redu, kot so si sledila bandera, je en verz dopolnjeval drugega, da je bila cela pesem, ki se je razlegala iz njihovih ust, tudi očem vidna. Pod velikim baldahinom je stopal škof; in Anzelm se je zdelo, da tista bitja, ki so nosila baldahin, niso bili ne moški ne ženske, zakaj njihovi obrazi so bili čisto posebno in edinstveno lepi; vence cvetja so nosili v svojih kodrastih laseh, ki so jim valovili čez ramena. Anzelm je spoznal, da so angeli. Zdaj so jeli prihajati novi od vseh strani; nekateri so se pridružili procesiji, drugi so pokleknili pred njo, molili in peli hvalnice. Ozračje je napolnjevala čudovita glasba, da se je zdelo, da bi jo človek mogel vdihavati kakor cvetni vonj spomladi. Okoli cerkve je bil velik trg; počasi in slovesno se je pomikala procesija po njem in se nato zvrstila okrog cerkve. Procesija je bila tako dolga, da se je že spet prikazal njen sprednji del, čeprav so bile njene zadnje vrste še v cerkvi. Tako je procesija obkročila cerkev kakor živ prstan. Medtem so jo pozdravljali angeli, ki so se dvignili na streho cerkve in so od tam odpevali na hvalnice.

Tedaj se je Anzelm zazdelo, kot da ga je nekdo poklical po imenu. Prisluhnil je, in resnično, klicali so ga po imenu. Glasovi so prišli do njega in govorili:

»Anzelm, ali ne bi hotel k nam in zavzeti prostor med nami? Čakamo te. Prostor zate je že naprej pripravljen.«

Anzelm je odgovoril: »Ali sem ga zaslužil?« Vendar mu je bilo takoj jasno,

da je bil za to določen, da spada med izvoljene in zaradi tega je trpel v svoji skromnosti. Glasovi pa so začeli znova: »Zaupaj, kako le bi te sicer klicali, če bi ne imel znamenja?«

Tedaj ga je obšlo veliko veselje; in ta trenutek, ko je že vstal, je nenadoma zagledal pred sabo goro v plamenu. Opazil je ognjeno globel, skozi katero je moral iti; ne da bi se obotavljal, se je napolil tja. Ali mu ni bilo rečeno, naj zaupa?

In glej, skalne stene so se takoj razmaknile; za vsakim korakom pa, ki ga je naredil, so se za njim spet strnile. Pred njegovimi nogami je bila enakomerno ravna pot, na kateri je že svetila svetla luč od zgoraj, kjer so izvoljeni. Pod njegovimi koraki so pognale cvetlice, in rožnati grmi so mu cveteli z obeh strani. Zdaj je razumel, in o tem ni dvomil, da strašilo te ognjene globeli ni bilo nič drugega kakor preizkušnja vere.

Ni pa utegnil o tem premišljevat, zakaj od vseh strani so že hitele trume angelov k njemu s palmovimi vejicami v rokah.

Peljali so ga na sredo trga, prav tja, kjer je bil tudi škof. Pokleknil je predenj, in škof ga je blagoslovil. Tedaj so se oglašile zmagoslavne pesmi, spet so zazvonili zvonovi, in vsi izvoljeni, ki so se zbrali okrog njega, so ga pojoč sprejeli. Potem so prišli spet angeli in ga peljali na njegov dom. Ta je bil blizu cerkve; bil je podoben njegovemu v vasi, le bolj nov in bolj bel je bil, z lepo umitimi ploščicami spredaj, ki so prijetno dišale po živi vodi. Tudi majhen vrt je bil zraven hiše. In kakor v njegovi hišici v vasi, je bila tudi tu kuhinja in izba. Na policah v kuhinji je bilo že lepo razporejeno vse, kar je potrebno za kuho. Na ognjišču je pojoče vrvala voda v loncu, zraven je stala ročka za kavo. — Angeli so ga zdaj pustili tukaj samega in rekli: »Vse, kar je tu, je tvoje.« In je sedel za mizo, pil kavo in jedel kruh, zakaj bil je lačen in žejen in zdaj je utešil lakoto in pogasil žejo. Potem je stopil v izbo; na žebelj je obesil svoj plašč s kapuco in gorjačo; zatem se je ulegel na čisto, belo posteljo in nenadoma ga je obilo po vsem telesu sladko ugodje, vsa utrujenost ga je minila; da, občutil je sladko,

okrepčujoče ugodje, kakor takrat, ko je spal še kot otrok, v tisti nedolžno lepi otroški dobi. In tedaj se je še posvetila, samo za trenutek, podoba na steni, božja podoba. Potem so mu postale oči težke, trudne in je trdno zaspal.

Zdaj se je začelo zanj novo življenje in ni besed, s katerimi bi mogel popisati in se uživati v njegovo blaženost; zakaj besede so pozemeljske, besede so kakor stvari na zemlji; tukaj pa je drugače, tu to merilo ne velja več in tudi vse zemeljske besede nič več ne veljajo. Ne da bi prenehala, se je procesija zvrstila dalje, kar naprej so molili, nepretrgoma so se slišale pesmi in molitve, nepretrgoma so hodili izvoljeni okoli cerkve, in Anzelm se jim je pridružil. V zboru izvoljenih je imel svoj glas, in besede in napeve je hitro znal, ni se mu jih bilo treba še učiti, in v popolno ubranost se je zlival njegov glas z glasovi vseh okoli njega; zakaj v pesmih in v blaženem življenju trum izvoljenih je bila samo harmonija. Hvaleč in slaveč Boga so prebili dneve.

Večna pomlad je sijala nad temi travniki, na te nebeške livade, in vse je tu ubrano v soglasje. Celó vode govore tu božji jezik, z njim so v občestvu, prav tako ptice: sokol, snežni golob, razmršeni vrabec. In tedaj pride k studentu jagnje, pije, vzdigne glavo, iz njegovih ust s preklano zgornjo ustnico kapljajo vodne kaplje kakor biseri, ki se svetijo in lesketajo.

Anzelmovo življenje je bilo polno blaženosti. Vrnil se je v svojo malo belo hišo; nobene druge potrebe ni več imel, kot da je jedel in spal. Vsako jutro je našel pred svojimi vrati kruh in drugo vsakdanjo hrano; v njegovem vrtičku je veselo žuborel studenec. Če pa bi mu že česa manjkalo, mu niti ni bilo treba, da bi svojo željo izrazil, v njegovem srcu jo je bilo mogoče prebrati in še preden bi jo sam mogel povedati, mu je bila že izpolnjena.

Kako se je moglo zgoditi, da ga je obšlo obžalovanje, nespametno obžalovanje, ki se mu ni mogel več upirati? Morebiti pa nepopolnosti in protislovja iz našega zemeljskega življenja pridejo za nami sëm gor, da bi modrost in prizadevanje za najboljšim celo tukaj mogla delovati in vpli-

vati; ali pa pamet ni nič drugega kakor površen videz, za katerim je neumnost?

In tako se je primerilo nekega jutra, da je vprašujoče pogledoval na mesto, kjer je navadno stala njegova delovna miza. Bila je prazna. Ah, prazno je zdaj tisto mesto, kjer je nekdanj na zemlji sedel za svojo delovno mizo in pridno delal. Spomnil se je, kako je včasih tudi skozi okno pogledal. Ljudje so prihajali in odhajali, gredoč so mu prikimali. Z ljubečimi prsti je pletel svoje košare. Tu mu je pa bilo to prepovedano. Ah, to je bilo tisto, kar mu je manjkalo!

Čeprav je vedno znova hotel odgnati žalost, je bila le še večja. Kmalu mu je bilo vsako veselje prazno. Da, prišlo je tako daleč, da mu je jelo biti žal za izgubo življenja na zemlji, blaženost pa je začel prezirati. Taki smo pač, da bolj cenimo to, kar nam je prepovedano, kakor to, kar imamo.

Zahteval je vrbovih šib; v nebesih pa vrbovih šib ni bilo.

Zdaj se je namenil, da gre nazaj dol v vas ponje, potem pa da bo spet prišel nazaj, je mislil. Tisto kratko pot bo že naredil; potem pa se bo z vrbovimi šibami pod pazduho vrnil po isti poti, saj vendar pozna kraj, kjer zavije pot v nebesa. Saj je že enkrat šel po njej, zakaj je ne bi spet prehodil?

Šel je k škofu, da ga prosi za dopust.

»Kako, Anzelm, vi nas hočete zapustiti?« je rekel.

Pokimal je škofu. »Ali vam ni dobro pri nas?«

»Oh,« je rekel Anzelm, »zares ne morem reči, da bi mi ne bilo dobro. Prav zato se čudno sliši, kot bi se hotel pritoževati, pa vas prosim, da mi to oprostite — a kaj si morem, ko sem si nekaj v glavo vtepel in se tega ne morem več znebiti ...«

»Potruditi se morate,« je odgovoril škof.

»Saj sem se potrudil, kolikor sem se le mogel ... Pustite me vendar, da grem, saj bom prišel nazaj in storil vse, da boste zadovoljni z menoj, milostljivi gospod. Moja edina skrb bo, da vam z vsem srcem služim.«

Tedaj reče škof: »Kdo vam pa zagotavlja, da se boste mogli spet vrniti? Res je, da ste bili prvič izbrani, ali pa boste tudi drugič? Gora se vam je odprla, ali se vam bo znova? In ali se ne bojite ognjene in žveplene globeli na poti nazaj k nam? Pomislite na to, da tam lahko obnemorete in umrete. Stari ste in vaše noge tudi niso več tako urne ...«

Anzelm je zamišljen stal tam, potem je rekel:

»Vseeno grem.«

In glej, vsi, ki so bili okrog njega, so ga živo prosili, združujoč svoje prošnje s škofovimi:

»Ostani pri nas, Anzelm, pri nas ti je dobro.«

On je pa samo zmajal z glavo, trmasto je vztrajal pri svojem sklepu. Nato mu je rekel škof:

»Pa pojdite!«

Tedaj so vsi izvoljeni pritisnili nanj, da bi ga zadržali. On jih je pa odrinil od sebe.

Odpravil se je na pot. Ko je vzel svojo gorjačo in plašč s kapuco, se je zvečer napolil proti gori. Kmalu je prišel do nje, strmo se je vzdigovala pred njim, in kot da je samo čakala na njegov prihod, je že začela goreti in povsod plamteti. Znova se je preklala pred njim od vrha navzdol velikanska ognjena skalna stena; in znova se je pred njim odprla ozka pot. Toda tokrat sta mu puhnila v obraz gost dim in huda vročina. Močan duh po žveplu in oglju ga je omamilo; čutil je, kako se mu tresejo kolena, a je le trmasto tiščal po poti dalje; za njim pa je šla kazen, kajti komaj je stopil med ognjene stene, so se s treskom sesule nanj. Z neba se je usipal dež pepela in živega ognja.

Da, to je bilo tisto, kar je še pretrpel pred koncem, v zadnjem trenutku zavesti, v zadnjem utripu svojega življenja. Štiri dni zatem so našli pastirji iz planinske kočje njegovo truplo, ko je ležalo popolnoma nepoškodovano ob vznožju skale. Mirno je ležal, zleknjen na hrbtu, podoben spečemu možu. Ljudje iz planinske kočje so si dejali, da je Anzelm umrl od lakote in izžrpanosti.

C. F. Ramuz

Michael in jaslice

Mr. Chapman je imel navado, da je vsako leto sredi decembra spregovoril svoji družini nekoliko besed o božiču. Bil je zagrizen brezbožnik in je strogo pazil na to, da je bilo v njegovi družini temu primerno razpoloženje.

»Prav kmalu,« je imel navado reči, »bomo obhajali praznik zimskega kresa. Mnogi ljudje ga imenujejo božič in mislijo, da ima verski pomen. Vendar se hudo motijo. Jelka ali božično drevo, božiček, severni jeleni in sani, rozinov puding in pečen puran, Miklavž in sneg, to vse skupaj je čisto severnjaškega izvora. Nič tega ni bilo pred dva tisoč leti v Palestini. Praznik bomo obhajali tudi mi kakor vsi drugi ljudje, vendar pa se moramo zavedati, kakšen praznik obhajamo.«

Največkrat je majhen nagovor naletel le na pozoren molk. Rose Chapman je sedela z nasmeškom vedre potrpežljivosti — duhovno brezbrizna, vendar srečna, da je njen mož imel svojo voljo. Trije otroci so z brezizrazno vljudnostjo gledali na svoje kročnike. Dokler so božič le praznovali, jim je bilo vseeno, iz kakršnega nagiba se je to dogajalo.

To leto pa je bil Mr. Chapman prekinjen. »Rad bi imel jaslice,« je rekel Michael, najmlajši.

Trenutek je bil Mr. Chapman tako presenečen, da je obnemel. Še nikoli ni v svoji družini naletel na odkrit odpor. Bil je eden izmed takih ljudi, ki so zmerom nekoliko muhasti, in svoje čudaške nazore o veri je razlagal že pred več leti kot mladenič. Takrat je bil prišel na to, da njegov razum more sprejeti samo znanstveno, ne pa svetopisemsko razlago o človekovem bivanju. Bilo mu je nemogoče, tako je mislil, da bi veroval v Boga ali v nesmrtnost. Videl je, da vse velike vere poudarjajo približno iste nravsvene zakone in da je zategadelj mogoče neki nravsveni zakon ali zapoved izpolnjevati, ne da bi bil veren. Predvsem pa se je upiral temu, di bi glave njegovih otrok natrpali z miti in legendami, preden bi bili sami toliko stari, da bi mogli jasno misliti in odločati.

»Ampak, Michael,« je rekel čisto mirno, »jaslice so vendar nekaj religioznega, mi pa nočemo obhajati religioznih praznikov.«

»Jaz bi rad jaslice,« je rekel Michael.

Preden je Mr. Chapman vedel, kaj naj odgovori, se ni več obvladal. »Jaslic ne moreš dobiti!« je trdo rekel in v zadregi šel iz sobe.

*

Zvečer istega dne, potem ko je Rose že šla k počitku, je stopil Mr. Chapman v klet. Pod stopnicami v kleti je bila stara omara, ki pa so jo le redko kdaj odprli in so hranili v njej stare časopise in škatle. Mislil je, da bo dobil tu kakšne primerne škatle, v katere bo del božična darila. Bil je zelo za to, da drug drugega obdarujejo, ker je imel to za neko posebno nekrščansko potezo božičnega praznika. Mislil si je, češ kristjani naj se obdarujejo — kar je samo ob sebi umevno — na večer pred Tremi kralji, v spomin na Svete tri kralje, ki so prinesli svoje darove. Zato je bil Mr. Chapman zelo za to, da bi se pri njih doma o božiču obdarovali.

Odprl je vrata omare, posvetil z žepno svetilko vanjo in za trenutek ostrmel. Na zaboju iz letev je bilo nekaj nerodno in neumetniško postavljenega, kar ni moglo biti nič drugega kakor jaslice. Čudne zgradbe (iz majhnih škatel iz lepenke) so stale med vijugasto pokrajino iz zmečkanega časopisnega papirja, in skoro vse živali in ljudem podobne figure z igralne cmare so bile naseljene po pokrajini. Poleg tega je Mr. Chapman prepoznal v medeninastem biku pisemski obtežilnik s svoje pisalne mize in v dami iz porcelana meissensko figuro iz steklene omare v salonu.

Nad jaslicami so se na visečih nitih počasi vrtele zvezde in angeli iz lepenke. Skoro vse figure so imele širok svetniški sij iz srebrnega papirja. Na vso to umetnijo se je usipal sneg iz moke ali pudra, da je bilo videti kot pravi metež.

Mr. Chapman je bil strašansko hud. Vendar se je trudil, da bi se tokrat ob-

vladal. Toliko bolj se je vpraševal, kaj naj stori on kot civilizirani, pametni in nepobožnjakarski človek. Nekoliko je razmišljal, potem pa je previdno odstranil vse svetniške sije in angele — in samo zaradi previdnosti — nežno meissensko figuro.

Ko je stopil v spalnico, je sedela Rose pred oblačilnim ogledalom in se kar najbolj natanko ukvarjala s svojim obrazom. Obračala je glavo počasi z ene strani na drugo in se trudila, kako bi se obrnila, da bi ji svetloba padala na sence. Videti je bila preveč zatopljena v opravke sama s seboj, da bi vzela na znanje njegov prihod. Ker mu ni dala nobenega povoda za pogovor, je vrgel svoj suknjič na stol in kar bruhnil iz sebe: »Saj pravim še enkrat, moj Bog!«

Da je njen mož pomotoma spregovoril besedo »Bog«, je bilo Rosi takoj jasno in ne da bi si bila na čistem, v kakšnem stanju je bil njen mož in da ji je hotel naznaniti svoje ogorčenje. »Kaj je, ljubček?« je vprašala poslušna soproga.

»Ali že veš, kaj je Michael napravil?«

»Ne.«

»V omari pod kletnimi stopnicami je skrivaj postavil jaslice!«

»Tako?« Rosine misli so bile tako pobožno obrnjene na resnično važne stvari — na njeno polt, na luknje v otroških nogavicah in na cene za antracit — da se ji nobeno drugo novo vprašanje ni zdelo važnejše. Toda nekakšen molk okrog nje jo je opozoril, da te stvari ne sme vzeti kar tako lahko, zato se je obrnila na stolčku in vzkliknila: »Saj vendar ne misliš resno?«

»Seveda mislim resno!« je vzkliknil Mr. Chapman jezno. Rosino materinsko srce se je zganilo: to bi pa res utegnilo imeti za posledico spor med očetom in sinom! »Kaj si storil s tistimi stvarmi?« je vprašala neprijetno.

»Svetniške sije in druga bitja sem odstranil, vse drugo sem pa pustil, kakor je bilo,« je rekel. »Saj vendar nočem fanta mučiti. Le vedel bi rad, kje je prišel na take misli!«

Rose se je olajšano obrnila k ogledalu. »Oh, v šoli verjetno.«

Mr. Chapman je trenutek molčal, da bi razmislil. Potem je siknil med zobmi: »Če bom opazil, da na moje otroke — po vsem tem, kar sem rekel — v šoli versko vplivajo, jim bom pokazal, da me bodo pomnili!«

»Ah, šola se prav gotovo ne vmešava v to, bržkone pa se ni mogoče izogniti, da to ali ono stvar slišijo. Drugi otroci so gotovo pripovedovali o svojih jaslicah. Morebiti so se celo pri pouku ročnih del ukvarjali z jaslicami.«

»To mi ni všeč,« je odgovoril Mr. Chapman nejevoljno. Doslej se je v svojih protiverskih nazorih počutil zmerom varnega, odkar pa niso bili več izven dvoma, je začutil precejšno zmedo. Nekaj je še mrmral predse, da bi pretrgal pogovor, in je nejevoljen oddrsral v kopalnico.

*

Naslednji dan je minil, ne da bi se kaj posebnega zgodilo. Michael je hodil okrog z izrazom pobožne odmaknjenosti, vendar zaradi oskrunitve jaslic tudi besedice ni zinil. Njegov protinapad se je začel naslednje jutro.

Mr. Chapman je odkril to, ko se je hotel s predmestnim vlakom peljati v mesto in se je namenil, da bo s svojim avtom parkiral na trgu pred kolodvorom. Ko se je nazaj gredoč peljal na svoj parkirni prostor, je pogledal nazaj in videl, da je na zadnjem oknu nalepljen listek. Stopil je iz avtomobila in videl nalepljeno sveto podobo, Devico Marijo z Detetom in obožnega viteza z mečem, ki je bil morda sv. Mihael. Iz žepa je privlekel kovancec in skušal z njim ostrgati podobico. Ko se je nekaj časa zamašil, se mu je zdelo, da bi utegnil zbuditi neprijetno pozornost, če bi uničil pobožno podobo. Potem je opazil, da utegne še vlak zamuditi, se še nekaj obotavljal in nato zdirjal.

Med vožnjo v London je moral neprestano misliti na to. Če se je pomiril zaradi neokusnosti te hudobije, se je pa spet razburjal zaradi te pretkanosti. Garaža je bila temna in tesna, tako da bi podoba komaj mogel odkriti, preden se je odpeljal. Mnogi znanci so jo verjetno videli, ko se je peljal

na kolodvor, in mnogi jo bodo čez dan še videli. Načrt se je Michaelu posrečil.

Kar je na Mr. Chapmana napravilo poseben vtis, je bila mirna odločnost, s katero je Michael ukrepal. Še stroške je imel s tem. Ali je šlo pri vsem tem njegovemu sinu res za pravo versko občutje? Vsekakor se je cela ta reč razpletala v boj za vero, on pa se je čutil nenavadno nezmožnega, da bi se bojeval.

Iz pisarne je potem takoj poklical ženo in jo prosil, naj odpelje avto in odstrani podobo, ne da bi otroci to opazili. Obljubila mu je, vendarle je imel smešen občutek, kot da se ona norčuje z njim. Ko se je zvečer vrnil, je imel avto umite šipe in doma je bilo videti, da vlada premirje. Niti Rose niti Michael nista ničesar omenila.

*

V pravo stisko pa je prišel Mr. Chapman šele v nedeljo pred božičem. Dva dogodka sta bila, prvi se je zgodil popoldne pri čaju. Bil je lep, vesel dan, zimsko sonce je prijetno sijalo in Mr. Chapman je pripeljal avto iz garaže in ga začel prati. Ko je končal, je zaslišal dolgo pokašljevanje, ki naj bi očitno zbudilo njegovo pozornost.

Pri vrtnih vratih je stal Michael in je ravno podajal roko duhovniku. »Dober dan,« je pozdravil župnik prijazno in vljudno, »mali mož je bil čisto sam pri službi božji, pa sem ga prav rad pripeljal nazaj v hišo njegovih staršev.«

»Hvala,« je rekel Mr. Chapman in osuplo in zmedeno gledal svojega sina.

»Veselilo bi me, če bi tudi vas kdaj videl v cerkvi,« je duhovnik še prijazneje nadaljeval. »Torej na svidenje!«

Michael je z medlim, togim nasmehom na obrazu počasi prihajal bliže. Ko je stal pred hladilnikom, ga je vprašal Mr. Chapman: »Ali si bil res v cerkvi?«

»Da.«

»Ali verjameš v Boga?«

To je bilo strašno vprašanje vesti, toda Mr. Chapman si je tako zelo želel biti na jasnem.

Michael je nekaj minut čisto mirno gledal v gola drevesa. »Mogoče,« je rekel nebrižno in šel proti vežnim vratom.

Drugi dogodek se je primeril zvečer, ko sta Mr. Chapman in Rose šla spat. Bila je ura, ko sta se zmerom zadovoljno in resno pogovarjala in ko se v teh pogovorih ni čutil podrejenega, kot se je to — žal — včasih dogajalo podnevi. To pot je začela Rose. Nekoliko je namršila obrvi, ko si je potisnila lase pod čepico, ki jo je ponoči zmerom nosila, in rekla: »Nekaj ti moram povedati: Michael si želi za božič Sveto pismo.«

»Oh!« Mr. Chapman se je usedel, si sezul nogavice in poskušal doumeti posledice tega novega razvoja.

Nastala je tihota, nato pa je Rose nadaljevala: »Menim, da morava midva zelo previdno ravnati. Mislim, da bova dosegla ravno nasprotno, če bi se le preveč upirala.«

Mr. Chapman je bil kar ginjen in hvalježen, ker je rekla »midva«. To je imel kot zaveznitvo, in zavest, da je bila Rose na njegovi strani, je izbila vrzel v nepristopnosti, za katero se je zakopal v svoji odkriti osuplosti. »Kaj takega se nama pa še ni primerilo,« je rekel žalostno.

»Ne, pa saj Michael tudi ni tak kakor onadva.«

»Se ti zdi?«

»Seveda ne!« Njen glas je zvenel dražljivo, ker je on svoje lastne otroke tako slabo poznal. »Michael je nekaj posebnega!«

»Ali sta onadva nekaj navadnega?« je vprašal s šibkim glasom.

»Da.«

»Ali je mogoče, da je za vsem tem kaj resničnega?« Mr. Chapman je tehtal svoje misli. »Mislim, če je v Michaelu resnično versko čustvo? Jaz seveda ne verjamem, da je kaj takega, čudno pa je vendarle. In potem gre za vprašanje strpnosti. Ali mu smem dovoliti, da se že zdaj ukvarja s temi stvarmi, ko še ne more jasno misliti?«

Rose je zdehala. »Morda je vse skupaj samo želja, hotenje. Ne delaj si preveč skrbi. Daj, zaspiva!«

Vendar skrbi Mr. Chapmanu niso dale miru, in ko je ugasnil luč, je čutil, da ne more spati. Tako dolgo se je še otepal misli, dokler ni zaslišal Rosinega globokega dihanja, potem pa se je lotil tega vprašanja še enkrat od kraja.

Pred dvajsetimi leti je postal brezbožnik in je bil tako prepričan o nagibih, ki so ga k temu pripravili, da ni nikoli dvomil o njih ali jih preizkušal. Spet se mu je zdelo, da so logično neoporečni. Vendar se mu je zdelo, da nekaj drugega manjka. Ni se mogel znebiti suma, da utegne biti neka velika resnica, ki je čisto zunaj meja njegovih trditvev.

Vsekakor je zdaj samega sebe zaskrbljeno prisilil k priznanju, da njegovemu prepričanju manjka potrebne gotovosti, ki bi samo njemu mogla dati pravico, da Michaelu vsili svojo vero. Nejasno so se mu misli še naprej spotikale, tipajoč za resnico in razsvetljenjem. Siv, mlečen somrak je mezel skozi zavese, ko je naposled uvidel, da se vrtil v kolobarju, da njegovo brezboštvo morda ne izvira iz čistega razuma, ampak tudi le iz napačne vere. Naposled se je priboril do junaške odločitve in se pogreznil v nemirno spanje.

*

Ko se je zbudil, je bila Rosina postelja prazna in dišalo je po pravkar kuhani kavi. Oblekel se je in šel dol v obednico. Otroci so očitno že zajtrkovali. Oprostil se je Rosi, ki mu je pogrela kavo in mleko. »Ti moraš govoriti z Michaelom,« je rekla, »preden se usedeš s časopisom. Fant gre le predaleč. Zdaj si gradi koč v vrtu!«

»Kočo? Počemu pa to?«

»Ne vem. Verjeno si gradi cerkev. Ali pa morda hoče postati puščavnik. Toda zdaj je zima. Zavoljo mene lahko gre tudi v samostan, ne bom pa pustila, da bi mi umrl za pljučnico!«

Mr. Chapman je molče pil kavo. Bil je pobit, ker je bila Rose iz povsem napačnega nagiba na njegovi strani. In ni vedel, kako naj se vede do Michaela. Če bi fant zdaj res hotel postati puščavnik? Ali pa si le postavlja jaslice v naravni velikosti? Vsekakor hoče uresničiti junaški sklep, za katerega se je nocoj odločil, in počakati, kako se bo cela ta reč naprej pletla.

Michaela je našel pod staro brezo, med deskami in poleni in visečimi vejami. Majavo stožčasto ogrodje iz kolov in letev je bilo že jasno opazno. Michael je sedel

na kupu suhega listja in z nožem rezljal desko.

Mr. Chapman je dolgo molče gledal nanj, potem pa naznanil svojo junaško odločitev. »Michael,« je rekel, »jutri grem s tabo v cerkev k božični maši. Saj rad greš zraven?«

Michael ga je pogledal s praznimi, nedolžnimi očmi. »Ne, rajši ne,« je rekel in rezljal dalje.

Strah zaradi take zavrnitve je Mr. Chapmanu zaprl sapo. Bil je tako zelo užaljen, da so mu prišle solze v oči. Po vseh teh skrbeh in strahu, po vsej tej poštenosti in velikodušnosti, po nočeh brez spanja in po strašnem pretresu, ki ga je prestala njegova lastna vera, je bila junaška žrtev zavrnjena. Vse se mu je zdelo skoro tako kakor udarec, kakor surova šala, ki si jo je nekdo z njim dovolil, da bi ga zmedel. S povešenimi rameni je naposled šel po vrtni poti nazaj.

Michael je bil preveč zatopljen v svoje delo, da bi opazil, kdaj je oče odšel. Sinoči je prebral do konca knjigo o križarjih in zdaj ni več mislil na sveto vojsko; zdaj je že živel popolnoma v svetu Indijancev. Vse misli so se mu vrtele samo okoli vprašanja, kako bi si postavil indijansko kočo.

Alexander Clifford

Tina Cundrič

ROŽNATA PRAVLJICA

*V noč so poletele
jate ptic.*

*Daljave so ujele
njih proseči klic.*

*Zakaj so šle skoz nočni čas?
Za mrakom,*

*k rožnatim oblakom —
kakor nekdanj jaz?*

*Zaman ste poletele
jate ptic.*

*Izgubil se je vaš
proseči klic.*

*Naj nemir srca
vam ne tesni.*

*Do rožnatih oblakov
ni poti.*

Kakšna polnost božja

(Božična zgodba)

Mračna je stara gotska škofovska palača. Soliter kaplja iz sten. V zimskih nočeh je kar mučno tukaj se muditi. Zraven palače stoji komaj zadostovalo, da bi vso raziskal. Tu je toliko kapel in zakristij, da so mnoge izmed njih že stoletja pozabljene in so do danes skoro nepoznane.

Človek se sprašuje: kaj bo na sveti večer počel suhi nadškof čisto sam, ko vse mesto praznuje? Kako bo premagal otožnost? Vsak ima nekaj, kar mu je v uteho: fantek vlak in lutke, sestrica punčke; mati ima otroke okrog sebe; bolnik ima novo upanje, star samec tovariša, jetnik glas sojetnika iz sosednje celice. Kaj bo pa nadškof počel? Vneti don Valentino, tajnik njegove prevzvišenosti, se je smehljaj, ko je slišal ljudi tako govoriti. Nadškof ima Boga na sveti večer! Na prvi pogled bi se že res komu smilil, ko tako čisto sam kleči sredi ledene, zapuščene stolnice. Toda ljudje niti ne slutijo! Nadškof ni sam; tudi zebe ga ne in zapuščenega se tudi ne čuti. Na sveti večer napolni Bog cerkev za nadškofa. Ladje dobesedno prekipevajo od njegove polnosti, da se portali le s težavo zapirajo. In tudi brez ogrevanja je tako toplo, da se prebude stare bele kače v grobovih pokojnih opatov. Prilezejo skozi preduhe iz kletnih obokov in prijazno jezljajo z balustrad pri spovednicah. Tako je ta večer stolnica polna Boga. Don Valentino prav dobro ve, da to njemu ne pristoji. Vendar se tu le prerad še mudi, da klečavnik pomakne na pravo mesto. To je vendar nekaj drugega, kakor so božična drevesa, purani in peneca se vina!

To je resnična božična noč.

Sredi teh misli je zaslišal, da nekdo trka na vrata. »Kdo le trka na sveti večer na vrata stolnice?« se je vprašal don Valentino. »Ali še niso dosti molili? Ali so pobesneli?« In ko je tako govoril sam pri sebi, je šel odpirat. S sunkom vetra je pripihal noter revež v cunjah.

»Kakšna polnost božja,« je vzkliknil smejoč se, in pogledal okrog sebe. »Kakšna krasota, kakšen sijaj! Človek to čuti še

zunaj. Monsignore, ali mi ne morete dati nekaj od tega? Pomislite, danes je božič!«

»Bog je njegove prevzvišenosti, nadškofa. Nekaj ur je tukaj samo zanj. Njegova prevzvišenost živi že kakor svetnik. Ti vendar ne boš zahteval, da se zdaj še Bogu odreče! — Zraven tega pa jaz nikoli nisem bil monsignore.«

»Sploh nič, niti malo ne, prečastiti? Tukaj ga je toliko. Njegova prevzvišenost bi tega sploh ne opazila!«

»Rekel sem ti, da ni mogoče. Lahko greš. Stolnica je zaprta za ljudi,« in je odputil ubožca z bankovcem za pet lir.

Toda tisti hip, ko je nesrečnik stopil iz cerkve, je izginil tudi Bog. Osupel je gledal okrog sebe don Valentino; ogledoval je temne oboke: niti tam gori ni bilo Boga. Ves bleščeči sijaj stebrov in kipov, baldahinov in oltarjev, mrtvaških odrov in svetilnikov in z zlatom in srebrom pretkane svile — vse to, kar je bilo sicer skrivnostno in vzneseno — je nenadoma postalo neprijazno in temno. In v nekaj urah naj bi prišel škof.

Vznemirjen je odrinil don Valentino zapah enega izmed zunanjih portalov in pogledal na trg. Tudi zunaj ni bilo nobene sledi o Bogu, čeprav je bil vendar božič. Iz vseh razsvetljenih oken je donel odmev smeha, zvenket kozarcev in godba, da, celo kletve. Nobenega zvonjenja, nobenih pesmi.

Don Valentino je stopil v noč in je hodil po oskrunjenih ulicah. Povsod okrog njega je odmeval hrup razposajenih gostij.

Vedel pa je za pravi naslov. Družina njegovih prijateljev se je ravno usedla za mizo, ko je stopil v hišo. Vsi so dobrohotno gledali drug drugega. Okrog njih je velo nekaj božjega diha.

»Blagoslovljen božič, prečastiti,« je rekel gospodar. »Ali bi ne hoteli biti naš gost?«

»Mudi se mi, prijatelji,« jim je odgovoril. »Zaradi moje nepazljivosti je Bog zapustil stolnico, in njegova prevzvišenost bo kmalu prišla molit. Ali mi ne bi dali

svojega? Saj ste konec koncev v družini in ga ne potrebujete brezpogojno.«

»Moj ljubi don Valentino,« je spregovoril gospodar. »Meni se zdi, da pozabljate, da je danes božič. In ravno danes naj bi bili moji otroci brez Boga? Čudim se, don Valentino!«

Tisti hip, ko je mož to rekel, je Bog izginil iz sobe.

Veseli smeh je obnemel. Pečeni kopun je bil med zobmi kakor pesek.

Naprej v noč, po zapuščenih ulicah navzdol. Don Valentino teče in teče, dokler ga spet ne zagleda. Bilo je pri mestnih vratih. Pred njim se je razprostirala v temi širna pokrajina. Medla svetloba je prihajala od snega. Nad polji in nasadi murv je plal Bog, kot bi čakal. Don Valentino je padel na kolena.

»Kaj pa vendar delate, prečastiti?« ga je vprašal neki kmet. »Saj se boste na smrt prehladili v tem mrazu!«

»Poglej kvišku, moj sin! Ali ne vidiš?«

Kmet je pogledal kvišku, ne da bi se čudil: »Ta je naš! Vsak božič pride, da nam blagoslovi polja.«

»Slišiš,« je rekel duhovnik. »Ali mi ne bi mogel dati nekaj od njega? V mestu se nam je izgubil. Celo cerkve so prazne. Daj

mi nekaj od njega, da bo nadškof vsaj mogel dostojno obhajati božič!«

»Še v sanjah ne, ljubi, prečastiti oče. Kdo ve, kakšne nagnusnosti ste zagrešili v mestu. Vaša krivda! Zdaj pa sami glejte, kako boste opravili!«

»Prav gotovo, to je greh. Kdo izmed nas pa ne greši? Toda ti moreš rešiti mnogo duš, moj sin, če le rečeš da!«

»Imam dosti opraviti, da rešim svojo dušo,« se je režal kmet. Tisti hip, ko je to rekel, se je Bog vzdignil s polj in izginil v temi.

Don Valentino je šel dalje in iskal. Zdelo se mu je, da se Bog čedalje bolj skriva. Kdor ga je kaj imel, ga ni hotel dati, kakor hitro pa je rekel »ne«, je Bog izginil in se čedalje bolj oddaljeval.

Naposled je prišel don Valentino do velikanske ledine. Na njenem koncu, ravno na obzorju, je bila mila svetloba kakor od podolgovatega oblaka.

To je bil Bog. Ubogi duhovnik je pokleknil v sneg.

»Počakaj me, o Gospod,« je milo prosil. »Po moji krivdi je nadškof sam, in danes je božič.«

Noge so mu otrpnile. Opotekal se je v megli; pogrezal se je do kolen. Kar naprej se je spotikal in padal. Kako dolgo bodo zmogle njegove moči?

Naposled je zaslísal zategnjen, slovesen zbor. Angelski glasovi. Svetlobni žarek je komaj vidno prodiral skozi meglo. Odprl je mala lesena vrata: vodila so v velikansko cerkev. Sredi nje, med dvema svečama, je molil duhovnik. In cerkev je bila polna rajske lepote.

»Brat,« je zastokal don Valentino. Bil je na koncu s svojimi močmi. Obleka in lasje so bili trdi od ledenih kristalov. »Usmili se me! Moj nadškof je po moji krivdi brez Boga, a ga potrebuje. Daj mi nekaj njega, prosim te.«

Oni, ki je molil, se je počasi obrnil. Ko ga je don Valentino spoznal, je njegov blede obraz postal še bolj blede.

»Želim ti blagoslovljen božič, don Valentino,« je vzkliknil nadškof in mu stopil naproti, ves opasan z božjim sijajem.

»Kam si se pa del? Ali bi smel vedeti, kaj si v tej strašni ledeni noči tam zunaj iskal?«

Dino Buzzati

Ludvik Zorzut

V NEDELJO POPOLDNE

*Deklica, v gorco pojdiva
pogledat, če grozdje zori,
če sonce avgustovo daje
mu soka in sladke krvi,
poslušat, kakó mu klopotec
uspavanku poje?*

*Ne slišiš — v dvoje:
klip klop — klip klop ...*

*Deklica, v gorco pojdiva
pogledat, če srček gori,
če še mu plamenček
trepeče in k soncu hiti,
poslušat, kakó nama tolče
ljubezen, če nama še poje?
Ne slišiš — v dvoje:
klip klop — klip klop ...*

Uys Krige je pesnik, pisatelj in dramatik enega najmlajših literarnih jezikov na svetu, kapho-landščine ali afrikaansa, kot ga imenujejo južni Afričani. Jezik je star dobrih osemdeset let, po končani burski vojni so ga začeli uporabljati tudi kot literarni jezik, po letu 1925 pa je poleg angleščine priznan kot drugi uradni jezik v Južni Afriki. Naša povest je odlomek iz romana »Die Palmboom« (Palma) in slika zanimivo življenje iz tega dela »črne celine«.

Tisto zgodnjo jutranjo uro, ko sem se rodil, se je pradedek Lourens prvi vzdignil s postelje. Ko je zvedel novico, da sem zanesljivo in srečno napravil prvi korak v življenje, je hodil po prstih po hiši, se s svojim dolgim telesom prerinil skozi kuhinjska vrata in tako prišel pod streho še zmerom sijočih zvezd. V vozarnici vzame z roglja bič, si ga dene na ramo in gre čez polje. Gori v kotanji med griči, nekaj milj daleč od starega bivališča, začne z njim pokati in buditi speči svet okoli sebe.

Dolga vrvca na koncu biča se je sukala po zraku in se kar cefrala ob vsakem zamahu; pokanje biča je trgalo tihoto pred svitom, kot da je mir velda (»veld« je pašnik z grmovjem, podoben našim »gmajnam«), postal krhek in drobljiv. Na trdnih nogah, nekoliko naprej nagnjen, stoji pradedek v vsej svoji dolžini še zmerom krepak in okreten kljub svojim petinpetdesetim letom. S svojima močnima rokama, na katerih so mišice krepko napete, vihti bičevnik veselo — razgibana, kakor oglje črna postava, ki se vzdiguje proti negibnosti okolice in somračni, medli svetlobi, ki ravno pleza po vrhu gričevja.

Kakor kačja zalega šviga bič okrog ročaja. Zdaj poje kakor srp, zdaj spet poka, kadar pradedek močneje zamahne, in jasno odmeva med globelmi, dokler zamolklo ne odmre.

Krog in krog je še blede somrak. Skozi oblake, ki kopasto vise nad obzorjem, vdira dan škrlatnordeče in zlatorjavo. Tako hitro se dani, kot da je bič zgrnil oblake,

da bi nova luč in življenje, da bi svetlo jutro kakor nekoč gospodovalo nad poljem.

Se zadnjič lahko švistne in bič razprši vrsto lesketajočih se rosnih kapljic, sedečih na šopu trave, v bleščeče se črepinje.

V svojih čevljih, oškropljenih od rose, razkoračeno stoji pradedek Lourens, globoko zamišljen, pred družinskim rodovnikom v okviru, ki na častnem mestu v veži krasi steno. Star holandski podobar, ki se je nekega lepega jutra prikazal na Rietbokrivieru s culo in s črno škatlico, polno barv in čopičev, je narisal rodovnik kar se da zvesto po natančnih podatkih, ki mu jih je priskrbel praded. Kakšen rodovnik v podobi drevesa je bil to, ne bi mogel reči živ krst na vsem tem božjem svetu. Ni pa prav nobenega dvoma, da je to Lourensov rodovnik v podobi korenjaškega, prastarega drevesa, globoko zakoreninjenega v neznan, a rodovitni zemlji, s široko streho in z zelenimi vejicami, ki poganjajo v višino.

In zdaj naj Francina z vso previdnostjo vzame podobo iz okvira in naj naslika nanjo novo vejico. Saj naposled pa tudi ni zastoj hodila leto dni v vas k angleškemu učitelju risanja...

Zdaj pride ai'Rosie (aia — črnska babica), ki mi je pomagala, da sem se rodil, in sreča svojega nekdanjega gospodarja. Nekaj let starejša od njega ga je kot mlada deklica nosila na hrbtu tu po hiši in okrog po farmi.

»Kaj pa se brigaš zdaj za to staro, mrtvo okleščeno drevo, ko pa strašansko debel otroček cepeta in prositi pomoči?« ga zmoti v njegovi zasnanosti.

»Prav imaš, ai'Rosie!« odgovori pradedek veselo in glasno. »Smešno je le, ko se zdiš sama sebi tako močna in trdna kakor ena najglobljih korenin, pa si samo veja na starem drevesu...«

Neroden in v zadregi se približa postelji, v kateri sva ležala mamica in jaz. Skloni se k meni, me trenutek ogleduje in potem gre s svojo veliko, trdo roko lahko čez manično vlažno čelo.

»Ana, otrok, to je krasen sin!« je vse, kar reče. »Ponosni smo nate.«

V kuhinji vzame ročko za kavo in desko, polno kmečkega prepečenca, širokih korakov odcocklja v ovčjo stajo, prereže šestim ovcam goltanec in sam dene iz kože živali, kot je to treba: eno za najmlajšega Petrusa Lafrasa Lourensa, ki je danes prvič strmel v modro nebo našega ljubelega Boga, drugo za družino babice Rosie; tretjo za ljudi, ki na mali farmi živino kopljejo (mišljeni so domačini, ki skrbe, da se živina okoplje v razkuževalni vodi); naslednjo za župnika, ki bo prišel krstiti; peta ovca je namenjena prvemu najboljšemu obiskovavcu, ki se bo danes ali jutri ustavil tu na farmi; zadnja ovca pa bo za soseda, tistega prismojenca Kobusa van Graana, s katerim sta si še zmerom v sovraštvo — že dve leti nista privoščila drug drugemu krščanske besede, in vse to zaradi malovredne krpe pašnika!

Okoli dvanajste ure si je naposled prababica vzela prosto, da je šla na pomol po jabolka, ki jih je potrebovala za kosilo. Vrata v kaščo nad kamnitimi stopnicami so odprta in sivkasto moder oblak dima se suče okrog pomola. Izpod strehe vise dolge vrste tobačnih listov — rumene barve, rjavi, zlati in rumeni — s konicami navzdol, in zadaj vzdolž zidu so na policah zložena rdeča jabolka.

Pradedkova krsta stoji kakor običajno sredi tega prostora; polne vreče suhega sadja, čaj in sladkor in razne škatle, ki jih navadno hrani v krsti, so kar razmetane na dnu krste. Na škatli s sardinami, pri zglavju krste, počiva pradedkova pipa. Začudena se prababica bliža krsti. V njej leži pradedek na hrbtu in trdno spi.

Presenečena gleda prababica svojega spečega moža. Ko je bila še mlada deklica, so nekateri ljudje govorili: »Da, tale Lafras je pravi petelin,« ali: »Tale Piet Lourens prav gotovo nima vseh svojih prašičkov v domačem svinjaku...« Toda vsa leta njunega dolgega, srečnega zakonskega življenja je imel čisto svoje domisleke in muhe, nekaj sproščenega in mladostnega, čemur se ima zahvaliti za vesele ure svojega življenja.

Malce še postoji prababica in premišljuje o preteklosti. Potem pa stisne ustnice in njena majhna, četverkotna brada gleda spet zelo odločno v svet. Počemu neki to

poležavanje v krsti za človeka pri belem dnevu? Skloni se in ga strese za roko.

Nepremično, mirno in zadovoljno jo pogleda pradedek. Z zaspanim glasom, kot ga ima navadno po spanju, ki si ga privoščiči vsak dan po kosilu, si razlaga sam pri sebi:

»Stal sem tu in premišljeval... Svojo posteljo poznam. Na najino staro zakonsko posteljo sem se že davno navadil. V njej so spali moji starši, v njej sem bil rojen, v njej sva toliko in toliko let skupaj spala, in v njej moram umreti. Kakšna pa bo moja postelja potem — tisti zaboj, v katerem bom moral mnogo dlje ležati, dokler se ta kiatov les ne bo z mano vred spremenil v prah in pepel? Pa sem legel vanj, da bi vedel, kakšen občutek bom imel. Pobežam po svoji pipi in ogledujem pajčevine« — pradedek je vzdignil pipo in z njo pokazal proti strehi — »in ob tem krasnem vonju po tobakovih listih in jabolkah, so se mi začele sukati misli...« In naredi s pipo nekaj počasnih kretenj, kot bi hotel s tem pokazati, kako širok in počasen je bil tok misli.

»Ampak, stara Santa« — pradedek sedi zdaj raven kot sveča v svoji krsti — »kako je zdaj s tvojimi ovčjimi rebrci? Ti veš, da so moja smrt! In v trebuhu mi kar kruli, tako sem lačen...«

Smejoč se gresta, držeč se za roko, po širokih kamnitih stopnicah dol.

Tiste dni so kmetje, ki so imeli svoja posestva, kakor pradedek, precej daleč od Swellendama (Swellendam leži med Kapstadtom in Port Elizabeth) hodili le po redkoma v vas. Nenadoma utegne priti smrt kakor neurje s točo nad žitno polje ali kakor goveja kuga med živino ali garjavost pri ovcah. Zato je imel vsak kmet pripravljeno krsto doma.

Pradedkova krsta je bila draga, precej funtov je moral odšteti zanjo. Zametasto črna je stala med kakšnim pol ducatom črnih skrinj v vaški trgovini za pogrebne potrebščine. Pradedek se niti za trenutek ni obotavljal. »Tule je, moja postelja!« in je začel s prsti desnice bobnati po pokrovu. Potem je krsto naložil na voz in se peljal k Drosdyju, kjer so on, Jan Steyn in trije njegovi tovariši na pokriti verandi dve uri namakali in izplakovali svoja grla s starim iskrečim se vinom.

Krsto sem večkrat videl tam na pomolu. Še dobro se spominjam, kako sem se prvič spoznal z njo. Ko sem slučajno zvedel, da je suho sadje zgoraj na pomolu, sem se nekega jutra čisto potihoma splazil po stopnicah gor. Malce težko sem odprl velika vrata, pa sem že zagledal krsto: dolga, močna, temna, a srebrno se lesketajoča je stala v somraku med vsemi temi rdečimi škatlami, zelenimi lonci, belimi zabožki, žarečimi jabolki in visečimi tobakovimi listi v njihovih mnogoterih odtenkih od rumenorjavega in zlatega. Pogleda kar nisem mogel odmakniti od krste; minilo je precej časa, preden sem se lotil suhega sadja. Ko sem krsto drugič videl, je bila odprta in pradedek je imel strašansko opraviti z njo, da jo je uredil za shrambo čaja, sladkorja, konserv in drugih potrebščin.

Ko se je pradedek z vnukinjo Francino, ki jo je tako nežno ljubil, in jo je imel med vso vožnjo pri sebi na kozlu, odpravil na dolgo pot s farme Rietbokrivier v Transvaal, da tam obišče svoje sorodnike in uredi neke zadeve, je krsta, polna živeža, stala zadaj na vozu.

Pradedek počí z bičem, zakliče »hi!«, Francina vrže svojo kodrasto glavico nazaj, še zadnjikrat pomaha s pisanim klobučkom in volovska vprega cvileč izgine za gričem.

Oh, po devetih mesecih sta se vrnila z dolgega popotovanja — brez krste. Ko je strica Lewiesa tam v divji gmajni ubil s svojo šapo lev, je pradedek odstopil zanj svojo »kiaatovo posteljo«. Zakaj bi ga že zdaj skrbela smrt, njega, ki je bil žilav kakor kača klopotača in se je počutil vsak dan močnejšega?

Ko je bil potem prvič spet v vasi, ni pozabil iti po večerji — iz previdnosti — v trgovino s pogrebnimi potrebščinami in si tam iz tropa čisto novih »črnih ovac« izbrati eno zase.

V teh krajih so imeli kmetje navado, da so drug drugemu posojali krsto. Če je v kakšni hiši nenadoma kdo umrl, krste pa niso imeli in zraven tega nikakor ni bilo mogoče iti ponjo v vas, ali pa je bila ta predaleč, da bi z volovsko vprego ali z dvovprežnikom pravočasno mogel priti tja in nazaj, je moral nekdo svojemu

staremu sosedu hočeš nočeš priskrbeti zadnje »počivališče«.

Tako se spominjam, da je pradedkova skrinja vsaj trikrat menjala svojo zunanjo podobo. Najprej so v njej odnesli na družinsko pokopališče Koosa Badenhorsta. V krsti, ki jo je v zameno oskrbela družina Badenhorst, je našel svoj zadnji počitek škilasti Frans de Vries iz Ou Plaasa. In čez leto dni, če se prav spominjam, je prišel na vrsto stari debelušni Boshoff iz Heuning-kloofa.

Med velikimi počitnicami sem bil spet na farmi. Drugo popoldne po mojem prihodu se je pradedek ravno jezil zaradi starih grehov svojega soseda. Stal je ob ograji in se o tem pogovarjal s svojim najstarejšim sinom, stricem Pietom... »Pri moji duši, ta stari trap... ta stričnik Kobus je strašansko trmast koštrun, ki ga nikoli ne moreš spraviti v ovčjak! Vse sem naredil, kar je bilo v moji moči, da bi bilo že konec temu večnemu režanju in lajanju — pa vse zaman! Predlagal sem mu celo, naj si vzame tri četrtine pašnika in naj napravi z njim, kar hoče; naj ga preorje in poseje, še z žico naj si ga ogradi — kakor slišim, kmetje niti toliko več ne utegnejo, da bi si postavili mejnike, in so začeli napenjati žico, kar je nekaj smešnega — pa naj jo potemtakem imenujmo žico miroljublja! Saj hočemo ograditi samo majhen košček ob potoku, da bomo imeli tudi malo vode; oni pa imajo ves večji del malo naprej gori. Za vraga, ko pa stari noče, da bi skupaj delali!«

Dolgi poletni dnevi so hitro minili. Odkril sem, da se je pradedek navadil na nekaj novega. Izgine, pa ga ni po cele ure. Nikjer ga ni najti, ne na žitnem polju, ne v sadovnjaku, ne pri jezu (umetni ribnik, kjer se je živina napajala).

Nekega popoldne sem stopal po izsušeni rečni strugi. Bil sem že kakšni dve milj daleč od hiše, ko sem v samotni kotlini nenadoma zaslišal čuden glas, ki me je hudo prestrašil. Glas utihne, pa se spet zasliši. Kot bi kakšna žival stokala, ali človek, ki ga nekaj strašansko boli. Stojim tiho in mirno in prisluškujem, potem mehanično tavam dalje in si utiram pot skozi ravno, visoko trstje. Spet obstanem in sem čisto

tiho. Manj kakor dvajset korakov pred mano sedi pradedek na travnati klopi, sklonjen naprej, s širokimi pestmi se krčevito oklepajoč kolen. Na spačenem obrazu vidim izraz trpljenja, ki ga nikoli ne bom pozabil; in medtem ko odpira roke in jih spet stiska, se sliši stok za stokom.

Nekaj hladnega me stisne pri srcu. Potem me pradedek opazi. Boleči izraz mu izgine, obraz se mu izgadi, pogled se mu umiri in v modrih očeh se utrne prva iskra nasmeha.

Pomigne mi, naj pridem k njemu. Usedem se zraven njega. Vesel in zabaven kakor zmeraj, mi pripoveduje o nekdanjih dneh, ko so bili on in njegov trije bratje še mladi; kako so se klatili po tem divjem podanku, kako so z velikanskimi karabinami, ki bi bile dandanes primerne komaj še za zelo velike ljudi, prav v tej dolini lovili divjad, celo tigre (leoparde).

Kljub temu čutim popolnoma jasno, da ni vse v redu, in srce mi še zmerom hitro bije od strahu. Na pradedkovem čelu se lesketajo potne kapljice in zdaj pa zdaj se mu prsti lahko tresejo.

Hodiva po gmajni. Pradedek govori kar naprej, s svojim jahalnim bičem včasih odščipne glavice cveticam, ki cveto ob poti, ki pelje čez farmo, nekaj, česar poprej nikoli ni počenjal. občutek strahu in groze, trdi udarec, ki ga je občutila moja mlada duša in svet mojih predstav tistega popoldne v kotlini, so se ponovili boleče živo, kot nekaj mesecev pozneje, ko sem se pri svoji prvi latinski uri učil, da beseda cancer pomeni »rak«.

Ko so se sčasoma smrtne muke čedalje globlje ukoreninile v močnem telesu in se je pradedek počutil večkrat tako izčrpanega, da niti tega ni več zmoget, da bi šel malo po farmi naokrog, sta on in prababica zapustila svojo spalnico in šla v staro vežo, kjer so bili zidovi tri do štiri čevlje debeli. Poleti da je tam hladneje, je on rekel; pozimi pa je bil to edini prostor, ki je imel pošteno peč s pečnicami...

Nihče ne ve, kaj se je pravzaprav dogajalo tam zadaž za debelimi zidovi, kakšen žalosten boj se je bojeval do konca; videlo se je samo, da je prababičin obraz postajal čedalje daljši in čedalje bolj naguban, hrbet se ji je čedalje bolj krivil, kot da se

je pri vsem pogumnem prizadevanju, da bi ohranila prožnost vse svoje ljubezni, potrpljenja in mirnosti, drobno telo počasi skrivilo in upognilo.

Zlasti tedaj, ko je najhujšim napadom sledila razjedajoča muka, se je pradedek prikazal vesel, živahen in res dobre volje. Njegovim šalam ni bilo ne konca ne kraja. Kar stisnjeni smo sedeli okrog jedilne mize ali ob popoldanskem soncu na verandi in kot začarani poslušali vsako njegovo besedo. Nihče ga ni premotil; govoril je samo eden, namreč pradedek.

Včasih so bile njegove šale podobne streljanju z lahkim topom, bile so ostre, igrive, ironične. Toda njegova ironija je šla največkrat na njegov račun, če pa je zadela bližnjega, ji je zmerom manjkala ostrina ali žaljiva ost. Spet drugič je bilo njegovo razpoloženje človeško toplo in zelo prizanesljivo — nežno kakor sončna svetloba na zelenih gričih po nalivu. Včasih se je pa znal spet čudovito sprostiti, zlasti tedaj, ko se je znebil kakšne posebno robate kmečke šale, se je njegov smeh spremenil v divji krohot, pokazal se je res tako prešerno objestnega, da so zlasti starejši med nami jokali od smeha, in je prababica, če je bila zraven, z vzdignjeno roko, kot bi se hotela ubraniti udarca, na svoj tihi in smotrni način morala napraviti konec tej »brezbožnosti«. Ravno ob takih priložnostih mi je bilo vsakokrat jasno, da je v

---

Ludvik Zorzut

PRVI ZVONČKI NA OBISKU

*Jož, pljučnica vzplamtela je —
vročinski val v pozimskih dneh.
Pomlad se vozi na saneh,
na snegecu splahnela je.*

*Se trkajo siničice, strnadi,
da kruhka ni, da zrnec ni.
Čez polje zima jih podi,
tam zunaj, da še ni, še ni pomladi.
Oblaki beli, kam ste odhiteli:
tam v rebrih burje divji ples,
tu v prsih pljuč plamteči kres. —
Jož, zvončki, prvi, da ste le prispeli...*

njegovem humorju nekaj zemeljskega, skoro telesnega — slana morska voda, ki nam ob vročem poletnem dnevu prši čez kožo in s svojim gomezljivim hladom dramati vse telo.

Očaranim od pradedkovih besed se nam je včasih primerilo, da smo presenečeni odkrili nekaj novega: vsaj jaz sem imel ta občutek, da je moje življenje postalo bogatejše, obzorje širše, kot da sta se smisel in pomen življenja poglobila — in človek se je nenadoma počutil boljšega...

»Smeh je nekaj sijajnega, nekaj svetega,« je rekel nekoč pradedek, »smeh je božji dar... V tem bednem malem življenju, ki včasih utegne biti tako bridko in grenko, je smeh večkrat naše edino orožje proti življenju. In je tudi edino orožje, ki nam dovoljuje, da smrti pogumno gledamo v obraz in jo z njim izživimo, da, celo ponorčujemo se iz nje...

Smeh prihaja od človeka, od tal, od zemlje. In čim bolj se približaš zemlji, tem bolj se približaš tudi nebesom.«

V njeni koči pod gričem so staro Mieta nekega jutra našli mrtvo. Skoro gotovo je umrla v spanju, stara čez sto let. Bila je še sužnja pradedkovemu dedku in je vse svoje življenje zvesto služila Lourensovi družini. Še na svoje stare dni je bila močna osebnost in nenavaden človek. S svojim zakladom malajskih pregovorov in pesmic, s svojo staro kmečko modrostjo, s svojimi starimi kmečkimi navodili zoper vsako mogoče zlo in nesrečo, zoper vsako bolezen, s svojimi ganljivimi, čudovito pisanimi zgodbami in nauki iz daljne preteklosti je bila ta ai' Rosie pradedkova ljubljena med temnopoltnimi posli. Večkrat sem ga videl, ko je stal tam pred njeno kočjo. Stara Mieta je imela navado, da se je sedeč s hrbtom naslanjala na s travo preraščen zid in se je z obrazom obrnila najprej k pradedku, potem pa proti soncu, nato pa sta se začela pogovarjati o vseh mogočih stvareh.

Krasno pomladno jutro je danes in pradedek spet stoji pred njeno kočjo. Toda zdaj se pogovarja z Adoomom, Mietinim vnukom, ki se je še pred nekaj trenutki na vso moč trudil, da bi iz samih desk zbil krsto za svojo babico. »Sram te bodi,

Adoons!« zakliče pradedek. »Ali res ne privoščiš svoji ljubi babici boljšega prostorčka za njen zadnji počitek? Ali naj gre v tem bednem skrpucalu v večnost? Pojdi no, pa prinesi mojo krsto s pomola!«

Majhno, skrčeno človeško bitje so potem položili v mogočno, težko, s svetlimi bakrenimi ročaji opremljeno krsto. Prazen prostor ob vznožju je Adoons previdno napolnil z nekaj kožami, »da bi ubogo staro babico spravil nekako v ravnotežje...«

Pogreb je vodil pradedek sam.

Spredaj na kozlu sedi on; zraven njega njegov brat Nicolaas, »Tuhtač-Nico« ali »Muhavi-Niek«, kot so ga imenovali mnogi ljudje iz okolice. Lepa temnorjava krsta stoji na odprtem vozu. Sonce se kar lesketajoče odbija od njenih ročajev. Mirno drvi voz po farmi navzdol. Nekoliko spredaj stopa z zmernim korakom Adoons, ki je ob tej priložnosti prevzel vlogo grobarja — imenitno, malce ovaduško, popolnoma se zavedajoč dostojanstva, ki ga mu daje dolžnost. Škrici pri fraku, ki mu ga je pred leti podaril pradedek, se mu vlečejo skoro v prahu, da velike gube med lopaticama sploh ne omenim.

Pogreb zavije od kmečkega dvorca v stran, da pride na pot, in sicer na tistem kraju, kjer jo gosta živa meja aloj loči na obeh straneh od žitnega polja.

»Lafras, človek božji, zgrabi Adoonsa!« zakriči stric Nicolaas nenadoma. »Zgrabi ga!«

Ne vem, kaj je bilo to — lep dan, življenjska sila, ki se je v stricu med dvema napadoma nenadoma prebudila, ali tisti občutek pomirjenja, ki ga nekdo občuti zmerom potem, ko je opravil dobro delo — a že naslednji trenutek švisne dolgi bič po zraku. Trikrat zaporedoma glasno počí, mule močnejše potegnejo, voz se požene čez pot, in z leve in z desne brizga žitna kaša.

Adoonsova prva krepka kletev se izgubi v vetru. Škrici pri fraku so mu skoro vodoravno plahutali, ko divje steče po poti navzdol, kot bi mu bil hudič z vsemi svojimi pomočniki za petami.

Prva mula je tik za njim, ko opazi odprtino v živi meji, se zmuzne skozi in pride na plano. Pradedek zaobrne voz, vozi skozi odprtino in požene za Adoonsom po grudastem strnišču, medtem ko zadaj za

njim odskakuje in pleše krsta kakor prazna pločevinasta škatla.

Od mirne, nežnozlate površine pravkar požete njive se močno loči črna bežeča Adoonsova postava z mahajočimi rokami in v vetru plahutajočimi dolgimi škrici. Ko je ta ropatajoča vožnja trajala nekaj sto korakov daleč, se pradedek domisli in ustavi mule. Na mravljišču, le majhen kos poti od njega, stoji Adoons, ves upehan in strašansko užaljen.

Pradedek pomigne Adoonsu z glavičem biča. Nekoliko pozneje opravi sam pogrebni obred na pobožju nad brodom, in trije z združenimi močmi pojo: »Utihni, duša moja, Bog je kralj«, in vsak spusti polno prgišče rdeče prsti na krsto, Adoons zasuje grob s prstjo, ki jo meče vanj z lopato, katero je za ta namen del na voz stric Nic. In potem se vrača pradedek, ko je visoko na nebu videl krožiti dva jastreba, naravnost čez strnišče, da vzame svojo puško in postreli to prekleto kugo, ki prababici odnaša piščance.

Nekega popoldne, ko so zvozili na skedenj zadnje snope najboljše žetve, kar jih je pradedek kdaj doživel, je prababica nenadoma umrla za srčno kapjo. Zdaj je moral pradedek v svoji osamelosti svoj križ sam nositi dalje, dokler ni Francina opustila šole in se preselila v Ritbokrivier, da poskrbi za moči svojemu stricu.

Kmalu po prababičini smrti je pradedek pisal dolgo prijazno pismo stricu Kobusu; ta pa ni dal glasu od sebe. Tedaj sem opazil, da so se začele čedalje globlje zarezavati gube pradedku v obraz. Nad širokim, visoko obokanim čelom so mu lasje čedalje bolj siveli in se mu redčili; dolga suknja je ohlapno visela na njegovem telesu, da je bil videti še bolj suh v njej; vse obleke so mu postale preširoke. Pod brado mu ohlapno visi koža — in nehote se spomnim vratu želve, ki sem jo zadnji teden blizu Kraala vzdignil s tal in sem jo čez kakšne dobre pol ure naposled le mogel pripraviti do tega, da je pomolila glavo iz oklepa.

Bilo je v začetku velike suše, ko je pradedek zvedel, da je njegov stari »najljubši sovražnik« Kobus van Graan ponoči umrl. Ker stari gospodar najbrž ni mislil na smrt, tudi ni poskrbel za tisto, kar bi

bilo potrebno, in tako je zdaj mrzel in brez krste ležal tam gori na Blouboultu.

Eden izmed fantov, ki so delali na farmi strica Kobusa, je to novico povedal Adoonsu doli ob potoku. Zaradi pašnika so se pred nedavnim spet tako hudo sporekli, da se Lourensvi in van Graanovi niti pred cerkvijo niso več pozdravljali. Zdaj je pa pradedek velel Pietu, naj njegovo krsto naloži na voz in jo pelje na Blouboult.

»Ko sem te dni,« je rekel pradedek mirno, »pozval stričnika Kobusa, naj se za božjo voljo sprijazni s tem, da bi naš stari razdor poravnali, me niti ni imel za vrednega, da bi mi odgovoril, ampak je namesto tega rekel stričniku Janu Louwu, da za vse večne čase ne bo več prestopil praga moje hiše. Zdaj pa mora biti za vse večne čase gost v moji hiši...«

Bila je taka suša, da je bila že vsa zemlja kar črno ožgana, ko so se naposled tudi pradedku stekle ure. Izčrpan, bolj koščenegega obraza, kot je bil kdaj koli, leži tam v svoji široki postelji in je videti zdaj prvič popolnoma zapuščen in brez moči. Nepremičen, bel kakor vosek in s tako milim izrazom na obrazu, je že zdaj podoben mrliču.

Ob njegovi postelji joka Francina; in pred vrati razburjeno šepetajo moški, kajti stric Piet je pravkar odkril, da je krsta zgoraj na pomolu za njegovega očeta premajhna.

Berend van Graan, nepazljiv malopridnež, kot je bil zmerom, je vrnil krsto, ki je bila manjša od posojene. Da bi pa že danes ali jutri ali tudi še med tednom šel kdo v vas, o tem ni moglo biti govora. Kjer se je sicer ob tem letnem času razprostirala široka vodna površina, je bila videti zdaj pokrajina kakor suh, mrtev list; teh nekaj starih kljuset je imelo še ravno toliko moči, da se je vlačilo od enega senčnatega prostora do drugega, zastonj išoč hrane, in v razpokanih rečnih strugah so se belile črepine volov v dolgih vrstah.

Od sosedov so vsi trije Viljeejevi pritlikavi, drugi moški pa srednje rasti... Nikjer v okolici ni bilo mogoče dobiti za pradedka primerne krste, dolge šest čevljev in poldrug palec.

Pradetek, ki je imel tako tanek sluh, da je z najbolj oddaljenega griča tam gori zaznal klic pegatke tu na verandi, odpre počasi oči in obrne glavo k svojim otrokom.

»Francina, ne smeš jokati, ljubi otrok,« reče s premislekom. »Življenje je preveč dragoceno, da bi mirovali in žalovali ob smrti nekoga. Življenje teče dalje. Samo smrt ima svoj konec« — s težavo dvigne roko in skozi odprto okno pokaže na daljne gore — »kakor tista votlina, ki sem ti jo nekoč pokazal tam zgoraj na vrhu gore. Veseli se veselih časov, ki smo jih skupaj preživeli. In za tvoje ranjeno srce bodo prihodnji dnevi dober zdravnik...«

»In Petrus, Mattheus, Johannes, Jacobus, Christoffel, Arnold« — prvič sem ga slišal, kako je svoje sinove slovesno imenoval z njihovimi blaglasnimi polnimi imeni, namesto preprosto Piet, Tewis, Jan, Koos, Chris in Nols — »vi vsi imate polne roke dela, da boste preživeli sebe in svoje družine v tej strašni suši, zato nikar ne postajajte tu okoli in si ne belite glave zaradi krste. Ali mar mislite, da ne vem, da je prekratka? Prejšnji teden sem jo sam meril. Preklemansko, da mi jo je stričnik Kobus še v smrti zagodel...«

Poslušaj, Piet, pripelji sèm Adoonsa. On je dober mizar. Tistih nekaj letov iz hojevine zadaj za vozarno naj skupaj zbije, potem naj jih pa dobro namaže z lesno barvo. Jutri bo barva suha. Zaradi tega, ker ne bom pokopan v krsti iz kiaatovine, si vam ni treba beliti glave. Pomorščaki so marsikaterega naših prednikov zavili v konec vrvi in ga vrgli v morje...

Piet, ti si najstarejši. Tistemu staremu razdoru z van Graanovimi mora biti konec. Stričnik Kobus in jaz sva se dovolj pregrešila proti duhu našega ljubega Gospoda z najinimi večnimi prepiri. Prepusti Berendovim pašnik, ali kar je že ostalo od njega, pa mir! Potem me stričnik Kobus morda pozdravi, če ga tam na oni strani srečam...«

Kratek nasmeh in pradetek obrne glavo k oknu. Trenutek gleda gore, potem pa zatisne oči.

Nikoli več ni spregovoril.

Nekega popoldne pod pripekajočim soncem, v smrtni tihoti, je osušena mati zemlja sprejela svojega sina nazaj k sebi — v slabi krsti iz hojevine in brez vsakega bakrenega okovja.

Tisti večer po pogrebu je bil rojen pradedkov dvajseti pravnik.

Vinko Gaberski

VEČER NA KMETIH

*Večérka leze v rahel mrak,
že padajo okoli sence;
hladi se vroči letni zrak,
zaliva zarja gorske vence.*

*Že gleda noč sem čez greben
in tema tipa v dolino,
motá počasi se s slemen,
previdno leze v nižino.*

*V somraku se krotí nemir,
ki spremljal dneva je sparino;
po zraku prha netopir
in se poganja za drobnino.*

*V gošči se budi skovir
in njemu se oglašá sova;
pripravljata se oba na pir,
obetata si zopet lova.*

*Nebo se ogrnilo je v čar:
na oboku so se zvezde vžgale;
za goro stlel je zadnji žar,
stvari so trudne pozaspale.*

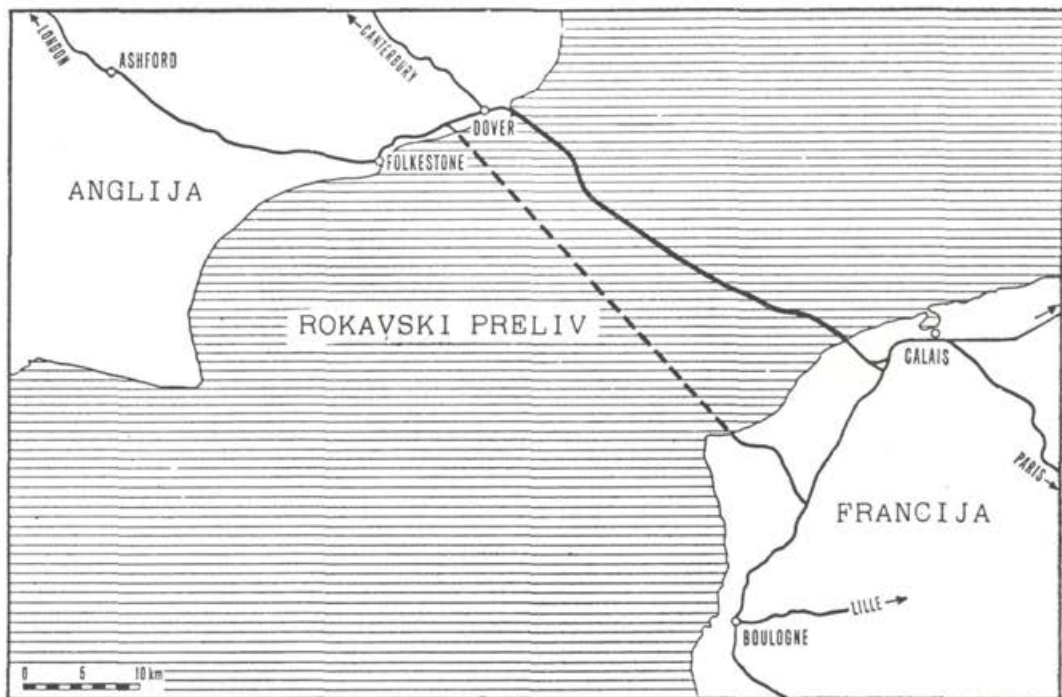
*Preblažen mir zajel je vas,
počiva človek in živina;
saj noč je vsem počitka čas,
ker jutri čaka nova dnina.*

Okno v svet

PREDOR ALI MOST?

Že pred dvema letoma smo v koledarju pisali o dveh načrtih, kako bi povezali po najbližji poti Anglijo s Francijo in z evropsko celino sploh. Čeprav bo verjetno zmagala zamisel o zgraditvi mostu čez Rokavski preliv, je v francoski in angleški javnosti še vedno hud boj med zagovorniki mostu in predora. — Rokavski preliv je danes podoben velikanskemu križišču pomorskih cest, saj tu gre promet med Severnim morjem in Atlantikom, pa med evropsko celino in Anglijo in bi ga torej lahko uvrstili med najbolj plovne morske ožine na svetu. Zamisel, kako ustvariti most med Anglijo in evropsko celino, je stara sto petdeset let in ni šele plod naše dobe, dobe izrednega razvoja prometnih zvez. Že leta 1802 je inženir Mathieu predložil takratnemu prvemu konzulu in poznejšemu cesarju Napoleonu načrt za

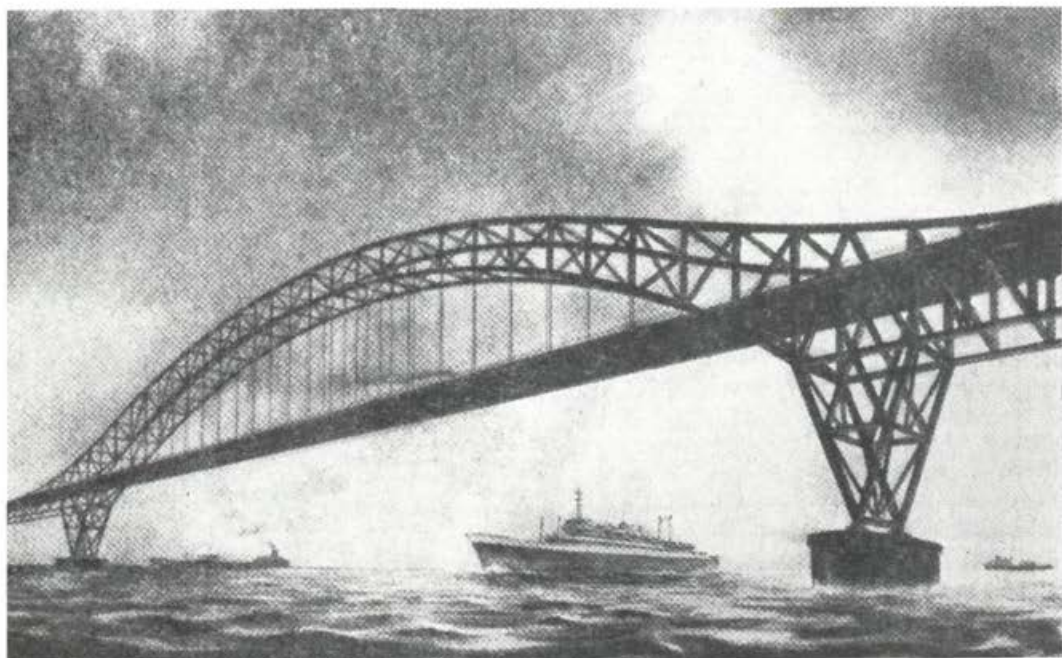
graditev tunela pod morjem. Toda Napoleon je imel takrat opravka z drugimi stvarmi kot pa z graditvijo prometnih zvez s svojim najhujšim sovražnikom. Trideset let pozneje sta se začela ukvarjati s to zamisljo en Francoz in en Anglež, ne da bi vedela drug za drugega. Temeljito sta se ukvarjala predvsem s proučevanjem geoloških razmer v Rokavskem prelivu. Spet pa je trajalo trideset let, preden so bili objavljeni njuni načrti in poročila. Čeprav sta se v podrobnostih razlikovala, sta bila njuna načrta v bistvu zelo podobna. Objava njunih načrtov je imela za posledico ustanovitev dveh družb za uresničenje načrta: v Angliji »Channel Tunnel Company«, v Franciji pa »Association du Chemin de Fer sous-marin entre la France et l'Angleterre«. Francoska vlada je načrt že odobrila, začetek del pa so zavrli pomisleki glede trdnosti tal. Tako je bila leta 1875 ustanovljena posebna komisija

Skica kaže smer predorov: polna črta označuje smer predora, ki bi ga kopali v tla, črtkana črta pa označuje smer predora, ki bi bil zgrajen iz elementov

za raziskavo tal na dnu Rokavskega preliva. Takratno poročilo s priloženo geološko karto je tako zanesljivo natančno, da služi še danes za osnovo vsem geološkim raziskavam na tem terenu. Geologi so imeli pomisleke, češ da skalnata struga na dnu Rokavskega preliva ni za vodo neprepustna. Francozi so skupaj z Angleži že zvrtili pri Sangatti v krednato kamnino rov, ki je ostal od leta 1883 do danes še popolnoma nedotaknjen in vodi dva kilometra pod morsko gladino. Prekinitev del je iz strateških razlogov zahtevala Anglija, kar je pač razumljivo: saj bi tako rekoč pred večnimi vrati pomagali graditi udobno pot za invazijo. — Medtem so pa angleški inženirji z graditvijo mostu čez Fith of Forth dokazali, kaj zmore moderna tehnika. To je dalo povod, da se nekateri podjetni Francozi skupaj z angleškimi strokovnjaki ustanovili »Channel Bridge Company« (Družba za zgraditev rokavskega mostu). Vendar pa so načrti za postavitev mostu ostali le na papirju. Potem je vsa zadeva za nekaj časa utihnila. Rov pri Sangatti je bil opuščen, Angleži pa so svojega pri Dovru iz previdnosti zasuli. V dobi tako imenovane »Entente cordiale« je zamisel tesnejše povezanosti med Anglijo in Francijo spet oživila; leta 1938 je francoska zbornica celo sprejela resolucijo, ki poudarja nujnost zgraditve tunela, predlagani so bili celo nekateri novi načrti, a je vse spet ostalo le na papirju. Leta 1957 je zamisel znova oživila in ustanovljena je bila »Groupement d'Etudes du Tunnel sous la Manche«. Cela vrsta družb in podjetij je ponudila finančno pomoč. Objavljeni so bili načrti in svetovna javnost je z velikim zanimanjem sprejela načrte. Pred objavo načrtov je skupina strokovnjakov ponovno temeljito preiskala teren in označila smer predora od francoske do angleške obale: začel naj bi se jugovzhodno od Calaisa in bi imel do izhodišča blizu Dovra osem zavojev. Za zgraditev 52 km dolgega rova je bilo izdelanih več različnih predlogov. Najprej bi zgradili železnico v dveh ločenih tunelskih cevih. Zato bi morali pri Calaisu in Dovru izdelati obsežne gradnje za nakladanje avtomobilov. Promet bi se vršil podobno kot

pri Gothardovem prelazu s posebnimi avtomobilskimi vlaki. Tu bi tekla seveda tudi brza proga od Pariza do Londona. V 52 km dolgem predoru je eno najvažnejših vprašanj — zračenje. Ker bi bile lokomotive na električni pogon, mislijo inženirji, da bi shajali brez dovajanja zraka skozi posebne rove, zakaj vsak vlak potiska pred sabo zračni steber in spet črpa zrak za sabo. Po drugi etapi zgraditve predora, ki predvideva na isti trasi cestni predor, bi morali vprašanje zračenja drugače rešiti. Pri tem so inženirji prišli na naravnost drzne zamisli — v Rokavskem prelivu bi zgradili umetni otok in do njega napeljali preduh. Stroški za prvo gradbeno etapo bi znašali približno 1,2 milijarde švicarskih frankov. Cestni predor, ki ga predvideva druga etapa, bi stal prav toliko. Poleg tega načina graditve tunela je še druga varianta, po kateri bi zgradili predor iz cevni elementov na najožjem mestu preliva. Za ta načrt bi morali izkopati v bagri žleb na dnu Rokavskega preliva, v kateri bi potem potopili posamezne cevi. Te cevne elemente bi lahko izdelali na kopnem ali v primerno velikih plavajočih dokih. Zaprte na koncih bi plavajoče spravili na gradbišče in jih potopili. Za tak predor v dolžini 42 km so predlagani trije načrti: a) železniški predor s premerom 11 m in za dvojni tir; b) cestni predor s premerom 12 m za dve vozni poti in s prostorom za parkiranje; c) predor za cesto in železnico v dveh različnih ravninah in s premerom 20,36 m. Pri predlogu a je predviden umetni otok za dovajanje zraka, pri predlogih b in c pa po dva otoka. Stroški za železniški predor bi znašali približno 1,3 milijarde švicarskih frankov, prav toliko bi stal cestni predor, predor za mešani promet bi pa stal okoli 2,5 milijarde. S prometno tehničnega vidika bi imel prednost predor za cestni in železniški promet. Strokovnjaki so pa ugotovili, da bi z enakimi stroški lahko postavili zelo širok most. To je pa druga zamisel, o kateri bomo prav tako spregovorili, kar se bo skoro gotovo uresničilo. — Vsi načrti za zgraditev predora so tako glede gradnje kakor glede financiranja izdelani na osnovi skrbne razčlenitve prometa. Predor bi znižal

Slika kaže enega izmed lokov v dolžini 600 m. Tako so si zamislili most čez Rokavski preliv.

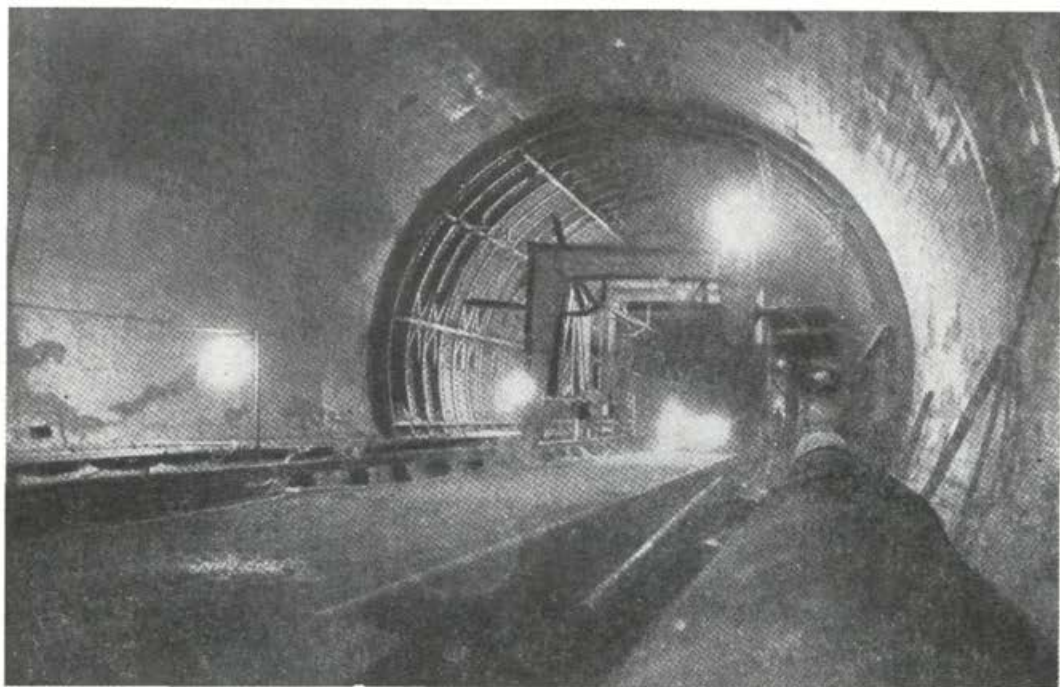
prehodne stroške za avto v primeri z letalom za kakih 70 odstotkov, v primeri s parniki pa za 30 odstotkov. Že v enem železniškem predoru bi z dvonadstropnimi vagoni za prevoz avtomobilov lahko prepeljali v vsako smer 1800 avtomobilov. Vlaki bi lahko vozili s hitrostjo 96 km na uro in tako prevozili Rokavski preliv prej kakor v pol ure. Potovanje iz Pariza do Londona bi trajalo pičlih štiri in pol ure in bi vlak tekmoval celo z letali, če pri tem računamo vožnjo iz središča Pariza oziroma Londona do letališča in obratno. Tudi voznina bi bila znatno nižja.

Družbe, podjetja, bančniki, inženirji, strokovnjaki, časopisni trusti in politiki bodo, oziroma so že odločili boj med zagovorniki predora in mostu. V tem boju za prometno povezavo evropske celine z britanskim otočjem se je francoski parlament dokončno odločil ne za graditev tunela ali predora, ampak za postavitev mostu čez Rokavski preliv. Po mnenju strokovnjakov bi bilo mogoče zgraditi most v štirih letih, gradbeni stroški pa bi znašali približno milijardo dolarjev. Most bi spojil dva kraka

nove avtomobilske ceste, ki bi v dolžini 370 km povezala Pariz in London. V prihodnosti bi torej ne bilo treba več prestopati na angleški ali francoski obali z vlaka na ladjo ali iz avtomobila na ladjo, ampak bi bila direktna zveza z vlaki in reke avtomobilov bi brez zamud povezovala Anglijo z evropsko celino. Z odločitvijo za graditev mostu bo verjetno dokončno opuščena zamisel o cestno-železniškem predoru pod Rokavskim prelivom. Most ima vsekakor svoje prednosti pred predorom: zračenje, odprto cesto za avtomobilski promet (po predoru bi jih prevažali s posebnimi avtomobilskimi vlaki, čez most jih pa lahko vozi v istem času petkrat več), predor bi bil dolg 52 km, most pa le 33 km. Iz dna Rokavskega preliva bi zrastle 164 opornikov s premerom 20 metrov in bi zanje porabili 2,5 milijona kubičnih metrov cementa. Mostna konstrukcija bi bila iz jeklenih cevi v skupni teži 750 000 ton. Most bi gradili 4 do 6 let. Ker nad Rokavskim prelivom piha veter s hitrostjo včasih do 150 km na uro, bi bil na mostu ogrožen zlasti avtomobilski promet. To nevarnost

bi preprečili z vetrobrani, ki bi omejevali hitrost vetra na 25 km. Proti megli pa bodo uporabljali sicer drage, a učinkovite naprave. Da bi most ne oviral morskega prometa in da bodo pod njim mogle pluti največje ladje, bi bil vsaj 20 m nad morjem. Na njem bi bil dvojni železniški tir, pet vozišč za avtomobile (široka po 3,5 m) in še dve stezi za motorna in navadna kolesa. Čez most bi smeli samo tisti avtomobili, ki zmorejo hitrost 100 km na uro. Most bi segal od Blanc Nez du Calais na francoski in do Dovra na angleški obali. V mestih na obeh koncih mostu bi bilo treba urediti velike parkirne prostore za motorna vozila, hotele, gostišča, servisne postaje in carinarnice. Za graditev mostu so Francozi ustanovili »Družbo za proučevanje mostu čez Rokav«, kateri predseduje bivši minister Jules Moch. Nujnost graditve mostu utemeljuje Moch med drugim s tem, da pomanjkanje prometne zveze po kopnem hudo ovira avtomobilski promet med obema državama. Medtem ko prehaja vsako leto francosko-nemško mejo 3 milijone 100 tisoč avtomobilov, odhaja s trajekti čez Rokavski preliv le okrog 300 000 francoskih

avtomobilov. Prav zaradi pomanjkanja kopenskih prometnih zvez se je v zadnjih 50 letih zmanjšal promet med francosko in angleško trgovino. Graditev mostu bi stala okoli 3 milijarde novih frankov, kar je skoraj za polovico manj, kot bi stala graditev predora, a bi prednosti mostu odtehtal predvsem hitrejši promet. Graditev mostu bi trajala šest let, finansiralo bi jo pa več dežel. Anglija in Francija bi prispevali letno po 100 milijonov novih frankov, kar znaša približno 7 odstotkov njunih trgovinskih izmenjav. Če bi začeli most graditi 1962., bi bil leta 1966 ali 1967 že dograjen. Računajo, da bi že prvo leto vozilo čez most okoli 4,5 milijona avtomobilov, z vlakom bi se peljalo tudi okoli 3 milijone oseb. Letni stroški za vzdrževanje mostu bi znesli okoli 25 milijonov frankov. Vsak avtomobilist bi plačal 90 frankov mostnine, vsak potnik na vlaku pa 19 frankov. Več kot 500 milijonov frankov bi znašala na leto mostnina, to pa pomeni, da bi se most že v nekaj letih rentiral. Francosko Družbo za graditev mostu čez Rokavski preliv podpirajo zlasti velike banke in industrijska podjetja.

Prerez tunela pod Sv. Bernardom s švicarske strani

Pogled na del pokrite avtomobilske ceste z italijanske strani. Ta dovoz je dolg 10,3 km

PREDOR POD SV. BERNARDOM

Veliki Sveti Bernard je eden najbolj znanih prelazov v Evropi, pa tudi eden najstarejših, saj so ga začeli delati že Galci, dokončali so ga pa Rimljani in tako povežali dolino Rhone z dolino d'Aosta. Cesta čez Sv. Bernard se dviga 2470 m visoko nad morsko gladino in je hudo strma, da skoro v vsakem avtomobilu zavre voda, preden pripelje na vrh. Sv. Bernard je drugi največji prelaz v Alpah, je pa skoro sedem mesecev na leto zaprt. Višji od njega je prelaz Stilfser (2757 m nad morjem). Alpska veriga v dolžini 1200 km kljub temu, da ima 21 prelazov, za več mesecev na leto tako rekoč popolnoma odreže sever od juga. Samo šest prelazov je prehodnih tudi pozimi. Izmed velikih mednarodnih prometnih žil med Zahodno Evropo in Sredozemljem je samo Brenner celo leto odprt. Brenner in Veliki Sveti Bernard sta bila tja do 13. stoletja edini veliki trgovski poti čez Alpe. Njun pomen je bil v naslednjih stoletjih čedalje večji. Sveti Bernard pa je postal pomemben še posebno, ko so se odločili, da napravijo skozenj predor. Aprila 1959 so postavili v Val d'Entremont na višini 1900 m nad morjem barake za delavce, orodje, stroje in gradbeni material, 18. junija 1959 pa so začeli z delom. Takrat je bilo napovedano, da bo predor prebit

leta 1961, naslednje leto pa že odprt za promet. — Po 46 mesecih so 5. aprila 1962 razstrelili še zadnjo plast skalovja, ki je delilo švicarski del predora pod Velikim Sv. Bernardom od italijanskega dela. To je bil velik dogodek, ki so ga proslavili s slovesnostjo še isti večer. Zadnje mine so eksplodirale ob 21.19. Petnajst minut zatem so italijanski in švicarski delavci stekli skozi prehod, se pozdravili in objeli. Predor je dolg 5880 metrov. Italijanski del je dolg 2890 metrov in se začneja v Saint Rhémyju, švicarski del pa je dolg 2990 metrov in se začneja v Burg Saint Pierre. Predor bo končan leta 1963, za vožnjo bo pa uporaben že pozimi 1962/63. Če pogledamo priloženi načrt, nam pove naslednje: 5,5 km dolga dovozna cesta s švicarske strani se odcepi pred Bourg St. Pierre in vodi skoro v ravni črti z vzponom do 6 odstotkov k severnemu vходу v predor. Osem metrov široko cesto je zgradil kanton Wallis, predor sam pa mešana švicarsko-italijanska družba. — 5828 m dolgi cestni predor se začneja na švicarski strani na koti 1915 m nad morsko gladino in se končuje na južni strani na koti 1875 m nad morjem. Vozna pot je široka 7,5 m, ima do sredine predora 3 promile vzpona in se spušča proti južni strani s 16,87 promile. Predor ima osem izogibalšč. Predor je opremljen s tehnično popolno klimatsko napravo. Glavni jašek za

Načrt predora z dovoznimi cestami pod Sv. Bernardom

zračenje v sredi predora je visok 370 m in ima 4,8 m premera. Stranski jašek je oddaljen 1470 m od severnega vhoda v predor; visok je 200 m, širok pa 4,5 m. 10,3 km dolga dovozna cesta na južni strani vodi takoj za portalom pred predorom čez 150 m dolgi in okoli 40 m visoki most nad dolino k južnemu »avtomobilskemu kolodvoru«. Na visokih betonskih opornikih speljana in več kot 10 km dolga cesta je bolj podobna večnadstropni hiši kakor cestnemu traku. S povprečno 3,6 odstotka padca premaga najvišjo višinsko razliko v veliki pentlji proti zahodu in se izteka naposled nad 160 m dolgim in 72 m visokim mostom pri Etroublesu v avtomobilsko cesto, ki pelje dalje v dolino d'Aosta. Cesta je 9 m široka, torej 1 m širša od dovozne ceste na švicarski strani. — Pod enim izmed izogibališč v predoru so speljane vodne cevi k turbini, ki oskrbuje predor z razsvetljavo in zrakom. Pod cestiščem je napeljan cevovod, po katerem bo tekla nafta iz Genove do rafinerije v Aigle. Predor bo zelo skrajšal zvezo ne le med Švico in Italijo, ampak sploh med Zahodno in Južno Evropo. Ko bo stekel promet, bo vozilo skozi predor okoli 367 000 avtomobilov na leto ali okoli 1000 na dan. Te številke pa bodo spričo naglo se razvijajočega avtomobilskega prometa prav gotovo presežene že naslednje leto. V eni uri bo lahko zdrvelo skozi predor 400 do 500 avtomobilov. Načrt za predor sta napravila Italijana prof. Ugo Vallecchi in Giorgio Dardanelli ter Švicar prof. Herman Felber.

CESTNI PREDOR SKOZI MONT BLANC

Tudi predor pod najvišjim evropskim vrhom Mont Blancom se uvršča med največja dela sodobne prometne tehnike. Zamisel tega predora ima dolgo zgodovino. O njem so govorili že takrat, ko so stekli prvi vlaki skozi največje alpske železniške predore (skozi Simplon leta 1906). Francozi so se ukvarjali od vsega začetka z načrti za graditev ceste, potem so se jim pridružili

Hkrati z vrtnjem sproti polagajo cevi za vodo in zrak. Predor skozi Mont Blanc bo 9 m visok in 8 m širok

Skozi 4810 m visoki Mont Blanc grade 11 600 m dolg predor

Švicarji in Italijani. Leta 1935 so bili načrti že odobreni, vojna v Abesiniji pa je delo zavrla in tudi naslednja leta mednarodne napetosti ni bilo misliti na začetek del. Takoj po vojni leta 1945 je začela z deli na italijanski strani neka zasebna družba. Potem so se z načrti začela ukvarjati pristojna ministrstva v Rimu in Parizu. Dne 11. maja 1949 je bil sklenjen dogovor med zastopniki francoske in italijanske vlade ter ženevskega državnega sveta. Vendar do gradnje še ni prišlo, čeprav je italijanska vlada načrte odobrila leta 1954, francoska pa šele tri leta pozneje. Po dogovoru o financiranju med Francijo, Italijo in Švico 22. aprila 1958 naj bi prispevali italijanska in francoska vlada po 20 milijonov frankov, 6 milijonov pa mesto in kanton Ženeva in zasebne družbe. — Predor s prezom 86 kvadratnih metrov bo dolg 11,6 kilometra, Italijani in Francozi ga bodo zvrtili vsak polovico. Italijani so začeli vrtati 8. januarja 1959, Francozi pa 30. maja istega leta. Kljub temu, da so geologi natančno preiskali teren, niso mogli računati, da bodo naleteli na tako hude ovire: kje se bodo nehale skrline in podobne krhke plasti in kje se bo začel granit in kakšen bo granit v notranjosti gore. Podjetja, ki so prevzela naročilo, so pristala tudi na globo, če se ne bi držala pogodbenega roka, in sicer 150 milijonov lir za prvi dan zamude, za vsakega nadaljnjega pa 150 000 lir. Spričo nepričakovanih ovir so se sestali italijanski in francoski zastopniki in predlagali, naj obe državi upoštevata težave in podaljšata rok. Tako se bo izročitev predora prometu zavlekla v leto 1962, povsem dograjen pa bo šele 1964. Zani-

miva je tehnika vrtanja: Francozi imajo 80 ton težko, trinadstropno ploščad, na kateri je montiranih dvanajst hidravličnih svedrov, Italijani pa vrtajo v štirih nadstropjih z lahкими švedskimi svedri. Francozi odvažajo material z vozički na tirnicah, Italijani pa s tovornjaki.

SVETOVNO PREBIVAVSTVO

Vsako sekundo se človeški rod poveča za enega člana, na leto za 50 milijonov. V štiridesetih letih — torej do konca tega stoletja pa se bo število človeškega rodu podvojilo. Tedaj bo na svetu čez 6 milijard ljudi. Število prebivavstva bo tedaj razdeljeno nekako takole: Severna Amerika: 312 milijonov prebivavcev, Južna Amerika: 592 milijonov, Evropa s Sovjetsko zvezo vred: 947 milijonov, Afrika: 517 milijonov, Oceanija: 29 milijonov in Azija: 3870 milijonov prebivavcev. Če še pogledamo rast celotnega svetovnega prebivavstva v zadnjih 300 letih, dobimo naslednji pregled:

Leta	1650	470 milijonov prebivavcev
	1750	694 milijonov prebivavcev
	1800	919 milijonov prebivavcev
	1850	1091 milijonov prebivavcev
	1900	1571 milijonov prebivavcev
	1920	1834 milijonov prebivavcev
	1930	2008 milijonov prebivavcev
	1940	2216 milijonov prebivavcev
	1950	2406 milijonov prebivavcev
	1960	2903 milijonov prebivavcev
	1975	3861 milijonov prebivavcev
	2000	6267 milijonov prebivavcev

S tem povečanjem prebivavstva v svetu v prihodnjih desetletjih se odpirajo razna vprašanja, predvsem vprašanja prehrane, zaposlitve, tudi vprašanje prostora. Zakaj povečanje prebivavstva ne pomeni tudi avtomatično povečanje delovne sile, se pravi nacionalnega dohodka in bogastva narodov, saj je prirastek največji v nerazvitih deželah, kjer je odstotek produktivno zaposlenih najmanjši. Glede prehrane je vprašanje manj pereče, saj vemo, da sodobna tehnika nudi ob ustreznih investicijah velike možnosti povečanja svetovne proizvodnje v prehrani. Štirje največji svetovni proizvajavci žita: ZDA, Kanada, Argentina in Avstralija so imeli leta 1961 nič manj kot 55 milijonov ton presežkov; v svetovni proizvodnji pa je bilo 18 milijonov ton presežka sladkorja, riža pa skoraj milijon ton — ob teh presežkih ne moremo še govoriti o pomanjkanju obdelovalne površine za prehrano človeštva, temveč o pomanjkanju kupne moči lačnega dela človeškega rodu. Strokovnjaki trdijo, da spričo tolikšnega povečanja prebivavstva v prihodnjih desetletjih in stoletjih ni največji problem prehrana, ki jo bomo navsezadnje lahko dobivali iz hidrogenskih atomov, pač pa površina, na kateri lahko stojimo ali živimo. Arthur Lewis je izračunal, da bomo s pogojem, da bi se prebivavstvo povečalo še naprej za 1 odstotek na leto in da vsakemu človeku dodelimo samo 1 kvadratni meter življenjskega prostora, bomo v 1200 letih prišli do skrajnih meja »stojišča« na zemeljski površini. Profesor Ma Ying Chu ugotavlja za kitajsko prebivavstvo, ki se letno poveča za 2,5 odstotka, to je za 12 milijonov ljudi, da bo v prihodnjem pol stoletju v sedanjih pogojih samo kitajsko prebivavstvo naraslo za 2,6 milijarde — kolikor je zdaj vseh ljudi na zemlji. Jasno je, da ne bo mogel nihče z orožjem zadrževati praznih in nenaseljenih zemljišč zase, če bodo sosednje dežele prišle do tiste stopnje razvoja, pri kateri bodo svojemu prebivavstvu omogočale samo še »stojišča«. Vidimo, da je razvoj svetovnega prebivavstva svetovni problem in ga je kot takega treba urejati: s politiko aktivne koeksistence, torej s široko akcijo tehnične, gospodarske in finančne pomoči nerazvitim deželam,

da si bodo zgradile materialni temelj za moderno industrijsko civilizacijo in tako družbeno preobrazbo, ki bo vskladila razvoj njihovega prebivavstva z njihovim gospodarskim in kulturnim razvojem.

NORE ŠTEVILKE

Sodobna oboroževalna tekma je noro početje, ki mu ne moremo najti primere v zgodovini. Nikdar v zgodovini človeštva ne bi mogli živeti tako udobno kakor danes, če ne bi trošili milijard za oboroževanje. Strokovnjaki Združenih narodov so izračunali, da znašajo izdatki za vzdrževanje vojaških naprav, moštva in za nabavo novega orožja okoli 120 milijard dolarjev (najmanj 72 000 000 000 000 dinarjev) na leto. Največji delež teh izdatkov — okoli 85 odstotkov — odpade na Ameriko, Sovjetsko zvezo, Veliko Britanijo, Kitajsko, Francijo in Zahodno Nemčijo. Toda tudi izdatki drugih držav za oboroževanje niso ravno majhni, kakor nam kažejo naslednji podatki o vojaških stroških za leto 1961:

Amerika	51 093 000 000	dolarjev
Sovjetska zveza	24 000 000 000	dolarjev
Vel. Britanija	4 742 000 000	dolarjev
Francija	4 041 000 000	dolarjev
Zah. Nemčija	3 214 000 000	dolarjev
Kanada	1 703 000 000	dolarjev
Italija	1 185 000 000	dolarjev
Nizozemska	538 000 000	dolarjev
Belgija	396 000 000	dolarjev
Finska	286 000 000	dolarjev
Danska	184 000 000	dolarjev
Portugalska	174 000 000	dolarjev
Grčija	170 000 000	dolarjev
Norveška	165 000 000	dolarjev
Luksemburg	7 000 000	dolarjev

Vse te velikanske vsote grede za oboroževanje, za vzdrževanje milijonov vojakov, in to v času, ko je po vsem svetu še toliko pomanjkanja, lakote, bolezni, zaostalosti, stanovanjske stiske. Za kaj vse bi lahko porabili ta denar!

1. **Bombnik B-70** stane 12 milijard in 400 milijonov din. S tem denarjem bi lahko zgradili, n. pr. v Italiji, po en anti-

tuberkulozni dispanzer za vsakih 20 000 prebivavcev.

2. **Težki bombnik B-52** stane 5 milijard 270 milijonov din, s katerimi bi lahko zgradili 527 učilnic za 15 810 učencev.

3. **Torpedovka** za izstreljevanje vodnih izstrelkov stane 22 milijard in 320 milijonov din, kar bi omogočilo ustanovitev in opremo 22 krasnih knjižnic po 1 milijardo din za vsako.

4. **Torpedovka** stane 16 milijard 740 milijonov din. S tem denarjem bi lahko zgradili 7 metrov široko cesto dolgo 1000 km.

5. **Atomska letalonsilka** stane nič manj kot 194 milijard in 680 milijonov din. S tem denarjem bi država lahko zgradila 489 tehničnih zavodov s skoraj pol milijona učenci, če bi za vsak zavod izdali 400 milijonov din, ali pa bi zgradili 50 000 komfortnih stanovanj.

6. **Oporišča za raketne rampe** za velike razdalje zahtevajo največje izdatke in stanejo 3100 milijard din. Če računamo, da stane graditev enega stanovanjskega prostora 800 000 din, bi s temi milijardami lahko zgradili skoraj milijon stanovanj s štirimi prostori.

7. **Bombnik** stane 930 milijonov din — s to vsoto bi lahko štipendirali 1000 strokovnjakov s skoro 1 milijon din letno.

8. **Izstrelek »Atlas«** z jedrskim nabojem stane 390 milijonov din. Za ta denar bi lahko ustanovili 39 moderno opremljenih knjižnic.

9. **Atomska podmornica** stane 31 milijard din. Deset bolnišnic bi lahko zgradili s tem denarjem.

10. **Podmornica za polarne odprave** stane več kot 65 milijard din.

11. **Amfibijsko napadalno sredstvo** stane 23 milijard in 800 milijonov din.

12. **Fregata za izstreljevanje vodljivih izstrelkov** stane 30 milijard in 300 milijonov din.

13. **Atomska fregata za izstreljevanje vodljivih izstrelkov** stane skoraj 67 milijard din.

14. **Letalonsilka tipa Forrestal** spada med najdražje vojaške objekte in stane 132 milijard in 680 milijonov din.

15. **Križarka za izstreljevanje vodljivih izstrelkov** stane skoraj 98 milijard din.

16. **Program Rascal za izdelavo vodljivih izstrelkov** stane 233 milijard in 120 milijonov din — 150 000 stanovanj bi lahko zgradili za ta denar.

Prepuščamo bravcem, naj sami ugibajo in računajo, kaj vse bi bilo mogoče zgraditi za ta denar ne le v Ameriki, na katero se nanašajo navedeni podatki, ampak prav tako v Sovjetski zvezi, v Angliji, Franciji, Zahodni Nemčiji, na Kitajskem, skratka kjerkoli po svetu, kjer se trošijo milijarde za oboroževanje. Če bi ta denar porabili za stanovanja, šole, prosvetne, strokovne, kmetijske ustanove, za izboljšanje kmetijstva, prometa, zdravstva itd., bi v nekaj letih ne bilo več lakote na svetu, ne pomanjkanja stanovanj, ne strahu pred prihodnostjo. Oboroževanje pa v človeštvu nenehno vzbuja strah pred prihodnostjo, pred jutrišnjim dnevom. Zato človeštvo s tolikim upanjem gleda na vsak posvet državnikov, na vsako konferenco, na kateri naj bi dosegli razumen in trden sporazum o razorožitvi, spremlja njih delo in je razočarano, ko se državniki razhajajo, ne da bi se dokončno sporazumeli.

Vojaški izdatki držav članic Atlantskega pakta so znašali leta 1959 20 milijard dolarjev, leta 1961 pa že 70 milijard dolarjev. V 12 letih (1949—1961) so te države potrošile za oborožitev in za druge vojaške izdatke približno 600 milijard dolarjev. Konec leta 1961 je sovjetska vlada objavila povišanje proračunskih izdatkov za obrambo za približno 30 odstotkov, kar bi po starem tečaju rublja ustrezalo vsoti 126 milijard rubljev ali približno 40 milijard dolarjev.

LADJA ZA PODVODNA RAZISKAVANJA

V Ameriki grade iz samega aluminija ladjo za podvodna raziskavanja. Ladja bo dolga dobrih petnajst metrov, potopila se bo lahko do globine 4600 metrov, kjer bo lahko ostala 72 ur. Njen akcijski radij bo 130 km. Ladja bo opremljena z najmodernejšimi napravami, z žarometi, s podvodnimi televizijskimi napravami, z lovničnimi napravami, z merili in drugimi instrumenti.

Od izstrelitve prvega umetnega satelita jeseni 1957 svetovni tisk veliko piše o možnostih za prodor človeka v vesolje, zadnje čase pa se vrstijo tudi poročila o poskusih prodreti v skrivnosti zemeljske notranjosti. Sovjetski tehniki so napravili več poskusnih vrtin med Kaspiškim morjem in skrajnim vzhodnim koncem dežele. Američani pa so deloma že uresničili zamisel prodora v zemeljsko skorjo z namenom, da bi zbrali podatke o sestavi trdnega zunanjega oklepa, o fizikalnih lastnostih zemeljske skorje in proučili lupino, ki pod trdim oklepom obdaja jedro našega planeta. Od podatkov v tej zvezi si znanstveniki obetajo nova spoznanja o izvoru Zemlje in življenja na njej. — Sovjetski geologi so v okviru znanstvenega raziskavanja zemeljskih globin izvrtali v zemeljsko skorjo do 15 km globoke »vodnjake«. Dolej znani vodnjaki so le malo presegle globino 7 km. Nove vrtine bodo omogočile kontrolo zakonov porazdelitve rudnin in tako odprle nove možnosti za izkoriščanje energetskih rezerv v zemeljskih globinah. Poznavanje sestavin zemeljske skorje bo omogočilo znanstvenikom potrditev teorij o njenem gibanju, kar bo obenem pospešilo rešitev bistvenih teoretičnih vprašanj, ki zadevajo izvor celin in oceanov, gora in skalnatih skladov. Znanstveniki bodo ugotovili vzroke in pogoje izbruhov magme in plinov iz zemeljskih globin na površje. Američani so s svojimi vrtinami pri Guadalupu ob kalifornijski obali prodrli pod 3566 m globokim morjem 170 m globoko v oceansko dno. Najprej so svedri prevrtali 70 m debelo plast glin, nato pa so naleteli na drobnozrnati bazalt, kamenino ognjeniškega izvora, ki je nastala po mnenju geologov v miocenu, torej nekako pred 25 milijoni let. Pod to plastjo, ki utegne biti v drugih delih planeta drugačna, domnevajo tretjo, povsod enako plast. Njen sestav bodo šele ugotovili po nadaljnjih vrtanjih. Zamisel »Mohole« — prvi zlog sestavljenke je vzet iz priimka zagrebškega profesorja ing. Mohorovičiča — bo torej zelo zahtevna naloga sodobne tehnike. Jugoslovanski znanstvenik Mohorovičič je ugotovil pri proučevanju potresnih valov

nekakšen »skok«, ki ga je mogoče pojasniti z nenadno spremembo v sestavi kamenin, neke vrste meje med zemeljsko skorjo in plaščem, ki oklepa zemeljsko jedro. Temu se reče »Mohorovičičeva diskontinuiteta«. Ker naj bi pri globinskem vrtanju prodrli onstran te meje — »hole« pomeni v angleščini luknja, vrtina — so to zamisel imenovali po Mohorovičiču. Zdaj sodijo, da je zemeljska skorja sorazmerno lahka lupina, ki nekako plava na plašču pod seboj. To se pravi, da je najmočnejša tam, kjer so gore najvišje. Strokovnjaki za potrebe menijo, da je zemeljska skorja na kopnem debela 24 do 32 km, v morskih globinah pa meri ponekod le štiri kilometre. Na enem takih mest naj bi nastala vrtina »Mohole«. V globini skoraj 5500 m pod morsko gladino naj bi se zavrteli svedri, ki bi tam prodrli skozi 4800 m debeli plašč do zunanega roba zemeljskega jedra, katerega 84 odstotkov sestavljata nikelj in železo. Svede se bodo pri tem spoprijeli s celo vrsto tehničnih problemov. Na kopnem so sicer že prodrli 7600 m globoko, to pot pa bodo svedre usmerjali po več tisoč metrov dolgi osi, ker bo vrhnji del vrtalne naprave na morski gladini, na kateri se bo zibala ladja.

MORJE — VIR HRANE IN SUROVIN

Sovjetski znanstveniki že govore o novi znanstveni panogi, imenovani morska agronomija: vodo velikih zalivov bi umetno gnojili tako, da bi v njih načrtno gojili ribe in morske alge, vse to pa bi potem spravljali posebni stroji v predelovalnice in tovarne na obali. Morje bi tako lahko — čeprav bi »obdelovali« le manjše oceanske površine — za daljše časovno razdobje pregnalo vse skrbi, kako prehraniti čedalje večje število prebivalstva na svetu. Tako bi na primer »morska farma« s šestkratno površino Bodenskega jezera dajala dovolj alg za prehrano vsega prebivalstva po svetu, pravi strokovnjak za alge dr. Palmer, ki razmišlja tudi o možnosti za obdelavo tako imenovanih morskih puščav, se pravi za gnojitev področij, kjer zaradi pomanjkanja planktona ni dosti rib. Dr. Iselin predlaga, da bi potopili na morsko dno atomski reaktor, ki bi z oddano toploto sprožil kroženje globinskih tokov, kar bi

omogočilo hitro razmnoževanje planktona in s tem tudi rib. Morje pa seveda hrani v sebi tudi mnoge surovine oziroma prvine od zlata do magnezija. Po mnenju strokovnjakov mnoge kovine, v drobnih delcih raztresene po morju, samo še čakajo, da jih bo človek zbral s primernimi stroji in napravami. O morju vemo pravzaprav še zelo malo, ne poznamo njegovih bogastev, ne njegovega dna, nimamo niti približnih podatkov o množini rib v svetovnih morjih, o njihovih dristiščih, o vplivu morja na podnebne spremembe in podobno.

Odkod morju veliki zakladi? Vsaka kaplja, ki pade na zemljo, prihaja po rekah v morje in prinaša s seboj razne snovi, med njimi tudi minerale in soli. V dveh ali treh milijardah let, kar obstoja zemlja, so se v morju nabrale neizmerne količine raznih mineralov in soli, ki jih cenijo znanstveniki na milijone in bilijone ton. V morski vodi ni le sol, ampak tudi kalij in kalcijev sulfat, magnezij, okoli 50 drugih mineralov. Po mnenju strokovnjakov je v morju 15 milijard ton bakra, 7 trilijonov ton boraksa, 15 milijard ton mangana, 20 milijard ton urana, pol milijarde ton srebra in 10 milijonov ton zlata. Doslej smo v glavnem izkoriščali iz morja samo njegove bogate zaloge soli, izmed mineralov pa magnezij in brom. Magnezij je važen v letalski industriji, brom pa pri izdelovanju svinca in raznih derivatov bencina. O Mrtvem morju v Palestini trdijo strokovnjaki, da ima 22 milijard ton magnezija, 5 milijard ton kalija, pol milijarde ton bronu in velikanske množine soli. Največje bogastvo pa je še vedno na dnu velikih oceanov, ki jih človek še ni začel raziskovati.

ELEKTRIKA IZ MORJA

Prav pod tem naslovom smo v kolektarju za leto 1959 objavili novico o graditvi svojevrstne elektrarne pri St. Malu v Bretagni: energijo plime in oseke bodo spremenili v elektriko. Leta 1960 so začeli na bretonski obali graditi morsko električno centralo, leta 1965 ali 1966 pa bo začela obratovati. Električna centrala bo za proizvodnjo energije izkoriščala višin-

sko razliko plime in oseke v Bretonskem zalivu. Načrte za elektrarno so izdelali že pred tridesetimi leti. Na večini bretonskih rek so mnogi mlini že pred stoletji mleli žito na plimo in oseko. Bretonska obala je kot nalašč za izkoriščanje plime in oseke, ker sta tu redni in enakomerni, vrh tega je pa na obali polno fjordom podobnih zalivčkov, ki jih oklepa trdno skalovje. Le nekateri kanadski zalivi se glede višinske razlike med plimo in oseko lahko merijo s tisto na bretonskih obalah, kjer znaša dvanajst metrov. — Jez in centrala na bretonski obali sta uresničenje dolgotrajnih poizkusov in temeljitih raziskav, med katerimi so na modelih preizkusili tri sisteme vodnih turbin. Prvega izmed njih so označili kot »preprosti učinek praznitve«: voda, ki se med plimo nabere za jezom, pada na turbine z navpično osjo in odteka v morje. Drugi je sistem »dvojnega učinka«. Turbine bi delale med plimo in oseko, torej tudi takrat, ko bi voda tekla v nasprotno smer. Po tem sistemu bi se proizvodnja skoraj podvojila, odločili pa so se za tretjega, tistega »z dvojnimi sistemom in črpalkami«, kar pomeni, da bodo s črpalkami večali razliko med gladinama na obeh straneh jezov. Črpalke sicer porabijo precej energije, posledica pa je tudi večje število kilovatov. — Glavni del nove centrale bo 24 turbin s premerom 5,35 m in s premičnimi lopaticami, tako da se bodo lahko vrtele v obe smeri. Pri vodnem padcu enega metra bodo imele 94 obratov v minuti. Turbine bodo v betonskem nasipu, ki bo dolg 730 m.

VPREŽENA SONCE IN VETER

Čeprav odkrivajo povsod po svetu nove zaloge premoga in nafte, vpregajo vode v službo električne energije, grade atomske elektrarne, so vendarle potrebe po energiji čedalje večje in bodo še rasle. Sonce — naš največji vir energije, podoben velikanski vsemirski peči, je tako rekoč še neizkoriščen. Pisali smo o sončnih pečeh v Franciji in Rusiji, prvo sončno peč pa smo leta 1960 dobili tudi pri nas v Piranu, ki služi Metalurškemu inštitutu v Ljubljani za laboratorijske raziskave, za pridobivanje različ-

nih oksidov, čistih kovin, karbidov, sulfidov itd. Naprave, ki prestrezajo sončno energijo, ogrevajo na Japonskem okoli 350 000 hiš, predvsem na kmetijskih področjih. Na univerzi Kejo na Japonskem segrejejo sončne peči vsak dan po 7000 litrov vode do 50 stopinj Celzija. Na univerzi v Princetonu imajo sončne peči, ki vzdržujejo 152 dni na leto vodo v dveh ribnikih pri stalni temperaturi 21 stopinj Celzija. V Izraelu deluje že nad 10 000 sončnih peči, v pokrajinah južne Francije pa sončne peči grejejo hotele, vodo za pralnice in javna kopališča. Na splošno ugotavljajo strokovnjaki, da so sončne peči sorazmerno najpreprostejše in za zdaj najbolj razširjene naprave za neposredno izkoriščanje sončne energije v deželah tako imenovanega sončnega pasu, torej na območju med severnim in južnim 45. vzporednikom. Sončne peči so zgrajene tako, da zrcala zbirajo sončne žarke v kar najmanjšo točko; žarišče sončne peči daje več tisoč stopinj temperature, s katero je mogoče izredno čisto topiti snovi, ki jim sicer ne moremo do živga. Če bi z dosedanjimi izkoristki izpreminjali sončno energijo v električno, bi bilo potrebno izrabiti le 150-tisočinko sončne energije, ki doseže zemljo, da bi pridobili toliko elektrike, kolikor jo proizvajajo vse električne centrale na zemlji. Praktično — bi lahko rekli — je sonce kot neizčrpen vir energije, še neizkoriščeno. Podobno je z energijo, ki bi jo nam dajal veter, če bi ga vpregli. S tem vprašanjem se največ ubadajo v Sovjetski zvezi, kjer so že zgradili in tudi preizkusili več naprav, ki jih poganja veter, da potem oskrbujejo zadružna posestva z električno energijo.

VELIKA CENTRALA NA VOLTI

V Gani grade velikansko hidrocentralo na reki Volti. To bo doslej največji objekt na afriški celini. Po desetih letih proučevanja načrtov in pogajanj o investicijah je zamisel toliko napredovala, da so leta

1962 začeli z gradbenimi deli, ki bodo v celoti znašala okoli 200 milijonov dolarjev. Polovico sredstev bo dala Gana, 49 milijonov Mednarodna banka za obnovo in razvoj, 37 milijonov dolarjev ZDA, 14 milijonov pa Velika Britanija. Že prej je Gana vložila 84 milijonov dolarjev v graditev modernega pristanišča blizu Akre, z ameriškim konzorcijem aluminija pa se je pogodila o graditvi velikega aluminijskega kombinata. Ta kombinat je sestavni del načrta za hidrocentralo na Volti, ker bo kombinat glavni potrošnik električne energije. Ko bo dograjena ta hidrocentrala, bo imela Gana dovolj elektrike tudi za široko potrošnjo. Skupna potrošnja električne energije v Gani znaša zdaj 35 tisoč kwh; čez pet let, ko bodo začeli obratovati štirje agregati, bo proizvodnja dosegla 512 000, po drugi etapi graditve pa se bo povečala na 768 000 kilovatnih ur. Jez za hidrocentralo so že začeli graditi pri Akosombu, kjer bo nastalo doslej največje umetno jezero, dolgo 428 km, obale pa bodo merile v celoti 7650 kilometrov. Zaradi novega jezera bodo morali preseliti okoli 70 000 prebivavcev, ki živijo na površini 9000 kvadratnih kilometrov.

FOTOGRAFIJE NA RAZDALJO ŠEST MILIJONOV SVETLOBNIH LET

V Združenih ameriških državah se je strokovnjakom posrečilo, da so na poseben filmski material fotografirali velikanske rimske ceste v vesolju, ki so oddaljene od Zemlje šest milijonov svetlobnih let. Najprej so jih odkrili z radijskim teleskopom, potem jim pa določili mesto s pomočjo radijske astronomije. Spektralne posnetke so napravili z velikanskim teleskopom palomarskega observatorija z osvetlitvijo dveh sekund. Še jasnejši kot »pikice« na filmu je bil spektrum teh rimskih cest. Velikanske rimske ceste se premikajo s hitrostjo kakih 145 000 kilometrov na sekundo proč od Zemlje.

Vrtnarjevo leto

Star vrtnar pripoveduje: Najlepše, kar mi je bilo v življenju podarjeno, je vrt, s katerim se ukvarjam že od svojih otroških let sèm. Z njim živim in on živi z mano — skupno že leta in leta preživljava in doživljava čudovito meno letnih časov. Vrt je kakor človek, ima svojo usodo, se lahko pogovarja z nami in mi z njim. V življenju vsakega vrta je nekaj skrivnostnega in mislim, da bi človek vse svoje življenje mogel žetvi skupaj z vrtom in mu povračati vso tisto nežno pozornost, ki mu jo v vseh letnih časih tako ljubeznivo izkazuje. Že od najstarejših časov so ljudje dosti premišljevali o življenju vrta in o sreči, ki jo daje vrt človeku, če ga ta resnično s trudom in z ljubeznijo obdeluje. Iz tega truda in ljubezni nastanejo grede in gredice z zelenjavo in s cveticami, ob živi meji zasajene smreke, macesni, breze, lovor, pa skalovnjak s planinskim cvetjem, s kaktėjami, ki so včasih v poletni pripeki same tako podobne kamnom, da jih nevajeno oko večkrat komaj loči od njih. Vrt je kakor majhna država z zelo različnimi prebivavci, z različnimi pokrajinami in z včasih zelo čudnimi navadami. Kdor zna to razumeti, doživi srečo, ki ga pomlaja in krepi. Kdor živi z vrtom, skoro vsak dan odkriva v njem nekaj novega.

Noben dan v vrtu ni enak drugemu, pazljivo oko odkrije zmerom nove spremembe. Pozimi je res vrt tedne in tedne skoro zmerom enak, sneg pokriva zmrzlo zemljo, v kateri so čebulčki in gomolji, proti mrazu odporne korenine in semena navidezno mrtvi, v resnici pa skrivajo v sebi dragoceno življenje. Toda ta tihota in zamrzlost vrta ne traja predolgo. Januarja ali februarja že poženejo med ne še čisto prebujeno rumenkasto ali sivozeleno rušo na krajih, kjer je sonce otajalo sneg — zvončki. Z nemim glasom svojega belega zvona oznanjajo vrtnarjevo leto, ki je zmerom tudi cvetlično leto. Za njimi požene podlessek s svojimi pisanimi, svilnatimi nežnimi in krhkimi čašami, v katerih kmalu zagledamo tudi prve čebele, ki jih je izvabilo iz panja zimsko sonce. Kmalu je vrt poln vonja vijolic, ki skrite cveto med grmovjem in skalami. Poslej

doživljamo v vrtu vsak dan nekaj novega: mačehe začno cveteti in nas začudeno gledajo s svojimi cvetnimi obrazki, iz trave nas pozdravljajo marjetice, bele, rožnate in rdeče, ki cveto neugnano od marca do jeseni. In spet dalje: spominčice, vrtné hiacinte, tulipani in narcise, katerih zlate zvezde se obračajo za soncem. Toda ta nedolžna sreča v vrtu je ob tem času še zmerom hudo ogrožena. Svetlim pomladnim dnevom slede v naših krajih jasne zvezdne noči, v katerih pomrazica v nekaj urah uniči vse, kar je vzcvetelo v sončnih toplih opoldnevih. Vrtnarji morajo večkrat doživeti, da še aprila in večkrat celo maja iz sivih oblakov začne snežiti ali padati babje pšeno in pokrije nežno cvetje. Najbolj nežno in najbolj plemenito cvetje največkrat ogrožajo nenadni sneg, slana in mraz. Ko so te nevarnosti minile, se začenja najlepši čas vrtnarjevega življenja: vse cvete. Še preden ozeleni v aprilu drevje, se že razcvete magnolija; čas njenega cvetenja je kratek, zato pa tem bohotnejši in lepši. Ko razpiha veter njene zadnje cvetove, zadiši španski bezeg, da je ves vrt poln njegovega vonja. Odslej naprej ni cvetenju ne konca ne kraja. Človeku se zdi, da cvetje kar tekmuje med seboj in človek niti ne utegnè vsega opazovati in občudovati. Dan za dnem doživljamo nova presenečenja v vrtu. Zemlja daje vsemu rast in hrano, iz sonca in iz zraka vsrkavajo rastline, cvetice in drevje nove moči. Ves vrt je zdaj kakor ena sama pisana cvetlična preproga, ubranost sort in barv, vrst in družin, cvetja in grmovja, bogastvo oblik in vonjev. Tako teče in se preliva vrtnarjevo leto. Iz pomladi, ko ga naznanijo prve cvetice, prvi zeleni poganjki, mlado brstje, stebila, peclji, veje, listi, popki in vitice, polne svežih sokov, skoro neopazno preide v poletje, v katerem se nam dan za dnem odpirajo novi cveti. Zdaj so grede in gredice polne nešteti oblik in barv. Zvezdice in zvončki, kobuli in pahljače, čaše in plaščki, majhni metuljčki in nežne, krhke majhne tehtnice, odprti lijaki in nedostopne ječe, vse to je skupaj na majhnem prostoru in naša domišljija si v teh nešteti in prečudnih ob-

likah išče vse mogoče podobe. V skrivnost oblik je narava položila skrivnost življenja.

Z oblikami in barvami tekmujejo vonji in duhovi. Kako sladko in omamno diše nageljni, kako prijetno vrtnice! Spet drugačen vonj prihaja z levkoje in s sončeca. Cvetice, ki jih je narava prikrajšala za vonj, jih je tem bogateje obdarovala z lepimi in popolnimi oblikami. Tako vidimo, da je narava tudi v našem vrtu poskrbela za pravičnost in tako imamo vsako cvetico enako radi. V tem času sreče, lepote in razkošja, ki ga uživamo v vrtu, pa ne smemo pozabiti, da je cvetoči vrt zdaj tudi v svoji lepoti najbolj ogrožen. Vsak vrtnar je že moral doživeti, kako so se v poletnih dneh nakopčili kar iznenada črni oblaki na obzorju, iz katerih je udarjala strela, se ulila ploha in se usula toča, ki je napravila pravo razdejanje v vrtu. Ko je po vsem tem spet posijalo sonce nad pokrajino in se je oglasil z vrha jelke kos, je stal vrtnar pred raztrganim cvetjem in upognjenimi stebli, pred polomljenimi vejami in preluknjanim listjem. Radost ob pogledu na vrt se je v trenutku spremenila v žalost. Je pač tako, s tem je treba računati, po neurju popraviti, kar se dá, in prepustiti zemlji in soncu, da obnovita rast in lepoto vrta.

K življenju v vrtu pa ne spada samo cvetje in zelenje, ampak tudi del živega, migetajočega stvarstva, leteči in gomazeči hrošči in žužki, razni črvi, zajedavci vseh vrst, plazeči se polži, metulji vseh barv, čmrlji in čebele, ki se prerinejo do še tako nedostopnih cvetnih čaš, polnih sladkega peloda, živahni martinčki, ki se sončijo na ograji in na skalah, celo gad zaide na vrt in ta in ona ptica, ki si v živi meji ali na drevesu naredi gnezdo. S koliko škodljivci ima vrtnar opravka! Z druge strani pa mu spet pomagajo razni zavezniki, predvsem ptice pevke, ki uničujejo nevarno zalego. Jeseni, ko je nekako konec vrtnarjevega leta, doživimo novo lepoto vrta, novo srečo, preden se poslovimo od cvetja; jesen daje cvetju in rastlinam v vrtu nove barve, nove oblike, nove vonjave. Jesensko cvetje je vse bolj živo, preživo, barve kar žare. Vrtnice diše močnejše in dlje kakor pomladi, zadnje levkoje, astre in pozne plamenke kar tekmujejo v barvah s krasnimi

daljiami, ki s svojo pisanostjo v velikostih in barvah in oblikah razveseljujejo vrtnarja. Kmalu začne rumeneti in rdeti tudi listje, ki s svojimi jesenskimi barvami tekmuje z barvami cvetja. Ves vrt je kakor simfonija barv in vonjev.

Jesensko žarenje vrta polagoma ponehava, glasovi v njem so tišji, še prvo listje, ki odpada, se obletava tiho. Ko v pozni oktobrski noči pade slana, je ta kakor smrt za vrt. Barve ugašajo in blede, cvetje in stebela postanejo od slane kar črni in mlahavi — vrtnarjevo leto gre h koncu. Zdaj je čas, da pospravimo zmrznjene rastline in stebela, izkopljemo gomolje in čebulčke, ki ne prenesejo mraza, zavarujemo vse, kar bi zimski mraz ogrožal, pokrijemo z mahom, z vejami in lesno volno. Vrt navidezno počiva, utripi njegovih žil in njegovo dihanje se pa neslišno nadaljuje. Leto za letom se tako končuje kolobar življenja v vrtu, leto za letom govori vrt v svojih neštetih spremembah človeku. Kako reven mora biti nekdo, ki njegovega glasu in njegovega jezika ne sliši in ne razume, za koliko užitkov in za kakšno lepoto je prikrajšan! Naši vrtovi po mestih in na deželi so v nekem smislu odsev naše srčne in splošne kulture, naše ljubezni do lepote, do cvetja, do narave in predvsem do dela.

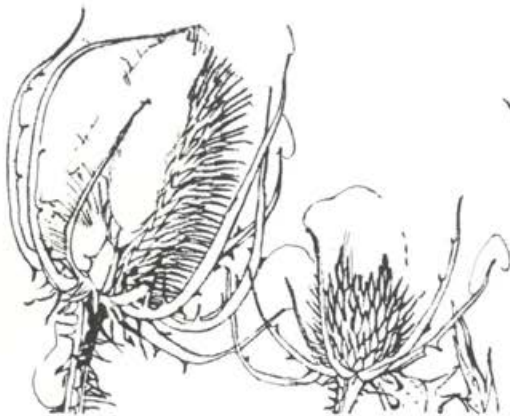
Stana Vinšek

KOS

*Kos, črni kos moj, na veji brsteči,
žvižgaj veselo o soncu in sreči!
Saj nad teboj je nebeška sinjina,
nizko pod tabo je sinja daljina.*

*Samo najvišja te vejica mika,
dimnik najvišji in streha zvonika.
Od jutra do mraka, ko sonce zatone,
drobiš kot cekine na nas zlate tone...*

*Kos, črni kos moj, na veji cveteči
poj nam, o poj nam o soncu in sreči,
da zopet vsi bomo v srcu vsaj mladi,
kakor otroci v cvetoči pomladi!*

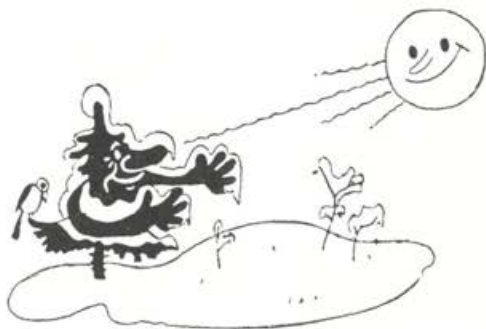

JANUAR

Skrben vrtnar ima opravka na vrtu tudi v zimskih mesecih. Saj prav gotovo nismo pospravili vsega, kar bi morali v pozni jeseni. Na gredicah so ponekod še uvele steblike aster, krizantem, plamenic, bodljik in orumenele visoke trave, ki jo je treba porezati. Vse te ostanke je treba sežgati. Na nekaj ne smemo pozabiti, če tega že nismo jeseni pripravili: ali smo kaj pomislili na naše ptice, ki ostanejo tudi pozimi pri nas in preganjajo vrtno in sadne škodljivce? Drevesa na našem vrtu ne smejo biti brez valilnic, v katerih ptice najdejo zavetje pozimi, poleti pa v njih tudi gredijo. Tudi ptičja krmilnica ne sme manjkati na našem vrtu, in glejmo, da bomo vsak dan natresli vanjo semena konoplje, sončnic in bučnic, vsaj enkrat na teden pa tudi dobro ptičjo pogačo. V januarju očistimo tudi vse grmovnice in okrasno drevje, če pa jih pokriva sneg, ga otriesimo z njih.

Pogled na vrt je tudi v zimskih mesecih lep: če ga pokriva snežena odeja in izpod nje gledajo zelene barve iglavcev; rdeče, rumene in črne jagode še vise na grmih, kjer skačejo naše prijateljice pevke: sinice, taščice, kraljički, ščinkavci in kalini. In če poje naša narodna pesem: pozimi pa rožice ne cveto, bi temu mogli ugovarjati, zakaj tudi pozimi cveto rože, n. pr. teloh, ki že od decembra v mrazu in snegu pogumno cvete, japonski zimski jasmín, sibirski rododendron, na prisojnih

krajih celo resa. Če po nekaj sončnih dneh v januarju pogledamo pod goste veje srebrne smreke, bomo že opazili poganjke zvončkov, podleska in temnomodre, nizke *I. reticulate*, ki so pribodle izpod snega. Vidimo, da nam je januarski vrt že pokazal veliko obetov pomladi. Skrben vrtnar bo še januarja imel v svojem vrtu listnati ohrovt, ki šele prav tekne, ko ga mraz pošteno oščiplje, ter brstni ohrovt. Kdor pa ima zaprte grede, si lahko privošči svežega drobnjaka in peteršilja, pri roki ima kodrasti ohrovt, belo in rdeče zelje in korenasto zelenjavo: zéleno, peso, korenje, črno redkev in še kaj. Delovni načrt za januar je kar obsežen. Preudarimo, kaj bomo letos sadili in pridelovali na vrtu. Na vrtu se lotimo najprej sadnega drevja: izločimo stara, bolehná in preveč na tesnem stoječa drevesa, ob toplejših dneh razredčimo krošnje, odsekamo suhe veje, odstranimo goseničja gnezda, mah in lišaj, suhe skorje in plodove in seveda tudi cela suha in nerodovitna drevesa. Pri temperaturi do pet stopinj pod

ničo škropimo sadno drevje. Za obnovo narežemo cepiče češpelj in češenj. Premečemo kompost, seveda če ne zmrzuje, ker bi sicer mraz pomoril bakterije, ki predelujejo odpadke v humus. Na vrtu imejmo zmerom tri kompostne kupe: enega, ki je že zrel in drobljiv in s katerega smo že precej zvozili jeseni pri presajanju rastlin, ostanek bomo pa porabili v prihodnjih mesecih za okrepitev ruše in za nove nasade. Tega kar pustimo. Drugi kup je medtem že na pol pripravljen, do jeseni pa mora dozoreti. Tretji kup pa šele nastaja. Nanj odlagamo vse kuhinjske odpadke, smeti, rastlinske ostanke z vrta, listje, slamo, plevel, lesni pepel, pleve, cestno blato, rušo itd. Na kompost ne smejo bolne rastline in pleveli, ki so polni semena. Drugi in tretji kompostni kup večkrat premečemo, vsaj dvakrat do trikrat na leto tako, da spodnja plast pride na vrh.

Zelenjavni vrt obdelujemo v januarju le še na papirju. Pripravimo si namreč natančen setveni načrt z glavnimi in vmesnimi kulturami: na katerih gredah vrtnine, zlasti zelenjad, na katerih cvetlice in spet podrobneje, kje: kapusnice, korenovke, čebulnice, solatnice, špinačnice, stročnice, plodovke; in pri rožah: trajnice in enoletnice, grmovnice in drevje, popenjavke itd. Sodobnega vrtnarjevega dela si ne moremo zamisliti brez načrtnega kolobarjenja, to je pravičnega menjavanja vrtnin. Ne more biti leto za letom na istih gredah isti posevek. Različne zahteve in življenjske navade vrtnin nas silijo, da jih vrstimo po določenem zaporedju — kolobarju. To pa je že stvar, ki jo mora vrtnar ali vrtičkar poznati iz knjig in iz izkušenj. Tople grede obložimo z gnojem, z listjem in slamo, da zemlja v njih ne zmrzne.

Tudi s cvetličnim vrtom imamo zdaj šele delo na papirju: kako bomo razporedili cvetlice na gredah, da nam bodo cvetele in žarele v vseh barvah: v rdeči, modri, rumeni, vijoličasti, rožnati, sivi, rjavi, beli... kako bomo razporedili visoke lučnike, okrogle grmovnice, latnice, kje bodo pisane sončne grede, kje senčnati mirni kotički, kje travica s klopco, kje skalnjak ali v velikem vrtu od trstja ali perunik obdan ribniček z lokvanji.

Po koledarju je februar še zimski mesec. Če nas pa sonce, ki naglo taja sneg, zvabi v naravo, nas že pozdravijo prvi znanilci pomladi: zvončki, mačice na vrbah, na leski in jelši, cvetje rumenega dretna, lapuh, marjetice. Toda ti prvi znanilci pomladi naj nas ne premetijo, da bi se prenačili z delom na vrtu. Potrpimo, zdaj je še nevaren čas. Res je, da se v februarju zima poslavlja, a se hudoobnica najraje pomlaja. Varljivo februarsko sonce naj nas ne zapelje! Sicer je prav, če zvončkom, nizkim perunikam in spomladanskim podleskom, ki so že pribodli izpod snega, odgrnemo smrekove veje in jim privoščimo več svetlobe — a spet ne prehitro, zjutraj bo spet pritisnil mraz, da bo škripalo. Telo, zimski jasmin in pomladanska resa pogumno cveto dalje. Tem se kmalu pridruži hamamelis, ki pa jo pri nas le poredkoma vidimo, čeprav se je drugod že zelo udomačila in vrtnarji dobivajo iz Amerike, Japonske in Kitajske leto za letom nove vrste rumene, oranžne in rdeče vrste čudovitih oblik in prijetnega vonja s skrivnostnimi močmi njenega soka in lubja. Uporabljali so jo v zdravilstvu vseh časov in danes jo še prav tako cenijo zdravniki kakor pripravljavci lepotilnih maž in izvlečkov. Iz nje pripravljajo domače zdravilo zoper rane, krvavitve, ustavitve krvavitve, izdelujejo iz nje ustno vodo in najrazličnejše lepotne izvlečke.

Že lani smo si zapisovali, kje in kaj bo treba spremeniti. Tu je okrasni grm poskusil izpodriniti drugega, ki je bil slabotnejše rasti. To je prav tako kakor v človeški družini. Zdaj bi bil čas, da močnejšega brata nekoliko obrežemo, a je

bolje, da počakamo, ko grm začne cveteti. Pri spomladanskih grmih, kot so forsitijske, mandeljnovci, okrasna češnja, medvejska ali španski bezeg, počakajmo z odločnim posegom do cvetenja, ko združimo koristno s prijetnim in pregoste veje, ki jih razredčimo, denemo v vaze. Okrasnemu grmovju porežimo tudi vse suhe veje.

Pri kompostu, ki smo ga že januarja hoteli temeljito premetati, opravimo zdaj to delo natanko. Kompostni kup, ki ga bomo uporabljali, presejemo in mu dodamo razne hranilne snovi, predvsem apnenega dušika. Kompost iz vrtnih odpadkov je le rahla zemlja, ki dobi pravo gnojilno vrednost, če jo pomešamo z ilovko, ruševko, z roženimi ostružki in s kostno moko. Šele potem dobimo zares dobro prst za cvetlične lončke. Če hočemo poletne cvetice sami vzgojiti iz semena, namesto da kupimo pri vrtnarju sadike, že zdaj posejemo v lonce in zabojske lobelije, petunije, begonije, kane itd., ki jih postavimo na okno v sobi, da vzkale.

V sadovnjaku še nadalje pridno obsekavamo in obžagujemo drevje, mu odstranjujemo lišaj in goseničja gnezda. Rane premažemo z vrtnarskim voskom. Ta dela pa je treba v tem mesecu končati. Hitra sprememba med toplejšim vremenom in nenadno se povračajočim mrazom utegne biti nevarna zlasti za občutljivo žlahtno sadno drevje, ki mu premažemo debela z apnom ali glineno vodo, ali ga ovijemo s slamovko. Kakor hitro sneg skopni, sad-

nemu drevju že lahko pognojimo. Brez nič ni nič.

V zelenjavnem vrtu proti koncu meseca — seveda, če je milo vreme in ne pre-mokro, že lahko lopatimo in sejemo po načrtu, ki smo ga naredili januarja. Zemljo smo pravzaprav obdelali že jeseni, oziroma jo prekopali, čez zimo se je napila vlage, mraz jo je zrahljal, zdrobil grude in zdaj jo le plitvo obdelamo in pripravimo za setev. Ko delamo grede, vzemimo merilno vrvco, izmerimo 120 cm široke grede in 30 cm široko stezico med gredami — red mora biti! — in odprimo prve vrečice s semenom in posejmo korenje, špinačo, peteršilj, berivko in grah. Konec meseca lahko pripravimo tople grede za siljenje solate, mesečne redkvice, za prve setve paradižnika, paprike, cvetače.

MAREC

Če smo se v februarju še bali odgrniti jelove veje, pod katerimi so pokukali iz zemlje zvončki, nizka *Iris reticulata* in podlesek, zdaj to lahko brez skrbi napravimo, moramo pa biti še vseeno previdni. Vendar napravimo to ob meglenem, millem dnevu, ne pa pri sončnem dnevu, da se mlado popje, brstje in cvetje, ki je bilo doslej v temni senci, privadi svetlobi in soncu. Če pa je nevarnost hladnih noči, imejmo še zmerom pripravljen kup vej-nate odeje, da zavarujemo zgodnje cvetje

pred mrazom in pozebo. Če so topli dnevi, nas kmalu pozdravijo modri cveti hiacinte, rumene zvezdice jarice in rumeni cveti trobentice. Kar čez noč so pribodli iz zemlje na gredici oranžni podleski in kmalu za njimi modri, beli in pisani. Hvaležni so nam, da jih nismo pustili v ruši, ki bi jih že prvo leto zadušila, ampak smo jih presadili v rahlo zemljo, kjer nam bodo še več let cveteli. V najbolj skritih krajih, med porezanimi steblikami in pod grmi zvone v gostih trumah zvončki in se rahlo zibljejo podlesne vetrnice. Če smo presadili iz domačega gozda v vrt jetrnik, pljučnik, modro zvezdico, zimzelen in dišečo vijolico, smo jih zdaj veseli. Če si želimo še več zgodnjega cvetja, pojdimo k vrtnarju po pisane primule in mačehe, ki bodo s svojo barvno pestrostjo poživljale naš vrt. Zdaj so se začeli za vrtnarja najlepši tedni. Človek bi si skoro moral vzeti dopust, toliko je dela, če hočemo opraviti vse, kar imamo v načrtu.

Že lani poleti smo si zaželeli nekaj sprememb med trajnicami: nekatere so se preveč razrasle, druge so izčrpane, odcvetele, imajo suhe in bolne poganjke. To so n. pr. ostrožnik, plamenica (phlox), lupina, rudbekija, marjetke, marjetice, kri-zanteme, astre in še druge. Med letom smo si marsikaj zapisali, kar smo opazili, zdaj je čas, da vse lepo uredimo, dopolnimo, da bo vrt tudi v barvah in oblikah razodeval neko ubranost. Marsikaj smo opazili pri sosedu, na tem ali onem vrtu, kar nam je bilo všeč in kar bi si želeli imeti tudi na svojem vrtu. Nekatere traj-nice nam pešajo zato, ker so že izčrpale tla, zato je zdaj čas, da jih izkopljemo in presadimo drugam — v obdelana in po-gnojena tla. Na njihovo mesto sadimo ozi-roma presadimo druge vrste. Iz izkušenj tudi vemo, katere dobro uspevajo v suhih,

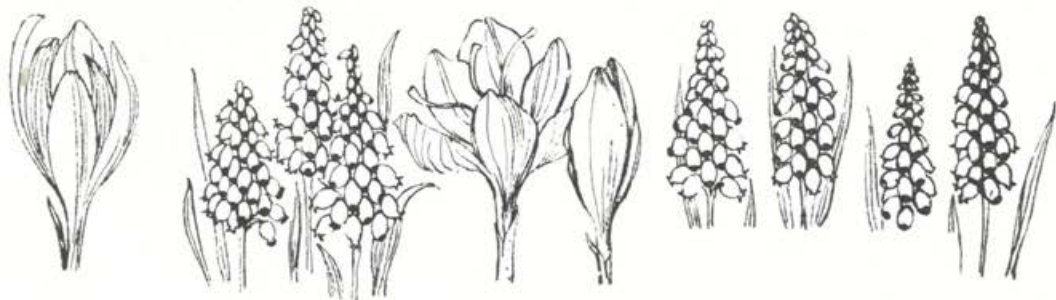
sončnih legah, katerim pa prija senca ali vlažna lega.

Tudi vrtnice moramo zbuditi iz zim-skega počitka; visoke rože spet odkri-jemo in zravnamo, popenjavkam obnovimo oporo, trajnice presajamo in delimo; zdaj je tudi čas presajanja sobnih rastlin, sajenja enoletnic, kot so petunije, enoletne astre, cinije, plamenice itd. Ob hudem mrazu bomo s temi deli počakali še do aprila. Zdaj je tudi čas sajenja sadnega in okrasnega drevja, kar smo jeseni opustili zaradi občutljivosti. — V zelenjavniku nadaljujemo s tem, kar smo po možnosti začeli že v februarju: razdelitev gredic in saditev če-bulčka, česna, zgodnjega graha, zadnje dni v mesecu pa v zavetnih legah tudi zelja, ohrovt, kolerabice, špinače in radiča; v gredicah za začimbe posadimo: drobnjak, peteršilj, koper itd. Polne roke dela imamo že v marcu in zato moramo res pohiteti, zakaj aprila bo na vrtu še več dela.

Hodi, hodi sveti Juri
in po sveti tak zakuri,
da mladike se spustijo,
ki že dolgo mirno spijo.

APRIL

Nič ne pomaga! Nekaj toplih dni, pa v aprilu že vse ozeleni. Pisana barvna preproga na našem vrtu postaja iz dneva

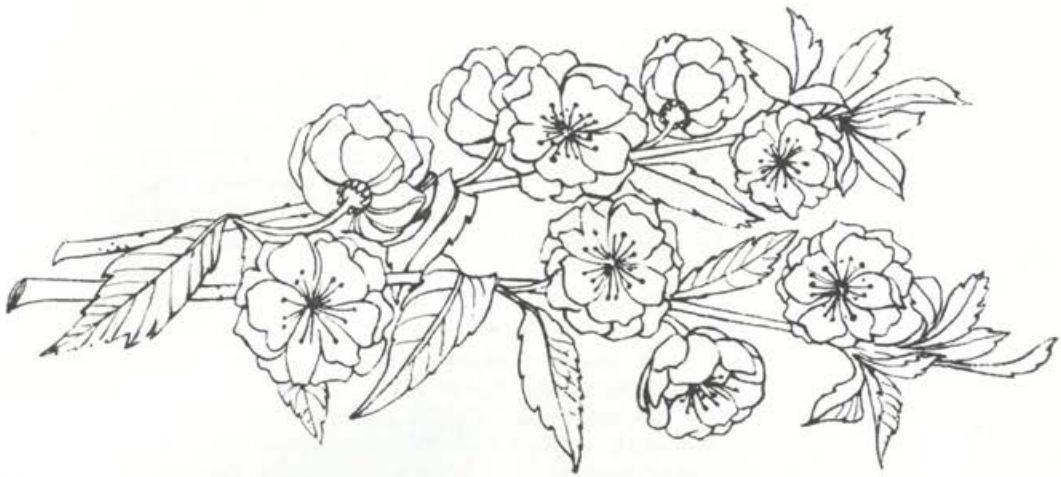
v dan bogatejša, gostejša in lepša: na skalnjaku opazimo prve modre, lilaste in rdeče cvetove aubriecije, ki delajo tovarišijo kreču; april je mesec cvetočih narcis in tulipanov. Narcise sadimo septembra do oktobra, kakšnih 15 cm globoko in ne pre-gosto, čebulice tulipanov tudi ob tem času, 10 do 15 cm globoko in 10 do 20 cm na-razen. Med grmovnicami je zdaj najlepša rumena forsitiya, ki je vsa obložena s cvetjem. Če je vreme toplo, nam konec meseca na sončnem prostoru zacvete gli-cinija v velikih svetlolilastih grozdih. Po vrtovih in sadovnjakih cveto marelice in breskve, iz vsakega grma in iz vsakega drevesa se oglašajo ptice. Kakšen užitek je ob tem času delati na vrtu! Pri roki moraš imeti motiko in lopato, škarje in ličje in škropivnico. Zalivanje in privezo-vanje je zdaj prvo važno delo. Vse, kar smo marca na novo posadili ali posejali, moramo skrbno zalivati. Mlado sadno drevje in visoko jagodičje in mladike privezujemo h kolom in delamo latnike, da laže prestanejo aprilski mrzaz, ki včasih nenadoma udari z repom kot spomin na zimo. April je še zmerom mesec obrezo-vanja, precepljanja in gnojenja sadnega drevja. Še zmeraj je čas presajanja in sa-jenja grmovnic, če v marcu nismo mogli vsega opraviti. Kar pa že cvete, pustimo pri miru. April je najugodnejši mesec za sajenje iglavcev, zelenike in drugih zim-zelenih dreves in grmov. Končamo s sa-jenjem enoletnic, s katerim smo začeli v marcu: petunija, reseda, kapucinčki, lobe-lija, ageratum in druge cvetoče enoletnice nam bodo poživiljale vrt v poletju, ko bo že večina trajnic in grmovnic odcvetela. Za skalnjake bi priporočili grobeljnik in iberis, za okras vrta poletno in enoletno

plamenico, nebine, da bo vrt cvetoč do pozne jeseni. Na vrtu za zelenjavo drugič sejemo grah, korenje, radič in špinačo; v maju in juniju se nam kaj hitro izpraz-nijo grede prve zelenjave. Zdaj je tudi čas za setev na prostem: solata, rdeča pesa, popčar, cvetača, zelje. Presajamo sadike solate, pora, ohrovta, zelja, cvetače, kole-rabe. V zaprte grede ali zabožčke sejemo kumare in buče. Ne pozabimo na začimbne zeli: majaron, timian, estragon. Seznan aprilskih posevkov pa s tem še ni končan; na vrsti je še sajenje čebule šalotke, hrena, kdor ima prostor, lahko sadi zgodnji krom-pir. Rzasadimo jagode; zadnje dni v me-secu že sadimo dalije in gladiole. Iz ple-vela in drugih odpadkov začnemo naprav-ljati drugi vrtni kompost.

MAJ

Cvete, vse cvete! Če odpreš vrata ali okno, se nam kar peni rdeče, rožnato in belo s sosedovega sadovnjaka: marelice že cveto od konca aprila, prav tako breskve in češnje, višnje, češplje in hruške od za-četka maja in od srede maja nam rožnato cveto jablane. Ob cestah cveto kostanji,

jerebike, akacije, ob živih mejah in na pobočjih cveto: glog ali beli trn, mokovec, krhlika in malina. V gozdu cveto iglavci in listavci — smreka, jelka in bor odpirajo svoje polne prašnice, iz katerih se v pomladnem vetru vsipajo celi oblaki rumenega prahu. Bukev in hrast se odeneta v čudovito zeleno listje; koliko dišečih rož je samo v gozdu! Poleg šmarnice dišeča perla in kačnik. Travniki so kakor ena sama cvetlična preproga. V vrtu še cveto tulipani in narcise, pridružijo se jim lilije in perunike; cvetoči grmi: negnoj, magnolija, okrasne češnje, brogovita (snežna kepa), španski bezeg — saj je nemogoče, da bi vse našli, kar cvete in diši na vrtu, kar plava v tem morju cvetja, ki nas preplavlja v maju. Nikoli več v letu ne bo naš vrt tako cvetoč, tako pisan in živ. Zato izkoristimo vsak dan, vsako uro, naglejmo in naužijmo se ga in vsako delo v njem opravljajmo s hvaležnostjo. Ta lepota majskega vrta nas ne sme zavesti, da bi pozabili na delo v njem. Rahljanje zemlje in kopanje, presajanje in obrezovanje, zalivanje in trebljenje — vsega tega in podobnega dela ne opravimo dovolj. Brez načrta ne gre! Zaradi pogostega sušnega vremena zalivajmo pridno, okopavajmo plitvo, da tako zadržimo vlago v zemlji. Mlademu sadnemu drevju, ki že prvo leto hoče dati velik delež cvetočemu vrtu, odtrgajmo cvete in nastavke plodu, da se ne bo iztrošilo, preden se mu razvijejo močno deblo in veje. Ostrožniku in plamenici porežemo del poganjkov — srednje nastavke cvetov, ker

tako dosežemo ponovno in daljše cvetenje. Kolikor že nismo konec aprila tega storili, je zdaj zadnji čas, da sadimo dalije, gladiole in montbretie. Ko pa minejo ledeni svetniki, je čas sajenja gomoljastih begonij in kane. Lokvanje, ki so prezimili pod visokim kupom listja ali pa smo si jih na novo oskrbeli, sadimo v močno zagnjeno ilovko, in sicer v zabojih ali pletenih košarah. Lokvanj lahko gojimo le v stoječih vodah. Poleg lokvanjev sadimo rumene perunike, trst, vodno dresen in porečnik. Kakor hitro se voda v kotanjci zadosti ogreje, denemo vanjo tudi zlate ribice. Enoletnice pridejo zdaj vse na njihovo končno mesto, ki smo ga jim izbrali v gredi, v hladnih in toplih zabojih ali v lončkih: torej astre, poletni šeboj in suhcvetke. S cinijami, žametnicami in balzaminskimi počakajmo še, da minejo ledeni svetniki in z njimi vred nevarnost slane — potem jih presadimo. Izmed dvoletnic sejemo zdaj zlati šebenik (do konca julija ga presadimo na prosto), zvončnico in nageljne v lončkih, ki jih pokrijemo s steklom, ali pa v tople grede. Mačehe, marjetice in spominčice pridejo na vrsto šele v juniju oziroma juliju. Proti koncu meseca prenesemo na prosto tudi vse sobne rastline: oleander, palmo, sobno lipo, gumijevc in tako dalje. Hvaležne nam bodo za poletni zrak in okrepile se bodo.

Od sončnega vzhoda do zahoda je v maju za vrtnarja prekratek dan, če hoče opraviti vse, kar je najpotrebnejše. Na vrtu za zelenjavo dobimo že prve pridelke:

drobnjak, redkvice, rabarbaro, špinačo, glavice solate (kraljica majnika), timijan, žajbelj; spretni vrtnarji se že pobahajo tudi z beluši. — Na vseh gredah zeleni in poganja, ne samo, kar smo posejali in posadili, ampak tudi tisto, česar ne maramo — plevel. Kopati in okopavati, to je prva vrtnarjeva dolžnost. Vse rastline nam bodo hvaležne, če jih bomo rešili nadležne sosesčine plevela, jim zrahljali zemljo in jim tako pomagali, da bodo lažje dihale. Najbolje je, če si tudi za okopavanje napravimo načrt: vsaj na vsake tri tedne je treba okopati in opleti vsako gredo. Na prosto sadimo buče in kumare, fižol in grah; presajamo paradižnik, papriko, zelje, cvetačo, zeleno. Sejemo popčar, kodrasti kapus, kolerabo in endivijo za zgodnjo jesen. Kar zabavno delo je na primer sajenje fižola: na 1,20 m široki gredi napravimo štiri brazde in na vsakih 20 ali 25 cm vsadimo dva ali tri fižole. To velja za nizki fižol. Pri visokem fižolu pa postavimo najprej ogrodje: v dveh vrstah, med katerima naj bo 70 cm razdalje, zasadimo na vsakih 60 cm preklje in ob vsaki preklji izkopljemo jamico, v katero vsadimo 5 do 6 fižolov. Kakor v cvetličnem in sadnem vrtu, tako tudi v zelenjadnem vrtu pridno škropimo. Zalivanje je razen okopavanja med letom najpotrebnejše vrtno opravilo. Vrtnine, zlasti listnata zelenjad porabijo veliko vode. Zalivajmo pa zmerom s postano, mlačno vodo. Voda iz vodovoda je prehladna in škodljiva, posebno v poletju, ko se zemlja močno segreje. Naši vrtničkarji na to kaj radi pozabljajo. Spomladi in jeseni zalivamo v jutranjih urah, poleti pa zvečer. Po zalivanju ne pozabimo zemljo plitvo prerahljati. Kako lepo je videti, ko se po zalivanju slabotne rastline vzravnavajo,

bolne se okrepe, močne se pa še bolj razrastejo. — Tudi za cvetlice in rastline, ki jih imamo na oknih in balkonih, je maj mesec velikih sprememb. Pomladne zaboje izpraznimo ali pa nadomestimo z novimi in premislimo, kje bodo stali in kaj bo cvetelo v njih: pelargonije, petunije in nageljni zahtevajo veliko sonca, begonijam in fuksijam pa bolj ugaja senca. Mešajmo pokončne in viseče vrste, sadimo rožnato-rdeče in temnovijoličaste, bele in škrlatne barve.

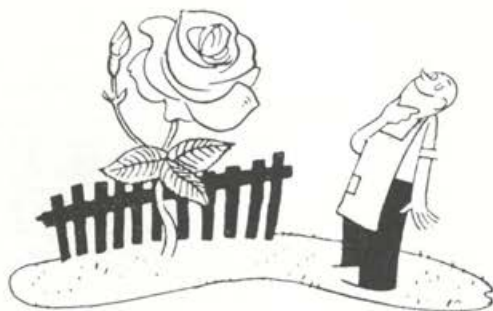
JUNI

Z junijem se zaključuje pomladni čas in se začenja poletna doba tudi na vrtu. Sadovi našega dela v prejšnjih mesecih so čedalje večji. Junij — rožnik, mesec rož, cvetja, mesec, ki bi ga človek najraje preživel kar na vrtu. Saj človek res ne utegne nikamor z vrta. Tja do jeseni je uta na vrtu ali miza v senci pod drevesom najprijetnejši prostor; tu zajtrk čisto drugače tekne kakor v sobi ali kuhinji, prav tako kosilo, južina in večerja. In če pride znanec ali prijatelj na obisk, mu pripravite najlepši sprejem kar na vrtu. Tu zdaj živimo, delamo, šivamo, pišemo, beremo in se pogovarjamo. Seveda pri vsem tem vrta ne zanemarimo; delo mora biti opravljeno prav tako natanko in skrbno kakor prejšnje mesece. Še več dela terja od nas vrt prav ob tem času. Plevel, suša in razni škodljivci nas silijo, da ne postajamo prekrižanih rok. Še kar naprej je treba redno zalivati, zlasti mlade setve, in pridno okopavati. Ob vztrajnem delu človek še bolj uživa, kadar za nekaj časa sede, se razgleduje po cvetju in zelenju, po sadovih in pridelkih, po mladi in obetajoči setvi, kadar uživa lasten pridelek zelenjadi, si privošči sočnih jagod in ribeza, ko je pogled kamorkoli naokrog naslada za oči, za uho in predvsem prijeten oddih. Vonj po senu, po venečih travah, vonj lilij in vrtnic, španskega bezga in jasmina napolnjuje zeleno junijsko svežost. Vse, kar raste, se je pognalo še bolj kvišku. Čudovite v barvi in obliki cvetja so perunike, ki se dvigajo na visokih steblih nad celim gozdom dolgih, ozkih listov, pa zlatorumena rudbekija,

ostrožnik v vseh odtenkih modre barve, rdeči naprstec, rumeni veliki lučnik, ki se dvigajo visoko kakor cvetoči vodometi. In potem cela vrsta popenjavk — žlahtni, velikocvetni srobot, kras vsakega vrta, dresen s svojimi velikimi belorožnatimi socvetji, divja trta, škrlatni kovačnik in naposled roža popenjavka — vse rastejo in plezajo kakor za stavo. Junij je še posebno mesec rože, ki smo ji dali ime vrt-nica. Rož je danes na tisoče vrst, vrtnice pa imenujemo le tiste rože, ki jih je človek vzgojil s križanjem in odbiro. Med vrtnicami so najbolj znane čajevke zaradi svojih velikih in lepih barvnih cvetov. — Junij nam že bogato plačuje naš trud: obrodil je sladki grah, zelenjava za juho, redkvice, kolerabice, pokušamo jagode in češnje in iz dneva v dan se polnijo košare in sklede z zelenimi kosmuljami, z mlado zelenjavo in s sadeži: špinača, solata, zgodnji krompir, beluši itd. — Zdaj pa spet na delo! V sadnem vrtu je treba drevju pošteno zalivati, če tega dež ne opravi, zlasti špalijska drevesa ob zidovih so žejna. Da si na vrtu z zelenjavo zagotovimo drugo »žetev«, v drugo sadimo kumare, fižol, grah, sejemo endivijo, kolerabo, korenje in presadimo sadike ohrovta, popčarja, rdeče pese, pora, solate, zelja, zelene in kar smo sicer še namenili za zimsko zalogo. Paradižniku obtrgamo zalistnike. Jagode sproti trgajmo in pazimo, da nam ne bodo gnile. Če nimamo v načrtu novih nasadov, odščipajmo vse mladike; če jih pa nameravamo razsaditi, pustimo, da se razvijejo najmočnejši podtaknjenci. Tudi kumare potrebujejo posebne nege; priščipnemo jim vrhove do petega lista, sicer pa jih je treba

pridno zalivati, a spet ne pretiravati, zlasti ne z gnojnico. Dokler se ne razrastejo, jih večkrat plitvo okopljemo in redno skrbimo, da se med njimi ne zaraste plevel. Tudi med grmovnicami in v cvetličnem vrtu je zmerom dosti dela. Dnevno jih pregledjmo, vrtnicam sproti režemo odcveto cvetje, prav tako perunikam, španskemu bezgu in drugim grmovnicam. Tudi dalijam pustimo samo tri najlepše poganjke, druge pa odrežemo; odcveto cvetje sproti odstranjujemo. Povsod pomagajmo z oporami in privezovanjem in gnojenjem. — Odcvete spomladanske trajnice (aubriecije, primule) lahko zdaj, ko so nehale cveteti, razmnožujemo z delitvijo ali pa konec poletja s potaknjenci. Sejemo dvoletne cvetice (mačehe, spominčice, turške nageljne, marjetice), ki bodo spomladi cvetele. Poletnim cveticam, ki se zdaj najbolj razcvetajo, prilivajmo z vodo in razredčenimi gnojili. Ne pozabimo na razne zajedavce, predvsem uši, katere zatiram z lindanom in pantakanom.

JULIJ

Po napornem delu je prišel čas kratkega oddiha. Za nekaj časa odložimo orodje za okopavanje, rahljanje in osipavanje, škarje in škropivnico, razpnimo med dvema debloma visečo mrežnico, postavimo si v senco ležalnik, malo polenarimo ali pa se vdajmo vedremu razmišljanju o vsem, kar smo doslej opravili v cvetočem in zorečem vrtu. — Po stenah se vije ostrožnik, bogato se je razcvetela zvončnica, ki vabi metulje, čebele in čmrlje s svojimi belimi, rožnatimi ali modrimi velikimi zvonastimi cveti, visoko se je pognal naprstec s svojimi belimi, rožnatimi in rdečimi cveti, omamno diše lilije in na sosednji gredi se vrste gajlardije, pajčolanke, zlatorumena rudbekija in zgodnje gladiole. Na skalnjaku se je v lepe sivkasto zelene blazine razrastle rman, ki mu delajo družčino grobeljnik, repnjak, aubrecije, rožnatordeča sretena in cela vrsta drugih. Težki rdeči in rožnati kobuli rož popenjavk pokrivajo celo hišno steno, da je videti kakor rožnatordeč slap. Razcveteli so se veliki vijoličastomodri cveti srobota — kamor pogledaš, je videti vrt kakor paleta čudovitih poletnih barv, svetlih in polnih, toplih, mirnih in žametastih, ki se že mešajo s prvimi jesenskimi toni: belo in rožnato, temnordeče in vijoličasto cveto plamenice, rumeno, bronastorjavo, rdeče in rdečerjavo cvete helenium in za belimi zvezdami velikih marjet se vrsti čudovito pisan svet dalij v vseh barvah in

odtenkih. — V cvetličnem vrtu je sajenje in sadenje za letos v glavnem končano. Presadimo in delimo še trajnice (orientalski mak, perunike, orlice, klinčke, pogačice), če nimamo še jesenskega podleska v vrtu, posadimo male čebulice 5 do 10 cm globoko v zemljo. Sicer pa pridno uporabljamo škarje, krotimo prebužno rast in delamo z njimi red v gredicah in živi meji, vrtnicam sproti porežemo odcveto cvetje, jih cepimo na speče oko in divje poganjke temeljito porežemo. Tudi pri grmovnicah in poletnih cveticah odstranimo vse, kar je odcvetelo, poleg tega pa tudi odmirajoče, porumenelo listje visokih steblik in grmovnic, ki bodo drugič pognale. Tudi na skalnjaku so se nekatere cvetice prebužno razrasle in hočejo utesniti druge, skromnejše; tako n. pr. sicer skromna in trdoživa smiljka, navadna milnica, aubrecija in repnjak. Že zato jih moramo porezati, da bodo prihodnjo pomlad tem lepše cvetele. Zdaj je tudi čas, da obrežemo živico, zakaj zadnji ptičji zarod je že zapustil gnezda in ni nevarnosti, da bi pri obrezovanju žive meje kakorkoli škodovali našim ljubim pticam, ki so nam od pomladi sèm delale tovarišijo na vrtu in nas razveseljevale s svojim petjem. Važno je, da v toplih julijskih dneh pridno zalivamo. Najbolj žejne so poletne cvetice, med njimi zlasti dalije, begonije in kane.

V sadnem in zelenjavnem vrtu pa zori in raste čedalje bogatejša žetev. Višnje in zgodnje slive, beli, rdeči in črni ribezelj in kosmulje nam polnijo košarice. Tudi zgodnje hruške in jabolka so že zreli. Breskve dobivajo čedalje lepšo barvo in njihova zrelost že diši. Kaj vse nam šele nudijo grede z zelenjavo, s katerih trgamo

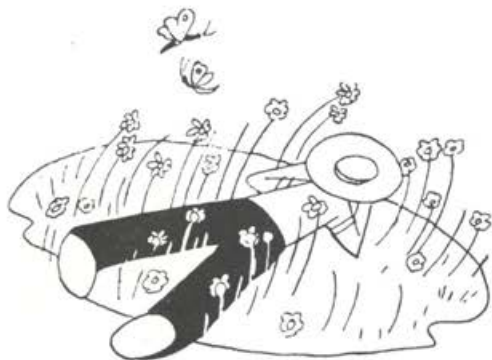
grah in fižol, preden se sonce upre vanj, špinačo in cvetačo, katere bela sredina, zavarovana z zapognjenimi listi, je postala jedra in napeta. Tudi kolebarice pridno pulimo, da nam ne bodo prezgodaj olese- nele, dalje korenje in čebulo, ki jo lepo povežemo in obesimo, da se nam bo posu- šila. Zdaj imamo na izbiri solate, radiča, redkvice, mladega krompirja in kumar. — Marsikatero gredo takole izpraznimo v teh tednih in priden vrtnar bo poskrbel, da ne bodo ostale prazne: posadil bo nanje endi- vijo, kapusnice in nizki fižol, posejal špi- načo, motovilec, radič, kolerabo, zelje in redkev, da bo do pozne jeseni mogel uživati pridelke vrta. Ne pozabimo na pa- radižnik; okopavati ga je treba pogosto, mu trositi tudi umetna gnojila, zlasti so- liter in superfosfat in mu zalistnike redno obtrgavati. Grede, na katerih so posajene jagode, očistimo ovelega listja, jih prekop- ljemo, porežemo stebela, vzamemo močne in lepo razvite potaknjence in jih presadimo v zaboje, polne potrebnih hranil. Obr- anemu ribezu delno porežemo starejše po- ganjke. Ne pozabimo premetati komposta!

AVGUST

Kot da se poletje pomlaja! Čedalje topleje je, grede v vrtu čedalje bolj pisane in bogate. Kakor je po marcu in aprilu maj prinesel najlepše in najbujnejše pomladno cvetenje, se za junijem in julijem stopnjuje poletje do prave razkošnosti. Kaj je njegova moč pričarala v malo tednih iz drobnih semen, nam simbolično dokazujejo zdaj zlato žareči velikanski cveti sončnic. Te kraljujejo nad vsemi drugimi enolet-

nimi poletnimi cveticami, nad astrami in cinijami, nad poletnim šebojem, nad rese- dami, žametnicami, kokardami, nad mno- gobarvnimi zajčki, grozdnatimi kleomami in zvezdastimi kosmeji in še nad neštetiimi drugimi, med katerimi ne pozabimo rume- nih, oranžnih in škrlatnordečih kapucinč- kov in modrobele črnike, ki so s svojimi pisanimi cveti skale *ново preprogo* nad našimi gredami. Izmed dvoletnic so zdaj v najbujnejšem cvetju mnogobarvni dišeči nageljni, zvončnice z vedno novimi po- ganjki, veliki temno- in svetlordeči, rožnati in beli cveti visokega sleza, da ne ome- nimo marjetic, belih, rožnatih in rdečih, ki neugnano cveto od marca in bodo po- življale vrt do jeseni. Trajnice in grmov- nice seveda nočejo zaostajati pri tem velikem cvetličnem prazniku v avgustu: grmaste astre s tisoč modrimi zvezdami, rožnato cvetoče hortenzije, plamenice v vseh barvnih odtenkih, Helenium, nizke in visoke rudbekije, ki so zdaj v polnem cvetju in nežno belovijoličaste velike ja- ponske vetrnice, katerim se pridružujejo z jesenskimi barvnimi toni prve krizan- teme. Dalije, ki so že v juliju začele pisani kolobar, še vztrajno cveto; pridružijo se jim raznobarvne velikocvetne gladiole, oranžnorjavi latnati cveti montbretije, drobnocvetoče begonije in ognjenobarvne kane. Tudi plemenite rože — vrtnice so po kratkem premoru spet začele cveteti in tudi rože popenjavke še neutrudno razsipajo bogastvo svojega cvetja. Med grmovnicami se košati škrlatnordeča budleja. Koliko cvetnega bogastva, koliko priložnosti, da razveselimo znance in prijatelje, da jim to bogastvo razkažemo in jim napravimo ve- selje z lepim šopkom, ne da bi se na vrtu to poznalo. — Sadni vrt nas kliče. Skrbno potrgamo zgodnje hruške in jabolka in jih spravimo v prežračeno, na novo z apnom prebeljeno klet. Košare z zrelimi češpljami in štrbonclji znosimo naravnost v kuhinjo, da jih sušimo in vkuhavamo. Če se obeta dobra sadna letina, podprimo težke veje zimskih jabolk in hrušk, ki so se še le na pol odebelile. Zastavimo nov nasad jagod, če tega nismo storili že konec julija. Od sad- nega vrta drži pot v vrt za zelenjavo. Če nista že prej dozorela, spravimo zdaj če- bulo in česen, ju posušimo in povežemo

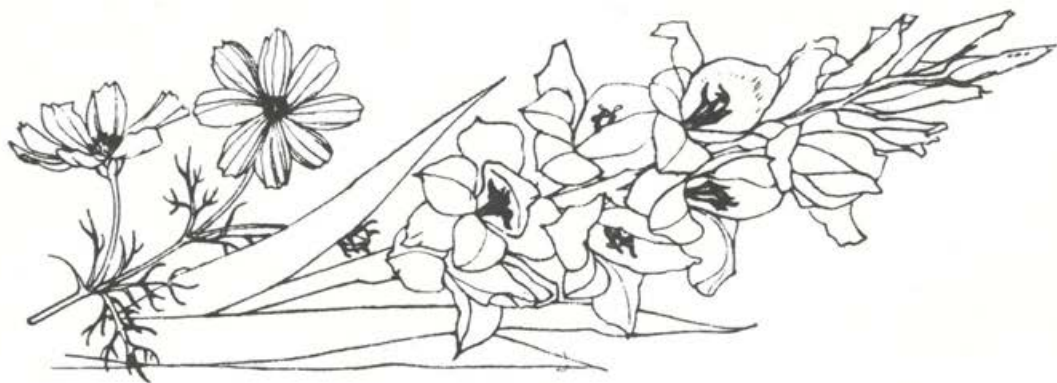

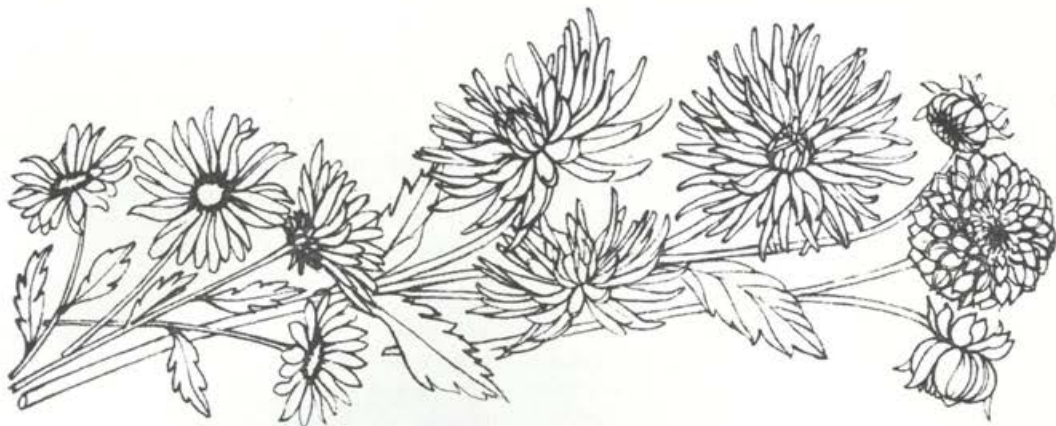
v vence. Trgajmo zrele paradižnike, druge pa pustimo, da se bodo še odebelili in dozorili. Na gredicah, s katerih smo pospravili čebulo in česen, sejemo še endivijo, špinačo, motovilec in zimsko solato. Endivijo povežemo, da se lepo ubeli. Kuhinjo in shrambo že pridno zalagamo z lepimi glavami cvetače, rdečega in belega zelja ter kodrastega ohrovt. Tudi kumar je zdaj že dovolj, stročjega fižola in druge zelenjave. Za zimo sušimo majaron, timian, poprovo meto, braziljko itd. To spravljanje pridelkov je prijetno opravilo, terja pa dosti premisleka, preudarnosti, previdnosti in skrbnosti, da lepo po vrsti nosimo v kuhinjo, kjer predelamo in pripravimo za zimo, in v shrambo, kjer naj bo na čistem, zračnem prostoru. Ko je to delo opravljeno, prav za prav že sproti, ko spravljam te pridelke z gredic, moramo hkrati misliti, da na gredicah napravimo red, jih prekopljemo, pognojimo, na novo posejemo in posadimo. Špinača, motovilec, endivija, zimska solata, ki jih posejemo na izpraznjene grede, nam bodo do pozne jeseni zorele, listnati ohrovt, ki ga zdaj posadimo, bomo jedli kot presno

zelenjavo še januarja in februarja. — Dvoletnice, kartavžar, zvončnice, naprstec, slezenovec in druge, ki smo jih posejali junija in julija, so zdaj že zrasle v močne rastline in jih lahko presadimo na njihovo stalno mesto. Nekatere grmovnice in trajnice, ki so odevetele, lahko že zdaj presadimo, izčrpane odstranimo ali jim vsaj porežemo suhe in bolne poganjke. Zdaj je tudi čas okuliranja vrtnic, okrasnih češenj, jablan, gloga; razmnožujemo s potaknjenci vrtnice, lovrikovec in druge zimzelene listavce. In ne pozabimo, da je zdaj zadnji čas, da za septembrsko in oktobrsko setev in sajenje naročimo nove gomolje, čebulčke, grmovnice, rože itd., ki naj bi prihodnje leto cvetele na našem vrtu.

SEPTEMBER

Topli, jasni in mili septembrski dnevi pomenijo slovo od poletja. Šumna barvna godba avgusta prehaja v tišje blagodejne zvoke, jutra so že hladna in noči včasih mrzle. Rast se umirja, zato nam tudi ni več treba toliko zalivati in gnojiti, postavljati opornike, povezovati in obrezovati, nič več tistega strogega reda ni treba kakor poleti. Kar še hoče cveteti, naj le cvete, kar bo ovenelo, naj ovene. Zdaj cveto uročnik, jesenska astra, indijska krizantema ali vsevetka in dalije. Zlata, bakrena in žametnorjava barva prevladujejo na gredah. Nekaj poznih vrtnic še hoče tekrovati v poletnih barvah, ob ribniku pa že šume orumenele trave. Na skalnjaku je pognal jesenski podlesek, brat pomladnega podleska ali žafrana, in v svoji obleki prinaša dih pomladi v jesensko razpoloženje. September

je mesec, ko se spet odpira zemlja: zdaj mora priti v zemljo, kar bo treba spomladi saditi. To se pravi, da že zdaj moramo misliti na prihodnjo pomlad, da že zdaj preskrbimo nove sadike, nove gomolje, čebulčke: zvončke, perunike, modre zvezdice, grozdke, narcise, tulipane in druge, ki smo jih izbrali, moramo že zdaj saditi v lepo zrahljano, hranilno prst. Od februarja do maja prihodnjega leta nam bodo cvetele na gredah. Zelimo si sprememb in presenečenj, zato poiščimo kar najboljše čebulice tulipanov, narcis, hijacint, krokusov. Hkrati posadimo čebulice za siljenje v lonce, ki jih zakopljemo v zemljo in čez 2 do 3 mesece prenesemo v sobe. — Pospravljanje pridelkov s sadnega in zelenjadnega vrta mora potekati v redu, skrbno in smotrno. Sadje naj bo odbrano po sortah in kakovosti. Na vrtu z zelenjavo opravimo zadnje setve, zlasti radiča, peteršilja, korenčka, motovilca in solate. Paradiznikom potrgamo vršičke in belimo endivijo. Grede, ki ostanejo prazne, očistimo, pognojimo in prekopljemo ter spet posejemo — letošnja zadnja setev: redkvice bo v štirih tednih spet zrele, torej v oktobru; septembrska setev motovilca bo dala del pridelka v jeseni, del pridelka pa ostane za čez zimo in še za spomlad. Za jesensko setev špinače jemljemo proti mrazu odporne sorte. Špinača se odlikuje z izredno veliko hranilno vrednostjo, zlasti je bogata z vitamini in železom in bi bilo res škoda, da si je ne bi dovolj priskrbeli za jesen in

zimo. — Pozno zelenjavo — zelje, por, zeleno, repo, peso itd. pustimo še v zemlji, saj bo od tedna do tedna boljša. Pozne sorte zelja prihranimo za kisanje, posebno lepe glave pa se nam bodo v suhi zračni shrambi držale do pomladi in nam bodo v zimskem jedilniku prijetna sprememba kot zelnata solata ali kot prikuha. Tudi s cvetačo se preskrbimo za zimske mesece. Snežna kepa in Erfurtska sta znani odporni sorti in zato primerni za prezimovanje. Tudi pozna jesenska sorta ohrovta, ki prenese hujši mraz, mora biti pozimi na naši mizi, prav tako listnati ohrovt ali kodrasti kapus in popčar ali brstnati kapus, kateremu septembra odlomimo vrh, da pospešimo razvoj glavic, brstov. Vse omenjene kapusnice obiramo od oktobra do pomladi. Skrben in pameten vrtnar ne bo vso zimo nikoli v zadregi za presno zelenjavo. Vso zimo lahko izkopavamo tudi črni koren ali »zimski špargelj«. V zabojčkih lahko dolgo hranimo drobnjak in peteršilj. Kot zimska vrtnina je še zmerom premalo cenjen por. Zimski por prenese precej mraza in v normalnih zimah brez škode lahko prezimi na prostem. Ko pospravljamo pridelke z vrta, ne pozabimo na rožmarin; poletje je prebil zunaj, zdaj ga spet prenesemo v sobo na okno ali v klet. Tudi mnoge druge cvetice, ki smo jih že v pomladi prenesli iz sobe na vrt, nesemo nazaj v sobo, kjer bodo lepše uspevale in zelenele. Tako nam bo tudi slovo od vrta lažje, zdaj bo v sobi zares prijetnejše.

Naša pokrajina je v oktobru čudovito lepa. Ko po dolgem meglenem jutru posije sonce in se za zadnjimi meglicami pokaže jasno, modro nebo, se odpre pred nami pisan svet, poln živih barv: škrlatno in rubinasto rdečih, rumenih, oranžnih in rjavih, in zadaj za temi zeleno ozadje parkov in gozdov. Neslišen šum spremlja ta čudoviti barvni svet. Tisoči in milijoni listov ponoči in podnevi neslišno padajo na tla, na pota, na steze, na vso pokrajino. Enak svet barv je v vrtovih. To je čas, ko se pokrajina in vrt zlivata v eno, ko oba dobivata vsak dan bolj skupno podobo odmiranja. Še pred malo tedni je bil naš z živo mejo ograjeni vrt kakor cvetoči otok v poletnem zelenju. Zdaj pa se je podoba nenadoma spremenila; za kratek čas so gozdovi zažareli v jesenskem ognju neverjetnih barv in je ves svet zunaj podoben velikanskemu vrtu, medtem ko naš vrt sam postaja čedalje bolj prazen. Toda samo navidezno. Oktober je mesec podzemne rasti in brstenja, skritega odpiranja nabreklih popkov; le malo pobrskaite po zemlji in našli boste nasičene popke, krhke klice in koprneče koreninice. Vrt v oktobru je samo na zunaj prazen, pod zemljo pa vse brsti, klije in poganja. Vrtnar zdaj presaja in prenaša, prekopava, rahlja zemljo in jo gnoji že za pomladansko rast. O, vrt le ni tako prazen! Krizanteme še cveto, pa naj so jutra meglena in noči hladne. Še je čas sajenja čebulic narcis in tulipanov, drevja in grmovnic. Potem sledi izkopavanje gomoljev dalij in kan ter čebulic gladiol, da jih posušimo in shranimo; dalje pripravljamo lesnate potaknjence ribeza, kaline –

za živo mejo – forsitije, nepravega jasmina in drugih ter jih vložimo v pesek in prst. Sobne rastline pripravimo za prezimovanje, jih postavimo v dovolj svetel prostor, kjer ne zmrzuje, in jih po malem zalivamo. Bolj kot cvetje krase zdaj vrt zreli sadeži: zimska jabolka in hruške, šipkovi grmi, na skalnjaku se rubinasto rdeče svetijo jagode panešpljice, skozi pritlikavi bor in brinje se svetijo srebrni listi rakitovca. Uto pokrivajo ognjenordeči listi divje trte, v živi meji se škrlatnordeče svetijo farske kapice, beli in rdeči plodovi pamele in nešteti drugi plodovi modre, zlatorumene, svetlordeče, bele in bakrene barve. Pa tudi na gredah za zelenjavo še ni vse prazno; tu so še velike, zlatorumene buče, pisane melone, krasne glave rdečega zelja, tu še zore sočni zadnji paradižniki. Na cvetličnih gredah ni več dalij in gladiol, po prvi slani smo jih prenesli v klet; poletno cvetje je ovenelo, bohotno pa se še dvigajo jesenske astre z lilastimi in modrimi cveti, trpko dišeče krizanteme, jesenske vetrnice, in celo nekatere vrtnice še cveto. Povsod med njimi pa so suhi sivozeleni in rumenorjavi ostanki stebel, križem kražem leže upognjena stebela, zlomljeni peclji in suhe vejice. Ob pogledu na odmirajoči vrt doživljamo tudi vesele trenutke, zakaj oktober ni samo mesec pospravljanja pridelkov in odmiranja na vrtu, ampak mesec sajenja in presajanja, čas, ko iščemo prostor, kam bomo vsadili čebulice novih cvetic, kam sadike novega okrasnega drevja in grmovnic, kje bodo zanje primerna tla, kje svetloba, kje senca, kje bodo zavarovane pred vetrom in kje se bodo najlepše skladale z drugimi cveticami. To je delo, ki terja tehtnega premisleka, načrtnega urejanja. Treba je voziti kompost, gnoj in šoto, treba je kopati in prekopavati, čistiti korenine, korenike in gomolje, obrezovati korenine in veje, razmnoževati s cepljenjem, z grebeničenjem, s potaknjenci, z delitvijo itd. Ko je vse to delo sajenja, presajanja in razmnoževanja opravljeno, je treba zrahljano in pognojeno zemljo dobro zaliti z vodo. Jesensko sajenje ima veliko prednosti, ker se korenine že lahko trdno primejo do prihodnje kalitve. Take grede pokrijemo z debelo plastjo šote, ki zadržuje vlago,

v primeru hudega mraza pa jih zavarujemo še s smrekovimi vejami. — Pozna jabolka in hruške so še na drevju, da jih zori oktobrsko sonce, v glavnem pa je sadna letina že pospravljena in na svojem mestu, na policah v pobeljenih in očiščenih kletih. Zadnje paradižnike, čeprav so še zeleni, potrgamo in zavarujemo pred mrazom — dozoreli nam bodo na oknu. Isto velja za buče in melone. Korenje, peso in hren spravimo v zaboje ali zasipnice. Tudi zelje in zadnjo čebulo pospravimo, zunaj pa še ostanejo brstni ohrovt, zimska špinaca, listnati ohrovt, črni koren in por. — Kar dobro nam dene, če se krepko razgiblujemo pri jesenskem delu na vrtu; da bi se mirno usedli na klopico v vrtu, je zdaj že prehladno. Kolikor nam dopušča čas, delamo red med rastlinami in pridelki, znosimo na kup fižolovke, opornike pri paradižnikih, pospravimo orodje, ki ga ne bomo več rabili, prekopljemo prazne grede, rahljamo prst in grudo, še enkrat pokosimo rušo in začnemo tudi gnojiti.

NOVEMBER

Naš vrt je zdaj v resnici utrujen. Z dreves in z grmovja se obletava zadnje listje, grmovnice potegnejo sokove in moči nazaj v korenine, stebila in bilke so upognjene ali nalomljene, vse se pripravlja k počitku. Tu pa tam se še zlato zalesketa krizantema, se posmehne zadnji rožni cvet skozi sivo megleno tenčico. Tudi mi smo trudni od dela na vrtu. Toda preden se umaknemo iz njega, bomo opravili še to in ono, da se mu zahvalimo za vse užitke in lepote od pomladi in prvega cvetja do

razkošnega maja, od poletnega zelenja in bohotnega cvetenja v juniju, juliju in avgustu do obilnega blagoslova jeseni. November je mesec prekopavanja, rahljanja in gnojenja zemlje. Kako lepo pripoveduje o tem Karel Čapek: »Da, v novembru je treba kopati in rahljati zemljo; zajemati jo s polno lopato je tako prijeten in sladek občutek, kakor zajemati s polno žlico jed. Dobra zemlja, kakor tudi jed, ne sme biti ne premastna ne pretežka ne mrzla ne premokra ne lepljiva ne skorjasta ne sirasta; mora biti kot kruh, kot medenjaki, kot kolač, kot vzhajano testo; mora se dati razgrebati, toda ne drobiti; pod lopato mora hrustati, ne pa cmokati; ne sme se sprijemati v kepe, grude, plasti ali cmoke, temveč kadar jo s polno lopato obrnete, mora prijazno zavzdihnniti in razpasti v grudice in drobno prst. Taka je prst, okusna in prijetna, dobro vzgojena in plemenita, globoka in vlažna, propustna, prhka in lahka, skratka dobra prst, kakor so tudi dobri ljudje...« V novembru se da še marsikaj presajati, v glavnem pa je to delo opravljeno. Poskrbimo s prekopavanjem in rahljanjem zemlje, da bo vanjo mogel zrak, da bo mogla vsa pošteno zmrzniti in se čez zimo odpočiti. Zdrobljeno, premetano, obrnjeno, zrahljano in okopano zemljo pustimo jeseni neporavnano. Čez zimo se bo napila vlage, mraz jo bo zrahljal, zdrobil grude, spomladi pa jo bomo le še plitvo obdelali in pripravili za setev. Prednost jesenske obdelave je v tem, da se zemlja spomladi hitreje osuši in ogreje. Tako pridobimo nekaj dragocenih dni in navsezadnje je tudi prijeten občutek, ki ga imamo vso zimo, da je zemlja tako rekoč pripravljena. Razen tega smo izpostavili mrazu vrtno škodljivce in spravili v globino seme plevelov. Ko preide jesenska slana, opravimo še zadnja dela: pripognemo vrtnice in jih pokrijemo z zemljo in nanje naložimo dišečih smrekovih vej. Dobro je, če z zelenim smrečjem posteljemo čim več gredam: od grma do grma, od blazine do blazine, tudi nageljnom, mačeham, spominčicam in vsem občutljivim cveticam in rastlinam. Pred tem še dobro pognojimo z apnom, s kalijem, s fosforjem, z zrelim hlevskim gnojem. Dež in sneg bosta

pomagala, da bodo vse te hranilne in kre-
pilne ter rast pospešujoče snovi počasi me-
zele v zemljo. Kar ne moremo se še po-
sloviti od vrta. Tam še mežika jesenska
nebina z vijoličastimi očmi, drugod cve-
tejo trobentice in vijolice, kot da so se
prezgodaj zbudile in bi že rade naznanile
pomlad. Tam je še krizantema, ki ji niti
mraz ne more ubraniti, da ne bi dala iz
sebe vsega svojega bogastva cvetov, rdeč-
kastih in belkastih, zlatih in bronastih. Še
nekaterim vrtnicam se tudi niso osuli
zadnji cveti. Kot da se narava nikakor
ne more posloviti. Namesto razkošnih barv
cvetja je zdaj listje tako, kot da se raz-
cveta; jesenski listi, rumeni in škrlatni,
rjasti, oranžni, rdeči kot paprika, krvavo-
rdeči, in rdeče, oranžno, črno modro po-
barvane jagode; in rumena, rjava, svetla
skorja golih vejic; še ni konca. In še, ko
zapade sneg, bodo tu zeleni češmini in
žareče rdeči plodovi in črne jagode in ci-
prese in tise; nikdar ni temu konca. Kako
lepo pravi Karel Čapek, ko se poslavlja
od vrta: »Rečem vam, smrti ni; tudi spanja
ni. Rastemo le iz dobe v dobo. Z življenjem
moramo imeti potrpljenje; je pač večno.«
In da bi se nam v dolgih zimskih mesecih
ne tožilo po vrto, smo del vrta prenesli
v sobo: v lončkih nam marsikaj zeleni vso
zimo. — Kar je še ostalo zelenjadi na vrto,
spravimo ob ugodnem vremenu, na pro-
stem ostanejo še popčar, kateremu pa gla-
vic ne trgajmo v mrazu, da ne počrniijo od
obtiskov, por, peteršilj, črni koren, kodrasti
ohrovt. Ker se bliža zima, poskrbimo za
varno prezimljenje pridelkov v kletih in
zasipnicah.

DECEMBER

Še smo na vrto! Kadar ne zmrzuje,
obdelujemo grede in premečemo kompost.
Ko pa pritisne mraz, gledamo iz tople
sobe skozi okno na vrt v njegovem zim-
skem spanju. Pa saj ne spi in tudi počiva
ne. Narava je le spremenila smer rasti;
nehala je rasti navzgor, zdaj raste na-
vzdol; zemlja kar poka, tako pritiskajo
koreninice plamenice in zvončka na vse
strani; pod zemljo rastejo nova stebila in
se krepe za prihodnjo pomlad in poletje,
pod zemljo je začrtan veliki program po-
mladi. Povsod diha v tihi globini skrito
življenje, se debelijo gomolji in čebulčki
in odganjajo beli poganjki. V novembru
smo poskrbeli za vrt, prve dni decembra
smo še pristorili zamujeno na zadnjih
gredah, zdaj pa hoče biti vrt sam, zdaj
hoče počivati. Vrtnar ima dovolj dela
zdaj v topli sobi; zdaj je čas za zaključni
račun uspehov in neuspehov, čas za nove
načrte, čas branja strokovnih knjig, čas
zbranosti in premišljevanja, zapisovanja in
načrtovanja, pa tudi čas poležavanja in
počitka. Pri vsem tem delu in počitku ne
smemo pozabiti na klet in shrambe: pre-
glejmo shranjeno zelenjad in sadje, od-
stranimo vse, kar je gnilega. Proti koncu
decembra že lahko izkopljemo lonce s če-
bolicami in jih prenesemo v sobo, da za-
cveto. Cvetje z vrta se je preselilo v sobo.
Nekega dne pa zapazimo zadnji osrečujoči
pozdrav vrta: teloh cvete! Vsadili smo ga
tik ob vhodu v vrt, da ga ne bi spregle-
dali in da bi se ga razveselili tudi zeleni
grmi v živi meji. Komaj na začetku zime
je pribodel iz zemlje prvi znanivec pomladi.

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Janko Moder: Tilen Pavček-Anton Koc-	
Kalendarij	4	jančič	88
Jože Dolenc: Franc Sal, Finžgar	28	Dr. Stane Gabrovec: Ilirska Stična	89
P. K.: Naš delež mednarodne pomoči	36	Joža Bertoncelej: Med ugaslimi plavži in	
Stane Lenardič: Razorožitev in izven-		vigenjci	95
blokofske države	40	Dr. J. Mal: Kako so potovali nekoč	101
P. K.: Povsod žive naši ljudje	47	Alojz Rebula: Jaz, Nemesianus	112
M. R.: Zbori občanov	54	Janez Kmet: Nemirna kri	117
M. R.: Aktualno gospodarsko-politični		Fran Roš: Pregnanec Rok	122
problemi	58	<i>Leopold Stanek: V Martuljku</i>	130
V. K.: Socialna gibanja na vasi	64	C. F. Ramuz: Ubogi pletar	131
A. Furlan: Južnoameriški mozaik	68	Alexander Clifford: Michael in jaslice	135
<i>Lojze Kozar: Nema piščalka</i>	73	<i>Tina Cundrič: Rožnata pravljica</i>	138
B. Z.: Družbeno uveljavljanje žensk	74	Dino Buzzati: Kakšna polnost božja	139
Modest Golia: Petstoletnica ljubljanske		<i>Ludvik Zorzut: V nedeljo popoldne</i>	140
nadškofije	78	Uys Krige: Krsta	141
J. K.: Ob vesoljnem cerkvenem zboru	84	<i>Ludvik Zorzut: Prvi zvončki na obisku</i>	144
<i>Vinko Gaberski: Drevored</i>	85	<i>Vinko Gaberski: Večer na kmetih</i>	147
J. K.: Dr. Anton Vovk — ljubljanski		M. F.: Okno v svet	148
nadškof	86	J. K.: Vrtnarjevo leto	160
<i>Tina Cundrič: Naša polja</i>	87	<i>Stanka Vinšek: Kos</i>	161

NAZNANILO

Udje Mohorjeve družbe dobijo leto za redno udnino 750 din naslednjih pet knjig:

1. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1963.
2. Lojze Kozar: Takšen prag (Slovenske večernice, 113. zvezek).

3. Knjiga o Slomšku (Spominski zbornik ob 100-letnici smrti Antona Martina Slomška).

4. Dr. ing. Anton Kuhelj: Tehnika v vsakdanjem življenju II. del.

5. Dr. Dušan Savnik: Črna celina.

Udje prejmejo knjige pri svojih poverjenikih. Razliko v udnini in stroške za odpremo knjig naj udje povrnejo svojim poverjenikom ob prevzemu knjig. Hkrati priporočamo naslednje doplačilne knjige, ki bodo izšle prihodnje leto:

1. F. S. Finžgar: Izbrana dela, VII. knjiga.

2. F. S. Finžgar: Izbrana dela, VIII. knjiga.

3. Ivan Pregelj: Izbrani spisi, II. knjiga.

4. Ivan Pregelj: Izbrani spisi, III. knjiga.

5. Dr. Fran Detela: Zbrano delo, II. knjiga.

6. Dr. Fran Detela: Zbrano delo, III. knjiga.

7. Dr. Franc Grivec: Slovanska blagovestnika. (Knjiga bo izdana v spomin 1100-letnice, kar sta prišla sv. Ciril in Metod k moravskim in potem k panonskim Slovenom).

8. Dr. Niko Kuret: Praznično leto Slovencev. Starosvetne šege in navade od pomladi do zime, I. del.

9. Edvard Kocbek: Pot v Jajce. Dnevnik s poti na zgodovinsko zasedanje v Jajcu 1943.

10. Franc Lipičnik: Črtice.

11. Alan Paton: Jokaj, ljubljena dežela.

12. Franz Werfel: Pesem o Bernardki.

V pripravi je ponatis I., II. in III. knjige Finžgarjevega Izbranega dela ter I. knjige Meškovih Izbranih spisov.

Knjige lahko plačujete tudi na obroke.